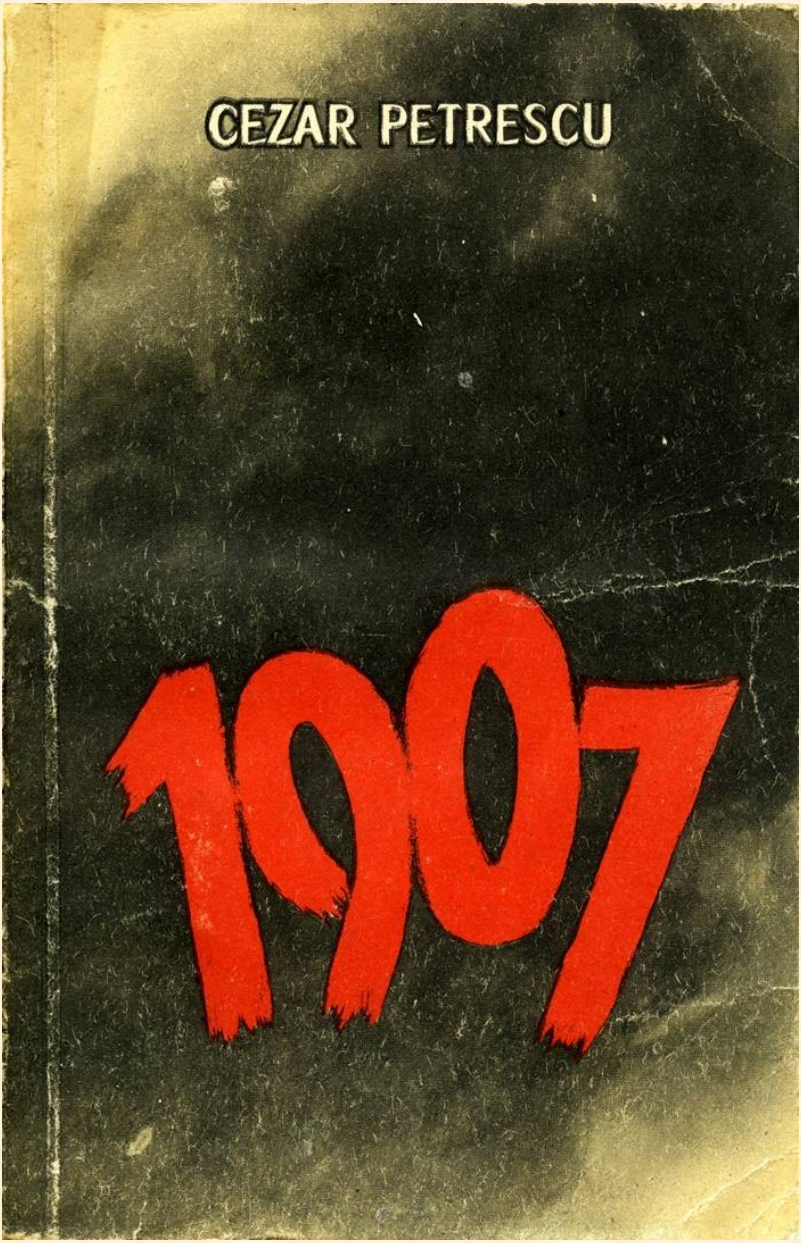
CEZAR PETRESCU
1907

CEZAR PETRESCU

1907

* * *

1957
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Cartea a treia

PĂMÎNT... MORMÎNT

Prolog

VINO ŞI VEZI!

Batalionul aştepta din amurg, lîngă gară, pe-un tăpşan dreptunghiular, între hîde spinări de magazii, coame de prund, un drumeag strîmb cu oţetari şi salcîmi.

De trei ceasuri aştepta îmbarcarea mereu anunţată şi mereu amînată.

Noapte, pîclă şi frig. De trei ceasuri, pe toţi îi pătrundea mai adînc în oase, noaptea, pîcla şi frigul.

O lanternă înaintă spre triaj, în întunericul umed.

Prin geamul roşu, lumina balansată de braţul nevăzut al ceferistului nevăzut, vărsa şuroaie de sînge pe omătul murdar, în băltoacele sleite, pe traversele negre de păcură, de-a lungul şinelor ude şi lucii. Dîre parcă de sînge, apropiindu-se parcă tîrîş, prelingîn- du-se parcă viclean, venind către dînşii din beznă, să-i caute, ca în arătările de vis rău.

Glasul soldaţilor a tăcut.

S-a auzit în noapte numai un cal strănutînd. Apoi o armă lunecînd jos, hîrşcîit, pe-un perete aspru de piatră. O armă care a căzut, şi pe care nimeni n-a ridicat-o.

Toţi aşteptau.

Omul cu felinar a stătut. A răsucit geamul roşu; pata de sînge s-a şters. Pe cealaltă ferăstruie a felinarului a curs o lumină de totdeauna, bălaie, bună şi caldă; tuturor cunoscuta lumină a opaiţelor de-acasă, a fînarelor de grajduri, a feştilelor de la icoane — aşa cum face ea parte din viaţa tihnită de totdeauna... Destul atît, ca să li se nălucească soldaţilor fără să ştie de ce, amăgirea că nu va mai fi nici o plecare.

De trei ceasuri, altceva aşteptaseră, în noapte, în pîclă şi frig. Acum, fără pricină, numai fiindcă o lumină domoală şi caldă, le amintea alte lumini de- acasă, de pace, de vetre şi candeli; acum aşteptau vestea că măria sa vodă, va fi trimis naltă poruncă pe sîrmă de telegraf, să intre oştirea în cazărmi, să descingă cartuşierele şi să depună armele în rastel.

— Plecarea la unu din noapte! a rostit însă slujbaşul de gară.

Glasul era voios, puţin răguşit. Glas de om cam bătrîn, mucalit, chefliu, de ispravă; mirat poate că ştirea-i nu e întîmpinată cu bucuros răsflu de uşurare, ca al tuturor călătorilor din gările cu trenuri întîrziate:

— Ei, bravo!... Bine că s-a îndurat Domnul să ne urnim din loc!...

Cu asemenea răsuflu înviorat credea el că merită să fie întîmpinată vestea plecării.

Dar toţi au tăcut.

Aceştia, toţi au tăcut. Căci nu erau călători ca oricare alţii.

Mîna nevăzută a răsucit la loc geamul semnalului roşu. Şi deodată mîna s-a arătat văzului şi degetele-i s-au muiat parcă deodată în sînge, şi o baltă de sînge s-a lăţit iarăşi în ţărnă, în fire de paie şi grunzuri de zgură. Şi toţi au privit mocniţi la această părelnică baltă de sînge care mîine s-ar putea să fie îndeaievea izvorîtă te picioarele lor, să se înalţe îndeaievea pînă la genunchii lor, de vreme ce tot într-acolo mergeau, de vreme ce tot întru aceasta

porneau. Şi tăcerea a fost încă mai grea. Şi neclintirea tuturor atît de împietrită a fost, încît a întors ochii blînzi şi uimiţi, să se uite la părelnica baltă de sînge, pînă şi calul ofiţeresc adăpostit sub cerga cazonă.

— Îmbarcarea la unu, flăcăi!... Fiţi gata de asalt la vagoane!... a mai spus încă o dată, rîzînd prietenos, slujbaşul de gară.

A spus încă o dată slujbaşul de gară — şi a plecat la datoriile sale, legănînd felinarul în mînă.

Capul nu i se desluşea în beznă şi ceaţă. Se ducea de la dînşii, prin noapte, un om fără cap, cum venise, purtînd un felinar roşu în mînă, sa un ochi de sînge holbat în beznă şi ceaţă.

Soldatul Mucenicu, uitîndu-se după el, gîndi la încrîncenatele zugrăveli de pe zidurile mănăstirii unde a crescut, care tot aşa arătau oştenii păgînă- tăţii ce-au fost ridicat paloşul, înfăţişîndu-se la judecata de apoi cu capul retezat de paloş păgîn. El nu vedea un slujbaş de gară, cam bătrîn, mucalit, de ispravă, mergînd fără cîrteală la datoriile sale de noapte, pe o vreme cîinoasă de pîclă şi frig.

El a gîndit cu înfiorat cuget la acele înfricoşate zugrăveli de pe zidul mănăstirii unde a crescut, şi la tîlcul lor a gîndit, şi la focul Gheenei şi la muncile Iadului.

S-a ghemuit cu mantaua între umeri.

Iar la lumînărica de ceară, lipită de buza ţevei de puşcă, a slovenit mai departe, în cărţulia cea veche şi ferfeniţă, nedespărţită de el:

6. 1. Cînd au rupt Mielul cea dintîi din cele şapte peceţi, m-am uitat şi auzit-am eu pe una din cele

patru făpturi vii, zicînd cu glas de tunet: Vino şi vezi!

2. Uitatu-m-am eu atunci şi iată că un cal alb s-au arătat. Şi cel ce sta călare pre el avea un arc; şi i s-au dat lui o cunună şi au pornit biruitor, precum ca să biruiască.

Soldaţii îşi cuibăreau rece culcuş de măntăli, la pămînt, lîngă magazii şi piloţi de hambare.

Unul vorbi.

— Adică!... glăsui acela. Adică, noi avem să-i oprim oare cu puştile noastre pe oameni, dacă au purces să-şi smulgă singuri pămîntul lor şi dreptatea?... Nu-i dreptatea oare mai tare decît plumbii de puşcă?... Cum, adică? Arma de fier să biruiască fiindcă-i de fier, şi fierul fiindcă-i fier, să răpună el dreptatea cea de la Dumnezeu?... La aceasta aş vrea să-mi răspundă cineva, măcar de-ar fi deşteptul deşteptţilor, dacă se-ncumetă!...

Răspunsul nu s-a auzit lămurit.

Poate că nici nu era un răspuns. Poate că era o încuviinţare a întrebării, rostită cu jumătate de glas, cu grijă, să n-ajungă încumetarea pînă la urechea mai-marilor.

S-a auzit în schimb, departe, la altă cazarmă din deal, la cazarma din deal a călăraşilor, s-a auzit sunet prelung şi subţire de trîmbiţă. Alt trup de oştire, pregătindu-şi plecarea pe drumuri de noapte, să-mpuşte aiurea cu plumbii dreptatea cea de la Dumnezeu.

Soldatul Mucenicu sloveni mai departe:

3. Cînd au rupt Mielul a doua pecete, auzit-am eu a doua făptură vie, zicînd: Vino şi vezi!

4. Şi s-au arătat mie un cal, carele era roş ca focul.
Şi cel ce sta călare pre el, au primit puterea să ia pacea de pre pămînt, pentru ca oamenii să se junghie unii pre alţii; şi i s-au dat lui o sabie mare.

— La noi, în sat — glăsui un recrut — la noi, în sat, n-ai să numeri nici zece gospodari cu pămînt de veci. Cît despre imaş, nici pomeneală!... Ne sugrumă şi ne beleşte administratorul... Stăpînu moşiei, Domnul ştie pe unde-i, prin cele străinătăţi!... Spun bă- trînii că cu bunul şi străbunul lor se mai înţelegeau într-un fel ori altul; mai era chip de trăit... N-aveau nevoie boierii de atîta pămînt; ne mai lăsau şi nouă, cu vitele noastre... Acuma, dacă au dat ei de cîşligul moşiilor, făcîndu-se mai nesăţioşi decît stăpînii cei

vechi şi dacă oamenii cer rînduială a pămîntului după cumpăna dreptăţii, cum să le răspundem cu puşca, noi, sînge din sîngele lor?... Cum am să trag eu cu puşca-n tătuca?...

— Ai să vezi şi ai să-nveţi cum! rînji în întuneric alt glas, înrăit. Primeşti ordin şi tragi!... Parcă domnii gradaţi care dau ordinul, îs bucuroşi dînşii de ordin?... Au jurat supunere şi credinţă... Iezecută şi dînşii, iezecuţi şi tu, ordinu, cu supunere şi credinţă Asta-i!...

— Atuncia nu mai este nici o dreptate pe lume?

— Pricina-i că sînt mai multe dreptăţi. Mai multe dreptăţi, cu mai multe cumpene de măsurătoare. Cumpăna celui mai tare se pleacă spre dînsul, la dreptatea lui; nu spre mine şi tine, cu dreptatea mea şi a ta, sărmana de dînsa!... Aşa fost-a el de cînd lumea şi aşa fi-va el cît lumea!... De ce să te miri?...

Recrutul culcat pe manta, cu faţa în sus, a tăcut cu ochii deschişi în noaptea neagră şi umedă.

Nu licărea nici o stea. Poate că şi stelele cerului s-au stins. Au murit.

Soldatul Mucenicu, străin de la toate aceste întrebări şi răspunsuri, îşi urmă cetania de unul singur, silabisită, cu ison de strană:

5. Cînd au rupt Mielul pecetea a treia, auzit-am eu pre a treia făptură vie, zi- cînd: Vino şi vezi!

M-am uitat şi iată că s-au arătat un cal negru. Şi cel ce sta călare pre cal, în mînă avea o cumpănă.

6. Şi în mijlocul celor patru făpturi vii, auzit-am un glas carele zicea: O măsură de grîu pentru un dinar. Trei măsuri de orz pentru

un dinar! Dară să nu vătămi cumva untdelemnul şi vinul!

Calul ofiţeresc a strănutat, cu toate învelitorile aşternute pe el. S-a ridicat un leat să-i potrivească pătura, să-i pună sub bot dimirlia de ovăz.

Pe urmă, a rămas cu palma sprijinită în şoldul calului, uitîndu-se departe, spre gara unde se zăreau pe peron, ca într-un ochian de lumină, ofiţerii intrînd şi ieşind, cu echipament de campanie.

A vrut să rostească poate ceva, dar şi-a luat seamă. Soldatul Mucenicu a întors fila, urmînd:

7. Cînd au rupt Mielul pecetea a patra, auzit-am eu glasul celei de a patra făpturi vii, zicînd: Vino şi vezi!

8. Şi m-am uitat, şi iată că s-au arătat un cal galben. Şi cel ce sta călare pre el, se numea Moartea şi împreună cu el venea Sălaşul morţilor. Şi li s-au dat lor putere peste a patra parte a pămîntului, ca să ucidă pre oameni cu sabia, cu foamete, cu molimi şi cu fiarele pămîntului.

Un căprar care nu-şi găsea somn, a trecut păşind peste trupurile întinse la pămînt. S-a oprit cu picioarele răşchirate, cu mîinile în buzunări şi capela pe ceafă, în faţa soldatului Mucenicu. A întrebat, rîzînd şi mozolind capătul de ţigară în gură:

— Tot Apocalipsa o boscorodeşti tu, acolo, Muce- nicule?

— Tot...

— Şi ce mare ispravă te-nvaţă?...

Soldatul Mucenicu a pus palma pe fila deschisă şi a ridicat ochii.

Avea ochii negri şi mistuiţi de bolnavă arşiţă în pîlpîirea luminării de ceară lipită în ţeava de puşcă.

Glăsuind moale a spus:

— Mă-nvaţă... Multe mă-nvaţă!... Astă-vară, na- inte de a intra la oştire, tot aşa mă aflam eu într-o noapte, la iarmaroc, la Căliman, într-o tabără de cară cu focuri... Ci tot aşa, le-am pomenit eu oamenilor de-acolo şi de atunci, din acea noapte de vară, despre vestirile Apocalipsei şi despre semnele scrise de Sfîntul Ion Teologul. Iară dacă-ţi aduci dumneata aminte, apoi era atuncea în toi, alt iarmaroc, mai dihai decît cel obştesc din fieştece an, la Tîrgul Căli- manului, în sfînta zi de Adormire a Maicii Precista... Era în toi, iarmarocul cel mare al boierilor de la Bucureşti, de-i zicea iarmarocului aceluia Esposiţie Jubiliară! Ci mari prăznuiri mai erau şi mari desfă-tări, că mersese zvonu-n lume şi poroncă de sus, de purcedeau şi gospodarii satelor cu primarii în frunte, să vadă şi să se minuneze... Ci oamenii vorbeau acolo, în preajma carălor, despre cîte au auzit dînşii de la alţii şi cîte-au văzut cu ochii lor despre acel iarmaroc al boierilor, de-i zicea Espoziţie Jubiliară. Ci despre toate acele, erau semne în Apocalipsa pe care am învăţat eu s-o citesc... Şi-atuncea le-am tălmăcit eu oamenilor acele semne... Iară unii au clătinat din cap a neîncredere, ci alţii au crezut... Iară acelor vestiri, iată-le că le-a venit sorocul împlinirilor, mai nainte de a se plini anul!...

Căprarul a mormăit, cu ţigara lipită în colţul gurii:

— Măi răcane, băiatule! Prea vorbeşti tu ca la strană... Ia aminte, că aicea eşti la meliţie, nu la călugărie!... Mai cuminte ai citi tu Cartea soldatului, nu bîiguielile sfîntului tău, Ion Teologu... Pentru slujba pe care mergem noi s-o facem, are să-ţi, fie mai de folos. Învaţă, măi băiete, mînuirea armei și lasă vestirile, să nu te prindă vagmistrul şi să-ţi tragă o vestire la fălci ca aceea!...

Rîdea şi el cu voie-bună, ca slujbaşul de gară cu felinar roşu.

Era un caporal de ispravă. A făcut semn cu mîna:

— Pînă la-mbarcare, mă duc să-i trag o duşcă de vin. Tu roagă-te pentru iertarea păcatelor şi ticăloşiilor noastre, cele trecute şi cele viitoare, măi Mucenicule!...

A vorbit, a rîs şi s-a dus.

Soldatul Mucenicii a purtat ochii mistuiţi de arşiţă şi de-o îndureratăă nedumerire peste trupurile camarazilor aşternute la pămînt, la magaziile negre şi hîde, la cîmpurile înghiţite de neguri. Parcă atunci le vedea toate întîia oară, întrebîndu-se ce. caută acolo. A potrivit apoi cărţulia în lumina tremurătoare şi a mai citit încă:

9 Iar cînd au rupt Mielul pecetea a cincea, am văzut sub altar sufletele celor ce fuseseră junghiați din pricina cuvîntului lui Dumnezeu şi din pricina mărturisirii pe care o făcuseră dînşii. 10. Şi ei strigau cu glas tare şi ziceau: Pînă cînd Stăpîne, Tu carele eşti Sfînt şi Adevărat, pînă cînd vei
mai zăbovi a judeca şi a cere socoteală prigonirilor pentru sîngele nostru vărsat?

Deodată, din noapte, cu vuiet de fier şi de roţi şi de osii, s-a năpustit un tren luminat.

Un tren cu opririle scurte, din cele mai repezi pe lume, cu mînere nichelate la uşi, cu geamuri de cristal şi jilţuri moi de catifea roşie. Se zăreau înlăuntru, tolăniţi pe puhave perne, călători citind ziare şi foi. Se vedeau la mese întinse, cu feţe de albă şi sclipitoare nea, sub lămpi cu pălărioare de mătase trandafirie; se vedeau călători, bărbaţi şi femei, isprăvindu-şi ospăţul, deşertînd cupe, rîzînd şi vorbind.

Unii soldaţi s-au ridicat într-un cot să privească minunea ochilor, cu sala lungă de ospăţ pe roate. Alţii s-au întors prin somn şi-au gemut.

Trenul de lux şi de noapte, a pornit după clipită mai departe, ducînd spre oraşele cele luminate şi mari de aiurea, ducînd la adăpostul lor cald şi fără primejdie, călătorii prăvălaţi pe pernele moi, mesenii ospeţelor pe sfîrşite.

Gara a rămas mai pustie şi neagră, în noapte, în ceaţă, în frig. Soldaţii culcaţi la pămîntul umed şi rece, erau şi dînşii în noapte, încolăciţi şi negri ca- viermii.

— Te gîndeşti, a vorbit unul, te gîndeşti că pentru dînşii, mergem noi să le apărăm dreptatea lor şi tragem cu arma. Măcar de s-ar face loc şi pentru o dreptate a morţilor după aceea!...

Soldatul Mucenicu n-a auzit. El a întors altă foaie şi a citit:

9. 20. Ceilalţi oameni, care n-au fost ucişi de aceste urgii, nici atunci nu s-au pocăit de cele ce făcuseră dînşii cu mîinele lor, şi n-au contenit a se închina

Demonului şi idolilor de aur, de argint, de aramă, de piatră şi lemn, care nu pot nici să vadă, nici să audă, nici să umble.

21. Şi nu s-au pocăit de uciderile lor, nici de curvia lor, nici de jefuirile lor.

— N-ai mai sfîrşit, Mucenicule?... a întrebat căprarul cu capela plecată pe-o sprînceană, mai vesel acum, fiindcă se încălzise cu trei duşte de vin. Ce mai spune la Apocalisa ta?

— Spune: Vino şi vezi!... Avem să mergem şi să vedem...

Căprarul n-a înţeles şi a rîs. S-a dus mai departe mozolindu-şi ţigara în gură, păşind peste trupuri culcate în noapte, ca viermii cei negri, încolăciţi.

Soldatul Mucenicu a potrivit lumînarea lipită în ţeava de puşcă. O lacrimă de ceară a picurat pe foaia gălbie, veche şi sucită la colţuri.

Atunci el a zgîriat pata de ceară cu unghia, pînă ce cuvintele chemării s-au ivit iarăşi citeţ ochilor:

— Vino şi vezi!

Capitolul I

AU PORNIT BIRUITOR, PRECUM CA SĂ BIRUIASCĂ

1

Răsuflarea gîfîită aburea geamul.

Bătrînul Hună sin Leiba a şters ceaţa cu degetele slăbănoage, osoase, scuturate de tremur. Şi îndată, prin rotocolul limpede acum, s-a căscat aceeaşi neliniştitoare arătare.

Dincolo de zăplaz, pe dîmbul prăvălat, lîngă nucul ars pe jumătate de trăsnet, un om cu mîna înfiptă în şerpar. Un om dîrz, neclintit, în picioare, uitîndu-se ţintă la curte.

Era pască altul întotdeauna şi parcă e întotdeauna acelaşi.

Omul de afară iscodea încordat să nu-i scape nimic din pustiul nefiresc al ogrăzii, al aşezărilor, al uşilor închise. Bătrînul Hună sin Leiba, de sus, ca de la o ferăstruie de cetate împresurată, îşi căznea sînguru-i ochi lăcrimos să sfredelească depărtarea şi să deslu-şească iscoada la chip. O dată a crezut

că-i Sofronie Leahu. Altă dată, i s-a părut că-i rînjeşte Petrache Dumba, comandirul tuturor sumuţărilor de astă- toamnă încoace. Pe urmă, un prăpădit şi bicisnic, omul cel mai netrebnic din sat, Chirilă Chitic. Iar acum e Istrate Creţu. Numai că-i el.

Dar de-i el ori altul, totuna! Acum toţi au aceeaşi faţă străină, vrăjmaşă şi ameninţătoare.

Ce anume vor să vadă la curte şi ce anume aşteaptă? Şi cînd oare se schimbă unul cu altul, de nu i-a zărit niciodată venind şi plecînd?

Hună sin Leiba, îşi aude bătăile inimii, în mocnita, spăimoasa, nabuşitoare tăcere din odaie, din casă, din lume.

Le-aude, bătăile inimii, şi le simte, zvîcnind dureros, cu o sfîrşeală care-i moaie genunchii, de-i gata să cadă, să lunece jos, dacă nu s-ar rezema de per- vazul ferestrei. Se reazămă. Răsuflă. Mai capătă vlagă. A şters încă o dată abureala opacă din geam. Iar prin rotocolul lărgit, încă o dată a cuprins înfăţişarea deznădăjduită, de pustiu şi de părăsire a aşezărilor din care toată viaţa s-a golit, cum i se goleşte lui inima de sînge.

În ogradă nici ţipenie. Au plecat toţi?... S-au ascuns toţi?... Pîndesc de undeva toţi, de după uşi şi obloane?...

Peste glodurile gălbii, grunzuroase, urîte, amorţite iarăşi de ger, după dezgheţul de-o săptămînă, vîntul spulberă o făiniţă măruntă de ninsoare. Nu prinde strat alb. Astupă numai dîrele şănţuite de roţi şi ur- mele copitelor

clefăite în hleiuri; se-nfundă în alte noroaie sleite din ocoale.

Se vestea primăvara pînă la alaltăieri; acum e ca un început încruntat de iarnă.

Cerul vînăt. Crengile negre. Ograda deşartă ca niciodată, cu uşile grajdurilor vraişte şi cu vîrtejuri de paie măturate în vîntoasă; cu un singur cîine şchiop şi flocos, ugilit, trecînd de la un şir de acareturi dărăpănate, oblu, în fund, spre hambare.

Nici o ţipenie nu-i alta pe lume, în afară de cîinele şchiop şi de omul acela înalt, ciolănos, neclintit lîngă nucul ars pe jumătate.

De adineauri a mai crescut parcă. Mai creşte, tot creşte, să acopere cerul. Hotărît că e Istrate Creţu! Alt tartor al tuturor răutăţilor şi zurbelor nebune din

sat, de astă-toamnă încoace. Istrate Creţu pe care l-a purtat Iuju toată iarna de colo-colo, cu jandarmii din urmă, la cercetări şi judecăţi, pentru vorbe aduse cu pîra de Chirilă Chitic.

Acum au uitat de pîri şi dezbinuri între dînşii. Se înlocuiesc unul pe altul la pîndă. Fac una şi aceeaşi strajă, neclintită, neînţeleasă şi ameninţătoare, de cealaltă parte a împrejmuirii, afară, în coasta curţii, la vadul trecerilor.

Bătrînul Hună îşi şterge broboanele reci.

Noaptea se apropie turbure, vicleană, grăbită. Norii se tîrăsc peste dealuri lutoase, ca slute şi bezmetice dihănii. Spulberul de omăt se înteţeşte şi se alină fără nici o noimă, parcă s-a rupt şi cumpăna vremii.

A schelălăit cîinele cel şchiop şi a tăcut. A schelă- lăit tot fără noimă, fără pricină, prelung, dureros, ca un vaier omenesc prin somn.

Nimeni nu s-a ivit la uşi, la ferestre, sub straşina şurilor — să vadă ce-i.

Dacă ar răcni şi s-ar văieta un glas de om în primejdie de moarte; tot aşa nu s-ar ivi nimeni! Nu-i nimeni. Din cîţi toţi pleacă de-o săptămînă, nici unul nu se mai întoarce.

Ghizela şi Sidor la Iaşi. De două zile au dat telegramă că sosesc: de atunci nici o ştire. Marcus a mers să privegheze dis-de-dimineaţă un transport de grîu, la gară, pentru Brăila; acolo a rămas. A trimis după el un argat călare, la gară, să vadă ce se întîmplă şi să aducă răspuns. Argatul dus a fost. Iar după ce-a fost dus, ca la un semn dinainte înţeles, s-au

mistuit şi ceilalţi rîndaşi de la grajduri, de la hambare şi ocoale. Au intrat în pămînt. Peste un ceas se lasă noapte deplină. Are să-i împresoare întunericul prelins din unghere, într-o curte pustie, golită de slugi şi de paznici, într-o casă cu atîţia prunci şi cu o iscoadă pe dîmbul de afară, aşteptînd şi pîndind.

Aşteptînd şi pîndind, ce?

Copiii din odăile de jos, par şi dînşii sugrumaţi de spăimoase presimţiri. Nu mai chicotesc, nu mai tropăie, nu li se mai aude glasul gălăgios; nici măcar nu mai izbucneşte unul a ţipa ca atunci cînd se ceartă, cînd se încaieră şi îşi smulg jucărelele de la Viena, spre disperarea guvernantei de la Viena.

Tac. Au muţit.

Hună, bătrîniil, nu-i vede; nu i-a mai văzut de la masă. Dar îi ştie ghemuiţi în colţul divanelor, lîngă sobe, trăgînd şi dînşii cu ochii spre geam, la ameninţarea necunoscută, de dincolo, de afară, dintr-o lume care deodată se încruntă la dînşii şi rînjeşte fioros, ca Istrate Creţu şi Petrache Dumba, ca satul întreg, ca Moldova întreagă.

E o tăcere de moarte în hardughia aceasta de casă a foştilor stăpîni de pămînturi şi de oameni, cu prea multe încăperi, prea multe ganguri şi bolţi, cu prea multe ferestre fără gratii şi uşi neghintuite cu ţinte de fier. Orînda lui David Liftac e mai chibzuit întocmită; han de pe vremea poştelor, zid de cetate, zăbrele şi o singură poartă în bolta intrării cu drugi de stejar. Iar David Liftac, neguţător de marfă măruntă pe gologani de aramă şi de nichel, are mai puţin a se teme de mînia satului. Au să-i răstoarne marfă din rafturi, au s-o împrăştie şi au s-o prade, cum se aude că pătimesc neguţătorii din partea de sus a ţării, în ţinutul Botoşanilor şi Dorohoiului. Pagubă, calicie şi bocet; dară toate oprindu-se la atît.

Pe cînd răfuiala cu Sidor nu poate sfîrşi aşa. E o răfuială mai grea, mai adîncă. A

ştiut el întotdeauna că nu vor scăpa de ceasul acesta. Totul se plăteşte pe lume. Pentru toate este o scadenţă.

Bătrînul Hună s-a apropiat de măsuţa unde se aflau filacterii şi cărţile rugăciunilor cu scoarţe de piele răscoaptă, înfăşurate în şalul vărgat. A aprins pe rînd lumînările din sfeşnicul de alamă. Şi îndată a suflat în ele, pe rînd, să le stingă.

Văpăile puţintele, pale, pîlpîiau, prea sinistru în lumina vînătă a sfîrşitului de zi, ca într-o casă un- de-i întins un mort. Nu-i încă vremea de aprins lumînări. Iar un geam luminat e-o ţintă mai limpede decît toate pentru orice ochi ager, la pîndă, de afară.

Tiptil, în vîrful papucilor cu talpa de pîslă, ca şi cum altfel s-ar afla cineva să-i audă paşii, bătrînul s-a întors la fereastră. A privit şi a sărit un pas înapoi. Mîna i-a tremurat. Suflarea i-a stat în gîtlej şi picături de sudoare rece s-au rostogolit ca tot atîtea grăunţe de gheaţă în barba rară, zgîlţîită de fiori.

Dincolo, pe dîmb, lîngă omul neclintit, înalt şi cio- lănos, răsărise un băieţandru. Un băieţandru cu ţundră şi ghioagă; cu ţundră şi ghioagă mai mari decît el. Povestea ceva şi arăta ceva cu braţul întins, cînd spre hambarele din fundul ogrăzii, cînd departe, pe drum, peste deal, către gară.

Omul asculta în aceeaşi neclintire de stană.

Ce namilă uriaşă, crescută din pămînt, şi cît de vîrtos stăpînă pe sine! S-ar spune că nici nu-i vreun localnic din satul umil şi calic, Prigorenii, unde umblau toţi plecaţi de grumaz, cu ochii răpuşi în pămînt. Acela de afară, de acum, că-i Istrate Creţu, că-i Pe- trache Dumba, că-i cel mai nevolnic dintre toţi, Chi- rilă Chitic; acela de afară, stă drept şi sumeţ, uriaş, s-astupe zarea. N-a scos palma înfiptă în şerpar; n-a întors capul spre şoseaua gării unde arată băiatul.

Dar ceva a răspuns, dar ceva a poruncit, căci trimisul s-a smuncit locului si a zbughit-o la goană.

Fuge pe poteca prăvălată, făcînd morişcă din ghioaga prea înaltă pentru el, zvîrlind şi zburdînd ca un mînz. Poate că nu duce în sat cine ştie ce crunt răspuns; cine ştie ce chemare pentru cine ştie ce năpraznică ispravă. Poate că toate sînt numai închipuiri.

Altfel, cum ar zburda băieţandrul fără nici o cutremurare de cuget, sărind pripoarele de lut în nevinovată joacă? Aicea nu-i ţară de pogromuri şi ucideri, ca împărăţia Rusiei, a ţarului şi a prigoanelor, de

unde vin fugari cu boccele în spinare şi cu ochii holbaţi încă de groaza urgiilor prin care a trecut mereu de la 1905, măcar de două ori pe an. Aicea-s oameni blajini, cu teamă de stăpînire şi supunere la lege, chiar cînd îşi ies din răbdări. Răcnesc, se zburlesc, trîntesc la pămînt un raft cu marfă şi părăduiesc un antal de rachiu; s-au răcorit şi se întorc cuminte la treburi şi la supunere.

Vîntul cu spic de ninsoare s-a ogoit o clipă. Prin volbura norilor mijeşte un ostrov de senin, neasemuit de albastru, un albastru siniliu, de noapte. Cîinele cel şchiop s-a ridicat de la hambare, s-a strămutat lîngă grajd, a găsit culcuş şi se pregăteşte de somn, lingîn- du-şi blana flendurită. Ca ieri seară, ca acum o săptămînă, ca întotdeauna. Toate au fost numai închipuiri.

Cu inima la loc, bătrînul Hună îşi poartă ochiul lăcrimos de la fereastră, la lucrurile lui calice, deosebite de-ale casei, din încăperea de văduv bătrîn. Pat de tablă cu poleiala înnegrită de treizeci de ani, cuverturi de lînă împletite de răposata, dulapul de brad boit galben, oglinda cu sticla verzuie, învălurată, mîncată de pecingini; rămăşiţele din viaţa de hangiu nepricopsit, cînd ţinea el orînda lui David Liftac.

Lucrurile uzate, tocite, lustruite de mîini şi de ani, îi risipesc şi ele temerile închipuite. Îl întorc la vremea cînd trăia în mijlocul satului, în ameninţări şi duşmănii fără îndoială, dar de alt soi, cu mai puţină primejdie.

Au mai fost ele începuturi de zavistie în Prigoreni, cînd era numai un orîndar

calic, tot din pricina lui Iuju. Le-a potolit Iardache Cumpătă şi soaţa lui mai tînără pe atunci, coana Smărăndiţa. A poruncit. Scurt! Şi scurt a fost!... Oamenii s-au întors la vetrele lor, cu nasurile în pămînt. Adevărat mai e, că şi pe dînşii, tot coana Smărăndiţa, a poruncit să-i încarce într-o singură noapte în căruţele curţii şi i-a trimis să se oploşească aiurea. Scurt!... O femeie aşa de amarnică ar înfrunta şi acuma răzmeriţa din trei sate. Numai să glăsuiască şi nimeni nu mai vîşcîie!

Hună, bătrtnul, a oftat. Jumătatea de obraz cu ochiul lăcrimos s-a boţit într-o cumplită suferinţă. Toate înfricoşările lui nu-s numai închipuiri. Închipuire a fost numai nădejdea că răfuielile acestea pogorîte dinspre Botoşanii Fişereştilor şi Costinerilor şi Iusterilor, s-ar putea printr-o minune să-i cruţe. N-a spus el într-una lui Iuju, că nu-i de dînşii să se-ntindă la cîştigul cel lacom şi cu ameninţare al arendăşiei de moşii? Nu i-a spus că nu-i de dînşii să se măsoare cu Fişereştii şi Costinerii şi Iusterii, care s-au pus să ia în arendă jumătate din ţara Moldovei?... Aceia au la spate capital şi bănci, au credit şi mai ales au la spate atotputernicii stăpînirii, avocaţi, prefecţi, deputaţi, dacă nu chiar miniştri. Şi tot nu-i scapă de pîrjol, cînd suflă vîntul răzmeriţelor, cum vin ştirile din sus, dinspre Botoşani şi Dorohoi. Darmite dînşii, nişte prăpădiţi care abia s-au ridicat din dosul tejghelei de la orînda rămasă pe seama lui David Lifţac!... Mai bine s-ar simţi el acolo, la tejghea. Ar schimba locul cu David. Ar desfunda o

ba- lercă şi-ar cinsti fără cridă, gospodarii care mulţi au crescut sub ochii lui, îi ştie de cînd erau ţînci şi la mulţi a închis el ochii cînd înhăţau fără ban, un covrig, cum i-a adus lui aminte Petrache Dumba, astă-toamnă, într-o sară ploioasă, cînd i-a venit ştire că a născut Ghizela la Viena... Acuma pruncul se aude scîncind în odaia lui: un mieunat subţire şi slab, ca de mîţ. Cum i-a mai rînjit atunci Petrache Dumba, încă din acea seară, de pe cînd se vesteau nopţile ce aveau să vină! „Se cheamă că i-a mai crescut seminţia lui domnu Leiba şi că giupîneasa Ghizăla o mai slobozit o gură pe care s-o hrănim noi cu mînele noastre!... Auziţi şi nu vă bucuraţi, măi oameni buni?”...

Spunea, rînjind, şi răsucea mîinile mari, păroase, cu palmele bătătorite, încleştînd degetele ca şi cum ar fi cuprins să strîngă un gît subţire de prunc, un gît subţire şi becisnic, ca un lujer.

Fostul dughengiu din Prigorenii de acum douăzeci de ani şi-a auzit dinţii clănţănind în tăcerea pustie a încăperii, de unde înaintează întunericul din toate ungherele către el.

Cu amîndouă mîinile sprijinite în pervazul ferestrei ca pe-o margine de groapă neagră, cercetează noaptea de afară care s-a lăsat acuma deplin. Beznă ne- pătrunsă, groasă, de smoală. Numai la stînga, peste dealuri, mijeşte o geană de lumină. O geană de foc, acolo, la Comana, la Mendel Zinger. Şi alta, mai depărtară abia pîlpîind, poate numai o părere, la Cîrligi, la boierul Stroja. Pe urmă, alături, la Prisaca, moşia coanei

Artemiza Conta, văduva senatorului. Şi încă una, la dreapta, poate tot numai părere, la Buieşti, la Dudel Feibiş. Abia după acele focuri ori numai păreri, îşi dă seamă cum de jur împrejur, sînt numai moşii, conacuri şi acarete la care jinduiesc flămînzii din bordeiele satelor, fie că în acele conacuri se lăfăiesc proprietarii, fie arendaşi ca Iuju şi ajutorul său Marcus. Cum putea să sfîrşească aceasta cu bine? Pentru unii au să plătească toţi. Vinovaţi, nevinovaţi, de-a valma. Şi la o adică, care cîţi s-ar spune că-s mai puţin vinovaţi?

N-a prins a isprăvi gîndul şi s-a sucit locului, cu picioarele moi, tăiate de la genunchi.

Dincolo, o mînă pipăia uşa, pipăia clampa.

— Care-i acolo?... a întrebat şi s-a rezernat împleticit de marginea patului, spăimîntat de răsunetul glasului care a umplut încăperea, casa, noaptea.

A răspuns însă din săîiţă, îngăimare tremurată de copil:

— Eu, *Grossvater!*[1]...

— Tu eşti, Moţi? a răsuflat bătrînul Hună cu uşurare.

Intrînd şi înaintînd bîjbîit prin întuneric, Moţi repetă:

— Eu, *Grossvater*... Eu sînt...

Cînd a fost aproape, s-a acăţat cu cîrceii degetelor de pantalonii lui *Grossvater,* dîrdîind în tremur şi văietîndu-se scîncit:

[1] Bunicule!

— *Grossvater,* mă tem!... Unde-i tata, *Grossvater?...* De ce ne lasă aicea? Eu mă tem...

— De ce să te temi, Moţi?... N-ai de ce să te temi!... îl îmbărbăta bătrînul fără nici o convingere, netezindu-i creştetul prin întuneric cu latul palmei.

— O fost Dochiţa pe la noi, pe jos, *Grossvater...*

— Şi ce-i dac-o fost Dochiţa?... Dochiţa i-o fată de ispravă...

— O fost ş-o vorbit cu Lisaveta... Şi se uita aşa de urît, cu aşa nişte ochi la Sidorel din leagăn şi la noi toţi, că Lisaveta se temea şi dînsa ş-o zis că nu-i teafără... Se uita Dochiţa cu aşa nişte ochi ş-o zîs... şi-o zis... şi-o zis că...

Cuvintele se înecau în gîtlejul lui Moţi, iar degetele se încleştau mai amarnic prin întuneric, de genunchii lui *Grossvater* care clempăneau din încheieturi.

— Ei, ce-o zis, Moţi?... Ce-o putut ie ca să zică?... stărui bătrînul, ştergîndu-şi broboanele reci de pe frunte.

— O zis c-are să vină ea cu tot satu şi c-are să ne sucească aşa gîtul ca la nişte pui de găină, ca să stîrpească pe toţi copiii lui tata! Cum, să stîrpească? Ce-nseamnă să stîrpească?... Ş-o zis c-are să sucească ea gîtul şi la un frate de-a nostru, pe care-l poartă ea în pîntec... Eu mă tem!... Eu nu ştiu ce anume a vrut ea pentru ca să spună şi de ce se uita aşa cu nişte ochi, la Sidorel ... *Grossvater,* hai să fugim, *Grossvater!...* Eu mă tem...

Hună, bătrînul, a vrut să spună ceva.

Dar în aceeaşi clipă, cîinele de afară, din noapte, din beznă, cîinele cel şchiop,

a început să urle atît de îndelung şi lugubru, în noapte şi-n beznă, încît el s-a lăsat să cadă pe marginea patului cu picioarele moi de la genunchi şi în loc de glas, a scos din gîtlej un geamăt slab, ca mieunatul de mîţ, ca scîncetul pruncului de adineaori.

2

La orînda lui David Liftac, de la amiază uşa e dată în lături.

Intră cine pofteşte. Iese cine vrea. S-a vînturat şi se vîntură jumătate de sat.

După tejghea, sub cununa de covrigi uscaţi, David Liftac, cu ochii roşii şi genele spuzite de nesomn, se căzneşte să-şi urmeze negustoria şi să răspundă la întrebări în chipul cel mai firesc, fără să-şi dea pe faţă îngrijorările cîte-i strîng lui inima în cîngi de fier.

Nu mai înscrie pe uşa dulapului jumătăţile şi kilogramele cu cridă, nici cu ciotul de creionaş în condici. Se preface a rîde ca de-o foarte nimerită glumă, cînd Chirilă Chitic, omul cel mai nevolnic şi mai umil din sat, acum ameţit de basamac, intră alături de dînsul după tejghea, îl dă la o parte şi imitîndu-i glasul, îi preia locul de orîndar, îrnbiind muşteriii la alişveriş pe veresie:

— Bade Petrache, ce-ai mai poftit, mă rog?... Am dat cep la o balercă de Cotnar, calitate extra, care n-o mai băut neam de neamul dumitale... Bade Istrate, poate vrei o kilă di măsline? Cele mai prima-ntîia măsline de la Galaţi... Azi nu mai vindem cu sfertul, vindem cu kila!... Şi nu pe găini, nici pe ouă... Pe veresie!... Culiţă, ia fă-te-ncoace, să-ţi deie agiutoru lui giupînu David un pumn di acadele de celea verzi, pe gratis!... Azi îi pe gratis. Desfacere de spartul iarmarocului!... Mătuşă Safta, ai vinit după pîne?... Iaca pîne!... Nu una. Două!... Poftim! Extra!... Pîne albă, ca la curte, la domnu Iuju!...

David Liftac se preface a rîde, scărmănîndu-şi barba încîlcită şi trăgînd cu ochii cînd spre încăperea de la spate, unde după uşa cu geam şi cu perdea roşie de cit îşi ştie soaţa şi pruncii cu auzul ascuţit la tot ce se petrece în cîrciumă; cînd cu ochii la oamenii care intră şi ies, schimbă între dînşii vorbe şi semne de înţelegere, trec fără să mai întrebe în odaia din fund

ca să-şi urmeze plănuirile în taină. Ochii au stăruit îndeosebi la chipurile posomorîte şi hotărîte, ale lui Petrache Dumba şi Istrate Creţu, care sînt mai scumpi la şagă decît Chirilă Chitic.

Fac cu schimbul. Se duc, se-ntorc. Nu se arată a împărtăşi pornirea pe ieftin dever a acestui Chirilă Chitic.

Au gînduri mai întunecoase şi mai ameninţătoare.

O dată, Petrache Dumba s-a şi încruntat, apropiin- du-se de tejghea:

— Isprăveşte odată, Chirilă!...

— Dară ce fac rău, Petrache?...

— Faci pe măscăriciul de la panaramă!... Aicea nu-i iarmarocul jubilar de astă-vară, la Căliman. Şi nu-i ceasul a rîde, nici a ne ameţi cu băutura... Avem treburi mai puţin hître de isprăvit...

— Taman pentru asta!... Mai prindem coraj, bade Petrache!...

— Cu basamacul lui domnu David, curaj?... De asta ai tu nevoie?... Ian fă-te-ncoa şi mai lasă-l pe jupîn David să-şi vadă de negustoria lui, că mult n-are să-l mai ţină negustoria sa în Prigorenii noş- tri!... O zi, două, şi gata!...

Spunînd, a întins mîna lată şi pietroasă, de pălmaş, peste tejghea, l-a cuprins pe Chirilă Chitic de-o aripă şi l-a scos afară, primprejur, trimiţîndu-l la masa unde cisluiau alţi gospodari. David Liftac a rămas cu ochii roşii de spuza nesomnului holbaţi la mîna cu vine groase şi cu încheieturi noduroase ca rădăcinile de corn. Pe urmă, ochii au trecut la celelalte mîini, ale tuturor, cu pumnii mari şi tari,

cu pielea crăpată, bătătorită, învineţită de frig.

Tot satul i s-a părut în acea clipă că-i alcătuit numai din mîini, sute de asemenea cumplite mîini, care-şi încleaştă pumnii ciocane.

Petrache Dumba i-a surprins dîra privirii.

Mai de mirare e că i-a citit şi-n taina ascunsă a gîndului. Căci fără mijire de zîmbet, cu cotul sprijinit în tejghea, a vorbit uitîndu-se şi el la mîna pe care o răsucea, o trosnea din încheieturi, o deschidea şi o închidea sub barba lui David Liftac:

— Acum o vezi dumneata întîia dată, mîna asta, de te miară ea aşa de grozav, domnule David? Hai?

— Eu?... tresări clempănind din dinţi David Liftac şi trăgîndu-se un pas îndărăt.

— D-apoi eu, domnule David?... Te miară ea grozav c-o fost bună la tăte, la plug, şi la sapă, şi la cazma, şi la cele robii a lui giupînu Iuju, fără să-şi cunoască dînsa a mai avea şi alte puteri? Cam asta te miară! Nu?... Iacă, le-or mai venit rîadu mînelor aistora să mai facă şi altă treabă, cu mai răpede spor!... Nu-ntrebi, care?

— Da de ce să-ntreb?... Nu-mi trebuie mie să-n- treb...

— Ţi-oi răspunde atuncea şi fără-ntrebare... Ca să-ţi facă vînt dumitale şi nevestii şi pruncilor dumi- tale dincolo de hotaru Prigorenilor!... Aiastă treabă cu spor, mă tem că s-au deşteptat mînele noastre, s-o facă!... Boier, arendaş, crîşmar, vînt la toţi! Care-se!...

— Dacă ziceţi că trebuie să plec, plec, bade Petrache.

— Ho! Mai domol, tot domol!... Că nu-i încă vremea, domnule David! Mai zăboveşte să-ţi găsim tovarăşii de drept, pe domnu Sidor şi pe domnu Mar- cus... Cu dînşii socoieala-i mai încurcată...

Suflarea lui David Liftac i-a îngheţat în barbă.

Petrache Dumba s-a sucit pe tălpile opincilor şi-a mers în odaia din fund, unde cu Sofronie Leahu, cu Istrate Creţu şi cu alţi gospodari care-şi fac cu rîndul la schimb, urmează plănuirile lor.

— Măi Culiţă? întreabă. Tot nu ne-aduci tu nici o veste de la feciorul părintelui?

— Tot, bade Petrache... îl aşteaptă şi părintele din ceas în ceas.

— Mergi atunci la faţa locului şi aşteaptă!... Cum s-arată, într-un suflet să vii...

Culiţă, argăţelul părintelui Eftimie şi fratele mezin al lui Simion Vatavul de la Zapodia şi al lui Ion,

ajutorul de grădinar al boierului Damian Cumpătă de la Dărmăneşti, tropăi în botforii de iuft, sub turca grozavă, luînd-o la goană spre datoria sa de ştafetă.

Ceilalţi au rămas să tăinuiască.

Unii în cojoace mai înstărite; alţii zgribuliţi în sumane pirpirii, rufoase şi roase pînă la urzeală, roşcate şi cîrpite cu peteci. Deosebire nu se mai află între dînşii. I-a unit acelaşi neastîmpăr, care coboară din ţara Moldovei de sus, a Botoşanilor şi Dorohoiu- lui. Au ochii sticloşi, vorba gîfîită, un tremur în trupuri de nerăbdare ca harmasarii struniţi în zabală.

Petrache Dumba-i struneşte.

El îşi păstrează firea şi hotărăşte aşteptare, pînă ce vine Gheorghieş, feciorul părintelui Eftimie, studentul de la Ieşi, care s-a zbătut şi astă-vară, şi astă- toamnă pentru dînşii, să capete în obşte Cotul Hăbă- şească de la Epitropia Sfîntului Spiridon şi să-i scape de robia jupînului Iuju, de condicile jupînului Marcus.

— Şi dacă nu vine, bădiţă Petrache? întreabă Istrate Creţu, întinzînd degetele ciolănoase spre clondirul de pe masă. Dacă ne lasă la puterile şi priceperea noastră?

Petrache Dumba a apucat clondirul şi l-a ferit la o parte.

— Mai întii, lasă tu garafa în pace, c-avem nevoie de minte limpede!... A veni vremea să ciocnim paharele la cumătrie, nu înainte!

— Bine! Facă-se voia ta! mîrîi cam în silă Istrate Creţu, uitîndu-se cu tînjire la

sticla depărtată de el. Dară de răspuns, tot nu ne-ai dat răspuns... Dacă nu vine?

— Nu se poate să nu vină!... Nu ne-o trimăs răspuns să-l aşteptăm şi să lucrăm cu chibzuială?... N-ai auzi ce-au spus dînşii, ştiudenţii, acolo, la adunarea lor din tîrgul Ieşilor?... Să nu uite că au o datorie!... or spus. Să nu uite că mai toţi cei de acolo, de la carte şi de la învăţătură, sînt feciorii ori nepoţii celor ce se ridică în sate pentru pămîntu şi dreptatea lor!...

— Vorbe! făcu Istrate Creţu.

— Frumoase vorbe, dară numai vorbe! încuviinţă şi Sofronie Leahu, trăgîndu-şi pe frunte căciula ascuţită şi năpîrlită, de pălmaş calic. Vorbe!... Fapta n-aşteaptă, Petrache!...

— Asta aşa-i!... adăogiră glas şi alţi gospodari din jurul mesei, foşnindu-se în sumanele hrentuite.

— Şi adică, anume ce-aţi vrea voi a face? întrebă Petrache Dumba, silindu-se să-şi păstreze toată stă- pînirea şi trecînd cu ochii arzători de la unul la altul. Ce fel de faptă, anume?

— Să mergem la hambare, Petrache!... vorbi Sofronie Leahu. Să mergem la hambare şi să ne împărtăşim din pînea noastră, muncită cu palmele noastre. Nu-ţi aduci aminte astă-toamnă, pe la început, cînd încărcăm noi grîul lui giupînu Sidor?... Ţi-am spus eu atunci, cum m-o pălit pe mine o miroaznă de pîne caldă, de m-o apucat ameţeala, cînd giupî- neasa Malca a lui giupîn Marcus, scotea franzoale de celea împletite de la cuptior, albe, cumu-i caşul!... Pentru noi, pastramă de vacă moartă şi mămăligă de

malai aprins... Apoi ne-a mai venit rîndul să ne-nfruptăm şi noi de pîne albă. Că de asta s-apro- pie Revoluţia din sus!... Nu, mă oameni buni?

— Fără de cît, că aşa-i! au întărit cu neastîmpăr ascultătorii, jinduind cu ochii la clondirul de sub mîna lui Petrache Dumba. Dacă trece Revoluţia pe lîngă noi şi dacă ne lasă-n urmă? Se cheamă că ce-i în mînă, nu-i minciună!... Spune şi tu, Istrate, ca unul care eşti mai proaspăt venit de la meliţie şi ai văzut mai multe.

Istrate Creţu s-a lepădat de răspuns:

— Să-l lăsăm deocamdată pe badea Petrache a spune şi a hotărî.

— Deocamdată?

— Vezi bine că deocamdată! Pînă mîni. Ca să nu zici că ne-am pripit şi c-am scrîntit-o. Pe urmă, de mîni încolo, om avea şi noi cuvînt... Pînă mîni, care-i porunca, înalt comandir Petrache?

Istrate Creţu rînjea răutăcios, simţind că părerile cele mai multe sînt de partea sa.

Fără turburare, Petrache Dumba l-a privit dintr-o coastă şi s-a silit a da glasului o blîndeţe de împăciuire:

— Hai, Istrate!... întinde paharul să-ţi torn din clondir şi să-ţi potoleşti arşiţa. Pe urmă, mai ascul- tă-mă şi pe mine, că-s mai bătrîn şi mai pătimit...

Toţi s-au grăbit cu paharele. Le-au deşertat strop- şindu-se şi tuşind, fiindcă rachiul era tare, marfă de frunte din orînda lui David Liftac; şi-au şters mustăţile şi buzele care cu dosul palmei, care cu mîneca sumanului; apoi au dat ascultare, lungind gîturile.

— Se cheamă că oameni călări, de trimăs am tri- măs noi la gară să oprească descărcatul şi încărcatul grîului! A început Petrache Dumba. Asta-i una... A doua-i, că nu de grîul pe care-l cară giupînu Marcus la gară, să-l mîne spre Brăila, avem noi a purta grija cea mare. De Cotu Hăbăşească ăi vorba. De pămînt... Asta ne doare. Pămîntu!... Cotu Hăbăşească, pe care ni l-o smuls de la gură giupînu Sidor cu tertipurile lui... Şi pe urmă, de ce n-ar fi vorba chiar de Prigorenii noştri, de-aicea?... Pentru asta vine Revoluţia din ţara Moldovei de sus, către noi, şi pentru asta s-or ridica satele... Să-şi ceară dreptu la pămînt, nu ca să spargă şi să prade cîteva hambare. Să intrăm cu plugu în pămîntu nostru, acuma, în primăvară!...

Sofronie Leahu îşi împinse pe ceafă căciula ţuguiată, roşcată şi jerpelită, minunîndu-se cu neîncredere:

— Şi asta ar fi una. Numai că n-o prea văd eu!...

— Ài s-o vezi, vericule!... Un bob zăbavă. Ai s-o vezi, dacă ne-om învrednici s-o facem cu chibzuială! întări apăsat Petrache Dumba, petrecîndu-şi ochii la toţi, pe rînd.

— Adică are să ne deie giupînu Sidor, Cotu Hăbă- şească, aşa, de dragul nostru ş-a Revoluţiei? întrebă rîzind strepezit Istrate Creţu. Are să-şi frece mînile: „Nu ştiu, n-am văzut! Eu n-am nimica împotrivă... Luaţi-l şi stăpîniţi! şi munciţi-l sănătoşii?...” Asta crezi dumneata c-are s-o facă, bade Petrache?

— Are s-o facă, dacă va vedea el că n-are încotro!

— Pînă una-alta nu s-arată aicea de fată, să-l vedem noi la chip... S-o aminstuit, la Ieşii lui, unde cloceşte el ceva. Unde-i, ca să ne-o spună?...

— Are să fie! Azi-mîne, avem să-l vedem înapoi...

— Adus de baba Safta, cu descîntece şi cu ulcica? mîrîi Istrate Creţu.

Petrache Dumba îl măsură cu o dungă adînc şăn- ţuită între sprîncene.

Simţea că oamenii înclină spre nerăbdarea şi rîn- jirea burlacului, fără răspundere de casă şi fără grija atîtor guri de hrănit, care apăsau asupra lui.

Biruindu-şi deci răspunsul mai hărţăgos ce-i mînca limba, vorbi arar;

— Măi, Istrate, frate Istrate!... Te ştiu om dişteptat. O iei tu cîteodată razna, că asta-i a tinereţii, dară te ştiu om dişteptat... Ian s-aprindem lampa, că ne-a prins noaptea!... S-aprindem lampa şi să ne vedem la ochi, ca să-mi răspunzi tu pe urmă mie uitîndu-te colea, în ochi, dacă e vorha de descîntece şi de făcut cu ulcica...

A frecat un chibrit, a aprins lampa şi s-a aşezat la locul său, petrecîndu-şi încă o dată privirea la tovarăşii de masă, rînduiţi pe băncile de lemn şi la umbrele lor negre, deşirate pe pereţi.

Din cealaltă încăpere, mare, a orîndei, se auzeau glasuri şi ciocnete de pahare, rîsul lui Chirilă Chitic, care se întrecuse cu cinstirile şi îşi aflase buni prieteni din aceeaşi tagmă, să-i ţină de urît.

Petrache Dumba s-a încruntat; dar şi-a stăpînit o oţărala.

Prin cuget i-a pîlpîit ca umbrele de pe perete, amintirea unei nopţi de astă-toamnă, în toiul ploilor,

cînd tot aşa se găseau dînşii aici, aşteptînd tot aşa să le-aducă răvaş, Culită, argăţelul părintelui Eftimie. Obliciseră dînşii că ar putea înjgheba obşte, să pună mîna pe Cotul Hăbăşeascăi: două sute de fălci arătură, optzeci fîneaţă, treizeci imaş. Răvaşul a venit. Toate erau aşezate pe roate. Şi ceva s-a scrîntit... Poate că s-a întrecut el atunci cu băutura şi a spus mai multe şi cu mai tare glas decît se cuvenea. Poate că s-a nimerit printre dînşii unul mai slab de fire, alde Chirilă Chitic, care a mers să-i vîndă lui jupînu Sidor pentru o mierţă de malai şi o carboavă de argint.

Asta n-a răsuflat nici acuma. Destul că jupînu Iuju a prins de veste şi a dat fuga să le-o ia înainte... Tot aşa, ca în astă-seară îşi făceau dînşii mari plănuiri, în mare taină şi cu mare neastîmpăr, cînd a venit de afară acest Istrate Creţu, cu cinci urme roşii de degete pe obraz, palma Dochiţei, cum le-a fost dat s-o cunoască mai apoi din spusele unora şi altora.

Datoria lor, a lui îndeosebi, e să lucreze acum cu mai multă luare-aminte. Şi să-i găsească vremea strînşi cot la cot.

Întorcîndu-se aşadar spre Istrate Creţu, a grăit cumpănindu-şi judecăţile, să-l aducă la gîndul său pe cale ocolită:

— Ian să-mi spui tu una, măi Istrate, vericule!... Acuma, că ne vedem la ochi... Să-mi spui, ce face el, vînătorul, cînd vrea să pună gabja pe-o hulpe, pe care-o ştie el cu pui sugaci?

— Pîndeşte pe-aproape de vizuina puilor, Pîndeşte, aşteaptă şi-o dibuie să-i cadă-n palmă.

— Asta vroiam eu s-o aud de la tine! Acuma ai înţeles?

— Am înţeles şi nu prea...

— Ai să înţelegi mai bine! Ş-or să-nţăleagă şi toţi oamenii iştia... Unde-s puii lui giupînu Sidor şi a giupînesei Ghizăla?

— La curte... Unde să fie?

— Şi unde-s puii lui giupînu Marcus şi ai giupî- nesei Malca?

— Tot la curte...

— Acuma aţi înţeles?

— Am început a pricepe... prinseră toţi a se mişca, rîzînd şi clătinînd din cap a încuviinţare. Nu-i proastă socoteala!...

Petrache Dumba nu mai privi la nimeni. Îşi privea mîinile mari şi noduroase, aşternute pe masă, strîn- gînd şi descleştînd pumnii.

Vorbi, cu ochii la ele:

— Mă bucură că aţi început a pricepe. Asta-i toată socoteala!... Cît o hi el de păcătos giupînu Iuju şi cît de păcătos giupînu Marcus, n-are să-i rabde inima să nu se-ntoarcă la plodurile lor. Mai ales pe asemenea vreme de primejdie pentru dînşii... Asta-i lege omenească, fie că-i vorba de creştini ori de-necreştini. Aicea nu-i treabă de creştinie ori de necreş- tinie... Parcă legea la care se închină giupînu Sidor ne-a strîns pe noi aice? Faptele şi năravul lui!... Şi parcă de ne cădea pe cap un creştin bisericos nevoie mare în locul lui giupînu Sidor, nu ne aflam noi tot aicea acuma?... Nu ne omora el cu dragostea şi cu mila, măi Istrate?... Cunoaştem, că sîntem păţiţi... Ca să mă întorc la alde giupînu Sidor şi giupînu Marcus, fiindcă de dînşii e vorba. Precum ţi-am spus şi datu-ţi-ai şi tu seama, tot în minele aieste, ale noastre, or să cadă... Vin singuri la capcană... Iară cînd i-om avea noi în mînă, i-om socoti! Să mai vină şi rîndu nostru a le face socoteală, nu numai dînşii să ne socotească în condicile lor măsluite...

— Adică, ce fel de socoteală? ţinu să afle nu- maidecît Sofronie Leahu, sucindu-şi obrazul chinuit în lumina gălbie a lămpii.

— Socoteală scurtă! Le aşternem hîrtiile sub ochi, să iscălească. Vă lepădaţi d-e Cotu Hăbăşeascăi? Bine!... Vă lepădaţi de Prigorenii pe care l-am muncit neam de neamul nostru, cu braţele noastre?... Şi mai bine!... Iscăliţi şi mergeţi sănătoşi... Luaţi-l şi pe

giupînu David cu nevasta lui şi cu pruncii lui şi duceţi-vă în lume, unde v-or îndrepta ochii... Nu?... Nu vreţi să iscăliţi?...

— Ei? glăsuiră toţi cu fierbinte îngrijorare. Şi dacă nu vor?...

— Dacă nu vor, om lăsa şi noi mînele aieste ale noastre, să-şi mai facă şi altă datorie!... Să mai apuce furca şi coasa şi sapa de coadă, şi-ntr-altfel!... Atuncea, da!... Pînă atuncea, să mai pornim la schimbul nostru şi să facem de strajă, ca să nu scăpăm puii de hulpe din vizuina lor, că dacă i-am scăpat, n-am isprăvit nimica, nici de data asta!...

Au plecat, să se împrăştie cu toţii, trecînd prin încăperea cea mare a orîndei.

De sub gazorniţă şi de sub şiragul de covrigi uscaţi, David Liftac, cu scurteica între umeri, i-a urmărit în tăcere, necutezînd să întrebe, clipind mărunt din genele roşii şi spuzite de nesomn.

— Ce-i cu dumneata, mătuşă Zamfiro? se minună Petrache Dumba. Ce-ai păţit de-ai ieşit din. bîrlog, că nu te-a mai văzul nimeni de doi ani prin sat?...

Zamfira Urzicuţă, o băbuşcă pitică, zbîrcită şi vădană, care într-adevăr de doi ani nu mai călcase afară din coşmaga ei de la marginea satului, sub un dîmb, a răspuns în dinţii fonfi, cu glas subţire ca o aţă:

— Iaca am ieşit şi eu, Petrache, să văd cum vine Rivoluţia... Nu mai vine, maică?

— Vine, mătuşă! Vine...

— Apoi să vină mai răpede, maică! Că nu mai poci aştepta...

— Da ce-aştepţi dumneata de la Revoluţie, mătuşă Zamfiră, de nu mai ai răbdare?

Băbuşca i-a făcut semn să se aplece, ca să-i spună la ureche. Şi i-a şoptit, tipărindu-şi broboada neagră, pe capul mic cît un pumn:

— Ce s-aştept, maică?... Numai ţie ţi-o spun, Petrache, fiindc-aud că ai hi avînd cuvînt la dînsa...

Să-mi deie altă vacă, în locu văcuşoarei mele de-o pierit acuma doi ani, cînd au fugărit-o haidamacii lui giupînu Iuju la suhat şi-or ţinut-o nemîncată şi nebăută trei zile la curte, că n-am avut cu ce plăti gloaba... Să-mi deie altă văcuşoară, Petrache maică!... Că-s femeie bătrînă şi eu numai cu lapte mă ţineam şi de doi ani numai buruieni mănînc... Asta s-o faci tu pentru mine, Petrache maică, dacă Rivolutia despre care tot zice lumea că vine, poartă ea steagul dreptăţii în mînă... O vacă porumbă să-mi deie, cum o fost Porumbaca me, săraca de dînsa!... Da să nu mă uiţi, Petrache maică!...

— Bine, mătuşă Zamfiro! încuviinţă îndoielnic Petrache Dumba, oftînd din baierele inimii, fiindcă afla că răbojul Revoluţiei lor se încărca cu o sumedenie de alte încîlcite şi nedezlegate răfuieli. Fii fără grijă, mătuşă Zamfiră! Cum agiunge Revoluţia aicea, pun cuvînt şi s-a făcut treaba.

— Să trăieşti, Petrache! Da nu uita...

— Nu uit.

În prag, în noapte, Petrache Dumba şi-a împins căciula să-şi dezvelească fruntea şi s-o răcorească în văzduhul umed.

De la spate, a răsărit Chirilă Chitic, clătinîndu-se cu o litră pe jumătate deşartă în mînă. S-a clătinat, s-a proptit, a purtat ochii tulburi spre zări şi a dat strigăt adînc, zvîrlind cît colo sticla care s-a spart în ţăndări:

— Uliuliuu!... Măi fraţilor!... Ieşiţi şi vedeţi, măi fraţilor, măi!... Ieşiţi şi vedeţi c-o răsărit şi soarele nostru, măi!... Nu

unu, măi!... Patru sori, ne-or răsărit, fraţilor!...

Oamenii au dat năvală, îmbulzindu-se din prag şi cercetînd cu ochii focurile învîlvorate, departe, peste culmi. Se împingeau şi cercau să lămurească locurile:

— Acolo-i, la Comana, la Mendăl Zinger! Dincolo, la Cîrligi, la Mitache Stroja! Şi dincolo, la Prisaca văduvei lui Canta... Iară noi stăm!... Arde şi

la Buieşti, măi oamenii buni, la Dudel Feibiş... Iară noi stăm!... Cel de dincolo, de departe, unde s-ă fie, bre Sofronie?...

— La Podoleni, la cealaltă moşie a lui Stroja, unde să fie?... Arde, c-o început răfuiala noastră!... Şi noi stăm!...

Petrache Dumba s-a depărtat spre locul său de strajă, cu măselele încleştate şi cu viermele îndoielii rozîndu-i în inimă, cum roade cariul în grindă. „Şi noi stăm!... Iară noi stăm!...” Cuvintele îi sunau ca tot atîtea mustrări îndreptate prea îndelungelor sale chibzuieli şi aşteptări.

3

La Stănişoara, încă o dată, baba Acsinia Ţuţuianca n-a ramas de minciună.

De două săptămîni, tot colindînd casele cu traista goală, mai pentru descîntece, mai pentru leacuri, mai pentru desfăcături, mereu pomenise despre anume semne. Iar acele semne începeau a se dovedi, căci doar nu ea le iscodise din senin.

De unde iernau toţi cu nasul în cotruţe, strînşi în grijile şi lipsurile lor; de trei zile au prins a foi oameni fără ogoire de colo-colo, la învăţătorul cel nou, Visarion Dobruşcă, la primărie şi la curte, în vecini, unul la altul. Foaia şi albăstrimea satului; jandarmii cu plicuri galbene în mîneca mântălilor albastre. Astîmpăr nu-şi găseau nici domnul Nolică Gaşpar şi nici amîndoi cumnaţii săi: Picu şi Sor-

covăţ, acesta din urmă adus ajutor la cerinţa surorii sale, coniţa Zîna, gaşperiţa. Călări, în sanie ori pe jos, dar atunci însoţiţi întotdeauna de un străjer sau de primar, se vînturau la primărie şi la postul de jandarmi, vorbeau pe sîrma de telefon, la Piatra, se ţineau în legătură cu vechilii boierului Damian Cumpătă de la Dărmăneşti.

Fiind de mai veche practică arendăşească, născut şi crescut printre ţărani, Nolică Gaşpar măcina însă altă făină la moara sa. Departe de a se face nevăzut şi a sta pitulat la ascunzătoare, mergea să înfrunte primejdia în faţă. Fără sfială. Cum fără deosebire de-al ţăranilor îi era şi graiul, neaoş, de om născut şi trăit în sate.

Cerca să intre în vorbă cu oamenii, oprind calul şi jucîndu-l pe loc:

— Încotro, bade Melinte?

— Ia încolo, la ale noastre...

Omul nu-i căuta în ochi. Făcea cu mîna nelămurit, spre cealaltă parte a satului, la casele mocnite şi mîhnite, sub cerul de plumb.

— Am nevoie de nişte oameni la pădure, la lemne, bade Melinte.

— Îi hi avînd dumneata!

— Şi nu vrei să te prinzi, bade Melinte? Treci pe la curte să facem învoială şi să primeşti arvună... Am nevoie măcar de treizăci de oameni!...

— Ca să ne ştii departe de sat, domnule Nolică?... Hai?... N-au decît să se prindă alţii dacă i-a lăsa inima s-o facă!... Eu nu mă depărtez de-aicea. Asta s-o ştii dumneata!...

Omul se întărea în glas şi în sumeţie, simţindu-se că nu mai e singur. Se alăturaseră de îndată, alţi gospodari, ieşiţi din case şi parcă din pământ.

Departe, dădeau tîrcoale cîţiva copii, de cealaltă margine a şanţului, rebegiţi în sumăieşe lepădate de fraţii mai mari, cu mînecile prea lungi, încinşi cu curmeie peste mijloc.

— Care-i vorbă, bre Melinte? se făcea a întreba neştiutor un gospodar din cei nou răsăriţi din pământ, fără a se mai osteni la cuvenita plecăciune a arendaşului.

Nolică Gaşpar o lua el înainte cu răspunsul, pentru a dovedi că nu-i dintre cei pe care să-i biruie înfricoşarea.

— Bună ziua, oameni buni!... Iacă despre care lucru-i vorba... Îi spuneam eu lui badea Melinte că am nevoie de braţe şi de cărăuşi la pădure. Măcar treizeci de oameni.

— Şi eu ce-am răspuns? se propti Melinte în picioarele arcuite, cu mînele înfipte în şerpar şi ţin- tindu-l acum cu ochii în ochi. Ce-am răspuns, domnule Nolicule?...

Nolică Gaşpar, înfipt şi el în şa şi în scări, lăsă să întîrzie răspunsul. Îşi desfăcu din bumbi scurta blănită, scoase pachetul de tutun şi cutia de chibrituri.

A aprins, a tras un fum, pe urmă împrăştiindu-l cu mîna în văzduhul rece, a ţinut a arăta că nu ia acel răspuns în serios:

— Ai zis că nu vrei să te depărtezi de sat! Asta, după cît înţeleg, fiindcă ţi se pare dumitale că suflă şi într-acoace, vîntul cel din sus... Am să-i răspund şi eu. Nici eu nu mă depărtez de sat!... Tocmai din această pricină.

— Adică să vedem care pe care? întrebă romînul îndîrjit, gata parcă să se apropie şi să prindă dîr- logii calului.

Domnul Nolică Gaşpar, cu o meşteşugită mişcare numai din călcîie, a îndepărtat calul nesimţit mai într-o latură şi s-a prefăcut a se mira foarte:

— Am spus eu asta, bade Melinte?... Cum, care pe care?... Cine se gîndeşte la care pe care?... Ce-i război?... Ne vedem fiecare de treburile şi de nevoile noastre, de la locul nostru... Eu tot mă ţin de vorba mea!... Treceţi pe la curte ori veniţi la primărie să cădem la o învoială pentru lucrul de la pădure...

— Şi celelalte învoieli?

— Celelalte învoieli, cum scrie la carte şi la lege...

Din dosul oamenilor îşi făcu loc Alecu Faraon, pătrunzînd în rîndul întîi şi vorbind clănţănit, într-o înfrigurare bolnavă care-i ascuţea glasul:

— Ba cum scrie la condicile dumiiale, poate că vrei să spui jupîne Nolică?... La, afurisitele celea de condici, care ne-or robit şi ne-or uscat, de numai te uită la mînele mele!...

Glasul cu ascuţimi deznădăjduite de femeie care se vaicără şi boceşte a mort, precum şi înfăţişarea mîinelor scorojite de pelagră, au făcut să treacă un fior prin trupul celorlalţi oameni. Au mestecat însă crîşnirea măselelor; iar Melinte, cel ce se apropiase mai adineaori să apuce dîrlogii calului, a spus cu o hotărîre apăsată.

— Lasă, Faraoane, că nu-i încă ceasul să vorbim despre acele condici, aici, în mijlocul drumului!... Are să vină şi rîndul lor...

— Cînd, frate Melinte? Cînd?

— Ca mîne.!... Poate chiar mîne!... De asta, domnu Nolică nu scapă. O ştie el prea bine!... Mergi, domnule Nolică! Mergi, dă, trap într-un galop la primărie şi la telefon şi strigă acolo, pe sîrmă, pînă ce ţi s-o sparge cheptul! Să vedem dacă răcnind, ai să poti opri pe loc vremea care s-a dat cu noi şi merge amu cu noi?

Nolică Gaşpar a înteţit pinteni calului, trăgînd peste umăr cu ochii îndărăt şi pipăindu-şi tocul revolverului pus la îndemînă, în buzunarul scurtei blănite. Gospodarii s-au risipit care încotro, prin ogrăzi, căutîndu-şi de lucru la sculele plugăriei. Nu atît că se arăta grabnică nevoie de ele, în asemenea sfîrşit de iarnă cu vîntoasele şi gerurile din nou întoarse. Ci mai ales pentru a se afla în gurile şurilor şi în curţi, cu urechea

ciulită la orice tresărire de glasuri şi vuiete.

Unii îşi ascuţeau coasele ruginite de astă-vară, aşa, fără nici o pricină şi rost.

Pe poteca dintre garduri şi marginea şanţului, Alecu Faraon se îndrepta şi el spre casă, lovind cu opinca flendurită în crestele bulgărilor îngheţaţi, Din nou îl mistuia arşiţa dinlăuntru şi-i ardeau ochii în gătane. Înfăşurîndu-şi peste pieptul scorojit sumanul rărit sită, mergea cu umărul strîmb, de-a coasta, să taie vîntul subţire.

— Ce-i cu condicile, Alecule? Ce se mai aude cu ele?... întrebă pe jumătate în a rîdere, pe jumătate a crezare, vecinul de casă, care se trezise să întărească stîlpii porţii cu o bărdiţă în mînă. Ce-i cu condicile?...

— Ce să fie, Mihalcea?... Le vine şi rîndu lor. S-apropie! Spunea şi Melinte Gurgui.

—- Apoi numai că s-apropchie!... Asta stă scris! Stă scris în condicile noastre, că avem şi noi condicile noastre...

Vorbind, omul căutase fără voie, înspre zarea din sus a ţării, ca şi cum dintr-acolo aştepta el într-adevăr să se apropie ceva uşor de văzut ochilor. Semnul care stătea scris în condicile lor şi ale vremii. S-a uitat, a clătinat din cap — semnul nu s-arăta încă! — a stupit în palmă şi a purces a ciopli mai de nădejde cu bărdiţa în stîlpii de poartă.

Alecu Faraon a intrat în tindă păşind peste viţel şi peste coşarca de unde-a cîrcîit o cloşcă aşezată pe ouă. A dat bună ziua fetelor ghemuite la lucru pe laviţa de sub fereastră, în lumina

plumburie şi iernatică a după-amiezii. A lepădat căciula şi fără să mai dezbrace sumanul, s-a îndreptat spre culcuşul său de bolire de pe cuptor.

— Stăi, tătucă! făcu Salomia. Aşteaptă să-ţi aşez un căpătîi şi să trag un lăicer...

Aşteptînd în picioare, Alecu Faraon se rezeinase cu palma de peretele cuptorului.

Se învîrtea încăperea cu el. Ameţeala îi împînzise văzul.

Cînd s-a mai limpezit, vorbi către una din fetele de la fereastră:

— Nu te mai gheboşi şi nu-ţi mai seca ochii, Fră- sinico, pe horbota pentru madama Zîna a lui domnu Nolică!

— De ce, tătucă?

— Pentru mai multe, fata tatei.

Frăsina aştepta, lăsînd în poale igliţele şi dantela împletită după învăţăturile doamnei Anne-Marie Udrea, plecată în ţara sa de la Marea cea mare.

Fosta-i stăpînă plecase, dar învăţătura i-a rămas. Şi acum Frăsina lui Alecu Faraon o folosea pentru a împlini zestrea fetelor lui domnu Nolică Gaşpar, cu plată de optzeci de bani, la lucru de-o zi.

— De ce să las, tătucă? întrebă a doua oară.

— Pentru mai multe, fata tatei... Mai întîi că madama Zîna a lui domnu Nolică, n-are să mai apuce ea să-şi facă zestrea fetelor aici... A mai venit şi rîn- du vostru, să mai pugiliţi şi pentru zestrea voastră, fetele tatei!... Mai pe urmă, fiindcă s-apropie... S-apropie...

— Ce s-apropie, tătucă?...

— Semnele despre care vă spuneam eu astă-vară, că le-am auzit eu de la un

gospodar din părţile de sus, dinspre Botîşăni, la o tabără de cară, în iarmarocul din Căliman... Nu v-aduceţi aminte?...

— Ba da, tătucă!... Să le lăsăm acelea... a răspuns Frăsina, căutînd cu ochii mîhniţi la celelalte surori şi clătinînd din cap cu un oftat uşor.

Îşi spunea că taică-su a început iarăşi a aiuri din picioare şi că din nou are să zacă o săptămînă, lup- tîndu-se cu arătările-i din somn.

Dar Alecu Faraon se miră de această nepăsare a fetelor la vestirile vremii, cu deplină tărie pe ştiinţele sale:

— Cum să le lăsăm, fată?... Că doară semnele acelea, adevărate au fost! Mai adevărate decît semnele babei Acsinia Ţuţuianca... Şi împlinirea lor s-apropie... Acuma s-apropie!... Spunea acel om din ţinutul Botoşănilor, că începuseră a umbla încă de pe atunci în acele părţi, vestiri care au fost şi pe vremea Măriei Sale Alexandru Ion Cuza, înainte de împărţeala cea mare a pămînturilor...

— Ştim, tătucă! Ne-ai mai istorisit-o de atîtea ori.

— V-am istorisit-o eu, dară se cheamă că abia acuma ni-i dat să trăim noi împlinirea lor... Lăsaţi-mă s-o mai spun, ca să-mi alin eu singur focul din mine...

— Spune atuncea, tătucă... oftă Salomia, care sfîr- şise de orînduit culcuşul.

— O spun! Pentru mine o spun şi pentru voi o spun... Auzeau dînşii, în părţile lor, noaptea, pe la straja a doua a cucoşilor, venind şi ducîndu-se căruţe... Şi mai auzeau copite de cal şi paşi omeneşti... Chip că s-au sculat morţii vechi şi umblă prin ţară... S-au sculat morţii şi ţăs satele şi pămîntu-n lung şi-n lat, să ne deşteptăm şi noi... Să ne mişcăm şi să ne luăm singuri dreptatea noastră, dacă nu ne-o dau alţii... Că aşa scriu acele semne, din condicile noastre pe care numai noi, clăcaşii şi pălmaşii le ştim!... Aşa grăia acel om din ţinutu Botăşanilor şi aşa tălmăcea el semnele acelea, de le-a auzit atunci şi Toader Gliga, moşneagul de la Zapodia... Iară acuma se dovedesc a fi adevărate. Au lucrat semnele, acolo, în partea de sus, şi au ridicat oamenii să-şi caute dreptatea lor, ceea ce şi fac... Acuma pogoară spre noi... Şi n-ar fi de mirare, la noapte, la straja a doua a cucoşilor, dacă aţi pune voi urechea la pămînt, n-ar fi de-a mirare, să auziţi acele copite de cai şi acei paşi de oameni, apropiindu-se. S-o faci asta, Frăsinica, fata tatei!... Şi tu, Salomio!

— Bine, tătucă!... au încuviinţat amîndouă fetele, din cele şapte, deprinse cu asemenea rătăciri din mintea lui Alecu Faraon. Acuma culcă-te şi te hodineşte.

— Mă culc... Mă culc, să mă găsească vremea hodinit şi-n putere!... Dară dacă auziţi voi semnele la straja a doua, să mă sculaţi şi pe mine...

— Bine, tătucă, te-om trezi... îl încredinţă Frăsina, oftînd şi încovoindu-şi din nou umerii pe spuma de dantelă, în lumina tulbure care-i seca ei ochii.

Alecu Faraon s-a zgrepţănit pe cuptor, în culcuşul său de bolire.

O clipă s-a ridicat într-un cot, întrebînd:

— Da Profira unde-i?

— Mămuca s-o repezit c-o traistă pînă la moară, la Zapodia, după malai... O aflat o sanie care face drumu dus şi-ntors, şi zicea să n-o scape... S-o dus la conita Smaranda...

— Apoi acolo-i scăparea noastră. Nu vine dînsa cu mîna goală, de la Zapodia!... se linişti Alecu Faraon, lăsînd capul pe perină.

Iar îndată l-a cuprins somnul cu arătările sale dintotdeauna şi îndată a început a se zvîrcoli:

— Foc şi pîrjol, fraţilor, în catastifele lui jupînu Nolică!... Dă-le-ncoace, frate Melinte, să nu scape nici una!... Aşa, măi oameni buni!... Ha-ha! Ia uita- ţi-vă, ce mai cenuşă şi scrum s-o ales de catastifele Satanei!...

4

În sera de la curtea Dărmăneştilor, ajutorul de grădinar, Ion, îşi trecu mîna pe frunte şi ţîşni scîrbit printre dinţi o săgeată de stupit alb asupra florilor sucite şi răsucite.

Îl înăbuşea încropeala umed dospită ca într-o baie de aburi şi mirosul putred de pămînt jilav, amestecat cu mirosul încă mai putred al orhideelor de care atît de fălos se simţea domnul Herman.

Prin geamurile mărunte şi multe, pătrate, dezvelite din rogojini, pătrundea o lumină verzuie, turbure, tristă, ca într-un fund de iezer stătut. Dar sus, cerul se desluşea albastru, cu nori fugăriţi de

vînt. Şi cîteva crengi ninse, de copaci adevăraţi şi nechinuiţi, scăpaţi de alinierea şi frîngerea încheieturilor pe spalier.

— Eu mai ies o ţîră la vînt, să răsuflu, domnu Herman!... vesti Ion, apueînd cuşma de pe-o lădiţă cu mraniţă şi scuturînd-o, plesnit, pe genunchi.

— Înţelec, Ione! îl învoi grădinarul de naţie austriacă, netezindu-şi favoriţii pieptănaţi rotund după chipul şi asemănarea împăratului Franz Iosef. Tum- neta, tota vreme ai nevoie te vînt.

De după poliţele cu oale de flori, îl privea zîmbind cu blîndeţe şi milă, ca pe-o sălbatică dihanie incapabilă a se bucura, domesticită, de binefacerile civilizaţiei.

— Ce să fac, domnu Herman, dacă nu m-o născut mama cu nas subţire pentru miroazna mîndreţelor dumitate de flori, care parcă-s nişte limbrici?... oftă cu obidă Ion. Şi ce să faci dacă nici nu m-o crescut corcolit pentru cloceala asta, care-mi răscoace mie crierii de-i simt fierbînd în cap?

— Înţelec, Ione!... Bine... Tu-te la vînt...

Ion se uită o dată la ceasul mare, de nichel, Ros- kopfpatent, aidoma cu al lui domnu Herman, prins cu lanţ gros în chimir, aşa cum îl căpătase el de la boier Damian Cumpătă fără propelişte din simbrie, numai ca să păzească regularitate cronometrică la promenadele higienice ale căţelului Bock. Se uită la ceas şi rosti, atît pentru sine, cît şi pentru urechea domnului Herman:

— Se cheamă că un ceas giumatate pot lipsi la apel! Mă tem c-am s-o iau pinpregiur, pe din dos, să văd ce mai umblă prin sat... Că umblă ceava, domnu Herman! Umblă!...

Grădinarul îl privi cu atenţie şi recunoscu:

— Umblă cefa foarte reu, Ione.

— Rău a fi pentru cei ce au a răscumpăra răutăţi, domnu Herman!

Pentru dumneata nu, că n-ai făcut nici o răutate pe lume, în afară doar că tot canoneşti nişte copăcei şi-i răstigneşti pe cruce... Şi-n afară că strici bunătate de pământ şi de apă, pentru gîm- boasele aieste de flori, băloasc şi putrede, de parcă-s ugere şi altă comedie...

Domnul Herman era deprins acum cu duşmănia pe care o purta ajutorul de grădinar, tocmai împotriva celor mai glorioase victorii ale sale în meşteşugul

horticol. Cum altfel era însă lucrător bun, cu spor şi de nădejde, nu la acestea a luat el aminte. Ci la încruntarea încordată din ochii flăcăului.

De aceea i-a dat un părintesc sfat:

— Numai fii cuminte, Ione! Nu te-amesteca unte nu trebuie, ca să n-ajuncă la auzul lui tomnu Da- mian... Sever cum este, tomn' Damian nu iertă.

— N-are decît!... Asta mă doare pe mine!... Acu mi-i totuna... La drept vorbind, de astă-toamnă, nu de acuma, mi-i totuna!

A închis uşa după el cu băgare de seamă, să nu zgîlţine geamlîcurile gingaşe şi pereţii cu rafturi de flori.

Dar afară, trecînd prin faţa ferestrelor, păşi apăsat de duduia pămîntul şi îşi desfăcu cămaşa pe piept, să soarbă adînc aerul rece şi înţepător.

Domnul Herman a rămas o vreme netezindu-şi în- gîndurat favoriţii rotunzi după chipul şi asemănarea împăratului din patria sa. Greu îi era să priceapă aceşti oameni ai locului, mai ales acum, cînd bîntuia printre dînşii ca un fel de molimă a îndîrjirilor.

Pe urmă, s-a întors la orhideele sale, treizeci şi şapte specii, colecţia unică din Moldova: orhidee de Iava, de Brazilia, de Madagascar, de India, de Japonia, de China.

Ion a slăbit apăsarea pasului cînd a ajuns în dreptul ferestrelor de la biblioteca boierului Damian, s-a strecurat pe portiţă în ograda din dos a acaretelor şi slugilor, de acolo a-luat-o la picior pe sub zidul împrejmuirii, cu creste de sticlă tăioasă pe muchia olanelor ca meterezele

de cetate şi de temniţă. A împins căciula pe ceafă şi s-a pomenit fluierînd de unul singur, un marş sprinten şi săltat, soldăţesc.

Un ceas jumătate de libertate, departe de sera cu flori care-i leşiau inima şi de tovărăşia lui Bock cu zurgălăul său galben, îi părea acum bunul cel mai scump de pe lume. Raiul pe pămînt; dacă mai putea să fie un rai pentru el pe pămîntul acesta!

Cînd a ajuns pe uliţa mare a satului, a rotit ochii.

Umbla ceva cu adevărat, dar ceva încă nevăzut. Doi oameni alături într-o parte; alti trei, în alta. Un jandarm călare, cu carabina scurtă la umăr. Cîteva ploduri tîrîndu-şi sănioarele de sfoară spre pripoarele de sub malul gîrlei. Şi nevestele strigînd la odrasle din porţi sau din tindă, ori dînd glas orătăniilor flămînde.

S-ar spune la întîia ochire că toate-s ca întotdeauna.

Pentru cine ştie a lua aminte, se lămureşte însă că oamenii nu se ţes ei de colo-colo fără nici o ţintă şi că femeile din tindă şi din porţi, dau ele glas, dar aiurea privesc. Îşi urmăresc cu ochii bărbaţii şi caută mai apoi mereu, în partea de sus a satului, în partea de sus a ţinutului, a Moldovei cu stema cap de bou, unde au început a se deştepta boii să scuture jugul de pe grumaz.

La şcoala lui domnu Ştefanache Bosînceanu, Moşul, cîţiva gospodari s-au oprit şi par a aştepta ceva. Pavel a Glafirei mai numit Hreanu, Ifrim, Dănilă Cuţui.

Printre dînşii, un om străin de sat, parcă din Stănişoara.

Ion s-a oprit şi el.

— Bună ziua, măi creştinilor.

— Bună, Ioane! Adică mai bună decît cea de azi, a fi ea ziua cea de mîine... a răspuns Ifrim, trecîndu-şi pe braţul din stînga o bărdiţă cu coada subţire şi lungă, ca o bîtă ciobănească.

Pavel Hreanu îşi netezi musteţile amarnic de lungi şi stufoase, întrebînd:

— Vii de la curte?

— Precum se vede...

— Şi ce mai zice boierul Damian?

— Că cine-l vede şi cine-l ştie ce zice?:.. Cloceşte în odăile sale...

— Îmbalsamat în odăile lui! clipi Ifrim din coada ochiului către omul străin cu anume înţeles. Apoi dacă nu-i nimeni să-i scoată moaştele şi să le mai poarte

la zvîntat! S-or fi împuţit ca florile din steclăria lui domnu Herman, care-ţi tot cîrnesc ţie nasu din loc?

Ion îşi stăpîni rostirea vreunei păreri.

Cerceta pe sub sprîncenele cărbunii, străinul care la venirea lui spunea ceva cu însufleţire, iar acum contenise, privind nepăsător în sus, trecerea norilor albi şi repezi, pe cer.

După feleşagul său şugubăţ şi după datina întîl- nirilor cu argatul de la curte, Ifrim îl mai zădărî cu o întrebare pe care i-o ştia el mai neplăcută decît toate:

— Dară conaşul Bock, nici el nu zice nimic, aşa, cînd mergeţi voi amîndoi la preumblare, Ioane?

Ion stupi o patacă albă pe lespedea scărilor de la şcoală, trăgînd cu ochii la omul străin:

— Mai schimbă, Ifrime, mai schimbă!... Că tot cu întrebarea asta îmi scoţi mie sufletu, parcă nu mi-l scoate el destul javra ceea boierească de Bock, bocă- ni-l-aş în cap, să-l văd îmbalsamat şi pe el, ca pe stă- pînu-su!... Mai schimbă, că nu-i vremea de a ne împunge unul pe altu!... Pare-mi-se că altele mai de seamă avem noi acuma a ne spune şi-a face...

— Apoi asta să-nţălege!... încuviinţă îndată Dă- nilă Cuţui, săltîndu-şi sumanul petecit pe umerii cumplit de laţi. Altele avem noi a spune ş-a face, că ne-o venit şi rîndu nostru să spunem şi să facem!... Cum adivarat grăia şi creştinu ista din Stănişoara, care-o adus hîrtie scrisă de la domnu învăţător a lor, Dobruşca, la Moşul nostru, Bosînceanu...

Omul din Stănişoara, cu obrazul osos şi smead sub cuşma brumărie cu fundul lat,

îşi ciugulea musteţile subţiri şi arnăuţeşti, păstrînd strajă gurii faţă de un argat de la curtea uscatului boier Damian.

Dar Ifrim, cel care mai adineaori îl împunsese cu gluma pe Ion şi simţea o părere de rău fiindcă a scormonit într-o amară obidă a flăcăului, află prilej să-şi dreagă nesocotitele porniri fără răutate.

Vorbi:

— Poţi urma fără grijă, cumătre Trifan. Aist om pe care-l vezi, nu-i slugă boierească vîndut cu trup şi

cu suflet stăpînului. Cum n-o fost vîndut, cu trup şi cu suflet, nici Pavel Hreanu cît a slujit el atîţia ani, pînă mai acum două luni, cînd i-o făcut vînt afară boieru, să piară de foame... Îi frate cu Simion de la Zapodia...

— Eşti frate cu Simion? se minună bucuros foarte străinul. Apoi chiar azi l-am văzut şi-am vorbit eu cu el, acu să fie vreo trii ceasuri... De-acolo vin. Am fost c-o leacă de ravaş pentru domnu senator, de la învăţătoru Dobruşca al nostru... Dară am calcat cu stîngu. Lipsă!... La Bucureşti... Ş-am căzut aicea, cu alt ravaş... Pe mine mă cheamă Alexa Trifan... Alexa Trifan din Stănişoara.

— Şi eu Ion. Ion a Vadanei! se înfăţoşă fratele lui Simion, ciocnind călcîiele botforilor, soldăteşte. Numai că nu-s din partea locului... De la Prigoreni, ţinutu de Ieşi.

— Atuncea de asta s-o tîmplat să nu ne cunoaştem pîn-amu! se lămuri Alexa Trifan.

Şi se dezmorţi din tăcerea lui bănuitoare, uşurat că s-a rupt gheaţa şi că poate urma.

— Vorbeam despre răvaşele pe care le-am avut eu de purtat astăzi de la învăţătorul nostru, Visarion Dobruşca. La domnu senator am dat greş... Şi acolo ne era nădejdea! Fiindcă după cum vei fi ştiind numai cu ajutorul celor mari şi tari, dară cu puţintică omenie, putem trage nădejde s-o scoatem la capăt. Altminteri, nu ne mai rămîne decît să punem şi noi mîna pe pari şi pe furci, să ne facem singuri dreptate...

— Apoi să-ntelege că punem mîna pe pari şi pe furci! se îmbulzi în vorbă plin de aprindere Dănilă Cutui. Hehei!... Cînd om pune noi mîna pe pari şi pe furci, nu ne mai stă nimeni împotrivă.

Ifrim l-a tras de mîneca sumanului:

— Mai tacă-ţi gura, Dănilă, că asta o ştim noi şi fără să ne-o spui tu. Lasă omul să vorbească!

— Iacă îl lăs! Să-nţălege că-l las să vorbească... De ce să nu vorbească?...

Alexa Trifan zîmbi a rîde sub musteata subţire, fiindcă apucăturile lui Dănilă Cuţui îi erau de mult cunoscute.

Îşi drese glasul, continuînd:

— Pînă să punem mîna pe pari şi pe furci, cuminţenia ne povăţuieşte să mai încercăm cu bună înţelegere! Mai ştii?... Poate or avea cuminţenia asta şi cei care au în mîna lor cuţitul şi pînea... Iară nădejdea în asemenea cuminţenie, tot la conu Iordache mai este. Că doară el ne mai cunoaşte şi ne mai simte păsurile... Nu ca boieru Damian de-aicea şi alţii sute şi sute de jur împrejur. Vede-se că-i dat pe lume să fie fraţi şi fraţi, dară să nu samene ca scripca cu iepurele. Asta mai bine ca oricine, poate s-o spună cunoscutu ista nou al meu, Ion a Vadanei, care am înţeles că-şi cîş- tigă pînea amară la curtea boierului Damian...

— Mămăliga, nu pînea!... rectifică Ion. Mămăliga amară.

— Mămăliga amară!... a încuviinţat Alexa Trifan, clătinînd din cap atotştiutor. Simion de la Zapodia a avut noroc de conu Iordache. Pe dumneata, soarta te-o mînat la conu Damian... Doi

fraţi, la doi fraţi... Dipartare ca de la cer la pământ...

Dănilă Cuţui se frămîntă locului, săltîndu-şi sumanul pe umerii laţi.

A vrut să spună ceva şi n-a mai spus. Dar toţi au ştiut ce-ar fi avut el a rosti: „Apoi să-nţelege că-i departare ca de la cer la pământ!” Ion privea înnegurat înainte, peste oameni şi zidul şcolii, gîndindu-se la soarta sa care avea numele Dochiţa. A înăbuşit un oftat şi a schimbat privirea din negurile lui, la chipul lui Alexa Trifan.

Omul din Stănişoara răsuci o ţigară, aprinse şi pîcîi, rotind ochii de la unul la altul:

— Vi le aminteam eu acestea, fiindcă toată nădejdea tot la sprijinu lui conu Iordache ne-o rămas. Nouă din Stănişoara şi dumneavoastră, de aici din Dărmăneşti. Aşa ne-o arătat a sta lucrurile şi învăţătoru nos-

tru, care are minte isteaţă şi cutezătoare precum îl ştiţi. Aşa credem şi noi.

— Ei cum adică? se munci în loc de astă dată Pavel Hreanu, smulgîndu-şi caierele musteţelor uriaşe în nedumerită nerăbdare.

— Cum?... Iaca, cum!.. Vîntu răscoalei se cheamă că vine spre noi, într-acoace. Vine din sus, dinspre ţinutul Botoşanilor... Soarta mai este şi în mînele noastre, nu numai în zodii. Cum tot învăţătorul nostru Visarion Dobruşca, ne-o luminat a înţelege. Acolo au purces a se ridica mai întîi şi-ntîi să-şi schimbe ei soarta pecetluită în zodii oamenii din Flămînzi...

— Apoi dacă erau flămînzi, cum să nu se ridice şi să ceară pîne şi să se botoşască şi să se rocoşască? tălmăci întîmplările după înţelegerea lui Dănilă Cu- ţui, scuturîndu-şi umerii în suman şi zburlindu-şi căciula ferfeniţă pe cap.. Nici că se putea el altfel, dacă pe flămînzi i-a agiuns cuţitu la os şi le ghiorăie maţele de foame! Parcă pe noi nu ne-o agiuns cuţitu la os?

Alexa Trifan îl aşteptă să sfîrşească, pîcîind liniştit din ţigara groasă. Îl povăţui apoi, cu oarecare zîmbet ca pentru un becisnic la minte, cum îl ştia:

— Nu-mi lua vorba din gură, Dănilă, că nu-s lucrurile chiar aşa cum le vezi tu!... Nu-i vorba de flămînzi, că flămînzi sîntem noi cu toţii, muncitorii de pămînt din ţara asta romînească. E vorba de-o moşie care se cheamă Flămînzii, din ţinutul Botoşănilor, o moşie întinsă şi mare, de să tot aibă vreo douăsprezece mii de fălci. O moşie ţinută în arendă de-un fel de

Nolică al nostru de la Stănişoara, numai că-i un cloncan mai mare... Iară oamenii din şăpte sate de pe acea moşie, s-au ridicat să capete pămînt cu douăzeci şi cinci de lei falcea pe an, plătiţi în bani, nu în muncă, aşa cum le-a fost lor făgăduit încă de anul trecut, chiar arendaşul. Aista-i adivărul curat. Pe urmă adivărul şi strigătul pentru dreptate s-a întins şi aiurea... Vine spre noi!... Cum limpede şi cuminte judeca învăţătorul nostru, Visarion Dobruşca. Se în-

tinde şi se lăţeşte strigătu pentru dreptatea noastră în toată ţara, cîtu-i de lungă şi de lată. Iară datoria noastră care-i?

Toţi au privit la el cu încordare, dar n-au găsit răspuns.

— Care-i? scăpă cu neastîmpăr Dănilă Cuţui. Spune: care-i?

— Am să vă spun eu care-i datoria! răspunse Alexa Trifan, din Stănişoara. Adică v-o spune prin gura mea, învăţătoru nostru, Visarion Dobruşca. Ca unul care-i mai luminat şi-a făcut şcoală alăturea de un om care-a fost el ministru în ţara romînească şi are să mai vină el la mărire... Să fim pregătiţi! Asta ne-o spunea învăţătoru nostru. Să ştim ce vrem şi să ne pregătim a arăta şi celor în drept ceea ce vrem. O schimbare şi o lege trebuie să vină. Nu se poate să nu vină, fiindcă toţi cei care fac legile dacă au cît de cîtă cuminţenie la cap, vor fi stînd şi dînşii acuma şi cumpănesc, acolo, la Bucureşti, unde a mers de faţă, să nu lipsească, şi conu Iordache de la Zapodia. Ş-acuma mă-ntorc la cele ce spuneam eu şi nu de la mine le spun. Cele ce le-o scris învăţătoru nostru lui conu Iordache, la Zapodia, şi-aicea, lui domnu Ştefanache Bosînceanu... Conu Iordache a fost prietin, frate de cruce, cu răposatu boieru Lupache Udrea al nostru. Are cuvînt şi ascultare la boieru cel tînăr Octav Udrea, care trăieşte cam tot pe ceea lume, fie că vine el aici cum o venit astă-vară, fie că rămîne în străinătăţile sale... Asta-i cerea învăţătoru nostru, Visarion Dobruşca, lui conu Iordache!... Să bată telegramă în străinătăţi la

stăpînu Stănişoarei şi să-l pună în cunoştinţă de cele ce se întîmplă în ţară. Să-i ceară lui ca la cea dintîi schimbare pe care are s-o aducă legea, mai întîi la oamenii de pe moşia sa să se gîndească. La cei care s-or-născut şi-au crescut sub ochii răposatului boier Lupache, pe care el i-o botezat, el i-o cununat şi adesea el i-o înlesnit să-şi înjghebe gospodăria... Iară pe domnul Nolică, să-l

trimată unde-o înţărcat dracul copchiii, dacă vrea să nu-l trimetem noi!...

Dărmăneştenii au clătinat din cap.

— Asta cu Stănişoara! a spus Ifrim. Dară noi? Noi, cei de aicea?

— Pentru Dărmăneşteni e mai uşoară treabă. Cum arăta tot învăţătorul nostru, Dobruşca, şi cum i-o scris Moşului, lui Ştefanache Bosînceanu... Mai uşor, fiindcă era lucru început şi gata-gata să agiungă la împlinire. Vă-ntoarceţi la Holboca!

— Cum ne-ntoarcem la Holboca? întrebă Pavel Hreanu, cu mîna încremenită pe caierul musteţilor de minunare. Cum, la Holboca?

— Holboca nu-i a statului? N-o rămas tot a statului?... N-am pornit noi astă-toamnă şi în toiul iernii, trei sate, Dărmăneştii, Stănişoara şi Malurile, să întemeiem obşte şi s-o căpătăm noi în arendă? Noi, care muncim pămîntul cu palmele noastre, nu cei care se îmbogăţesc pe urma muncii noastre...

— Apoi asta să-ntelege! se frămîntă Dănilă Cuţui. Dînşii se ghiftuie şi noi rămînem cu palmele goale.

— N-ai să mai rămîi cu palmele goale, Dănilă! vorbi Alexa Trifan. De asta te-ncredinţez eu... Nu se mai poate. S-o isprăvit cu robia noastră de haram!... Facem adunare de obşte la noi şi adunare de obşte aici, în cea mai deplină rînduială. Adunăm iscălituri şi cerem la nevoie chezăşie lui conu Iordache să pună ca senator, cuvîntul unde trebuie. Ceea ce n-o făcut atunci stăpînirea de voie, are să facă acuma de nevoie... Prea multe glasuri strigă, din prea multe

părţi... Nu se poate să nu biruie şi dreptatea noastră, măcar o dată la o giumătate de veac!

— Şi dacă nu biruie?... întrebă Ion, care părea neîncrezător şi nemulţumit cu aceste orînduieli prea paşnice. Dacă ne-aşteaptă pe toţi, cele ce s-au întîmplat astă-iarnă, în toiul ninsorilor?... Colindă de haram, pe la cei sfinţi de la Ierusalim...

— Atuncea, frate Ioane, ne-a lumina mintea ce-avem de făcut!

— Mintea? mîrîi Ifrim, trecîndu-şi bărdiţa pe mîna dreaptă. Mintea? Săraca noastră minte, că tot de prea multă cuminţenie am rămas unde sîntem! Mai multă încredinţare decît în minte, am eu în bărdiţa asta!

Dănilă Cuţui a fost îndată de aceeaşi părere:

— Apoi să-nţălege! Că dacă nu merge cu mintea şi cu cuminţenia, luăm barda şi dăm cu dînsa-n Dumnezeu, pentru dreptatea noastră! Asta-i, şi căpătul!...

5

— Măgură Irina, la cancelarie!

— Măgură, la doamna directoare!

— Irinel!

— Repede!... Irinel! Unde-i Irinel?...

— Irinel Măgură! Irinel!

Chemarea fugi pe sălile pensionului, urcă scările, cutreieră clasele, trecu din elevă în elevă, aşa cum alerga telegrafia focurilor aprinse şi buciumelor, din ghergan în ghergan, pe întinsul Bărăganului, cînd năvăleau hoardele.

Toată şcoala a ştiut că Măgură Irina e chemată la doamna directoare, în afară de Irinel, care cu urechile astupate în ghiocul palmelor, citea de zor discursul lui Simeon Bărnuţiu, de la 2 mai 1848.: „Fost-am cu goţii şi nu ne-am făcut goţi; fost-am cu hunii şi nu ne-am făcut huni; fost-am cu avarii şi nu ne-am făcut avari...”

— Măgură Irinel!

— ... „fost-am cu ungurii şi nu ne-am făcut unguri; cu saşii şi nu ne-am făcut nemţi. Aşa este fiilor!... Nu ne-am ungurit, nu ne-am nemţit, nu ne-am...”

— Măgură Irina!... Irinel!

— „... ca să vă încoroneze cu laurul nemuririi pentru constanţa şi bărbăţia voastră. *Dixi et salvavi anima meam!”*

— Măgură!... Irinel, pentru Dumnezeu! Fugi la doamna directoare!... De zece minute, te caută toată şcoala!...

Irinel s-a ridicat fără grabă din odăiţa cu paltoane şi mănătăli, unde se ascunsese de ochii şi de dragostea colegelor, ca să-şi înveţe lecţia în relativă tihnă, după baricada cuierelor cu haine, berete şi glugi, tot echipamentul de iarnă al externelor şi semiinternelor de la institutul de fete Oltea Doamna, condus de doamna Cleopatra Negoianu. Acolo se refugia în recreaţii, pospăind o lectură cu mare viteză, cînd mergea zvonul din clasă în clasă că o profesoară venită cu toane de hartag conjugal de acasă ori un profesor mahmur, s-a pornit pe extemporale, pe ascultat şi pe „stricat” mediile. Un asemenea zvon cutreierase şcoala dis-de- dimineată.

Tot corpul didactic al institutului Oltea Doamna se afla în nervi.

Nu fiindcă de aseară circulau ştiri ciudate în oraş despre ameninţarea unor răzmerite ţărăneşti, departe, la sate. Era altceva, mai grav. Se vorbea despre un inspector îndrăcit, care vizitează prin surpriză şcolile particulare din Moldova, tăind şi spînzurînd, stropşind elevele, admonestînd descălimea în fata clasei, aşternînd observaţii şi constatări de-o

severitate grobiană în memorabile procese-verbale. Iar acest inspector-fantomă, fusese zărit astă-noapte în gară, coborînd din tren.

Irinel Măgură încerca în ceasul al unsprezecelea să se apere de ruşinea unei ignorante totale, devorînd pe nerăsuflate discursul lui Simeon Bărnutiu. Acum o chemau la doamna directoare!

A închis cartea în geantă, a încredinţat geanta prietenelor şi s-a depărtat spre cancelarie, tipărindu-şi cutele fustei.

— Te-aşteaptă doamna directoare! Puteai să te mişti mai repede, fandosito!... o mustră pe culoar tocmai profesoara de limba romînă, singura care nu-i arăta nici un fel de simpatie.

Măgură Irina intră verificîndu-şi uniforma, ca un recrut la inspecţia comandantului.

Altă profesoară, Tanti Aglăiţa, celebră în tot tîrgul pentru moldovenească-i de baştină, pentru imensa-i poşetă ca un geamantan cu scule de moaşă şi pentru nemărginlta-i bunătate de inimă, o orientă cu blîn- deţe:

— Nu pi uşa ceia, Irinel!... Pi cealaltă, di colo, copchilă dragă!

Glasul binevoitor avu un efect tonic.

Eleva Măgură Irina nu se ştia vinovată cu nimic: totuşi îi ticăia inima, fiindcă o confruntare cu doamna Cleopatra Negoianu, nu însemna pentru nimeni un prea plăcut moment din viaţă.

În penumbra cancelariei directoriale cu stolurile totdeauna trase ca să cruţe migrenele doamnei Negoianu, eleva a clipit mărunt şi repede, neştiind încotro

să se îndrepte. Numai după ce ochii s-au deprins cu semiîntunericul şi au desluşit silueta neagră la biroul vast, Irinel a înaintat cîţiva paşi, apropiindu-se ca o inculpată în faţa judelui de instrucţie.

— Vino mai încoace, Măgură! rosti Cleopatra Negoianu cu o nuanţă protectoare, atît cît putea să-şi mlădieze vocea o asemenea persoană rigidă şi mecanizată. Apropie-te!

Irinel Măgură s-a apropiat.

Ochii directoarei examinară rapid, dar minuţios, uniforma, ţinuta, ciorapii, botinele, pieptănătura, mîinile şi unghiile elevei.

Nu descoperi nimic nereglementar. Simţi o satisfacţie, fireşte neexteriorizată pe chipul tăios şi sever.

Totul îi confirma spusele Tanti Aglăiţei. Era o şcolăriţă cuminte, modestă şi săracă. O tolerase cu ratele pensiunii în întîrziere. La ultima verificare a contabilităţii, hotărîse însă s-o trimită acasă dacă în cinci zile nu-şi achită restanţele, pentru a nu crea un primejdios precedent. Atunci, Tanti Aglăiţa şi Grigore Panţîru au sărit întru apărare, pomenind despre sărăcia văduvei paralizată de cinci ani într-un jîlţ, des-

pre eleva care cîrmuieşte singură gospodăria casei şi îngrijeşte cu o înduioşătoare abnegaţie de mama bolnavă, despre alte amănunte care au clătinat neînduplecatele-i decizii. De altminteri, tot datorită lui Gri- gore Panţîru şi Tanti Aglăiţei, de cinci ani institutul Oltea Doamna inaugurase o inovaţie care a pus în mişcare tot tîrgul. Cîte trei burse în fiecare clasă, pentru fetele de ţăran lipsite de mijloace. Elevele bursiere se dovediseră fruntaşe la învăţătură. Două serbări şcolare pe an, contribuţia corpului didactic şi anume liste de subscripţie, administrate de Tanti Aglăiţa, plăteau bursele fără să păgubească interesele doamnei Negoianu. Atît doar, că acum bursierele fete de ţărani, se transformaseră într-un ferment de agitare în şcoală, agitînd-o şi pe doamna directoare.

— Ai primit avizul de la secretariat? întrebă tros- nindu-şi degetele lungi şi osoase.

— Da, doamnă directoare. Vă rog să-mi mai acordaţi o amînare...

— Bine. Aceasta, o s-o aranjăm mai tîrziu. Aflu că mama dumitale e bolnavă.

— Da, doamnă directoare. De cinci ani...

— Şi cine îngrijeşte de dînsa?

— Eu, doamnă directoare. Cît pot şi cum mă pricep. Eu şi o servitoare bătrînă, pe care o avem de cînd eram mică..

— Iar de dumneata, cine îngrijeşte?

— Nu înţeleg, doamnă directoare. Eu... Eu sînt destul de mare, ca să îngrijesc de mine.

— Altceva te întreb. Vreau să zic, ce tutor ai?

— O rudă. Un unchi bătrîn şi el. Stroe Bîrlădeanu.

— Cel cu studiile şi cu documentele?... Cel cu Ţăranii, pămîntul şi boierii în decursul veacurilor? întrebă doamna Cleopatra Negoianu, cu o dispreţuitoare ironie pentru astfel de oameni, cu astfel de manii, căci ea nu admitea decît maniile sale. Stroe Bîrlădeanu de la Tăcuta?

— Da, doamnă. E un om foarte de ispravă. Însă, cam distrat...

— Cam? Nu cam! Ci distrat de-a binelea! Îl cunosc. Acela, are el nevoie de un consiliu de familie. Asemenea oameni dezordonaţi, sînt un regretabil exemplu pentru societate. Eu i-aş pune sub interdicţie!

Eleva a plecat ochii luminoşi în parchetul lustruit oglindă şi a tăcut.

Nu-i plăcea să audă vorbindu-se cu atît de nedreaptă severitate, despre un om curios, original, „dezordonat”, dar care în orice caz, nu făcuse nici un rău, nimănui.

Doamna directoare aşează un tampon deplasat cu un milimetru de la locul său fixat o dată pentru totdeauna, încă de acum un deceniu.

Ridică privirea:

— Uite ce este, Măgură Irina... Vreau să mă interesez mai de aproape de soarta dumitale. Mi-a vorbit doamna profesoară Aglae Costăchescu, domnul profesor Grigore Panţîru... Nu te pot lăsa singură în situaţia aceasta, cu o mamă paralizată şi cu un asemenea tutor. O să căutăm...

Adică am să caut eu şi am să găsesc eu o soluţie. Ora a treia, pe cine aveţi?

— Desenul, cu domnişoara Bogza.

— La jumătatea orei, exact la douăsprezece, îţi ceri permisie. Spui că eu te-am chemat. Şi vii sus la mine. Acasă... Vreau să-mi dai unele amănunte. Poate că şi soţul meu, ca prefect, are să-mi dea concurs, pentru a realiza o idee a mea... Nu există aci o şcoală primară cu numele Alexandru Măgură?

— Da, doamnă directoare.

— Este vreo legătură între acest Alexandru Măgură şi familia dumitale?

— Da, doamnă... A fost clădită şi donată de un frate al tatei. Înainte de a sărăci familia noastră, cînd nici nu eram născută.

— Tocmai. Tîrgul Călimanului s-a ales aşadar cu o şcoală, care n-a costat nimic. E poate momentul, ca acum, comuna să-şi plătească sub vreo formă, o datorie de recunoştinţă... Măcar o pensie, scutiri de dări, în fine ceva care să vă înlesnească existenţa...

— Vă mulţumesc, doamnă! Dar...

Indexul doamnei directoare, înălţat, reteză acest început poate de expansiune recunoscătoare, poate de mîndră împotrivire, care nu-şi aveau locul într-o asemenea încăpere solemnă şi rece.

— Nici un dar... Poţi să pleci. Şi nu uita! Douăsprezece fix. Pentru mine exactitatea este prima calitate a unei fiinţe într-adevăr civilizate.

Afară, Irinel Măgură a clipit, orbită acum de lumina culoarelor.

A stat să-şi apese cu palma zvîcnirile inimii, apoi a pornit cu o avîntare elastică în paşi, cu o înviorare înfrăgezită pe buze.

La prima întrebare a doamnei Negoianu, se temuse că va fi trimisă acasă pentru neîngăduită întîrziere în plata taxelor. Într-o singură clipă, i-au trecut prin minte o sumă de soluţii disperate, umilitoare şi absurde. Să scrie la Zapodia, rubedeniilor îndepărtate, dar omenoase. Să plece la Tăcuta, la unchiul Stroe. Să se spovedească şi s-o implore pe Tanti Aglăiţa, ca să obţină o nouă păsuire... Se agăţase cu imaginaţia de orice nădejde, nu atît pentru cariera ei şcolărească pe care ar fi curmat-o astfel sărăcia, cît pentru a cruţa de încă un amar pe bolnava imobilizată în scaunul său de paralitică. Iar acum, printr-o minune care nu încăpea nici într-o prevedere, ameninţarea era înlăturată.

Niciodată, doamna Cleopatra Negoianu n-a vorbit atît de blînd unei eleve. Niciodată nu s-a interesat şi de existenţa lor cu mărunte şi umile mizerii, în afară

de şcoală, de note, de uniforme, nasturi şi pieptănătura reglementară.

Colegele au întîmpinat-o cu exclamaţii de zgomotoasă nerăbdare. Nerăbdare şi surpriză. Nu prea ieşea nimeni din cancelaria doamnei directoare, cu zîmbetul acesta şi cu lumina aceasta în ochi.

— Ce-a fost, Irinel? inaugură interogatoriul, Anto- niu Gabriela.

— Lasă, tu! o îndepărtă Luca Eleonora, prinzînd braţul prietenei şi luînd asupră-şi misiunea de a descoase de-a fir a-n păr. De ce te-a chemat? Ce te-a întrebat? Ce i-ai răspuns?...

Luca Eleonora aştepta avidă detaliile, gata să re- constituiască dramatic scena, cu tot darul său actoricesc.

— N-a fost nimic, Lenora!... Mi-a spus să viu sus. acasă, ora a treia...

— Acasă la doamna directoare? Sus?

— De ce nu? Sus, acasă la doamna directoare...

Privilegiul acesta atîta de rar îngăduit muritoarelor eleve de rînd ale institutului Oltea Doamna, stîrni altă rumoare de senzaţie. Toate colegele — în afară de cele trei bursiere, fete de ţăran care alcătuiseră un grup izolat şi ostil de cîteva zile — a împresurat aleasa între alese, asaltînd-o cu întrebări şi mirări. Luca Eleonora o imploră de toţi Dumnezeii să ia neapărat aminte la decorul din apartamentul doamnei Cleopatra Negoianu, la tablouri, la covoare, la distribuţia mobilierului, pentru a sluji la o punere în scenă a piesei satirice cu aluzii şi cuplete: „Don Prefect Sănducu şi Barbara sa!" Această satiră era evenimentul sezonului în Tîrgul Căliman. Autorul, Laur Ceauşescu-Că- tălin, poet şi epigramist, proprietarul, directorul, re- dactorul-şef, reporterul şi administratorul hebdomaderului politic şi literar *Plaiul natal,* combătea de multă vreme, cu înverşunată energie şi cu toate resursele proteicului său talent, guvernul conservator de la centru şi pe domnul

Sănducu Negoianu de la periferie, reprezentantul softalelor din Căliman.

Secătuiud calea articolelor de doctrină, a epigramelor, a pamfletelor, fabulelor şi parodiilor de balade populare, într-o înflăcărată inspiraţie le-a prelucrat toate. Le-a contopit şi le-a turnat în piesa cu numeroase cuplete, ce urma să fie jucată de o trupă de amatori în saloanele clubului liberal, sub auspiciile domnului avocat Mitran Iliescu zis Bucluc, rivalul domnului Săndel Negoianu şi pretendentul cel mai activ, mai

vehement şi ireconciliabil la succesiunea sa prefectorială. Un democrat sută în sută, energic şi zurbagiu, buclucaş, Bucluc, nu un parazit care şi-a tocat moştenirea. Luca Eleonora, verişoară de gradul II cu tînărul Laur Ceauşescu-Cătălin, nu putea să apară pe scenă. Dar posedată de demonul actoricesc, se resemna măcar la rolul subaltern şi clandestin de regizoară din umbră.

— Înţelegi, Irinel?... stăruia cu înfrigurare. Ia notă de tot... Uşile! Foarte important, pentru intrări şi ieşiri... Pe urmă, scaunele, tablourile... Ce subiect au tablourile şi cum sînt aşezate...

— Nu mai insista, Lenora! o opri Irinel Măgură. Inutil. Nu pot s-o fac.

— Cum?

— Nu pot să fac aşa ceva... Mă mir de tine! Merită oare doamna directoare, să ajungă un subiect de rîs şi de cuplete în oraş?

— Dar nu e vorba de doamna directoare. E vorba de domnul Sănducu Negoianu. Dacă e subiect de rîs şi de cuplete în oraş, din pricina domnului Sănducu al său a ajuns subiect de rîs şi de cuplete. Şi pe urmă arta nu cunoaşte milă de cei păcătoşi, draga mea!... Atunci Caragiale n-ar mai fi scris nimic... Juca pan- ţarolă la Clubul Tinerimea, cu domnul Sănducu Negoianu.

Dobrescu Marietta, cea mică, genoasă şi cinică, a subliniat perfid:

— Desigur! Nici Caragiale, nici geniul nerecunoscut al Călimanului şi verişorul Lenorei, domnul Laur Ceauşescu-Cătălin, care joacă panţarolă la Clubul liberal, cu domnul Mitran Iliescu, zis Bucluc!

— Bine că-i mai breaz, locotenentul Dudu, Dudu- leţ, Dudişorul tău!

Intrarea inopinată a profesoarei de desen, a înăbuşit în faşă pericolul conflagraţiei dintre cele două prietene. Pînă la jumătatea orei, Irinel Măgură a lucrat eu gîndurile risipite.

Absentă de la tot ce se petrecea în clasă, cu cotul amorţit pe planşetă, privea în răstimpuri pe fereastră, afară, unde pe neaşteptate se iscase un viscol cu nori negri şi vînturi vehemente. La douăsprezece fără cinci minute şi-a cerut învoire, după cum a fost ordinul doamnei directoare.

— Te-aşteptăm... Să ne spui şi nouă!... au stăruit în şoaptă vecinele de bancă.

— Nu uita ce te-am rugat! repetă Luca Eleonora care nu renunţa la preocupările sale de regizoare, numai de hatîrul considerentelor umanitariste. Nu uita: dispoziţia mobilelor, intrările şi ieşirile!...

Irinel Măgură a fost întîmpinată în uşă cu o împroşcare de viscol. Între clădirea cea mare a pensionului şi locuinţa doamnei directoare, spaţiul era destul de larg. Eleva se opri o clipă să măsoare din ochi drumul cel mai scurt.

Apoi zvîcni cu sprinteneală de ciută pe potecile înguste, peste muchiile de troian vechi aşternute cu spulber nou de zăpadă.

Pe scări, se scutură ca o pisică şi urcă treptele printre glastrele cu plante exotice, unde adeseori, tîrziu după miezul nopţii, domnul Săndel Negoianu făcea exerciţii de echilibristică în ciorapi şi cu ghetele în mînă.

— Tu erai, Măgură? Douăsprezece exact... Aşteaptă. Ia loc pe scaun...

Cu toată lăudabila exactitate a elevei, în glasul doamnei Cleopatra Negoianu străbătea acum o iritare abia stăpînită. Şi cu drept cuvînt. Tot cultul său pentru ordine, prevedere şi precizie, fusese odios profanat.

Slujnica trimisă în oraş, a uitat să închidă ferestrele lăsate trei ore pe zi în lături, chiar pe gerul cel mai cumplit, după prescripţiile sanatoriului din Elveţia. Iar viscolul dezlănţuit din senin, spărsese geamuri, umflase perdelele fluturîndu-le pînă în mijlocul odăilor, răsturnase cadre, oale cu flori şi scrumiere; răvăşise caiete de teze şi partituri de clavir. Uraganele de omăt spulberat invadau încăperile în şuier. Bucătăreasa, alergînd să repare dezastrul, deschisese de perete alt rînd de uşi, interioare.

Triumfal invadase un miros gras de mîncare, de friptură şi varză călită, trecînd nesupărat din cameră în cameră. Toate catastrofele!

Doamna Cleopatra Negoianu asista consternată la prăbuşirea cultului de-o viaţă întreagă. Ordine, prevedere, precizie, discreţie. Unde erau toate? Tîrîte val-vîrtej de năprasnica dezlănţuire a elementelor, care habar n-aveau de ordine, prevedere, precizie, discreţie. Se auzeau uşi răbufnind. Sunetul de nisip al viscolului în pereţi şi pe parchet. Un geam zîngănind. Exclamaţiile bucătăresei, din altă odaie, unde descoperise alt cataclism:

— Aracan de mine, coniţă! Sai mata că s-a spart şi vazu cel mare, de l-ai adus mata az-toamnă din ţara nemţască!

Irinel Măgură simţi de a sa datorie să se arate de-un ajutor:

— Dacă-mi daţi voie, doamnă directoare?...

— Te rog, te rog! Stai acolo! o opri sever doamna Cleopatra Negoianu.

După care recomandaţie a închis uşa, cum ar fi tras o cortină.

Nu voia să mai asiste nimeni şi mai ales o elevă, la asemenea debandadă fără precedent, pe care o socotea nemotivată şi injustă înfrîngere personală.

Irinel Măgură a rămas singură în salon — unica încăpere cruţată de ravagiile taifunului. Se aşeză cuminte pe marginea unui scaun învelit cu pluş portocaliu şi începu să privească la tablourile de pe pereţi. Avea dreptate, Lenora! Interiorul doamnei directoare nu se putea imagina. Trebuia reconstituit. Trebuia copiat aidoma. Numai tablouri alegorice, alese fără îndoială după criteriile morale ale doamnei Cleopatra Negoianu: Virtutea biruind luxura! Moartea eroului! În jurul căminului! Bunicul! Bătrîneţea culegînd roadele anilor!... Printre aceste înălţătoare şi sublime cromolitografii, un singur tablou străin, o copie după Ve-

ronese, distona cu eleganţa şi coloritul senzual: un apus de soare cu cerul degradat de la albastru pal pînă la galbenul lămîiei, femei învelindu-şi goliciunea numai pe jumătate în mantii cu largi falduri, doi amoraşi bucălaţi, hîrjonindu-se fără să le pese, într-o golătate fără ruşine... Desigur un tablou moştenit ori dăruit domnului Sănducu Negoianu cu prilejul vreunei onomastice sau aniversări, de la care doamna Cleopatra Negoianu va fi întorcînd ochii cu o legitimă oroare.

Urgia de afară încetă brusc, cum se dezlănţuise.

S-a întins o tăcere nefirească.

Dincolo de uşa închisă, se auzeau numai paşi repezi. Bucătăreasa cărînd ceva, strigînd ceva, strîngînd ceva.

Şi focul pîlpîind molcom în sobă.

Atunci se deschise altă uşă şi apăru domnul Sănducu Negoianu, prefectul Călimanului, în halat cafeniu şi cu scufie de mătase roşie, frecîndu-şi ochii umflaţi de somn.

— Dar ce-a fost, dragă?... întrebă, Ce-i istoria asta? Dau hunii, goţii, vizigoţii, ostrogoţii? Nu se mai poate dormi liniştit în casa asta?...

Monologa desigur din obicei, nu sub influenţa discursului lui Simeon Bărnuţiu; deprins să nu-l asculte nimeni şi să nu-i răspundă nimeni. După buhăvita înfăţişare, se cunoştea bine că s-a fost culcat în zori şi că nici acum nu i s-au risipit aburii alcoolului din cap.

Cînd zări eleva pe marginea scaunului, s-a tras un pas îndărăt, acoperindu-şi

pudic cu mîna pieptul păros din halatul încheiat strîmb:

— Pardon, domnişoară!

Îşi potrivi pulpanele anteriului de benedictin, înnodă cordonul împletit şi rosti în chip de explicare:

— Visam că sînt Caius Pomponius Fucino din Pompei şi că a erupt Vezuviul! Pe urmă, că mă duelam cu rivalul meu, stimabilul Iliescu-Bucluc, într-un duel foarte original. Cu tunurile! Ori ei, ori eu!... Salve la zece paşi!

A rîs singur de asemenea vis năzdrăvan, apoi adăugă:

— Duduie, n-ai mata cumva un chibrit? Am ţigară şi nu găsesc chibrit...

Tot singur:

— Ce întrebare stupidă?... De unde să ai chibrit? De unde să aibă chibrit o elevă a institutului model de domnişoare Oltea Doamna, de sub direcţia doamnei Cleopatra Negoianu, Barbara Ubric, Genoveva de Brabant, Virtutea, Sobrietatea, Abnegaţia Negoianu?...

Domnul prefect Sandel Negoianu hohoti foarte înveselit de absurditatea propriilor sale întrebări.

Irinel Măgură privi îngrijorată, cînd spre uşa unde dispăruse Virtutea, Sobrietatea, Abnegaţia Negoianu; cînd spre uşa care dădea în antretul cu scările şi glastrele de flori.

Omul în rantie călugărească îi ghici alarma.

Vorbi tot singur:

— E adevărat!... Poate să m-audă Martira! Pe mata te-o fi aşteptînd ce te-aşteaptă, la şcoală! Dar pe mine?... Sfinte Doamne! De trei ori pîn-acum m-a zgîlţîit din pat... Ba că sînt telegrame de la posturile de jandarmi! Ba că mă aşteaptă secretarul general la telefon!... Ba că s-aude de revoluţie!... Ce revoluţie?... Revoluţia e aici, prezentă în casă la mine!... Nu m-a deşteptat revoluţia din somn?... Bam-bum-barabum!... Tunuri, canonade, explozii, Port-Arthur!... Apropo! Ce-a fost tărăboiul acesta, duduie?

Domnul prefect Negoianu se uită mai atent la elevă.

Exclamă cu un sincer entuziasm:

— Dar aceasta este ceva extraordinar, căpriţo! Va să zică mătăluţă eşti fenomenul despre care-mi vorbea Aglăiţa Costăchescu, Tanti Aglaiţa?.., Ai plecat astă-vară crisalidă şi, în toamnă te-ai întors fluture, cu ochi de păun?... Ia să-ţi vedem ochişorii mai de aproape?...

Cu mîna gelatinoasă o apucase de bărbie şi îi înălţă capul ca să-i cerceteze ochii.

Irinel Măgură voi să se ferească. În faţă îi năvălise mirosul de vin dospit. Domnul prefect Sandei Nego-ianu mai ospătase în timpul nopţii şi vreo mîncare cu usturoi: pană de somn sau rasol de găină. Duhoarea şe adăugă la scîrba atingerii.

Copila sări de pe scaun ca o pisică gata să zgîrie.

Dar strînsoarea era puternică, deşi degetele tremurau ca piftia, deşi omul se bîţîia pe picioare ca în ajunul unui atac de apoplexie.

— Domnule! Te rog, domnule Negoianu!... gemu copila, zbătîndu-se să-i lunece din mînă, şerpuit.

— Ce te temi, fetiţo, că doar nu-s caua?

— Nu mă sili să strig, domnule Negoianu...

— Lasă, bombonico! Nu te papă nimeni!...

Omul chel, burtos, asudat, răsufla aproape de obrazul copilei. Irinel izbuti să-i scape din încleştare. Fugi, punînd între dînsa şi bărbatul împleticit, un scaun cu spătarul ridicat scut.

Sandel Negoianu se prăbuşi de-a coasta, se izbi în perete şi printr-un misterios capriciu al legilor balistice,

ricoşă exact asupra elevei înfricoşate, cercînd să-i astupe gura cu buzele unsuroase.

Aşa îl găsi doamna Cleopatra Negoianu, cînd a deschis uşa.

Ţinea un vraf de telegrame în mînă. Venise să-l vestească pentru a patra oară, că aşteaptă sergenţi şi curieri de la prefectură afară, că toţi vorbesc speriaţi despre pregătiri de răscoală la sate, că l-a chemat de două ori Ministerul de Interne la telefon.

I-au dispărut toate din cap şi i-au căzut telegramele în foşnet dintre degete.

Din prag, înaintă în haină neagră, cu paşi de somnambulă, într-o subită resuscitare a tuturor geloziilor cu scene patetice din trecutul juneţei sale conjugale:

— Ce-nseamnă?... Ce-este aceasta, canaliilor?

Spunea: „canaliilor!” Vedea doi vinovaţi; nu unul şi o victimă.

Domnul prefect Săndel Negoianu se întoarse potrivindu-şi cordonul halatului şi bîlbîindu-se într-un rîs imbecil:

— Nu te enerva, Cleopatro!... Stai, să-ţi explic?... A fost o glumă, Cleopatra... Parol!

Irinel Măgură rămăsese în ungher, cu mîinele spînzurate de-a lungul trupului, cu pieptănătura reglementară zburlită de luptă, cu obrazul spurcat de atingerile umede, cu pîlpîiri de întuneric jucînd ca fluturii negri înaintea ochilor.

Străină de tot ce se întîmpla, o înjunghia dureros numai amintirea că astă-vafă, şi ea, şi Adrian, s-au ferit de primul sărut. Li se apropiau buzele şi se depărtau într-un tresăr, ca de cel mai neiertat păcat. Acum, întîiul ei sărut care i-a pîngărit obrazul, buzele, ochii, acesta a fost! Sărutul cu duhoare dospită de vin şi de usturoi.

Celelalte nu mai aveau nici o însemnătate: nici ce spunea doamna Cleopatra Negoianu, nici ce spunea domnul prefect Săndel Negoianu.

— Ascultă, Cleopatro! Fii rezonabilă... E o glumă. Recunosc: o glumă idioată!...

Doamna Cleopatra Negoianu însă nu-l auzea, nici nu-l privea. Din vechile gelozii deşteptate, toată por- nirea-i se concentra asupra „vinovatei”, uitînd că are înainte o copilă de şaisprezece ani, o şcolăriţă, nu eroinele aventurilor galante din cronica Tîrgului Căliman.

Păşind spre Irinel Măgură cu degetul ridicat, ca personajele din tablourile alegorice care împodobeau salonul, întrebă:

— Ai îndrăznit aceasta, creatură? în casa mea, creatură?

— Dar, doamnă, doamnă, doamnă!... izbucni Irinel Măgură în sughiţuri de

plîns, incapabilă să lege alte cuvinte... Doamnă!... Doamnă!...

— Părăseşte casa, creatură! Dispari din ochii mei, creatură!...

Degetul doamnei Cleopatra Nagoianu crescuse parcă; umplea toată încăperea parcă.

Irinel se mişcă automat, ca o hipnotizată, cu umerii încovoiaţi, cu pieptul mic zguduit de sughiţurile plîn-

sului. Se mişcă, deschise uşa de la antret, începu să coboare scările.

În urmă-i, directoarea păşea cu degetul înălţat, descinzînd treaptă cu treaptă, repetînd gîfîit:

— Creatură!... Afară, creatură!... Creatură!

Ajunsese în capul scărilor, trecuse pragul afară. Irinel alerga împleticindu-se pe poteca din zăpadă; iar doamna directoare cu degetul împungînd aerul, nu mai contenea:

— Creatură!... În casa mea, creatură?...

Din dosul gardului nins, douăzeci de ochi au asistat cu uluire şi spaimă, la scena de-un comic sinistru. Erau cîteva din colegele elevei Măgură Irinel, aşteptîndu-şi prietena. Erau curierii, erau jandarmii şi sergentul de la prefectură, aşteptînd dispoziţiile domnului prefect, la veştile despre începutul de răzmeriţă în judeţ.

Irinel Măgură a trecut fără să-i vadă. Iar ochii ceilalţi nu se aflau îndreptaţi asupra ei. Priveau la doamna directoare, albă ca varul, cum n-o văzuseră niciodată, înaltă şi uscată, mai înaltă şi uscată decît întotdeauna, ameninţînd cu degetul osos şi rostind cuvîntul oare nu i-a profanat pînă atunci buzele:

— Creatură!... În casa mea, creatura creaturilor?...

Eleonora Luca, în egoismul său pe jumătate artist, jumătate cabotin, n-a simţit nici o emoţie umană la toate aceste peripeţii.

Avid, îşi memora pînă la cel mai mic amănunt scena: Irinel Măgură fugind pe alee, împleticindu-se, cu obrajii ascunşi

în palmele mici; doamna Cleopatra Negoianu, gesticulînd din capul scărilor ca întruparea Justiţiei, a Virtuţii ofensate, a Răzbunării sau a Expierii. Degetul uscat, întins, şi glasul uscat, rostind:

— Creatură!... În casa mea, creatura creaturilor?

Un asemenea episod, nu s-ar fi învrednicit în vecii vecilor să-l imagineze, chiar fantezia fără frîu a lui Laur Ceauşescu-Cătălin! E un episod care să rămînă cheia piesei. Succesul cel mare şi memorabil al repre-

zentaţiei, patronată de rivalul actualului prefect şi viitorul prefect, Mitran Iliescu zis Bucluc.

Numai după ce şi-a întipărit deplin acest final de act, Eleonora Luca se dezmetici la cealaltă realitate, izbucnind într-o sinceră alarmă de prietenă:

— Dar, fetelor ce s-a întîmplat cu Irinel?... Ce-n- seamnă toate acestea?... Să n-o lăsăm singură... Fuga după dînsa, Gaby! Marietta! Corina!... Şi voi! — se adresă bursierelor. Voi ce staţi acolo, ca oile la strungă? Nu-i prietena voastră? Nu s-a zbătut în toată şcoala, să ne ia bănuţii de prăjituri pentru cărţile voastre?...

Fetele au pornit cu larmă de glasuri subţiri, unele izbucnind în sughiţuri de plîns, fără să ştie de ce.

Oamenii stăpînirii: vardişti, jandarmi şi curieri de la prefectură — au rămas neclintiţi, tăcuţi, cu picioarele în zăpadă, cu obrajii sfîrcuiţi de spulberul tăios al viscolului, aşteptînd porunci la telegramele care vesteau, că se ridică satele din ţinutul Căliman.

6

La Iaşi, în cămăruţa lor de la gazda zgîrcită şi surdă, madam Brăescu, cei doi ostateci ai tîrgului de internate şi şcoli, Adrian Petreanu şi Ştefănucă Pan- drea, se lepădaseră cu totul de grija lecţiilor pe-a doua zi.

Pe brînci, în paturile cu telurile desfundate, citeau de zor gazetele locale şi cele din Bucureşti. Se răsuceau în

coatele amorţite, să-şi tălmăcească reciproc ştirile despre răzmeriţa ţăranilor care cobora din ţara de sus, spre mijlocul Moldovei. Şi, fireşte, amîndoi erau de partea răsculaţilor. Măcar că Adrian se trăgea dinspre mamă din stirpa marilor stăpînitori de pămînturi; măcar că Ştefănucă era dintr-un neam de gospodari mijlocii, plutaşi şi răzăşi binişor înstăriţi, cu păşunile de munte rotunjite din agoniseala şi din chibzuiala a trei generaţii de oameni amarnici şi dîrji.

Dar aşa sufla acum vîntul în rîndurile şcolărimii şi tineretului studenţesc din Iaşi. Aşa sunau proclamaţiile şi moţiunile celor dintîi adunări. Iar dincolo de asemenea vînturi dinafară ale vremii, înlăuntrul lor, amîndoi se simţeau mai autentici fii ai cîmpurilor, cu mai adînci rădăcini acolo, decît în asfaltul oraşului unde proprietarii din neamul feluriţilor Canta, Stroja sau Miclăuş, arendaşii din neamul feluriţilor Gaşpar, Sidor Leibovici şi Fişer, soseau acum la rubedeniile lor, cu ochii lărgiţi de spaimă şi cu veştile cele mai de necrezut.

— Ascultă, Adrian!... rosti Pandrea, ridicîndu-se în picioare şi apropiindu-se de geam, cu fascicola ultimului număr dintr-o revistă în mînă.

— Da, Ştefănucă...

— Ascultă, ce scrie aici, domnul profesor Iorga...

Adrian Petreanu s-a desprins şi el din pat, scuturînd jos celelalte ziare. A păşit peste ele, alăturîndu-se să urmărească peste umăr articolul cu pricina. Ştefănucă Pandrea citi, înecat de emoţie:

DUMNEZEU SA-I IERTE!

„Dumnezeu să-i ierte pe cei patru ţerani romîni împuşcaţi în oraşul romînesc Botoşani de oastea romînească în ziua de 5 mai 1907.

Să-i ierte Dumnezeu pentru cîtă muncă de robi au muncit, pentru ce trai de dobitoace nenorocite au dus, pentru cîtă înşelare au suferit, pentru cîtă jignire au îndurat, să-i ierte pentru viaţa lor de suferinţe, să-i ierte pentru clipa de desperare cînd s-au ridicat vărsînd pe strade, nu sînge omenesc, ci rachiul cu care erau otrăviţi.

Să ierte Dumnezeu pe ostaşii care, de frica poruncii, au împuşcat pe fraţii lor, cel mai greu păcat ce poate împovăra o inimă omenească.

Şi să nu ierte Dumnezeu pe ciocoimea obraznică şi proastă, care n-a ştiut şi nu ştie a-şi înţelege, iubi, apăra şi măcar cruţa pe cei de o lege şi un neam cu dînşii; pe hîzii politiciani mîncaţi de pofte şi nevolni-cii; să nu ierte Dumnezeu pe cîrmuitorii neghiobi sau vînduţi înaintea cărora, cufundaţi în orgii bugetare, fumegă acuma acest sînge nevinovat.

În vecii vecilor, cît va mai dăinui suflarea romî- nească pe acest pămînt, să nu-i ierte Dumnezeu pe netrebnicii şi pe făcătorii de rele.

Să fie în casa lor atîta belşug ca în bordeiele celor ce au murit, atîta fericire în viaţa lor cîtă a fost în viaţa celor ce s-au vîrcolit de gloanţe, să fie atîta cinste şi atîta demnitate, cîtă li s-a lăsat acelor

sărmani ce s-au dus ca nişte pîrîşi veşnici înaintea Scaunului judecăţilor celor mari.
Aşa să dea Dumnezeu...”

Foaia din mîna copilandrului tremura. Ochii înotau în lacrimi.

Cînd a sfîrşit de citit, cu glasul răpus, Ştefănucă Pandrea a adaos:

— De-acuma cred că au să se isprăvească toate!... După cele scrise aici, au să se dezmeticească şi cei mai mişei!...

— Crezi?... întrebă cu precoce scepticism Adrian Petreanu, ca un tot atît de fidel lector şi al lui Renan, ce se mai afla în ultima vreme.

— Nu mă îndoiesc, Adriane!... Mai sînt oameni cu o inimă în ţara aceasta.

— Mai sînt, dar nu aceştia găsesc ascultare şi nu dînşii au putere să faca aşa cum le dictează inima!... stărui în luciditatea-i precoce şi caustică Adrian, cînd era vorba de alţii, cu gîndul la stăpînul Zapodiei, la părintele său, dascălul de agronomie, la atîtea discuţii ale celor mari, la care a asistat el astă-vară, în salonul domnişoarei Paula Gorjan la Bucureşti sau în cerdacul perdeluit cu frunză de vită sălbatică, din paradisul vacanţelor. Mai sînt dar ce înseamnă cîteva excepţii, faţă de regula generală, care e alta?...

Iar fără voie, ochii s-au îndreptat spre imaginile zugrăvite de mîna sa şi prinse cu ţinte în peretele văruit verzui, deasupra patului: Iazul, moş Toader

Gliga; cîinele Colţun; Zarif, calul de călărie al lui Iordache Cumpătă — chipurile şi priveliştile de la Zapodia.

S-a întrebat:

— Oare ce se întîmplă acolo?... Ce fac cei de acolo?...

Şi gîndu-i fugi risipit, acasă, la şcoala de lîngă Căliman, la conacurile moşiilor unde se aflau celelalte crengături ale neamului Cumpătă. Se întoarse la înserarea de astă-iarnă, cînd au poposit un oras la Stănişoara, în casa ţăranului Alecu Faraon cel cu ale sale şapte fete potcovite şi cu aiureala din somn a bolnavului care se vedea zvîrlind în foc condicile domnului Nolică Gaşpar; se întoarse la popasul mai lung şi înflorat, din toiul nopţii, pe viscol, în sălaşul iobagului de pe moşia lui Jack Medoveanu... Omul cu chica zburlită, cu gura oribilă şi neagră ca o spărtură... Nevasta uscată şi hîdă; copilul chircit şi cu tidva enormă, ca un fel de pitic bătrîn şi spîn. Tustrei, în cămeşoaiele murdare de cîlţi, purtînd în spate, deasupra, pieile crude de oaie, întoarse pe dos, cu miţele înlăuntru, şi pe dinafară cu sclipirea fantastică, stranie, a cristalilor de sare în pîlpîirea fitilului de felinar...

Toate aceste imagini şi vălmăşite amintiri au tresărit răzleţe, muncindu-l cu nelămurite gînduri pe care ar fi dorit el să le spună colegului, prietenului şi tovarăşului de gazdă. Luptau în el două lumi, într-o cumpănă care înclina cînd spre obîrşia stăpînitorilor de pămînt după mamă, cînd spre obîrşia de pălmaşi a lui Dumitru Petrea Robu, devenit abia pe mai tîr- ziile inscripţii din cataloage

şcolare, atestate şi diplome, Dimitrie Petreanu.

Dar privind în ochii limpezi, albaştri, încă înlăcrimaţi de emoţie ai prietenului, a ştiut că acestea nu se pot spune, nici înţelege.

S-a mărginit la consideraţiuni de ordin mult mai general şi declamator, după ecoul lecturilor sale amestecate şi după mintea lui de copilandru încă:

— Te uiţi afară, pe geam, dragă Fănuţă?... Dincolo de zidurile acestea ale Iaşului, dincolo văd eu Moldova noastră, cu sate şi cu tîrguri... Cu trenuri şi gări... Cu trenuri în care merg spre sate, companii, batalioane şi escadroane; în care vin dinspre sate, proprietari şi arendaşi, alungaţi de groaza lor netrebnică... Oameni care se urmăresc, se fugăresc, se alungă unii pe alţii... N-au să-şi ierte unii altora; n-au să se cruţe unii pe alţii... Au să răzbune şi au să se răzbune... Cum îţi vine ţie a crede că toate vor sfîrşi după cîteva apeluri la dezmeticire? Abia au început, toate, Ştefănucă!...

Ştefan Pandrea, adolescentul cu obrazul de fată bălaie, cu ochii albaştri şi părul pieptănat cum cere regulamentul, îşi asculta colegul şi prietenul cu atenţie, dar cu o vădită nedumerire.

El nu aşa vedea întîmplările.

Însă precum astă-toamnă, într-un amurg cu lumină de stînjenel, la aceeaşi fereastră, altfel întrezărise Iaşii bisericilor şi vestigiilor voievodale cu un painjeniş căzut de pe ochi după ce-l ascultase pe Adrian, tot aşa a străbătut şi el cu închipuirea ceva mai departe,

dincolo de linia zării cu dealuri zimţate de biserici şi vechile împrejmuiri de cetăţi. A înviat şi în imaginaţia lui satul cu gospodăria de acasă — şi cu vrajbele mocnite de acolo pe care le ştia.

Cuprins de neastîmpăr, a vorbit:

— Adrian!... Ar trebui...

— Ssstt! îl întrerupse Adrian, zîmbind atoateştiu- tor. Nu-mi spune nimic. Aşteaptă!... Cunosc eu ce-ar trebui... Crezi tu, că şi pe mine, mă rabdă locul, Ştefănucă?... Încă zece minute Ai să te convingi pe urmă că m-am gîndit eu la tot ce-ar trebui, inclusiv fondul de emigraţie, inclusiv hrana în natură... Răbdare şi tutun!...

Întru ilustrarea acestei filozofice poveţe, a scos din buzunar un pachet albastru şi democratic de tutun, începînd să răsucească ţigară, fiindcă mijloacele bugetare foarte catastrofale în ultimul timp, spre deosebire
de excedentele domnului Take Ionescu, ministrul de Finanţe al ţării, nu-i mai îngăduiau ţigările de lux: Jubiliare, Carmen-Sylva, Pelişor. A pufăit cîteva fumuri şi a tras cu ochii la ceasornicul de argint, pe care de astăzi dimineaţă tot stătea la îndoială dacă să-l pună ori nu amanet pentru cinci lei, la un cămătar de pe Strada-de-Sus, unde acum darul de la Olga Petreanu ar fi ştiut drumul singur, după cît stagiu a făcut el acolo de astă-toamnă încoace.

Prietenul şi tovarăşul de cameră îl cerceta cu ochii albaştri, senini, mereu întrebători. Dar nu l-a întrebat.

Era deprins cu surprizele acestei nestatornice dihănii de coleg.

Întotdeauna, cînd era gata să-l osîndească, descoperea că i-a luat-o înainte, osîndindu-se singur. Şi întotdeauna cînd era gata să se bucure de-o hotărîre cuminte, afla că în urzeala acestei hotărîri se amestecau şi fire străine, şubrede, mai dinainte atinse de putreziciune. Nu avea întru nimic asemănare cu firea lui simplă, limpede, neclătinată, susţinută de principii precise, ca aforismele morale din modelul caietelor de caligrafie.

— Ţi-am spus eu s-aştepţi? se ridică Adrian, su- gînd din capătul de ţigară care-i frigea buzele şi în- dreptîndu-se spre uşă. Uite, că sosesc mesagerii!...

Afară s-au auzit tropăituri de paşi pe scări şi îndată îşi făcură apariţia, Manole Cumpătă şi Petruş Casimir.

— Ei! îi iscodi cu nerăbdare, din prag, Adrian. A mers?...

— Şi încă cum! exclamă triumfal Manole Cumpătă, zuruind un pumn de monede în buzunar. Succes pe toată linia!... Voi sînteţi gata la bagaje?

Ştefănucă Pandrea tot nu pricepea.

L-a lămurit Adrian:

— Acum pot să-ţi spun!... Pregăteşte-ţi catrafusele, dragă Fănuţă... Plecăm fiecare la vetrele noastre... Nu aceasta vroiai tu să pretinzi adineauri că ar trebui s-o facem?

— Da, dar...

— Mai este şi-un dar?

— Mai este... Cum o s-o descurcăm noi cu şcoala, cu absenţele?

— Cu şcoala? Cu absenţele?... pufni Manole Cumpătă, anexind o nouă şi localizată exclamaţie de dispreţ la franţuzeasca sa adhoc, care-l uimise cîndva pe căpitanul Yann de Kergolay-Trémarec. Şcoala? Absenţele?... *Je m'en Moki! Je m'en Fischer !...*[1] Starea excepţională, scumpe Fănuţă!... Aproape stare de asediu. Ia notă de aceasta, *afin d'éviter toute méprise!...* Şi pregăteşte-ţi zestrea, Ştefănache fiule, să ne cărăm pe la casele noastre...

— Dar nici n-am bani de drum! mărturisi cu dezolată simplitate Ştefănucă Pandrea.

— Are bădia! îşi zurui din nou arginţii în buzunar, Manole Cumpătă. N-auzi muzica ce-mi place?.. Are bădia, rezultatul unei subscripţii publice printre toţi membrii dinastiei Cumpătă, Stamate & Compania din Iaşi. Şi în plus şase lei, pentru care şi-a prostituat arta acest mizerabil de nepot al meu, zugrăvind caricatura ex-ministrului Alecu Bădărău şi caricatura ex-deputatului Abgar Buicliu, faimosul antisemit al Ieşilor!... Amîndoi de actualitatea cea mai incandescentă... scoase în piaţă şi vîndute la mezat ca sclavele dace în cetatea Romei! Adrian, nepoate, primeşte arginţii!...

Nu fără orgoliu, Adrian a încasat arginţii celor două caricaturi care-au stat o

[1] Joc de cuvinte după expresiile franceze „Je m'en moque" şi „Je m-an fiche": nu-mi pasă de..., nu mai pot de...

săptămînă expuse în vitrina unei librării de pe strada Lăpuşneanu şi îşi aflaseră amatori în clipa cea mai binecuvîntată.

— Hai! Zor şi răpegior! Că scăpăm trenul! îi înteţi Manole Cumpătă.

Chiriaşii lui madam Brăescu îşi pregătiră în mare viteză bagajele sumare: cămăşi de noapte şi de zi, perii de dinţi, înghesuite în servietele de şcoală. Şte-

fănucă Pandrea ticluindu-le rapid, dar metodic: Adrian ghemuindu-le de-a valma, fără nici o rînduială, ca o fidelă imagine a incurabilei dezordini din el.

La toate asista îngîndurat şi tăcut, Petruş Casimir, fiindcă pentru el îngrijorarea era mai apăsătoare şi de-o realitate mai dureroasă. Se temea de cele ce-aveau să se întîmple sau poate chiar se vor fi şi întîmplat la Vlădiţa. Se temea şi de chipul cum va fi întîmpinat acolo de Elena Casimir, care poate nu era singură.

Pentru ceilalţi, drumul însemna numai o escapadă copilăroasă, făgăduindu-se cu peripeţii şi aventuri, vrednice de amintit, de povestit, de înflorit, mai tîr- ziu, cînd vor trece evenimentele. După mintea lui de copilandru încă nimic rău n-avea cum să se petreacă la Zapodia, unde apăsarea stăpînilor de pămînt asupra lucrătorilor de pămînt a fost întotdeauna mai puţin aprigă. Dar la dînşii?... Ochii s-au oprit la panoul de desene, de pasteluri şi acuarele din unghiul de perete, deasupra patului unde-şi snopea bagajele înfrigurat şi barbar, Adrian. Se ivise un desen nou, plin de mişcare, o schiţă abia indicată din cîteva linii şi umbre: Elena

Casimir în costumul de amazoană, sărind călare un şanţ şi un gărduţ, alb şi fragil, de mesteacăn.

Întorcîndu-se şi ridicînd privirea, cu echipamentul gata de drum, Adrian l-a întrebat stînjenit, ca într-o dezvinovăţire:

— Îl vrai, desenul, Petruş?... Astăzi dimineaţă mi-a ieşit din creion fără să-mi dau seamă cum... Mă gîndeam la Zapodia, la Vlădiţa... Şi a fost ca o incarnaţie a vacanţei de astă-vară...

Cu un picior pe pat, se pregătea să urce şi să desprindă desenul din perete.

Petruş Casimir s-a împotrivit, cu mîhnire în glas şi în ochi:

— Nu, Adrian! Nu-i vreme de aceasta acum... Cred că nici maman... n-ar...

Gîndul nu l-a isprăvit. Dar Adrian l-a înţeles prea bine, ocolindu-i privirea.

Conştiincios, Ştefănucă Pandrea plecase şă vestească gazda că vor lipsi cîteva zile şi că dau bir cu fugiţii de la regimul postului mare; borş de fasole şi iahnie de cartofi, iahnie de fasole şi borş de cartofi. Adrian voi să afle:

— Dar provizii de drum, ai înjghebat, Manole?

— Oho! îl linişti Manole Cumpătă, bătînd soaor cu palma un pachet dolofan ca un godac *afin d'éviter toute méprise.* Hrana trupei de la manutanţa Iancu Stamate! Aşa că-ţi închipuieşti cantitatea şi calitatea proviziilor... De altminteri, poate să-l întîlnim şi pe bădia Ionică la gară. Pleacă prin Paşcani spre Fălticeni, la Săveşti, să vadă ce se petrece acolo... Tot cu provizii pleacă, nu cu arme şi muniţii. Poate că vrea să momească răsculaţii cu tort de şocolată şi fistici!...

După aceste informaţii şi hazuri, mezinul feciorilor Cumpătă îl îndemnă încă o dată să zorească, înche- indu-şi nasturii de la mantaua de uniformă.

— Ce-ar fi să merg şi eu la Zapodia?.... Mă duc mai tîrziu la Căliman, acasă!... îşi mărturisi Adrian subita-i inspiraţie, neîndurîndu-se de pe acum să se despartă de tovarăşii expediţiei.

Manole Cumpătă a schimbat o privire cu Petruş Casimir. Apoi stărui, cu toată spuma de glume şi de rîs, ştearsă de pe buze:

— Nu, Adrian!... Tu te duci direct la Căliman. Acasă...

— De ce?... S-a întîmplat ceva?....

— Nimic... Trebuie să fii cît mai repede acasă. Aşa cred eu...

O clipă Adrian prinsese ceva din semnificaţia schimbului de priviri şi din glasul lui Manole Cum- pătă, deodată grav. S-a întristat. Dar cu nestatornicia vîrstei şi a firii, îndepărtă de la el orice presimţire alarmantă, resemnîndu-se cu regret numai la ideea că se vor despărţi la jumătatea drumului, în gara Paşcani:

— Bine, Manole! Mă supun şi eu o dată în viaţă la autoritatea unchiului, chiar cînd unchiul e din cei

care apelează la nepoţi să le confecţioneze răvaşele de amor, după toate regulele stilului epistolar. Mă supun, cu această rezervă... *Afin d'éviter toute méprise!...*

Manole Cumpătă n-a zîmbit.

— Hai! Pas alergător!...

În vîntul subţire, de iarnă tîrzie, Iaşul era posomorît sub cerul de plumb. Dar străzile mişunau de glotime amestecată, de birji alergînd în trapul cailor, de ciurcheni şi tătărăşeni în straie de şiac veniţi la centru cu bîtele subsuoară din măhălălile de unde de obicei îi mai scoteau în grupuri numai manifestaţiile din preajma alegerilor, spre gară. Împingîndu-i în lături, treceau acum trupe venind de la gară sau îndreptîn- duse spre gară. Mai forfoteau liceeni şi studenţi, oprindu-se în faţa proclamaţiilor lipite pe ziduri. În zăpada murdară, sleită, vîntul purta rostogolit, alte manifeste, mai mici, de mînă. Din pragul prăvăliilor priveau cu îngrijorare neguţătorii, închideau repede uşa şi se iveau în dosul vitrinelor, după rafturile de carne afumată sau de ceasornice, de stambă sau de ghete gata, scormonind mişcarea străzii cu aceeaşi nelinişte, tresărind cînd suna clopoţelul intrării.

— Am auzit una bună, măi băieţi! Vorbi Manole Cumpătă, ţinînd pasul cu ceilalţi, pe marginea trotuarului. Una de la un ciurchean, pe care l-am întîlnit eu în curte la bădia Iancu Stamate... Întrebase bădia Ionică: „Da ce-i cu voi, bre haidăilor, de-aţi ieşit toţi în păr, cu măciucile...?" Iar ciurcheanul, de colo:

„Apoi, dă, coane Iancule, am ieşit să punem şi noi mîna pe parşivu cela de domnu Trust şi să-i muiem ciolanele, grijania şi nafura lui de domnu Trust!” Aşa că domnul Trust, cred că stă ascuns acuma în bortă de şoarec!...

A rîs, dar fără însufleţire, amintindu-şi cele ce avea el încă a ascunde lui Adrian.

În gară însă i-a cuprins zarva, înghesuiala sălilor şi peronului, mulţimea vînzolindu-se spre intrări şi ieşiri.

Un val de negustori, cu boccele şi lădiţi de lemn; de negustorese cu broboade şi caţaveici de vulpe; de copii speriaţi, ţinîndu-se de mînă, împiedicîndu-se şi scîncind — toţi şi toate coborau din trenuri şi tăbă- rau la uşi să se reverse cu larmă în piaţa din faţa gării. Soldaţi şi ofiţeri în ţinută de campanie, se înşirau severi spre vagoane. Un vînzător de ziare striga răguşit o ediţie specială. Se auzi o chemare subţire metalică, de trîmbiţă, care străbătu mulţimea ca un fior.

Pe urmă a trecut încet, prin faţa peronului, un tren militar îmbarcat la triaj, cu vagoane de marfă şi cu uşile întredeschise, pe unde un cal cu gîtul lungit, privea cu ochii umezi şi uimiţi năuca forfotire a oamenilor.

Soldaţii în mănţăli negre, încinşi cu cartuşiere, priveau şi ei posomorîţi, fără chiuituri şi rîsete, fără uralele de datină ale plecărilor.

Loc şi-au găsit tuspatru, într-un vagon de clasa treia, pe băncile de lemn văpsite galben. Aici lume puţină; şi numai un anume fel de lume. Cîţiva jandarmi la o parte; ţărani, călugări, flăcăuandri şi femei din tagma argăţimei şi precupeţilor,

grăbind spre satele de naştere, să nu scape cumva cine ştie ce soroc al răfuielilor şi împărţelilor. Lipsea foiala neguţătorilor cu legăturile de marfă ieşeană pentru prăvăliile satelor. Aceştia veneau acum numai într-o singură direcţie, cu celelalte trenuri îmbulzite, spre Iaşi, la adăposturi ceva mai sigure.

După ce personalul porni, au dezbătut un timp ştirile ediţiei speciale.

Un moşneag cu mustaţa tuşinată şi cu plete cărunte sub cuşma cu fundul lat, se căznea să silabisească şi el asemenea *Ultima Oră,* cu litere mari, cît gîndacii cei negri.

Îl întrebă pe Manole Cumpătă, cel mai răsărit dintre dînşii:

— Te-aş ruga să mă lămureşti una, domnule ştiu- dent. Văd aicea că tot scrie despre unu Trustu Fişăr.

Cum vine asta?... Eu îi ştiu pe toţi fraţii, că tot dînşii ţin moşiite în posăsie de giur-împregiurul nostru, cît cuprinzi cu ochii. De unde-o mai ieşit fratele aista nou, Trustu Fişăr?

Manole Cumpătă clipi hîtru din ochi camarazilor şi se pregăti pentru o năzdrăvănie proaspătă dintre ale sale, explicînd cu seriozitate:

— Apoi şi vezi cum, moşule!.... Aista-i mehenghiul cel mare ai Fişărilor... Fratele cel mai mare, Trustu pe nume, care-o stat ascuns şi el le învîrtea toate, de la ascunzătoare.

— I-auzi, domnule! se minună unchiaşul cu naivitate. Şi asta-i încă una!... Atuncea, chiar că-i mehenghiul cela mare. Trustu Fişăr, va să zică, îl cheamă? Ptiu! Şi eu acuma s-aud, de dînsul?...

Mezinul feciorilor Cumpătă ar fi dus mai departe hîtrele-i tălmăciri, inspirate de la discuţia ciurcheanului cu Ionică Stamate, dacă n-ar fi întîlnit privirea încărcată de mustrare a tovarăşilor de drum şi dacă înfăţişarea unchtaşului nu i-ar fi adus deodată aminte de moşneagul lor şi al copilăriei lor de la Zapodia, moş Toader Gliga. Tăcu ruşinat, sucindu-şi ţigara. Toţi au căzut în aceeaşi tăcere, gîndindu-se mai adînc la negrul semn al vremilor spre care mergeau.

Acest drum nu mai semăna cu nici unul altul de pînă acum. Îl străbătuseră numai la început de vacanţii, cu neastîmpăr şi gălăgie, bucuroşi că au scăpat la libertate, cu nerăbdare să ajungă mai repede la plaiurile copilăriei. Acum, ce fel vor mai arăta oare acele plaiuri ferice,

cînd pe toate chipurile apasă o încruntare?

Priveau pe geam, cuprinşi de apăsarea tuturor din juru-le.

Cîmpurile rămîneau în urmă, înzăpezite, cu stoluri de ciori răsfirîndu-se şi adunîndu-se în suluri ca o altă funingine a locomotivei. Se vedeau pe alocuri cete de oameni. Grupuri de soldaţi călări. O ştafetă galopînd de-a curmezişul şesului, traversînd şoseaua cu stîlpi de telegraf, urcînd dealul spre un sat cu bi-

serica albă pe culme şi un conac împrejmuit de ziduri şi parc, în marginea sălaşurilor de iobagi. Într-acolo se îndreptau din cealaltă parte, şi tabere de ţărani, cu luciri de coase şi săpi, în lumina plumburie.

— Aveai dreptate, Adrian!... vorbi încet Ştefănucă Pandrea.

Adrian întrebă:

— Ce dreptate?... Cînd, Ştefănucă?

— La noi, în odăiţa noastră, cînd spuneai tu uitîndu-te pe fereastră, că vezi dincolo de dealuri toată Moldova, cu sate şi tîrguri, cu trenuri şi gări... Oamenii care se pîndesc, se urmăresc, se alungă unii pe alţii.

Privind în ochii prietenului, albaştri şi triştii, Adrian Petreatru a strîns dm umeri, zîmbind vag, cu gîndul în altă parte. Uitase tot ce-a spus şi cum le-a spus. Ca întotdeauna, se desprinseră de el, o dată ce-au fost spuse.

Acum regreta doar că n-are o foaie albă şi un creion la îndemînă, pentru a schiţa galopul călăreţului, urcînd dealul pieziş, spre conacul necunoscut, sub norii grei, de catran. Pe urmă, trecu, ochii la celelalte figuri ale călătorilor din vagon. Ar fi meritat, şi acelea să fie zugrăvite, în concentrarea lor adîncă şi tăcută, gravă, ţărănească, străină întru totul de agitarea călătorilor din gara Iaşilor, de crisparea de pe figurile neguţătorilor care trăgeau obloanele prăvăliilor.

Ochit au stăruit apoi mai îndelung, la obrazul tovarăşului de cameră şi de bancă, Ştefănucă Pandrea. Nu s-ar fi spus că se trage din obîrşie de răzăşi în-căpăţînaţi şi dîrzi de plutaşi deprinşi să

înfrunte toate mîniile Bistriţei. Un obraz străveziu şi gingaş, de fată, cu ochii de-un albastru tot aşa feciorelnic. Poate fiindcă seamănă cu maică-sa, leit, cum i-a repetat-o da cîteva ori. Dacă i-ar desena chipul oval, schiţa ar părea mai degrabă imaginea unei fete travestită în uniformă de licean. Are s-o facă şi asta, neapărat, după ce se vor întoarce, cînd toate se vor potoli şi ei

îşi vor lua iarăşi firul vieţii în odăiţa gazdei lor, zgîr- cită şi surdă.

Trenul se oprise într-o gară singuratică de cîmp. Ştefănucă Pandrea s-a ridicat în picioare să privească la celălalt geam.

Se vedea acolo, în dosul clădirii, o trupă şi o ceată de ţărani, lîngă nişte magazii de grîne, înalte pe piloţi de beton.

— Aici e gara din dreptul Prigorenilor... a spus Ştefănucă Pandrea, descifrînd inscripţia. Mă duc să văd ce se întîmplă... Voi nu mergeţi?

Nu l-a întovărăşit nimeni.

Ceilalţi doi, fiindcă se încălziseră în ungherele lor. Adrian Petreanu, fiindcă numele Prigorenilor îi amintise fata de astă-vară, Dochiţa, care a trecut iazul de la Zapodia înot, cu floarea roşie de garofiţă înfiptă în cosiţele împletite, la ureche, însoţită de un cufun- dar care dispărea şi apărea, cînd la dreapta, cînd la stînga ei. De acolo, amintirea i-a fost deodată dureroasă ca o străpungere, la tot ce s-a întîmplat în acea dimineaţă cu atîta soare, cu atîta lumină! I-a fost amintirea la Irinel, la ochii lui Irinel, la zîmbetul şi glasul lui Irinel Măgură. Voia să rămînă la aceste amintiri, scufundîndu-se cu voluptate amară în toate mustrările legate de ele. Hotărît!... Îndată ce ajunge la Căliman, direct de la gară, acolo se duce întîi, la Irinel. Cum a putut el trăi atîtea luni departe de ea? Şi cum de şi-a închipuit el, că-l trage inima mai întîi spre Zapodia?

Ştefănucă Pandrea, cu mantaua desfăcută din nasturi, a păşit repede

peste bulgării de zăpadă îngheţată, în dosul gării din cîmp.

Era lacom să vadă cu ochii, ceea ce închipuirea nu-l ajuta a plăsmui cu uşurinţa nestatornică a lui Adrian. Adevăraţii oameni ai răzmeriţei; adevărata oştire trimisă să potolească răzmeriţa: „Să-i ierte Dumnezeu pentru cîtă muncă de robi au muncit, pentru ce trai de dobitoace nenorocite au dus, pentru cîtă înşelare au suferit...”

Robii, printre care multe femei şi mulţi copii cu sacii deşerţi, se îmbulzeau în latura magaziei de grîne cu peretele spart de topoare.

De acolo, din stăvilarul rupt, grîul curgea ca o apă aurie. Şi ca însetaţii, grămădindu-se cu ulcioarele la şipotul de apă, toţi îşi făceau loc cu sacii deschişi la gură, să prindă cît măi mult din prinosul curgerii.

Cîţiva oameni, izbeau icnit cu topoare şi cazmale, în alţi pereţi de bîrne, să-i disloace din alte încheieturi.

— Vă fac răspunzător, domnule sublocotenent! ţipa ascuţit un glas, în văzduhul jilav. Sînteţi trimişi aici, să ne păziţi averea şi viaţa, domnule sublocotenent!...

Oamenii s-au întors cu ochii turburi şi mînioşi, cu uneltele lor ridicate.

Unul rînji:

— Ieşi mai la lumină domnule Marcus!... Nu striga de acolo, de la dos!... Pe cine faci dumneata răspunzător pentru grîul muncit cu sudorile noastre? Ian zi, dacă-ţi dă mîna!...

— Auziţi, domnule sublocotenent?... Vedeţi, domnule sublocotenent?...

continuă glasul de la adăpostul său. Aveţi telegramă de la domnul prefect!...

Dinspre partea oştirii, a sunat scurt o somaţie, o comandă.

Oamenii au izbit însă cu mai aprigă îndîrjire în bîrnele magaziei, fără a da ascultare. Şi printr-o nouă spărtură a năvălit alt val din curgerea aurie a grîului spre care s-au năpustit femeile şi copiii cu feţele pă- mîntii, cu alţi saci deschişi la gură.

Ştefănucă Pandrea se afla la mijloc, în spaţiul gol dintre cele două tabere. Vedea, auzea tot într-un tremur al întregii făpturi — şi mai vedea că trenul său s-a pus în mişcare. Somaţia, comanda, suna a doua oară.

— Doamne! Ce fac aceştia?... gîndi cu spaimă copilandrul alergînd în neştire şi impiedicîndu-se în poalele mantalei de uniformă şcolărească. Doamne,

ce fac aceştia?... gîndi în neştire şi în neştire făcea semne cu mîinile ridicate.

Iar glasul comandantului a strigat a treia somaţie şi a treia poruncă.

Era numai o salvă în aer. A răpăit numai o salvă în aer. Dar copilandrul cu mantaua de şcoală, atins de cine ştie ce glonţ rătăcit, de cine ştie ce armă care n-a fost îndestul ridicată spre cer, s-a prăvălit cu faţa în jos, cu braţele cruce pe zăpada murdară şi chirfosită de paşi. Un piesnet de salve — şi atît! S-a adaos încă un suflet de copil mai mult la convoiul pîrîşilor veşnici înaintea Scaunului judecăţilor celor mari.

Femeile, copiii cu saci, oamenii cu topoare şi cazmale, s-au risipit ca stolurile de dropii pe cîmp şi în dosul magaziilor.

S-a lăţit o mare tăcere. Şi a rămas numai copilandrul în uniforma de şcoală, culcat cu faţa în jos pe zăpada murdară, cu braţele răstignite şi cu şapca neagră, căzută mai departe, ca o pasăre moartă.

Sublocotenentul s-a repezit şi s-a plecat cu un genunchi în pămînt, întorcîndu-l uşor cu faţa în sus, pipăindu-i locul inimii cu palma sub tunica de uniformă. A scos palma udă de sînge cald şi s-a cutremurat. Era un sublocotenent tînăr, abia ieşit din şcoală, cu faţa tot aşa de bălaie şi de copilărească încă, aproape ca un frate ceva mai mare. Şi avea ochii tot aşa de albaştri, acum înotînd umezi. Cu batista albă şi eu cealaltă mînă, nepătată de sînge, încerca să-i şteargă obrazul de noroiul şi de zăpada murdară. Capul se clătina întors cu faţa în sus; iar gîtul subţire, desfăcut din gulerul tunicii, era atît

de alb şi de plăpînd, ca un gît de fată, ca gîtul unui copil de leagăn.

— Lăsaţi, domnu sublocotenent, că degeaba-i de-acu, sărmanul de mama lui!... făcu un sergent cu chipul mustecios şi aspru, plecîndu-se şi dînsul cu genunchiul în pămînt, scoţiudu-şi capela, dar sucind capul, să nu i se vadă ochii. Vasile, fugi la gară, după o lumînare!...

Cu neaşteptat de gingaşe mişcări, a tras şapca şcolarului şi i-a pus-o sub ceafă, căpătîi. A făcut semnul crucii şi a repetat cu o blîndeţe ocrotitoare, care nu mai ţinea socoteală de distanţa gradelor:

— Ridicaţi-vă, domnule sublocotenent!! Că nu-i de dumneavoastră să staţi aici...

Apoi, cu alt glas răstit:

— Ia vedeţi, măi camarazi, unde-i contabilul cu răspunderile şi cu telegrama de la prefect? Să-şi vadă răspunderea!...

— Ce-o fi cu Ştefănucă?... se nelinişti Adrian, după ce-a plecat trenul.

— N-avea tu nici o grijă! îl asigură Manole Cumpătă, fără nici o presimţire. S-o fi căţărat el în alt vagon.

— Şi dac-a pierdut cumva trenul?...

— Dac-a pierdut trenul, rămîne să-i administrezi tu zestrea, pînă la întoarcere. Profită, măi nepoate, deslă geanta şi ia lecţie cum se întocmeşte un bagaj după toate regulele artei!... Că asta admiram eu la el, înainte de plecare. Băiet cu dichis, făcut să trăiască o sută de ani şi s-adaoge chiverniseala lui, la agoniseala părintească, nu un disperat ca tine, Adriene!... Numai uită-te la servieta

ta, cu noduri şi cu gîlci, de stă să crape de ghiftuită, parcă-i trusa lui domnu Trust!...

N-a surîs însă nici el, nici nimeni, la asemenea silnice încercări de glumire.

Iar trenul i-a tîrît agale în amurgul posomorît, pur- tîndu-i îngînduraţi spre destinele lor, departe de gara din cîmp, unde, fără să-l ştie, a rămas un copilandru ca dînşii cu braţele răstignite în zăpada murdară, la căpătîi cu o flacără gălbie de lumînare, tremurată, suflată de vînt.

Capitolul II

...ŞI SĂ IA PACEA DE PE PĂMÎNT!...

1

— Şi ce mai vorrr în definitiv, ţerrranii ăştia din Moldova dumitale, monşerrr?...

La masa beizadelelor cantacuziniste din bufetul Senatului, răsturnat pe speteaza scaunului, Laurenţiu Sarandà aştepta răspuns. În aşteptare, manevra cu pioasă băgare de seamă havana între degete să nu-i scuture cumva capsula de scrum.

Senatorul Iordache Cumpătă a înţeles că pentru colegul său, această grijă avea în asemenea clipă nemăsurat mai gravă importanţă decît toate răscoalele trecute, prezente şi viitoare din Moldova. Mai însemnată chiar, decît rezbelul făţiş dintre cele două tabere guvernamentale, în care rezbel Sarandà cheltuia cu mare patimă, ambiţiile sale de strateg.

De aceea, Iordache Cumpătă, a răspuns fără nici o tragere de inimă, cu un început de lehamite zburlită, înăcrită, muşcătoare, pentru tot ce vedea şi auzea el aici:

— Ce să vroiască în definitiv, coane Laurenţiu? Vor în definitiv, ceea ce aşteaptă toţi ţăranii din Ţara Romînească, nu numai din Moldova mea, care pînă mai deunăzi era pare-mi-se şi a dumitale.

— Adică?... Fii mai clar...

— Pămînt, dreptate şi mai omenoasă administraţie. Limpede? Asta vor, coane Laurenţiu.

— Aceeaşi şi aceeaşi şi aceeaşi poveste, monşerrr!

— Aceeaşi şi aceeaşi poveste, coane Laurenţiu, fiindcă aceleaşi şi aceleaşi sînt rănile care-i dor.

— Ce răni?

— Rănile care-i dor. Foamea mai întîi şi-ntîi!

— Cum foamea?... Foame, după doi ani de recoltă excepţională? Dumneata n-ai citit statisticile guvernului?

— Cetit...

— Ei? Şi nu ţi-au spus nimic, monşerrr?

— Spus. Prea multe, chiar!... S-o iau pe cea din anul celălalt, ce a fost afişată cu mare fală în sălile Pavilionului de Agricultură, la Expoziţia Jubiliară: 35 000 000 hectolitri de grîu; 42 000 000 hectolitri de porumb. Adică mai adăogau afişele: peste 6 hectolitri de grîu şi peste 8 hectolitri de porumb, pentru fiecare cap de locuitor.

— Atîta n-ajunge, monşerrr?

— Nouă, da! Ne-ajunge. Ţăranilor nu prea cred. Oare acel grîu şi acel porumb la dînşii şi în pătulele lor ajunge vreodată? Mai citeam în altă statistică — asta cu adevărat neafiptă pe zidurile răposatei Expoziţii Jubiliare — mai

citeam că ţăranii noştri rabdă pe an nici mai mult, nici mai puţin de 450 000 000 zile de foame. În anii de belşug, cum au fost cei doi din urmă. În ceilalţi ani, măcar de două sau de trei ori pe atîta, adică 900 000 000 sau 1.350.000.000 zile de foame... Aiestea sînt rănile care-i dor şi aiestea vor dînşii să nu-i mai doară, coane Laurenţiu! Şi de asta mă tem eu, coane Laurenţiu... Dumneata nu?

Laurenţiu Sarandà a depus cu luare-aminte ţigara de foi pe buza scrumierei, ca să poată avea mai deplină libertate în gesticulări.

— Dar noi ce pregătim aci, monşerrr? Guvernul ce pregăteşte?... N-a anunţat că va veni cu legi cu rrreforme şi măsurrri?

— Cînd, coane Laurenţiu?

— La sesiunea viitoare.

— Adică a treia zi după Paşti... Mă tem că de-acuma are să fie prea tîrziu, coane Laurenţiu. Ce nu ne-am învrednicit noi a le da şi a le chezăşui noi, s-au ridicat să-şi ia singuri. Pe sfînta dreptate!

— Auziţi, monşerrr? apelă Laurenţiu Sarandà la mărturia vecinilor de masă, gesticulînd cu oroare la auzul unei asemenea blasfemii.

Mumiile cu bărbi, cu ciocuri, chelii şi gulere scorţoase, s-au mişcat abandonînd discuţiile pe şoptite, dar mult mai palpitante, despre manoperile pe care le pregăteşte fracţiunea takistă din guvern şi despre discursul ce-avea să-l rostească Take Ionescu, peste o jumătate de oră, la redeschiderea şedinţei, în chestia unor anapoda numiri în magistratură făcute de amicul său şi fostul ministru de Justiţie mazilit, Alecu Bădărău. Provoacă el o criză în guvern sau nu? Aceasta era problema cea mai arzătoare, la ordinea zilei.

— Auziţi? repetă întrebarea Laurenţiu Sarandà, uitînd pentru o clipă, că şi pe dînsul, aceleaşi pasionate sfori de culise îl absorbeau pînă mai adineaori. Auziţi cum vorbeşte un proprietar de pămînt, un ales al colegiului întîi?... Parcă şi-a dat mîna cu omul şcoalei şi-al răscoalei, Spirru Harret! Noroc că Pre- mierrrul s-a decis în fine ia măsurrri energice. În trei zile, totul va intra în orrrdine.

— Cu armata, coane Laurenţiu? întrebă Iordache Cumpătă, netezindu-şi barba rotundă cu latul palmei şi clătinînd din cap a neîncredere.

— Evident! Cu arrrmata, monşerrr! Nu-i fi vrînd, cu regretabilele capitulări pe care le propui dumneata şi prietenii dumitale: Codrrescu, Georoceanu, Colibăsianu, Pleşoianu?... Sînteţi Calul Troian în Senat!... Faceţi exact, ceea ce-a făcut un exaltat alde Ceau- şescu, marre proprietar din Ialomiţa, la 1848, în faţa ţăranilor. Îl apucă din senin mustrarea de cuget şi începe a se bate cu pumnii în piept, strigîndu-le: „Şi eu v-am robit, fraţilor! Şi eu v-am bătut, v-am dez-

brăcat, de 36 ani de cînd mă blestemaţi. Iertaţi-mă! vă rog, fraţi săteni! Luaţi-vă înapoi ceea ce v-am răpit. Iată! vă dau părticica voastră de pămînt!...” Acestea erau manifestări de om teafărrr, monşerrr?

— De om bun, coane Laurenţiu.

— De om bun de legat, dragă Cumpătă. Exaltări, care mai aţîţă exaltarea celor ieşiţi din minţi... Noi avem altceva mai interesant şi mai urgent de făcut, decît să ne ţinem de proiectele dumneavoastră utopice. Da, utopice!

— Ştiu, coane Laurenţiu!... încuviinţă cu o zîm- bire amară în barbă, Iordache Cumpătă, minunîndu-se cum un plugar cu atît de năzdrăvane şi falimentare inovaţii în agricultură, grăbeşte a numi utopice propunerile lor insuflate de bun-simţ, de prevedere şi dreptate. Ştiu!... Şi noi, aici, la Senat; şi colegii noştri de la Cameră, avem alte chestii mai urgente şi mai interesante de dezbătut!... Excedentul bugetar în ţara foamei şi a pelagrei. Remaniere. Fuziune. Antereul lui Arvinte cîrpit de la zi la zi... Preţul benzinei pentru cele vreo sută de automobile. Acestea nu îngăduie nici o zăbavă! Răscoala n-are decît s-o potolească armata. Asta e datoria ei!

— Arrre s-o potolească, te-asigur! Cu toată energia impusă de evenimente.

— Şi foamea, poate tot cu armata are s-o poto- lească, coane Laurenţiu? Cele 450 000 000 zile de foame, în anii noştri de belşug?... Ai noştri, nu ai lor!... Şi pelagra, are s-o tămăduiască tot armata?

— Poftim! exclamă Laurenţiu Sarandà, invitînd mumiile să-şi privească mai de-

aproape colegul. Calul Trrroian în perrrsoană!... De aia merrge la catas-trrrafă marrrea proprrrietate!...

Soneria şi uşierii în livrea vesteau, redeschiderea şedinţei.

Iordache Cumpătă, care de mult stătea pe ghimpi, se pregăti să-şi ia ziua-bună.

— Pleci în Moldova? întrebă Laurenţiu Sarandà.

— Plec!... Nu mă rabdă inima să-mi prăpădesc vremea la tîrgul ista de vorbe. Poate să fiu mai de folos acolo...

După ce-a tras ultimele fumuri din havană şi s-a ridicat de pe scaun, Laurenţiu Sarandà îl ameninţă cu degetul, într-o glumă împăciuitoare:

— Vezi numai de nu propaga printre răsculaţii dumitale, ideile pe care le expui aci, monşerrr!

— Răsculaţii mei, coane Laurenţiu?

— Dar ai mei?... Fărrră imunitatea parlamentară, aş propune să vă aresteze ca instigatori, dumneata şi prietenii dumitale, cu proiectele! Căci sînteţi nişte teribili şi infami instigatori.

— Instigatori, coane Laurenţiu! Adevărat. Instigatori, ca foamea, ca pelagra, lipsa de pămînt, ca setea de dreptate... Pe ele arestaţi-le! Pe toate, mai ales că nu se bucură de imunitate parlamentară... La bună-vedere!

Ceilalţi senatori s-au îndreptat mişcîndu-şi ruginitele articulaţii spre incintă; Iordache Cumpătă a păşit lat şi zdravăn, spre ieşire.

Îmbrăcîndu-şi blana, primi de la uşier o telegramă. Veşti de la ginerele muntean, Voicu Cojan.

Din ajun îl tot chemase cu nelinişte şi fără izbîndă la telefonul primăriei din comună. Telegrama i-a luat o piatră de pe suflet.

Totul în cea mai bună ordine. Linişte deplină. Vîntul răzmeriţelor nu se abătuse încă spre şesul dunărean. Voicu nu pierdea prilejul să-i amintească anume făgăduială despre un oarecare vagon de orzoaică pentru sămînţă. Îndeosebi această cerere fără ocol, îi risipi îngrijorările mai vîrtos decît asigurările celelalte ale telegramei.

Dovedea că toate merg după rînduielile de totdeauna. Despre Ada nimic. Despre Mariana nimic. Dar şi acestea făceau parte din orînduielile de totdeauna ale ginerelui. Pe urmă, un gînd viclean, o întrebare, îi turbură această bucurie că îngrijorările sale pentru soarta fiicei şi nepoatei erau deocamdată lipsite de

temei. Se întreba, ce-ar fi răspuns oare ginerele său Voicu Cojan, dacă l-ar fi auzit vorbind cum i-a vorbit el lui Laurenţiu Sarandà? Şi se întrebă încă mai amar, dacă a vorbit el vreodată şi dacă ar vorbi el vreodată, tot aşa, faţă de acel ginere al tuturor nesa- ţiilor şi prigoanelor cu care îşi urgisea ţăranii de pe moşie? Urîte întrebări! Urîte răspunsuri!

Afară, a stat la îndoială dacă să aleagă între o sanie şi o birjă.

Vremea amestecată, cu spulber de viscol şi cu porţiuni de caldarîm dezvelite de dezgheţ, se potrivea aidoma cu nestatornicia şi nehotărîrea acestor oameni de Bucureşti. Într-un singur ceas, sărituri de la nepăsarea cea mai optimistă, la cele mai alarmante şi fantastice zvonuri. Parcă toţi s-au născut în zilele Babei şi au rămas în zodia lor.

S-a urcat într-o sănie:

— Mînă, bre!... Hăisa, unde-apuci? Hăisa!

Tălpile săniei au scrîşnit pe pavajul gol, apoi au dat pe pîrtie de zăpadă şi din nou pe ochiuri zvîntate de caldarîm.

— Are să vremuiască! rosti Iordache Cumpătă către sine, cercetînd cerul, cu obişnuinţa lui de om al cîmpurilor.

După care rostiri către sine coborî ochii pe pămînt la făpturile şi semnele, lumii de aci.

Pe ziduri, afişe galbene şi roşii, anunţau reprezentaţiile lui *Féraudy* la *Teatrul Lyric;* turneul *Emma Carelli* şi *Giuseppe de Luca;* trupa de negri la *Berăria Imperială;* concertele lui *Leo Slezak;* apropiatele reprezentaţii ale

Eleonorei Duse la *Naţional.* Iar mulţimea străzii tălăzuind pe trotuare, staţionînd înaintea berăriilor, cafenelelor şi cofetăriilor, arăta faţa de toate zilele, fără nici o încordare, avidă de desfăt şi nerăbdătoare doar să afle ce se petrece nou pe frontul crizei ministeriale, pe frontul remanierii şi fuziunii. Femeile coborau din cupeuri înfăşurate în superbe blăni. Tineri în paltoane pe talie, cu bastonul înfipt vertical la umăr în buzunarul straiului de iarnă cor-

setat cum cerea moda timpului, salutau larg, cu pălăriile rotunde şi tari; se frîngeau de mijloc să apropie de buze o gingaşă mînuşiţă scoasă din manşon; se propteau de bara vitrinelor răsucindu-şi mustecioarele în furculiţă. Nu!... Răzmeriţa pălmaşilor era foarte departe de această lume.

Poate nu fiinţa decît în închipuirile aprinse ale condeierilor de la gazete. Aici mai dura risipa belşugului jubiliar de astă-vară şi de astă-toamnă, cu recolta muncită şi strînsă de pălmaşii acelor sate cu nesecătuit spor, care-a atras spre capitala binecuvîntatei Romînii impresarii de turnee, de trupe negre, antreprenorii localurilor de noapte, culegătorii de spumă ai excedentelor bugetare.

La cafeneaua Capşa, intra triumfal Toto Sarandà, cu sticla rotundă în ochi.

Cu o săgetare în inimă, Iordache Cumpătă gîndi o clipă la fecioru-i mai mare, Jorj, la unele poliţe şi unele scrisori de bancheri, respectuoase, dar amintindu-i neplăcutele scadenţe pe semnături care nu erau ale sale. Să fie la Iaşi, acest fecior, pe asemenea vremuri? La Piatra? Acasă?

Îşi smulse ghimpii întrebărilor, strigînd la birjar:

— Ho, bre! Unde-apuci? Ceală, la hotel!...

A doua zi dimineaţa, în gara cea mai apropiată de Zapodia îl aştepta sania cu Toader Giiga.

Înainte de a urca, a cuprins mai întîi cu ochii dealurile ninse, marginea depărtată

şi albăstruie a pădurilor, lumea lui cea adevărată. A tras în plămîni, adînc, ca un leac întăritor, aerul aspru şi geros.

Apoi a întrebat:

— Ce face coana?

— Bine, coane Iordache!... Ne muştruluieşte pe toţi, de mergem pe sîrmă. Ştii mata; scurt!

— Şi coriaşu Jorj?

— Coriaşu Jorj, la Ieşi, la Piatra... N-o mai dat pe-acasă, de cînd ai plecat mata...

Lumina dimineţii se întunecase brusc în zăpezile albe. Văzduhul cu înţepături de ac, îşi pierduse deodată puterea tămăduitoare.

Iordache Cumpătă îşi năbuşi oftatul şi urmă cu întrebările:

— Încolo, bine?

— Pe la noi bine, coane Iordache. Pe la alţii, mai puţin bine...

— Ce fel de vorbă-i asta? ceru lămuriri stăpînul Zapodiei, infăşurîndu-se în pături şi blăni. Hai! Mînă! Dă drumul cailor şi drumul gurii! Spune...

Toader Gliga şfichiui crupa cailor cu sfîrcul biciului, coti din faţa gării pe şoseaua mare, pe urmă lămuri întorcîndu-se pe jumătate şi împingîndu-şi căciula mai pe ceafă cu dosul mînei:

— Ai să vezi mata cu ochii matale, coane Iordache, ce fel de vorbă-i asta!... Să chiamă că pe alţii de-aiurea, au cam prins a se rocoşi oamenii. Bunăoară ai-cea. Că doar nu de haram o venit ie Revoluţîia care se tot vestea de az-vară...

— Cum bre? Ce tot vorbeşti?... Ce revoluţie care se tot vestea de astă-vară?

— Asta, care-a agiuns şi pe-aicea... De az-vară, la iarmarocul din Căliman, tot pomeneau dînşii nişte oameni, despre nişte sămne pe care nu le credeam eu, coane Iordache.

— Sfîrşeşte cu semnele şi cu poveştile de astă-vară, Toadere! Spune-mi despre cele ce se petrec pe-aicea, acuma...

— Apoi, iaca, coane Iordache! Vezi şi mata cu ochii matale, care lucruri se petrec acuma, aicea!... vorbi Toader Giiga, strunind caii şi încetinind la pas.

În glasul moşneagului străbătea un fel de veselită minunare, ca astă-vară, cînd istorisea el altora toate năzdrăvăniile şi drăcăriile pe care le-a văzut la Expoziţia jubiliară, a boierilor.

O ceată de oameni cu bîte şi pari, astupau drumul, făcînd alai unei sănii cu tălpi de lemn. Toţi s-au dat

la o parte, contenind din strigări şi scoţînd cuviincios cuşmele.

Din sania încărcată cu boarfe şi lăzi, cu prunci şi femei cocoţate deasupra, se înălţă însă un vaier pe toate glasurile, ca şi cum li s-ar fi arătat lor, Mîntui- torul pe care aproape de două mii de ani îl tot aş-teptau.

— Coane Iordache, nu ne lăsa, coane Iordache! Aiştia ne omoară, coane Iordache!...

— Gura! se răsti un ţăran înalt şi spătos, astupînd gura celei mai aprige bocitoare cu latul palmei, dar mijind a rîde ca de-o foarte hazlie ispravă. Nu mai cîrîi, giupînească Raşelă şi stăi pe ouăle dumitale, c-ai să le spargi!

Iordache Cumpătă se ridică în picioare din pleduri şi blăni cu mîna sprijinită pe umărul lui Toader Gliga.

Recunoscuse nevestele, soacrele şi cumnatele cu toate odraslele din neamul hangiului de lîngă gară, un neguţător calic şi nu dintre cei mai asupritori re-prezintanţi ai neguţătorilor în ţara Moldovei.

— Ce-i cu voi, măi oameni buni?... Ce v-aţi apucat să faceţi?

Oamenii au răspuns tot cu un fel de veselire aţîţată ca a lui Toader Gliga, fără vrăjmăşie prea dîrză:

— Ce să facem, coane Iordache? Ia hăituim şi noi pe negustorii iştia ai noştri!...

— Cum se poate una ca asta, bre!... V-aţi pierdut minţile?

Dojana nu era nici ea prea aspră, fiindcă împotriva temerilor sale, Iordache Cumpătă vedea că oamenii n-arătau

mînia sălbatică şi oarbă dezlănţuită în alte părţi. Păreau mai degrabă porniţi cu chiote şi alai de la o cumătrie unde-au cinstit prea mult.

— V-aţi pierdut minţile, măi creştinilor? mai întrebă o dată.

Gospodarul cel nalt şi spătos, cunoscut lui de la treburi de cîmp şi cărăuşie, dar al cărui nume nu şi-l amintea, se alătură de sanie şi grăi cu ţurca în mînă:

— Ba zi mata, coane Iordache, că ne-am găsit noi minţile, nu că le-am pierdut!... Acu, ni le-am găsit, mulţămim Domnului sfînt!

2

Istrate Creţu, cu braţele încrucişate pe piept şi cu spatele ciolănos rezemat de stîlpul telefonic din faţa primăriei, asculta dînd cu aprobare din cap.

Femeia vorbea ascuţit, ferindu-şi mereu tulpanul de pe ochi, ţesînd repede din degetele vinete de frig sub nasul ascultătorilor:

— Ş-atuncea, numai ce-o strigat domnu Marcus, *contabelu,* cît îl ţinea gura: Împuşcaţi-l! Pe răspunderea mea!... Împuşcaţi-l, că aista-i feciorul popii Eftimie, on ticălos di ştiudent care aţîţă satu di astă- vară!...

— Ţî-ţî!... I-auzi, cînele de el!... s-au cutremurat două neveste, crucindu-se.

— Aşa striga şi poruncea domnu Marcus! urmă femeia după ce şi-a tras răsuflarea şi tulpanul de pe ochi. Iară armata a slobozit focuri în carne gie şi i-o puşcat sărăcuţul de el, că numai s-o

întins gios la pământ şi n-o apucat să spună nici mamă...

— Vai de sufletu părintelui!... s-a tînguit una din cele două neveste. Te mai gîndeşti că-i şi bolnav la pat, de cinci zile...

Petrache Dumba se împotrivi însă a da crezare:

— Nu poate să fie feciorul părintelui Eftimie... Pun capul!... Spuneai că era mai-mai un copchil, cu straie de şcoală... Gheorghieş, feciorul părintelui are mustaţă înfiripată în toată legea.

— Asta, aşa-i! s-au dat cu părerea ascultătorii de parte bărbătească, strîngînd roată în jurul povestitoarei şi iscodind-o cu alte întrebări: Ai văzut dumneata, cu ochii dumitale, lele Varvaro?

Istrate Creţu rîdea cu răutate în colţul gurii, cu buza ridicată în sus ca un dulău care mîrîie:

— Halal, vericilor! Grabă vă mai este să vă lepădaţi!...

— Cum să ne lepădăm? se sumeţi Chirilă Chitic, clătinîndu-se pe picioare, fiindcă nu se dezmeticise bine de băutura de peste noapte şi turnase alta proaspătă peste dînsa, la orînda lui David Liftac. Cum să ne lepădăm?

— Dară ce faceţi aicea de-un ceas?... Pînă acuma numai pe feciorul părintelui giuraţi. El era mîntuirea! Şi după ce o purtat grijă domnu Marcus să-l răpună pe Gheorghieş, Dumne-zău să-l ierte, vă daţi în lături, în loc să-i spălăm sîngele!

— Înţelege odată, Istrate, că nu poate să fie vorba de Gheorghieş a părintelui!

stărui Petrache Dumba, pricepînd încotro bat asmuţările lui Creţu.

— Chiar dacă nu-i vorba de el... Ce s-a schimbat cu asta?... Aţi auzit, şi voi, măi fraţilor! Armata trage cu puşca în carne vie la gară... Şi voi staţi! Vin oameni din alte sate şi desfundă magaziile de la gară. Tot staţi!

— Adivarat!...

— Cară şi duc acasă grîul şi secara muncită cu mînele noastre... Staţi mereu!... Comandă domnu Marcus moarte de om!... Noi stăm! Stăm. mereu locului aicea şi-l aşteptăm să vie şi să comande ucidere şi la noi...

— Adivarat! încuviinţară glasurile, îndîrjindu-se. Stăm parcă ne-o legat cineva mînele şi *chicioarele!*

— Îi asculţi, mare comandir Petrache? se răsuci pe jumătate Istrate Creţu cu faţa spre el, tot cu braţele încrucişate pe piept şi tot fără să se desprindă cu spatele din stîlpul telefonului. Parcă le-a legat cineva mînele şi chicioarele! Anume, cine?... Cine alt, decît dumneata, cu aşteptările şi cu socotelile dumitale?... Astă-noapte văzui-ai focurile?... Cei mai vrednici ne-or luat înainte. Noi aşteptăm!... Apoi aşa nu mai merge, bade Petrache! Cu aşteptatul hulpei, are să vină hulpea să-mpuşte vînătoru, dacă s-o mai văzut una ca asta!

Cîţîva au înteput să rîdă de prostia lor:

— Bine-ai spus, Creţule!... Chiar c-o ieşit hulpea din vizuine, să fugărească şi să puste ea vînătoru, cum s-a adiverit lucrul la gară,

— Îi auzi, bade Petrache?...

— Aud...

— Şi n-ai nimica de zis?

— Am una de zis. Să le aduc aminte oamenilor istora, că au copii...

— Au! Că acelora care n-au, o purtat grijă să le facă copii giupînu Sidor! Asta o ştiu cu tăţii. Dar nu pricepem unde vrei să baţi cu vorba?

— Să nu ne rămînă copiii pe drumuri, Istrati.

— Parcă acuma nu-s pe drumuri? Mai slăbeşte-o cu cuminţănia şi cu poveţele dumitale!... Ne mai ducem şi după capul nostru. S-o mîntuit cu aşteptarea.

— Hotărît că s-o mîntuit cu aşteptarea!... Gata! întări Sofronie Leahu, ridicînd faţa smochinită din pămînt, cum stătuse toată vremea în tăcută ascultare. Gata, fraţilor! S-o pornim cu Dumnezeu înainte!...

Petrache Dumba îl apucă de piepţii sumanului, ţi- nîndu-l pe loc cu mîna puternică şi privindu-l în ochi.

— Unde s-o porneşti, Sofronie?... Unde s-o pornim?

— La curte, Petrache!... se smunci Sofronie Leahu să se desprindă din strînsoare. La curte, la hambare, la grajduri... Ne-o tăia pe noi capu încotro să mergem şi ce să dregem... Nu, măi romîni?

— Ba bine că nu! se înălţară glasurile. Hai, bre! Ce mai stăm?...

Istrate Creţu inaintă un pas, dezlipindu-se de stîlp şi punînd palma ciolănoasă pe mîna lui Petrache Dumba, să i-o descleşte din pieptul lui Sofronie Leahu.

Rosti apăsat:

— Dă-î drumu, bade Petrache! Înţălege că s-o şfîr- şit cu tocmelile şi chibzuielile dumitale de comandir. Mai lasă pe alţii să treacă la rînd. Mă mai fac şi eu o leacă comandir!

— Bagă de samă, Istrate! Nu împinge oamenii la cine ştie ce năcaz, că-i ai pe suflet...

— Ce năcaz? C-acuma noi avem cuvînt! Ne-o mai venit şi rîndu nostru! borborisi Chirilă Chitic, mun- cindu-se să smulgă o jordie din gardul primăriei şi s-o pregătească armă.

— Mai este armată, măi Chirilă, bre Istrate!... le aminti Petrache Dumba.

— N-are decît să fie! Pînă ce-ajunge aicea, noi am mîntuit cu socotelele noastre, o ţinu Istrate Creţu înainte.

— Şi jandarmi mai sînt! Mai pe-aproape, Istrate!

Istrate Creţu rînji:

— Unde-s? Să-i văd!... C-au intrat în pămînt. Şi jandarmii. Şî primarele! Şî notaru!... Toţi oamenii de casă ai lui domnu Sidor ş-ai lui domnu Marcus, unde-i mai vezi acuma?...

— Mai este telefon, Istrate!

— Telefon? se minună a batjocură, Istrate Creţu. Aţi aflat-o şi asta, măi oameni! Că mai este telefon... Cine şi pe cine să cheme?... Şi pe ce sîrmă să cheme, cînd o avut el Istrate atîta minte să taie sîrmele de cu vreme?

Această declaraţie a întors cu totul cumpăna de partea lui Istrate Creţu, dacă în unele suflete mai stăruia o drojdie de îndoială.

Cu toţii s-au frămîntat, minunîndu-se şi rîzînd:

— Auzitu-l-ai, bre?... Aiasta chiar că le-o întrecut pe tăte!...

— Pot spune, Istrate, că ăsta da, se chiamă socoteală şi cap!... Cine şi pe cine să cheme?... Şi pe ce să cheme?... Nu-i sîrmă; nu-i telifon!... Mai cheme premarele pe măsa, la telifonu măsii!...

— Cu alte cuvinte, rămîne satu stăpîn pe voia lui! îşi lămuri fapta, Istrate Creţu. Cu asta trebuia noi să începem de ieri, de-alaltăieri!...

Petrache Dumba, tras la o parte, cu palmele late înfipte în şerpar şi cu cojocelul desfăcut la piept, privea pe sub sprîncenele stufoase oamenii din satul său şi nu-i mai cunoştea la chip. Pe toate obrazurile se zvîrcolea un neastîmpăr, cu amestec de veselire, de grijă, de încruntări şi iar de rîs, de la clipă la clipă.

Treptat, la roata bărbaţilor, s-au adaos tot mai multe femei îmbodolite şi copii cu mînele roşii ca sfecla, făcîndu-şi loc s-ajungă la rîndul întîi, ca s-audă şi să vadă.

Nevasta din Cotul Hăbăşeascăi, care adusese într-un suflet ştire despre întîmplările de la gară, împărtăşea cu palma la gură altor neveste, alte peripeţii, înflorite cu cea mai desăvîrşită bună-credinţă, după închipuirile sale. Istorisea cum cărau bărbaţii, nevestele şi copiii din trei sate, grîul cu ţuhalii, din magazie. Cum s-a ivit o ceată de ştiudenţi cu steag şi cu feciorul părintelui Eftimie în frunte, spunînd că vin să împartă pămîntul. Istorisea cum Marcus, *contabelu,* arătîndu-l cu degetul, a strigat că acela-i capul răzmeriţei şi că are ordin la mînă de la prefect să fie împuşcat pe dată. Cum un general nalt cît uşa primăriei şi cu musteaţă cît caierile, a păşit el înainte şi a răcnit: Foc! de-o răsunat ordinu peste trei văi şi trei dealuri. Şi istorisea mai apoi, cum Gheorghieş, feciorul părinteiui, a căzut mort pe loc, iar alţii răniţi, abia s-au tîrît gemînd şi văietîndu-se, de-o cuprinde şi acuma jalea numai cînd se gîndeşte la ce i-a fost ei dat să-i vadă ochii şi să-i audă urechile. Iar aceasta pentru cine? pentru

ce? Pentru domnu Marcus şi pentru domnu Sidor! Pentru grîul din magaziile arendaşilor de la gară, muncit de braţele pălmaşilor din trei sate.

— Şi cum, soro?... Zici dumneata că-ncărcau ţuhalii cu grîu şi-i cărau?

— Cum te văd, leliţă Parasca!... C-am prins şi eu o ţîră, într-o traistă. Da cînd o purces a pîrîi focurile de puşcă, am lepădat traista în cîmp şi-am apucat-o

încotro am văzut cu ochii... Alţii mai tari cu firea, nu şi-or pierdut cumpătu. Tot s-or ales cu ceva!... Batir Maranda lui Gligore Măruntu, de la noi, din Cotu Hăbăşeascăi, o aratat bun cap!... Venise cu căruţa şi cu doi băieţi, cumătră dragă! — de căra ca de la batoza boierească. Opt saci i-o dus frumuşăl acasă, să mai aibă şi de dat!...

— Iară noi stăm şi facem aicea divan domnesc! se frămîntă pe loc una din ascultătoare, cu faţa uscată şi cu mîna sprijinită pe tidva unui plod care-şi smîrcîia nasul. Ia spune tu, măi Ghiţă, de cînd n-ai mai mîncat tu pîne?

Băiatul molfăi răspunsul în gingiile ştirbe:

— De la Crăciun, mămucă... De cînd am căpătat noi colac, de la pomenile părintelui Eftimie.

— Îl auzi, soro? De la Crăciun... Ş-atuncea din pomenile bisericei, de i-o venit partea lui nici cît două degite... C-o agiuns pentru noi pînea mai rară ca Sfînta Nafură. Alţii măcar s-or trezit, să-şi facă singuri parte!... Noi stăm ş-ascultăm divanu moto- fleţilor!...

— Chiar că!... Aiştea nu-s barbaţi... Parcă i-o cla- ponit pe tăţi baba Zamfira Urzicuţă!

Mătuşa Zamfira Urzicuţă care se afla de faţă, prizărită sub cotul bărbaţilor zdrahoni, dar mai lipsiţi de bărbăţie decît claponii pe care-i doftoricea dînsa, a întors capul cît un pumn în broboada neagră, auzin- du-şi numele:

— Ce spuneai despre mine, maică?

— Nimica rău, mătuşa Zamfiro... Istoriseam eu, cum ai rămas dumneata de doi ani, fără vacă. Şi te plîngeam...

— Am rămas, maică! Dar scăp eu de-acuma... Am auzit că ne dă Rivoluţia la fiecare vădană, cîte-o vacă cu lapte... Asta vorbeam eu şi cu Petrache...

— Care Petrache, mătuşă? Dumba?...

— D-apoi care altul?... La el ni-i tătî nădejdea, maică.

— Slabă nădejde, mătuşă Zamfira? Nu-l vezi cum se tot codeşte şi se tot chiteşte, de ne ţine pe loc de două zile?... Dacă-i vorba de nădejde, apoi mai multă încredere am eu în unu ca Istrate Creţu.

— Atunci să vorbesc şi cu Istrate Creţu, maică! S-o îndura, el, că-s femeie bătrînă şi n-am dinţi, de mă hrănesc de doi ani numai cu fiertură de buruieni...

Scurmîndu-şi loc din coate baba Zamfira Urzicuţă se căznea să străbată pînă la Istrate Creţu, coman- dirul cel nou, să-i împărtăşească păsul.

Dar Istrate Creţu n-avea timp pentru asemenea ascultări, nici ochi pentru o babă gheboşită, cu capul cît un pumn şi cu obrazul zbîrcit ca miezul de nucă.

Adulmecase cu privirea pe Dochiţa, care-şi făcea şi dînsa loc să ajungă în rîndul întîi. Fosta slujnică de la curte purta tulpan untdelemniu, o bondiţă cu flori de lînă şi cu tiv de pielicică brumărie. Era tot aşa de frumoasă la chip, numai că acuma obrazul ei era osos şi tras iar uitătura îi era de-o lucire bolnavă, rătăcită, cu o pîlpîire de flacără gălbie în ochii verzi care altădată scăpărau de rîs. Cînd ochii lui s-au în- crucişat cu acea privire, iar cînd privirea a stăruit apăsat asupră-i, Istrate Creţu s-a pomenit pipăindu-şi fără voie obrazul cu palma, parcă ar mai fi simţit încă urmele roşii de cinci degete, cum l-au plesnit astă-toamnă, într-o seară glodoasă cu bură măruntă şi ceaţă.

A rînjit, pregătindu-şi cuvînt răzbunător... Dar n-a prins a-l rosti.

I-a luat Dochiţa înainte:

— Ce-i, Istrate?... Te tîrguieşti şi tu acuma? Te ştiam mai grabnic şi mai cutezător la faptă!...

Istrate Creţu îşi îngustă pleoapele:

— Adică, ce vrei tu ca să spui, Dochiţă?

— Nu mai întreba, c-ai înţeles prea bine!... Scoate oamenii iştia din adormire şi hai la răfuielile noastre Istrate!... Hai, că vă deschid eu intrările cele de taină!

Dochiţa păşise lîngă el, cu flacăra gălbie şi bolnavă în ochi, cu dinţii clănţănind de friguri.

O clipă, Istrate Creţu s-a cumpănit la îndoială. Încă nu se dumirea bine.

Pe urmă, a cuprins-o cu braţul ciolănos de după mijloc, mugind în auzul tuturor:

— Aşa te vreau, Dochiţo!... Auziţi, oameni buni? Auziţi, măi femei?... Hai, la răfuielile noastre!...

Pe dată, glotimea care făcea roată şi cea risipită mai departe în şovăielnică aşteptare a întîmplărilor, s-a strîns în cîrd pe urma lui Istrate Creţu şi a Dochiţei.

Din pămînt, din ogrăzi, de pe uliţi mărginaşe, din casele scunde acoperite cu stuf şi strujăni se adăugeau alte şi alte femei cu saci şi cu traiste goale în mînă, alţi şi alţi gospodari cu topoare şi bîte, alte şi alte pîlcuri de copii în larmă de glasuri subţiri, de strigăte şi chemări:

— Adă şi sania, măi Petruţă! Nu lasa sania...

— Fugi şi te-ntoarce c-un sac, maică!... Cu toţi ţuhalii pe care-i găseşti!...

Un băietan veni în goană dinspre orînda lui David Liftac cu vestea că altă tabără de acolo, a purces tot spre curte cu chiuituri şi cu mare zaveră, după ce-au desfundat şi-au golit o balercă.

— Auziţi, bre oameni? glăsui Istrate Creţu, grăbind pasul. Ne-au luat alţii înainte!...

Unii au tăiat-o de-a curmezişul, prin ogrăzi, să scurteze calea şi să mai pună mîna pe saci şi pe ţoale. În urma tuturor, de cealaltă parte a şanţului, Petrache Dumba păşea în silă sorbit de vîrtej, dar

nu se îndura să se rupă şi s-o facă îndărăt. L-a ajuns din spate, Culiţă, argăţelul părintelui Eftimie, abia trăgîndu-şi răsuflarea:

— Bădiţă Petrache...

— Ce-i Culiţă?

— M-o trimăs părintele!... O primit răvaş de la Gheorghieş că vine la noapte... Ş-o trimăs răspuns

s-aştepte oamenii, că are îndreptări scrise pentru Cotu Hăbăşeascăi... Zice că...

Petrache Dumba a făcut semn cu palma lată dar neputincioasă, spre alaiul care se înşiruia la curte:

— De-acuma, mă tem că degeaba-i, măi Culiţă!... Fugi tu doar de le strigă că nu s-o întîmplat nimica cu feciorul părintelui. Că nu l-o împuşcat nimeni!...

— Cum să-l împuşte, bădiţă Petrache?... C-amu o capatat părintele ravaş din tîrgul Ieşilor!... Ar fi venit sfinţia sa cu vestea, dacă n-ar zace de cinci zile la pat, cum tot satu-o ştie...

— Fă ce-ţi spun eu!

Culiţă a sărit peste şanţ săltîndu-se în bîta mai naltă decît el şi a pornit într-o goană prin mijlocul drumului, s-ajungă ceata şi să ducă ştirea de uşurare.

Dar nu mai avea nimeni urechi să-l asculte. Toţi răcneau, chiuiau, sendemnau, strîngîndu-se să se simtă cot la cot, mai mulţi şi nedezlipiţi. Aşa că nici vestea n-a mai împărtăşit-o Culiţă altora; nici nu s-a mai întors cu răspunsul la părintele Eftimie. Cuprins de iureşul norodului, s-a înglobat şi el în glotime unde a găsit alţi băieţandri cu ghioage şi cu desagi deşerţi la subţioară. Iar Petrache Dumba, cu toate hotărîrile-i de cuminţenie, a mers şi dînsul după ceilalţi, pome- nindu-se că a smuls un par dintr-un gard, să nu fie cu mîna goală.

O zbucnire de chiote şi de strigări, dădea semn că sus, la răscruce, grosul satului s-a împreunat cu tabăra cealaltă, mai puţină la număr dar mai aprinsă, de la orînda lui David Liftac.

3

— Pe-aicea, Istrate! Lasă-mă să deschid eu…

Dochiţa se muncea să tragă printre zăbrele, zăvorul ruginit al portiţei.

Era calea cea mai scurtă.

Poteca de-a curmezişul livezii, pe unde se strecurau în faptul nopţii, notabilii satului şi pîrîşii din tagma lui Chirilă Chitic.

Istrate Creţu a dat s-o pornească pe drumul cel mare, la poarta pe care o ştie vraişte de cînd s-au risipit argaţii şi pe unde s-a revărsat în curte gloata cea multă. Datoria sa de comandir, acolo îl mîna.

Dar Dochiţa i-a prins braţul, încleştîndu-l cu o ru- gare rătăcită, clănţănind din dinţi:

— N-ai să faci asta, Istrate!... Nu mă lăsa singură!... Vină după mine...

Portiţa a scrîşnit în bălămăli. Poteca se întindea nebătută de paşi, cu strat subţire şi proaspăt de omăt, sub perii şi merii bătrîni.

În urma lor mai nimeni. Cîteva neveste, cîţiva copii. Un cîine, cîinele cel şchiop şi flocos a ieşit întru întîmpinarea Dochiţei, gudurîndu-se, căci o recunoştea.

— Unde mă duci tu, Dochiţă?... mai încercă o ultimă împotrivire Istrate Creţu, cu urechea ciulită la cele ce se petreceau în ogradă şi la acarete, unde începuseră a lucra topoarele şi cazmalele.

El închipuise o împărţeală a grînelor din hambare, după numărul capetelor şi după măsura nevoilor, cu oarecare socoteală, pe noua dreptate a revoluţiei. Cei cu mintea încinsă de basamacul lui David Liftac i-au luat-o înainte, după socoteala lor, alta.

— Unde mă duci, Dochiţă?...

— Ai să vezi! Nu te duc la rău!

Clănţănind din dinţi fosta slujnică s-a înălţat în vîrful botinelor şi l-a sărutat pe obrazul care-a fost pălmuit de mîna ei astă-toamnă.

Pe Istrate Creţu l-a sfredelit o sîrmă de foc pînă în călcîie; pe obraz i s-a aşternut un dulce balsam. Se clătină ca un om ameţit. De cînd aştepta, de cînd pîndea, de cînd vîna ceasul acesta! Dochiţa nu i-a lăsat însă răgaz să se bucure.

L-a smucit de mînecă:

— Hai după mine!

Apoi s-a întors, dînd glas femeilor şi copiilor care se codeau:

— Haideţi după mine! Lele Parască! Ghiţă! Nicu- lăieş! Hai, că azi e nunta mea! Are să vă arate Dochiţa cum ştie ea să fie mireasă.

În goană găfîită pe sub pomii bătrîni şi cuminţi, i-a tîrît spre intrările dosnice de la bucătării şi cămări, izbind uşile de perete. La alte uşi din faţă, se auzeau detunături de topoare şi zîngănit de geamuri sparte.

Venea dintr-acolo un miros de tencuială, de var, de lemn vechi, adus de vîntul jilav şi rece. Ori poate era numai o părere. Mai mult un miros de sudoare omenească, de cojoace şi sumane, de rachiu. Puternic cu adevărat ajungea pînă aici mirosul grîului din hambarele sparte, mirosul fînului din stogurile risipite, mirosul grajdurilor cu uşile date în lături şi al laptelui vărsat din doniţi. Baba Zamfira Urzicuţă mîna o vacă din urmă. Dar nimeni nu lua aminte nici la dînsa, nici la acele mirosuri. Aveau altă treabă.

Bucătăreasa, femeie spătoasă, şoldoasă, pieptoasă şi rînzoasă, cu obrazul lac de năduşeală, dar galben ca şofranul, încercă să le astupe calea pe săliţa îngustă:

— Ce faci, Dochiţo? Pentru numele lui Dumnezeu, vină-ţi în fire... Oameni buni...

Dochiţa a izbit-o de perete, fără să-i răspundă, tre- cînd înainte. Din sufrageria unde ştia că se află adunaţi

îndeobşte pruncii lui Sidor şi Marcus Leibovici, izbucnise un strigăt de spaimă pe mai multe şi subţiri glasuri.

— Ha-ha! rîse ascuţit Dochiţa, repezindu-se într-acolo şi trăgîndu-l de mîna ciolănoasă pe Istrate Creţu. Ha-ha! Acuma să te văd, Irod împărat!...

Cînd au ajuns, pe uşa din faţă răzbiseră alţii mai grăbiţi şi mai vrednici.

Copiii dîrdîiau adunaţi în jurul guvernantei de la Viena, palidă, înălţată în picioare, lîngă sobă. Oa-

menii s-au oprit cu topoarele în mînă, neştiind ce să facă, nici ce căutau anume acolo. Spaima plodurilor le tăiase avîntarea şi mînia. Îi pironise locului şi femeia înaltă, în strai negru, străina cu simbrie, care tăcea cu ochii lărgiţi de groază şi cu mîinile adunînd copiii încleştaţi la poalele ei.

A durat o tăcere nefirească, de se auzeau limpede bătăile pendulului din perete şi suspinele năbuşite ale pruncilor; glasurile mai depărtate ale celor de-afară, care îşi isprăveau treburile lor, năpustiţi la hambare şi grajduri.

— Ha-ha! chicoti Dochiţa din nou, nebuneşte, rotind ochii rătăciţi la bărbaţii cu topoarele şi eu cazmalele spînzurate în mînă de-a lungul trupului. Halal bărbaţi!... Vă necinsteşte Iuju fetele şi nevestele... Copiii lor putrezesc în iaz şi unele putrezesc în ocnă... Şi voi? Vă apucă mila şi îndurarea de odoarele lui, în loc să le suciţi gîtu aşa!... Uite-aşa, ca la puii de găină...

Vorbind, Dochiţa păşea spre copiii adunaţi la poalele guvernantei de la Viena, care-au scos un lung vaier din gîtlejurile gîtuite de spaimă, înainte de a-i atinge vreo mînă. Păşea spre dînşii şi sucea cu pumnii în gol şi privea cu ochii sticloşi, poate tot în gol.

— Dochiţă! vorbi cu glasul foarte scăzut, abia auzit, guvernanta de la Viena. Dochiţă, cu ce sînt vinovaţi nişte copii?... Trezeşte-te, Dochiţă!...

A ridicat mîna de pe creştetul copiilor şi a atins-o pe umeri.

Iar atingerea a trezit-o cu adevărat, ca dintr-un somn, abătîndu-i gîndurile şi amintirile rătăcite, aiurea.

Dădu cu ochii de teancul farfuriilor orînduite pe masă şi apucînd una în mînă, a cuvîntat cu glas străin, cu glasul coniţei Ghizela:

— Dochiţă, cum ţii farfuria, nibuno?

Apoi schimbînd de glas, cu vorba ei de totdeauna:

— Uite, cum ţin eu farfuria, jupîneasă Ghizălă!

Ridicînd-o, a izbit-o pe pardosea şi a spart-o în ţăndări:

— Uite, ce fac eu cu farfuriile dumitale, jupînească Ghizălă! Şi-ncă una! Şi-ncă una!... Asta pentru ameţeală! Asta pentru palma de-atunci, cînd am spart oglinda!...

Cioburile săreau împrăştiindu-se pînă la picioarele oamenilor îmbulziţi lîngă uşă, iar la fiecare trosnet al tipsiilor de porţelan, pruncii domnului Sidor şi ai domnului Marcus, tresăreau strîngîndu-se la poalele guvernantei, parcă ar fi primit loviturile în creştet. Aşa ceva, mai pricepeau şi oamenii pînă atunci pironiţi lîngă uşă.

Pe dată au căpătat glas şi putere, dezlegaţi din în- cremeneala în care-i legase vaierul şi spaima pruncilor. Cu topoarele au început a trosni în bufetul cu geamuri de cristal, zvîrlind afară sticlăriile şi farfuriile, călcînd hîrburile, în picioare.

— Aşa măi! strigă Sofronie Leahu, înverşunîndu-se pe un dop de sticlă care tot luneca şi-i tot scăpa de sub topor. Că toate-s plătite cu munca şi sudoarea noastră. Trage-i, Ioane! Dă-i la cap şi ceasornicului. Dă-i la cap, c-aista ne număra nouă ceasurile de robie!

Cel pe nume Ion, un creştin scund şi mustecios, se opintea s-ajungă pînă la pendulul din perete, deasupra bufetului. Neizbîndind, s-a tras trei paşi înapoi, a făcut roată toporului şi l-a izbit atît de aprig, încît pendulul s-a clătinat, a ieşit din cui, dar a rămas înfipt mai departe în perete, înţepenit de muchia de oţel a toporului.

Oamenii gîfîiau, ştergîndu-se pe frunte cu dosul palmei şi căutînd din ochi cam ce-ar mai găsi de sfărîmat. Din alte încăperi se auzeau alte glasuri şi alte detunări jsparte.

S-a ivit pe o uşă Chirilă Chitic, cu un clondir măreţ de vişinată:

— Staţi, băieţi, să prindem puteri cu rachiu boieresc!

— Dă-mi! a spus Dochiţa, întinzînd un pahar. Am mai băut eu din rachiul ista boieresc! Dă-mi să prind puteri, pentru cele ce mai am eu de isprăvit.

A golit paharul pînă la fund. Pahar mare, de apă. Apoi l-a zvîrtit să se sfarme în ţăndări şi s-a tras prelins pe lîngă perete, spre uşă.

Iar cum pahare şi ceşti nu se mai aflau tefere, ceilalţi şi-au făcut rînd unul după altul la gîtul clondirului, gîlgîind de-a dreptul şi stupind sîmburii.

— Fie!... Că n-au prost gust, giupînu Sidor şi Ghi- zăla lui!...

Aceasta a spus-o Istrate Creţu, uitmd eu totul îndatoririle sale de comandir.

A mai tras cîteva gîturi şi l-au muncit alte, alte îngrijorări:

— Da Dochiţa unde-i?

Dochiţa. se făcuse nevăzută. Mîna guvernantei de la Viena a tremurat pe creştetul copiilor. Ştia dînsa prea bine ce-a făgăduit fosta slujnică numai cu o seară înainte şi ca atare se gîndea la copilul de sus, din leagăn, singur în camera lui, numai cu doica. A se mişca din loc nu era însă cu putinţă. Mulţumea cerului că oamenii aceştia sălbăticiţi, în toată urgia lor, le ocoleau locul de lîngă sobă şi-i lăsaseră uitaţi.

— Da Dochiţa unde-i? mugi din nou glasul lui Istrate Creţu, holbînd ochii păinjeniţi.

N-a fost nevoie de a treia întrebare.

Dochiţa a răsărit deodată pe uşă în rochia albă de mireasă a jupînesei Ghizela, rochia cu coadă lungă şi corsajul despicat la sîni.

Mai întîi toţi au făcut tăcere, la această neaşteptată şi stranie arătare. Era Dochiţa şi nu le venea a crede. À fost ea vreodată, şi-au închipuit-o ei vreodată, aşa de frumoasă şi nepămîntesc de altfel, decît ei toţi? Înaltă, cu trupul înfăşurat în rochia strîmtă, cu faţa pală şi numai cu două rotocoale de roşu bolnav în umerii obrajilor, cu ochii sticloşi în care pîlpîia văpaia verde-gălbuie a rătăcirii de minte; aşa, în vestmîntul în care nu şi-o închipuise nimeni, întrecea tot ce le-a fost lor dat să vadă vreodată. Era cu adevărat parcă o mireasă din poveştile care-i adormeau cînd au fost copii şi parcă mai era şi o domniţă din zugrăvelile de ctitorese pe zidul mănăstirilor unde se duceau vara la hram — şi mai era parcă şi altceva, plin de nelinişte, de primejdie şi de asmuţare. Adunase parcă în făptura ei tot ce în mintea lor aluneca acum între viaţa de aievea şi nălucirile turburi din somn, cînd se zvîr- goleau în dorul să se deştepte şi să se smulgă vedeniilor. Era Dochiţa cu adevărat? Sau ce întrupare, ce ştimă vrăjitorească a ispitirilor era? Şi mai era ca o domniţă din zugrăvelile de ctitorese pe zidul bisericilor, şi s-ar fi spus o zînă — şi mai era încă altceva, plin de nelinişte.

— Ce staţi? Ce-aţi amuţit?... întrebă, rotind ochii cu luciri sticloase, ca şi cum îi vedea şi dînsa întîia dată. Ce-aştepţi, Istrate?... Ce?... Nu ţi-am spus că azi e nunta mea?... Ori nu-ţî mai plac în strai de mireasă?...

Ceva în glasul ei răpus, parcă gata să izbucnească în plîns, a făcut să treacă

prin toţi străpungerea unui fior. Dar toţi, după îndoiala de-o clipă, s-au dezlănţuit în chiuituri şi strigări de nuntaşi.

— Vezi? se întoarse Dochiţa, spre guvernanta de la Viena. De ce spunea jupîneasa Ghizela că n-am să port niciodată rochie de mireasă? O păcătoasă şi o scîrnăvie ca mine!... Cînd îi da cu ochii de dînsa, dacă ai să-i mai dai vreodată, nu uita să-i aminteşti... Nu uita să i-o aminteşti!

Pe urmă, se răsuci pe pantofii albi de atlas, spre oamenii încă nedumeriţi:

— Acuma, nuntaşii după mine! Mai avem altceva de făcut... Şi voi, nevestelor, fete, haideţi la împărţeala zestrei!...

Zvîcnit a urcat scările, în foşnetul rochiei de mătasă, spre încăperile de sus. Acolo, de mult începuseră a cotrobăi femei mai agere, cărînd aşternuturi şi haine, purtînd în spate desagi cu făină albă şi zahăr, toate proviziile cămărilor. Dochiţa s-a îndreptat la dulapu-

rile pe care le cunoştea ea, cu rochiile vieneze de la Meyer & Frantzi, cu trusoul de olandă şi de mătase al fostei stăpîne cu zestrea ceva mai modestă a soaţei lui Marcus, contabilul. Arăta cu mîna, iar Sofronie Leahu şi Chirilă Chitic, puneau în funcţie cosoarele şi topoarele, făcînd să sară încuietorile; iar nevestele năvăleau să tragă cu ghearele rochiile din cuiere, cămăşile ticluite în rafturi, le mistuiau în feţe de perne şi traiste, porneau fuga spre casă ori încredinţau boccelele copiilor cu porunca să fie pe dată înapoi.

— Iaca, frate Istrate, ce-am dibuit eu într-un cotlon!... rosti Vasile Urdă, un om spătos şi de felul lui singuratic, mochit, împingîndu-l de spate pe Hună sin Leiba. L-am găsit cu perdelele trase şi cu lumînările aprinse ziua în amiaza mare, cetind în tîrfăloagele lui... Îi tragem şi noi o cetanie ori nu?

Bătrînul Hună se clătina, lăcrimînd din singurul ochi teafăr.

Istrate Cretu îl măsură cu scîrbire, îndreptîndu-se de spinare, ca să-şi dea mai sumeaţă înfăţişare de judecător. Uitase pînă atunci cu totul îndatorinţele sale de comandir. Era prilejul şi vremea să se întoarcă la ele.

Întrebă, deci:

— Aşadară erai aicea, giupîne Hună?

— Eram... mărturisi într-o suflare gîtuită, bătrînul.

— Erai, şi cum te-a răbdat inima să nu te mişti? Să nu strigi? Să nu sări ca să-ţi aperi nepoţii? Dacă ţi-i gîtuiam, cum merită şi cum poate încă n-am isprăvit cu dînşii?

— Bade Istrati!... gemu Hună. Eu ştiu că oamenii din Prigoreni...

Istrati Creţu nu-l lăsă să sfîrşească.

Apucîndu-l de vîrful bărbiţei, îl clătină la dreapta şi la stînga, apoi îi clempăni fălcile ca la capra de Sfîntu Vasile, glăsuind răstit:

— Ce. ştii dumneata că-s oamenii din Prigoreni? Buni, ha? Blînzi, ha?... Mieluşei, ha?... Proşti, ha?... (la fiecare ha? îi clempănea bărbia). Asta o ştiai dumneata? Asta o ştiau feciorii dumitale Sidor şi Marcus, ha?... Nu v-aţi temut că vine şi ceasul răfuielilor, ha? Iaca, a venit! Avem să ne răfuim!...

— Eu n-am nici un amestec, bade Istrati...

— N-ai, ha?

— Eu toată viaţa mea am spus'că nu-i bine ce face Sidor şi ce face Marcus... Eu nu o dată am pus cuvînt pentru oamenii, pe care-i ştiu de cînd erau cupii şi eu eram numai un crîşmar calic... Eşti martor, bade Sofronie! Eşti martor, Chirilă!...

— Ai nevoie de marturi, ha?... Pentru toate cîte le-aţi făcut de cînd ne beliţi nu-i martur oare satu-n- treg, ha? Crezi că dacă te lepezi, scăpat-ai, ha?...

După atîtea clempănituri de dinţi la fiecare ha? îi dădu drumul din pumnul ciolănos şi porunci cu hotă- rîre de adevărat comandir:

— Sofronie! Chirilă!... Mergeţi şi-l închideţi în canţelaria cu condici, pentru că acolo avem să încheiem răfuielile noastre. Ai să mergi, giupîne Hună, şi ai să iscăleşti în numele feciorilor dumitale, Sidor şi Marcus!...

— N-am ce să iscălesc, bade Istrati... Ce să iscălesc?

— Ai să iscăleşti!

Bătrînul Hună se zvîrcoli ţinut din cele două laturi de Sofronie Leahu şi Chirilă Chitic:

— Cum să iscălesc, dacă eu n-am nici o putere? Dacă n-am nici un drept?...

Istrate Creţu rînji cu colţul gurii înălţat în sus, ca buza de dulău cînd mîrîie:

— Încă tot n-ai priceput, giupîne Hună, că de azi înainte puterea şi dreptu îs în mîna noastră?

— Bade Istrati... Sofronie...

— Nu mai crîcni şi piei din faţa mea!

Cu aceasta, socotind că s-a achitat în parte de răspunderile sale de comandir, Istrate Creţu se întoarse la grija-i de căpetenie:

— Da, Dochiţa, unde-i?

Nu se afla cine să-i răspundă. Odaia se golise. Se golise parcă şi casa. Se auzeau răbufniri surde şi paşi, numai spre cămările dosnice. Aici hîrburi de oglinzi, de sticle, cutii călcate în picioare. O pustiire grăbită, după care a rămas mirosul unui şip de parfum vărsat pe pardoseală, încuietori smulse, saltare căscate.

Istrate Creţu a plecat s-o caute pe Dochiţa din încăpere în încăpere, păşind lat peste scaune sfărîmate şi cioburi de lighene, de căni, de pahare, peste învelitori de mobile hrenţuite, cadre şi porţelanuri de Viena. Cu mîna alunga fulgii pernelor care pluteau în văzduh. Împingea la loc, fără să-şi dea seamă, uşile dulapurilor smulse şi golite; privea din cînd în cînd afară.

Acolo, oameni cu mai chibzuită rînduială la isprava lor, desfundaseră uşile hambarelor şi cărau cu sacii.

Pe lîngă zaplazuri se strecurau femei aduse de şale sub greaua povară a desagilor. A zărit-o şi pe baba Zamfira Urzicuţă, mînînd cu nuiaua din urmă, foarte liniştită, o vacă de Tirol cu pete albe şi roşcate. O schimbase pe cea dintîi, cu care pornise, la fel cu Porumba ei, găsind alta de neam mai ales. Şi alte neveste mînau de zor, care un porc, care o scroafă cu godaci, care un cîrd de gîşte luptînd amarnic cu gîn- sacul ce-şi apăra soaţele. Forfotea ograda de oameni, zorind ca în toiul muncilor de vară, numai că de astă dată zorea fiecare pe socoteala sa. Culiţă, argăţelul părintelui, se muncea să pună căpăstrul unui mînzoc, înălţîndu-se să ajungă pînă la

gîtul lui. Mînzocul clătina din cap, îşi scutura urechile, zvîrlea din copite a joacă. Nu! Nu era un mînzoc. Era calul pitic, pe care se preumblau prin livadă odraslele domnului Sidor. Ce-o fi vrînd să facă argăţelul părintelui cu el?... Iar mirarea cea mai cumplită a lui Istrate Creţu, a cînd l-a văzut şi pe Petrache Dumba, cel cu socotelele şi cu aşteptările, lovind năprasnic cu toporul să desfacă uşa ghintuită de la magazia vînturătoarelor şi maşinilor scumpe, la care arendaşul ţinea ca la ochii din cap. Poate fiindcă astă-vară, Petrache Dumba a avut
a plăti cu munci de haram trei săptămîni, stricăciunea din nebăgare de seamă a unei asemenea maşini.

Acum se răfuia şi el cu toate maşinăriile de la Viena ale domnului Sidor! Parcă pentru altceva se ridicaseră ei şi parcă altceva aveau a apăra dînşii de astă-toamnă, de cînd se frămînta satul întreg?...

Istrate Creţu a trecut dosul palmei pe frunte, împingîndu-şi căciula. Toate din pricina Dochiţei, care l-a tîrît aici, în toc să-l lase a merge la cancelaria cu condicile învoielilor şi a pămînturilor; la împărţeala obştească a pînei din hambare, muncită cu mînele lor. Şi toate din pricina acelor prunci ai domnului Iuju, care sclifosindu-se în poalele madamei de la Viena, i-au vlăguit lui toată îndîrjirea din braţe.

— Halal comandir! mugi scîrbit de sine, privind afară, unde toate se desfăşurau fără porunca nici unui comandir. Au să mă rîdă şi cînii din Prigoreni!...

S-a întors şi a apucat o sticlă de pe marginea mesei. O sticlă pe jumătate deşartă, lepădată de alţii mai grăbiţi. A mirosit, mai întîi. Haha!... Băutură boierească, de-a lui jupînu Iuju, de la Viena!... A gîlgîit înghiţiturile pînă la fund şi a simţit cum îl pătrunde pe dinlăuntru o fierbinţeală întăritoare. Gîndurile turburi şi îndoielile s-au risipit. Bun! Mai are încă de lucru. Mai este pînă la noapte!

A deschis uşa de la încăperea cea mai de pe urmă şi s-a proptit cumpănindu-se în prag.

Se afla acolo, în cărucior cu cordeluţe, pruncul cel din urmă al domnului Sidor şi al madamei Ghizela, culcat pe perna albă de dantelă, învelit cu oghelaşul albastru de mătase.

Odaia fusese cruţată. Nimeni mu clintise un fir de păr. Perdele albe cu alte cordeluţe; peretele alb, văruit, eu poze de la Viena în rame, înfăţişînd animale şi jocuri de copii; focul pîlpîind molcom în sobă.

— Hm! a făcut Istrate Creţu, cu nemulţumită minunare. Cum s-ar zîce, aicea a stat scris pe uşă: Intrarea oprită?

Manca pruncului, femeie din sat, Lisaveta, s-a înălţat în picioare de pe scăunaşul scund.

— Ce-i, Istrate? întrebă. Nu-i locul tău aicea...

— Aha!... Nu-i locul meu aicea? Ca să nu-i turbur somnul, boieraşului? rînji apropiindu-se şi privind încruntat asupra căruciorului. Aşadară aista-i puiul cel mai nou pe care l-a slobozit astă-toamnă giupîneasa Ghizăla, ca să-l hrănim şi pe el cu mînele noastre?

Copilul se uita în sus cu ochii apoşi, clipind mărunt, dînd din braţele grăsulii şi curmate, dezvelindu-şi gingiile de cauciuc, fără dinţi, într-un început nevinovat de rîs.

Lisaveta aştepta cu nelinişte. Vorbi încet, ca unui om bolnav:

— Haide Istrate!... Cată-ţi de treabă, că văd a avea destule treburi de isprăvit, după cum aţi pornit-o...

Istrate Creţu i-a împins mîna la o parte şi a apucat copilul de ceafă, de pielea spinării, ca pe-un căţel, ridicîndu-l în sus din culcuşul cald, cu perdeluţe şi cordeluţe. Mîrîi, cu colţul buzei strîmbat într-o parte:

— Aşadară, aşa arată pruncii domnului Iujului, pe care-i samănă el în pîntecul fetelor şi nevestelor din Prigoreni? Spurcată lighioană!...

Copilul, învineţit, după o scurtă şi uluită tăcere, începuse a se zvîrcoli şi a ţipa, suspendat în mîna ciolănoasă.

— Ce-ţi mai vine, Istrate omule? stărui cu întrebările de blîndete, Lisaveta, căznindu-se să i-l smulgă din pumnul încleştat.

— Ce-mi mai vine?... Ce i-a venit şi lui Irod împărat! rînji mai departe Istrate Creţu. Mai şi orăcă- ieşti, lighioană? Stai cu tata, că-ţi taie el glasul!...

Mîna cealaltă se ridica încet spre gîtul copilului, lată şi păroasă, aşa de încet şi spăimos, încît Lisaveta a dat un strigăt repezindu-se la fereastră şi răcnind spre oamenii de jos, măcar că n-avea ea o nădejde, de la acei oameni, într-asemenea ceas:

— Săriţi, oameni buni Ajutor! Săriţi că-l omoară, vai de zilele mele!...

Striga smulgîndu-şi părul, bătîndu-se cu pumnii în tîmpie, plecîndu-se în jos pe pervazul ferestrei. Iar cînd şi-a dat socoteală că în darn e strigătul său şi cînd s-a întors cutremurată cu ochii holbaţi la cele ce avea să vadă, glasul i-a stat în gîtlej şi a făcut repede semnul crucii.

Alături de Istrate Cretu, se afla acum Dochiţa în rochia ei albă de mireasă şi acum legăna pe-un brat strîns la piept, pruncul domnului Sidor pe care spusese ea cu o seară înainte că are să-l gîtuie cu mîi- nile sale. Îl legăna pe-un brat, cu celălalt brat ridicat şi îndoit din cot, îl apăra de ochii lui Istrate Cretu ca de dogoarea unei arşiţe rele; îngîna cuvinte neînţelese, poate ca un cîntec de somn; iar pruncul, potolit din plîns, întindea degetele mici şi rozalii, curmate, gîngurind.

Istrate Creţu, rezemat cu palma stîngă în perete, îşi ştergea cu dreapta brobanele de năduşeală de pe obraz, mari şi rotunde, ca bobul de mazăre.

A mormăit ceva şi a ieşit împleticindu-se. Lisaveta s-a apropiat să ia pruncul cu băgare de seamă din braţele femeii cu straiul nebun de mireasă. Şi atunci Dochiţa a căzut moale, cu fruntea pe umărul ei, zbucnind în tînguire răpusă, în deznădăjduită chemare peste depărtări:

— Ioane!... Ioane!...

4

Ion a acătat lănţugul căţelului Bock, într-o creangă din pomii răstigniţi pe şpaliere.

L-a aşteptat să-şi facă nevoile. S-a uitat la ceasornicul mare de nichel, Roskopf-patent. Mai avea un sfert de ceas: de cinci ori preumblarea de la un capăt al aleii, la celălalt. Un sfert de ceas, după care urma să-l predea pe Bock stăpînului, aerisit şi voios; pentru a se întoarce la mai crîncena caznă din sera cu

flori răsucite, ca viermii, de culorile tuturor putreziciunilor de pe lume, pentru a se întoarce la încropeala umedă ca o baie de aburi.

Astă-noapte, scotocise în fundul lădiţei lui vechi de soldat, ca să-şi cerceteze livretul, fiindcă purtau jandarmii ordine de chemare a unor contingente de rezervişti. Acolo a dat el peste o epistolă care i-a fiert inima şi nu s-a îndurat nici s-o rupă ferfeniţă, nici s-o ardă. Îl arde pe el, în, fundul chimirului unde-i păturită.

A pipăit înlăuntru. A scos-o. O despătureşte. Mai citeşte rîndurile cu litere tremurate şi strîmbe, care scurmă în el eu cîngi de fier:

„Scriu acu la gazorniţă noaptea că ziua nui chip de atîta amar de treabă da acu noaptea dorm toţi la curte şi am săţi spun una Dragă, Ioane în mica me epistolie... şi să ştii că mii dor de tine şi toţi dorm... Om aştepta cîşligile Crăciunului care mat este încă mult de mam uscat de dor aşteptîndu-te... da tu să nai grilă că eu nus de Acelea şi eu pe tine te aştept Dragă, Ioane, care of şi iar of mult mai este pînă la Cîşligi şi eu scriu ţie la gazorniţă şi toţi dorm de Ai crede căs morţi...”

— Căţea!... scrîşnî din dinţi. Căţea!...

Dar de rupt, nu s-a îndurat a rupe răvaşul cu litere tremurate de cerneală violetă şi cu muchiile roase, decît l-a tot împăturit şi despăturit el în nămiezile pustii de anul trecut, la Bucureşti, cele din urmă luni de oaste, cînd vistavoi la domnul colonel Asan Tiberiu, era dădacă la celelalte javre, Miţi şi Piţi, tot aşa de

fandosite şi crescute în puf. N-a rupt răvaşul, nu l-a făcut ghem în pumn să stoarcă zama hîrtiei, cum se ştie el în putere să scoată lacrimă şi din piatră seacă. L-a tipărit binişor şi l-a strîns în chimir, ca să mai aibă cu ce-şi învenina sufletul şi mîine şi poimîine... Aceasta o cunoaşte.

Cîteva luni, pînă astă-noapte, se mai alinase pătimirea din el. Ceasul rău, i-a scormonit-o acuma din nou.

Pînă în zori s-a răsucit fără somn. Dimineaţa s-a dus la datorie buimac de cap. Acolo l-a răscopt căldura din seră. Nu s-a mai gîndit nici la forfota din sat. Nici la ordinul de chemare al rezerviştilor, care deocamdată îl lăsa la o parte. Şi nici la rostirea uscată a boierului Damian, cînd l-a rugat să-l libereze din slujba care nu-i pentru el şi cînd stăpînul i-a amintit, fără să ridice ochii din carte, că e legat cu iscălitură de angajament pentru robie pe-un an.

Acestea toate parcă s-au înstrăinat de el. Îi joacă pe dinaintea ochilor numai chipul Dochiţei, cu lumina verde a privirii, sub straşina genelor negre şi dese, cu coadele împletite cunună pe creştet. Purta întotdeauna o floare de cîmp, înfiptă în păr, la ureche, o garofiţă roşie, un fir de sînzîiană, o floare albastră de in ori de cicoare.

— Căţea! mai stupi o dată pe aleea cu omătul măturat, păşind să desprindă lănţugul lui Bock. Aşa m-ai aşteptat tu? căţea!...

Bock îşi scutură zurgălăul galben de alamă, voios că-şi poate urma preumblarea.

Dar Ion s-a oprit locului, cu mîna pe lănţug, ascuţind auzul.

Dincolo de împrejurimile înalte, dinspre sat, creştea apropiindu-se ca un vuiet de zăpor... Glasuri parcă. Strigări parcă. Parcă o lărmuire de norod. Bock a înălţat şi el o ureche. A mîrîit cu capul întors, întrebător.

Iar pe portiţa de dindos, dinspre curtea argaţilor, Ion a zărit strecurîndu-se tiptil pe lîngă ziduri un băieţandru, ar fi spus Ioniţă, feciorul lui Dănilă Cuţui.

Băiatul se furişa uitîndu-se într-o parte şi-n alta ca un viezure, a ajuns pînă la poarta cea mare şi ferecată. A tras zăvoarele şi belciugele pe dinlăuntru, şi poarta împinsă dinafară s-a deschis ca o păstaie,cînd plesneşte. Bună socoteală! — gîndi cu minunare Ion, fără a se clinti locului. Aceasta nu i-ar fi trecut lui prin cap.

Pe poarta larg dată în lături s-au scurs înlăuntru, deodată în smerită tăcere, mai întîi bătrînii satului, mai apoi gospodarii în toată puterea, la urmă femeile şi copiii. Călcau fără grabă, arar, cuminte, în păzită rînduială, ferindu-se să dea peste brazdele aliniate de-a lungul şpalierilor, măcar că acele brazde erau acum astupate de omăt.

Ion privea încremenit, cu răsuflarea tăiată. Numai cînd oamenii s-au fost rînduit ca la sfînta Biserică, în faţa peronului cu lespezi late, a cutezat a se mişca şi el, înaintînd cu căţelul de lanţ.

Luă aminte că toţi erau îmbrăcaţi în straie de sărbătoare, bărbaţii cu obrazul ras şi cu părul grijuliu pieptănat, femeile cu tulpane şi barize atunci despăturite, de se mai cunoşteau muchiile călcate din clituri, ca pe răvaşul lui din chimir.

În lumina sticloasă a soarelui iernatic, sub cerul albastru şi limpede, asemenea adunare tăcută de oameni în cămăşile albe, cu sumane şi cojoacele de zile mari, i s-a părut lui Ion ceva fără seamăn şi de-o tainică măreţie, poate semnul cel nou al vremilor...

Nimeni n-a întors capul spre el, cînd a sunat zurgălăul lui Bock. Toţi se uitau cu încordare la uşa cea mare, din mijlocul peronului cu lespezi late, aşteptînd.

Uşa de stejar s-a crăpat; a scos capul cu veşcă albă de horbotă crohmolită una din slujnicile cele tinere şi zgîtii, l-a tras repede înapoi şi a închis uşa la loc.

Oamenii aşteptau mai departe, în tăcere. Femeile şi copiii de la spate, se înălţau în vîrful picioarelor să vadă ce se întîmplă.

S-a deschis uşa a doua oară.

De astă dată se ivi administratorul cel mai nou şi mai tînăr, agronomul, domnul Mitiţă Timişescu, în tunica lui de „piele de drac” şi cu ale sale prea mîndre cizme galbene. Izbea în tureatca botforilor cu sfîrcul cravaşei subţiri de călărie, şi din ochi, de la înălţime, evalua cu aproximaţie numărul capetelor. Cîteva sute. Cea mai mare parte din sat.

Întrebă, fără ziua bună:

— Ce-i cu voi?... Cum aţi îndrăznit a intra pe poarta cea mare şi cine v-a dat drumul să intraţi?...

Trei bătrîni, după o rînduială mai dinainte chibzuită, s-au apropiat cu un singur pas, ţinînd cuşmele în mînă:

— Vrem să vorbim cu boierul! Cu conu Damian...

— Vreţi? se încruntă administratorul, plesnind mal îndesat cu vîrful cravaşei în pielea botforilor. Ce fel de vorbă: vreţi?...

— Îl rugăm adică... Îl poftim să ne asculte o ru- gare a noastră...

Administratorul înaintă, răsucindu-şi mustecioara neagră şi privindu-i ponciş pe sub sprincene:

— Şi eu, eu unde eram?... Şi Cristache Fătu, el unde era?... Nu v-ajungea să fi venit cu jalba voastră la noi?

— Vrem să vorbim cu boierul! a stăruit cu hotă- rîre unul din cei trei bătrîni. Nu ne mişcăm de aicea, pînă ce nu dăm ochi cu boierul!...

— Aşa-i, au întărit oamenii de la spate într-un murmur surd şi adînc.

— Apoi se-nţelege că nu ne mişcăm de aicea, pînă la noapte! se îndîrji Dănilă

Cuţui, făcîndu-şi loc cu umerii laţi să iasă mai la lumină.

A tăcut însă şi s-a potolit, cînd l-au tras alţii de mînecă, ţistuindu-l.

Administratorul continua să-şi răsucească mus- teaţa gînditor. Primise ordin de la stăpîn să-i trimită acasă.

Treaba nu se arăta însă aşa de uşoară.

Vorbi:

— Şi dacă trimit după jandarmi?...

— Puteţi să trimiteţi, domnule administrat!... Că doară i-am vestit din buna noastră voie! N-am venit aicea cu gînd rău... Am venit la stăpînul nostru şi al pămîntului, să ne povăţuiască şi să ne deie dezlegări... Vă rugăm să-i spuneţi boierului aceste cuvinte ale noastre.

După ce-a şovăit în cumpănă, administratorul a rostit scurt:

— Bine! Aşteptaţi să v-aduc răspunsul boierului!

— L-am ruga, să ni-l aducă singur... vorbi unchia- şul cu pletele albe.

Administratorul a vrut să-i spună ceva, s-a răzgîn- dit, a plesnit cu mînie din cravaşa în tureatca botforilor şi a intrat înlăuntru.

Oamenii s-au foşnit, apropiindu-şi capetele şi tăi- nuind în şoaptă, cu ochii mereu încordaţi la uşa cea neagră de stejar. Femeile ţineau mîna la gură. Plodu- rile satului se zgîiau, căci întîia oară vedeau ei cu ochii palatul boierului, care le-a fost lor întotdeauna ascuns după zidurile groase de cetate cu coamă de olane şi creste de sticlă.

Cînd pe uşa din nou deschisă, a apărut Cristache Fătu, celălalt administrator mai bătrîn şi mai apropiat de sufletul lor, a trecut printre toţi ca o destindere, deşi nu pe dînsul îl aşteptau. Bătrînul cu strai de şiac şi ciubote de iuft, a coborît scările şi a intrat de-a dreptul între dînşii, întinzînd mîna celor mai bătrîni, împărţind cîte-o vorbă de paşnică glumire:

— Da ce-i cu voi, măi creştinilor?... Ce v-a pălit dis-de-dimineaţă?... Ai ridicat steagul răzmeriţei, bre Cuţui?

— Apoi să-nţelege că l-am ridicat! Des-de-dimi- neaţă l-am ridicat!... adeveri cu străşnicie Dănilă Cuţui, fluturînd mîneca sumanului drept steagul răzmeriţei pe care l-a ridicat el.

Cristache Fătu nu lua aminte la asemenea răspuns, nici la cumplitele

opintiri din umerii laţi ai lui Dănilă, fiindcă îşi cunoştea omul.

În ciuda îngrijorării zugrăvită pe chip, se silea a da glasului o întorsătură de sfătoşenie mai mult veselă, ca la clacă şi la şezători. Întrebă pe unul şi pe altul. Ascultă într-o parte şi alta.

Răsuci o ţigară şi aprinse de la fitilul lui Pavel Hreanu. Făcu şi oarecare pomeniri despre musteţile

lui cele grozave, care s-ar potrivi mai degrabă lui Dănilă Cuţui.

Astfel cunoscu pe de-a-ntregul, fără înconjur, rugăminţile oamenilor din Dărmăneşti, care erau pe-o înţelegere a sa mai veche, căci nu o dată se simţise alături de dînşii, cu toate că stăpînul îl ameninţase de nenumărate ori că-l aruncă pe drumuri şi că-i va interzice să mai locuiască în sat.

Cu omenia lui sfătoasă şi răbdătoare, le mai ascultă deci încă o dată păsurile: Boierul să nu mai facă învoieli pe anul acesta cu venetici din toată lumea, ruteni şi huţuli din Bucovina. Să lucreze moşia cu braţele lor, cum au apucat dînşii din moşi-strămoşi. Să pună cuvînt la Bucureşti, la stat, ca să capete în obşte împreună cu Stănişorenii, moşia statului Holboca, aşa cum tot se trudesc ei de astă-toamnă şi n-au izbîndit fiindcă n-au oase sfinte la Ierusalim ca domnul Nolică Gaşpar. Iar întru încheiere, va să-l mai roage a semna învoielile cu mare grabă, că începe pămîntul a se dezgheţa şi ar mai cuteza dînşii să ceară în socoteala acestor învoieli şi o jumătate de vagon de popuşoi pentru obştea satului, fiindcă grindina de anul trecut l-a stins şi i-a lăsat flămînzi cum toată lumea o ştie, de-au ieşit din iarnă jigăriţi, ca mîţele din post.

— Asta-i tot?...

— Asta!... luă cuvîntul în numele tuturor, Anania Ilisaftu, cel mai bătrîn dintre unchiaşi, clătinîndu-şi pletele albe, retezate proaspăt la spate şi unse cu unt. Asta-i, domnu Cristache, cum dumitale nici n-ar fi fost nevoie să ţi-o spunem, că

ne ştii ce ne doare şi unde ne doare... Am fi venit cu Moşul nostru, cu domnu învăţător Ştefanache Bosănceanu, să le spună cu vorbe mai luminate... Dar a primit ordin să nu se mişte din casă, ca să nu pată ca domnu Visarion Dobruşca, învăţătorul din Stănişoara, care la pîra domnului Nolică a fost ridicat de jandarmi şi dus la gros, unde zace poate acuma pus la obezi... Aşa că am rămas de capul nostru... Dar cuminţenia din acest cap

al nostru, n-am pierdut-o, s-o ştie conu Damian... Îl aşteptăm să i-o spunem!...

Cristache Fătu, socotind că rugările oamenilor nu sînt dintre cele mai smintite, faţă de vîntul cel rău care bate acuma în ţara Moldovei, a răsuflat cu deplină uşurare.

A zvîrlit capătul de ţigară din ţigareta de cireş, a băgat ţigareta în buzunarul straiului de şiae şi s-a înălţat din nou pe trepte, tuşind, dregîndu-şi glasul şi pregătindu-se să vorbească în auzul tuturor. Avea împuterniciri de la stăpîn, pe care le păstrase înadins, să pipăie mai întîi „starea de spirite". Aceasta îl interesa pe boier înainte de toate: „starea de spirite". Cristache Fătu o găsea din cele mai liniştitoare. Iar cum tocmai sosea şeful de post şi alţi doi jandarmi, tropăind cu cizmele şi făcîndu-şi loc să urce pe treptele late, a început cu dînşii, tot după dorinţa boierului:

— De dumneavoastră, nu-i nevoie!... Aşa am primit poruncă de la conu Damian.

— Avem şi noi ordine de la prefectură. Alte ordine, nea Cristache!... glăsui şeful de post, sucindu-se în curele, săltîndu-şi carabina pe umăr şi ducînd mîna la plicul galben din mîneca măntălii albastre.

Vechilul cel bătrîn l-a oprit:

— Tot ce se poate! Dar aicea, pe moşia Dărmăneştilor, cunoaştem un singur ordin. Al boierului... De trei sute de ani, de cînd îi moşia asta a boierilor din neamul Cumpătă, toate înţelegerile şi neînţelegerile dintre stăpîni şi oamenii moşiei, s-au rînduit pe loc, fără amestecul stăpînirii. Că stăpînii

Dărmăneştilor erau mai tari decît stăpînirea! Aşa şi acuma... Asta a ţinut boierul să ne-o spună nouă, slujbaşilor săi de credinţă, acu un sfert, de ceas, nu mai departe.

— Bună vorbă! Adivarat!... se mişcară oamenii, căpătînd o nouă suflare de nădejde.

— Apoi, altfel nici că se poate!... tăbărî cu gura şi Dănilă Cuţui, uitîndu-se cumplit de supărat la cei trei

jandarmi în mantălile albastre. Noi cu boierul ne-nţelegem, că el îi stăpîn pe viaţa noastră...

— Mai taci, bre Dănilă! îl traseră vecinii de mî- neca sumanului.

— Apăi să-nţălege că tac!...

— Precum vezi! rosti Cristache Fătu spre şeful de post. Sîntem pe cale a „linişti spiritele", fără amestecul autorităţilor...

Încîntat de felul cum o adusese cu liniştirea spiritelor şi oarecum mîndru că şi-a însuşit o vorbire atît de înaltă, pe gustul stăpînului, Cristache Fătu făcu jandarmilor un semn de „mergeţi sănătoşi!"

Şeful de post a dat din cap nu pe deplin convins, a salutat lovind călcîiele şi s-a depărtat urmat de ceilalţi doi jandarmi. Femeile îşi dădeau coate:

— Ai văzut, soro, cum le-a făcut vînt? Ce-i a boierului, e-a boierului!

Bărbaţii s-au luminat deplin la faţă. Toate semnele erau a bună. Nu călcaseră cu stîngul.

După ce jandarmii au ieşit pe poartă, Cristache Fătu îşi netezi musteţile sure cu dosul degetelor şi dădu glas, de pe scara cea mai de sus:

— Aţi auzit care-i spusa şi voia boierului?... Fără jandarmi şi fără amestecul stăpînirii. Aicea n-aveţi de-a face cu alde domnul Nolică Gaşpar!... Trebuie să vă spun mai întîi că l-a cam supărat pe conu Damian chipul cum aţi dat buzna în curte, fără să vă cheme nimeni. Puteaţi să vă încredinţaţi rugăminţile la doi ori la trei fruntaşi ai

satului. Mă mir de dumneata, bade Anania!...

Unchiaşul Anania Ilisaftu plecă în pămînt ochii încărcaţi de căinţă.

— De, domnule Cristache!... Cum ne-a ajutat şi pe noi mintea... Ne-am temut să nu treacă vremurile peste noi, că vremea n-aşteaptă!... Poate că am greşit. Cum s-o dregem acuma?

Cristache Fătu îşi frecă mîinile.

— Am să vă învăţ eu cum!... Am credinţa că boierului are să-i treacă supărarea. Ca dovadă că nu
mi-a dat poruncă să vă alung, cum poate a avut gîn- dul la început şi ar fi făcut-o, dacă se potrivea unui tinerel ca tovarăşul meu de slujbă, Mitică Timişescu. El nu vă cunoaşte încă deplin. Eu vă cunosc. Aşa că am pus cuvîntul care se cuvine... Aşteptaţi!...

— Aşteptăm!

— Fireşte că aşteptăm. Cum să n-aşteptăm?... întări Dănilă Cuţui.

— Aşteptaţi, dar faceţi-o asta după voia şi porunca stăpînului, mai departe, colo, în fundul parcului, lîngă seră... Aşteptaţi în linişte şi răbdare, pînă vine ceasul plimbării sale dinainte de masă. Atunci are să vă întrebe şi are să vă asculte... Poate că aveţi să plecaţi de-aici cu oarecare îndepliniri...

— Trăiască!... Trăiască, boierul nostru!... Să ne trăiască stăpînul nostru!... au izbucnit cîteva strigăte din rîndurile celor ce se socoteau de pe acum mîn- tuiţi.

Cristache Fătu a ridicat mîinîle către cer cu adevărată spaimă:

— Sssst!... Nici un glas!... Tot nu mai ştiţi că boierului nu-i place nici un fel de gălăgie?

— Ştim! Cum să nu ştim că boierului nu-i place gălăgia? sări iarăşi cu gura Dănilă Cuţui. Asta-i a boierului. Nici musca să nu bîzîie...

— Ssst! Mai taci, bre Dănilă!... îl ţistuiră oamenii. Şi lasă muştele, că mai este pînă la vremea lor.

— Bineînţăles că mai este...

— Ssst! îl ţiştui vechilul de data asta. Mai pune lacăt gurii. Iar voi, treceţi unde v-am spus, măi oameni buni!... Ioane, ce căşti gura?... Vezi c-ai s-o paţi rău cu programul tău pe care l-ai scrîntit!...

Ion, trezit din uitata-i privire şi ascultare, a grăbit spre intrările dosnice cu Bock de lanţ, scîrbit că într-asemenea ceas, un sat întreg îl vede dădăcind o javră schimonosită, cu zurgălău, la zgardă.

Mulţimea satului n-avea însă ochi pentru îndeletnicirea sa de rîsul şi de ocara lumii. Se îndrepta spre locul care i-a fost spus, mergînd în tăcere şi fără îm-

bulzeală pe aleea măturată de omăt, călcînd în vîrful degetelor şi înăbuşindu-şi tusa ca pe sălile unui spital. Unii se abăteau mai pe lături, ca să privească mai de aproape cu adîncă uimire la pomii chinuiţi pe şpaliere, fiindcă atunci vedeau întîia oară parcul şi grădina curţii. Cît erau ei de răstigniţi pomii, pe vîrful crenguţelor se desluşeau totuşi muguri mărunţi, roşcaţi, umezi de sevă, aşteptînd cea dintîi ploaie caldă şi soarele primăverii

Damian Cumpătă a apărut pe peronul cu lespezi late, la unsprezece jumătate precis, ora sa de plimbare higenică înainte de masă.

N-a încuviinţat să-l însoţească nici unul din administratori.

De această onoare se bucura numai Bock, care a prins îndată a ţupăi pe picioarele de paing, sunîn- du-şi zurgălăul.

Pe peron, stăpînul Dărmăneştilor a întîrziat să-şi îmbumbie mănuşile cenuşii de căprioară. Ca întotdeauna era îmbrăcat ca pentru o plimbare de oraş. Guler tare, cămaşă cu piepţii scrobiţi, cravată de mă- tasă, pălărie tare după moda Parisului de acum treizeci de ani, palton cu gulerul de catifea. N-a privit la cer. Nu-l interesa.

Nu simţea frumuseţea albastrului senin şi rece, strălucirea soarelui de iarnă tîrzie. Iar mai mult decît „starea de spirit" a ţăranilor, care aşteptau la de- părtare, cu suflările îngheţate pe buze, îl preocupa altceva.

O neplăcută întîmplare şi consecinţele ei. Cu două zile înainte, în odaia de baie, a scăpat din mînă, pe mozaic, dantura pe care-o scosese din pahar. Partea de jos a plesnit în două.

Ceea ce însemna un drum pînă la Bucureşti, la dentistul său.

Şi pînă atunci, mai însemna umilitoarea grijă să-şi ascundă falca de jos, văduvă de dinţii artificiali, cu gingiile tocite şi cu bărbia scofîlcită, deodată adusă

în sus, spre nas, ca un vîrf de galoş. Aceasta nu şi-o ierta. Sie şi altora. Nimănui. Nici dimineţii cu soarele atît de strălucitor.

După ce-a isprăvit de încheiat nasturii mănuşilor, a coborît tacticos scările peronului şi sprijinit în bastonul de cireş cu vîrf de fier, a pornit cu paşii egali, de totdeauna, spre seră. Bock îi dădea tîrcoale, aler- gînd înainte şi îndărăt, cuprins poate de-o frenetică presimţire a primăverii care plutea în sfîrşit în văzduh.

Cînd a dat ochii cu mulţimea înşiruită în faţa serei, s-a oprit şi a mîrîit.

— Să trăiţi!... Trăiţi, stăpîne! au strigat oamenii într-un glas, cu pălăriile şi cuşmele în mînă.

Damian Cumpătă a dus numai un deget înmănuşat la pălărie, molfăind în gura ştirbă un:

— Bună ziua! fără alt semn şi alte cuvinte.

Oamenii înţeleseră că mai au a aştepta.

De hatîrul lor, boierul n-avea pentru ce să-şi turbure o rînduială mai neştirbită ca mersul stelelor pe cer. În tăcere, s-au tras mai îndărăt, să lărgească locul de trecere. Damian Cumpătă a păşit prin faţa tuturor fără să privească la nimeni.

A intrat în seră şi a rămas acolo.

— Mă tem că tot îi supărat... şopti îngrijorat un- chiaşul Anania Ilisaftu.

— Apoi cum să nu fie supărat dacă intrăm şi dăm buzna ca la praznic? se grăbi a încuviinţa Dănilă Cuţui, săltînd dintr-un umăr.

— Ssst! îl ţîştuiră mai multe glasuri.

Aşteptau cu gîturile lungite, cu pălăriile şi cuşmele în mînă, cu ochii ţintă la

geamlîcul serei unde sclipeau razele soarelui şi unde înlăuntru, ca într-un fund de apă, se zăreau turbure vrejurile de plante şi florile de putredă culoare. Copiii se iţeau să privească săltîndu-se în vîrful picioarelor, dar nu crîcneau. Se auzea numai zurgălăul lui Bock.

A ieşit mai întîi Damian Cumpătă, pe urmă grădinarul Herman, la sfîrşit Ion, în cămaşa desfăcută la pieptul păros, cu obrazul şuroind de sudoare.

Boierul s-a sprijinit în bastonul cu vîrf de fier. A ridicat ochii scufundaţi în gănane și a întrebat uscat:

— Ei?

După mai dinaintea lor chibzuială, au înaintat bă- trînii satului, iar cuvîntul în numele tuturor, l-a luat Anania Ilisaftu, tipărindu-şi cu latul palmei pletele albe, cu cărare frumos despărţită la mijloc.

Damian Cumpătă asculta şi molfăia. Pe urmă, şi-a dat seama că molfăie din falca pe care nu-i deplin stăpîn şi a fost nemulţumit pe sine, precum şi pe vorbitor.

— ...Aşa că toată nădejdea e la dumneavoastră, boierule. Noi fără pămînt, putem zice că sîntem morţi. Pămîntul...

— Mămînt... Mămînt!... repetă iritat Damian Cumpătă. Revină la chestie!

Unchiaşul Anania Ilisaftu se opri nedumerit şi nedumerit se uită la spate, la glotimea din urma sa, ca să capete înţelegere ce anume vrea a spune boierul.

Oamenii s-au mişcat într-o văluire de capete, apropiindu-se şi amestecînd glasurile:

— E vorba despre învoielile şi pământul pălmaşilor... Despre Holboca, coane Damian, mai este vorba...

— Că nu ne mai trebuie huţuli şi ruteni!...

Damian Cumpătă a ridicat degetul înmănuşat:

— Vorbeşte unul singur!...

Ion simţea o putere fierbinte care clocoteşte şi-i dezghioacă pieptul.

A păşit, spunînd gîfîit:

— Mă rog, boierule, îngăduiţi-mi să vorbesc şi eu în numele lor, fiindcă eu... Eu cunosc durerea lor cu pământul, că eu tot pălmaş îs născut şi...

— De cînd vorbesc slugile mele neîntrebate? îl întrerupse uscat, Damian Cumpătă. Ţine aceasta şi fă-ţi datoria!...

Din buzunar a scos lănţugul lui Bock, întinzîndu-l lui Ion să-şi facă datoria şi să-l prindă de zgardă, fiindcă într-adevăr, căţelul, lipsit de orice măsură a distanţelor, după ce mîrîise întîi la gloata ţăranilor, acum ţupăia printre picioarele lor, cuprins de o subită
simpatie proletară. Stacojiu la faţă de ruşinare, în văzul tuturor, Ion s-a aplecat într-un genunchi, să acaţe lăntugul în veriga de la zgarda lui Bock, pe urmă a rămas în picioare, neclintit, lîngă stăpîn.

— Aştept!... molfăi în gingii, Damian Cumpătă.

Unchiaşul Anania Ilisaftu, care pierduse firul, încerca să-l lege întorcîndu-se la vechiul lor păs:

— Fiindcă fără pământ, coane Damian, cunoaşteţi şi dumneavoastră că noi... Pămîntu...

— Mămînt!... Mămînt!... Ce mămînt? Rezumă!

Dănilă Cutui nu-şi mai putu stăpîni firea, împingînd cu umerii laţi pe cei din jurul său şi scoţînd din coşul pieptului, ca un răcnet de înecat:

— Nu-i nici un mormînt, coane Damian!... Ce-i tot dai mata, cu mormînt, mormînt? Noi pămînt vrem, coane Damian! Pămîntul nostru pe care-l muncim!...

De uimirea unei asemenea cutezanţe, Damian Cumpătă şi scăpase bărbia în jos din încheietura fălcilor.

A înghiţit, a molfăit şi a spus:

— Am isprăvit!... Plecaţi!... Să nu vă văd în ochi... Şi tu, dă-te înapoi, bestie, că te lovesc!...

Ridicase bastonul de cireş, poate neştiind ce anume avea să facă, fiindcă pentru oricine altul în afară de el, nimic din spusele lui Dănilă Cuţui, nu însemnau cumva vreo îndrăzneală şi necugetată ameninţare.

Dar în acea clipă, tot clocotul fierbinte din pieptul lui Ion, plesni într-un răcnet mai grozav chiar decît al lui Dănilă Cuţui.

Plesni în ţăndări de cuvinte fără noimă în şir:

— Nu vedeţi, măi oameni buni, c-aista nu-i om? Mormînt!... Mormînt!... Ce-aşteptaţi alta, decît mor- mînt de la el? Eu... eu, măi oameni buni... Pe mine cu cînele ista, mă bagă el în mormînt!... Mama lor de javre ciocoieşti!...

S-a opintit în picioare şi a învîrtit cîinele spînzurat în lănţug de trei ori peste cap ca o praştie, răbufnin- du-l în geamlîcul serei, unde s-a scufundat cu

trosnet de sticle sparte peste ghiveciurile de flori.

Cu ochii bulbucaţi, răsufla greu şi răcnea:

— Cu parşîvu ista de ceas, măi oameni, mi-o scos mie sufletu!...

Şi smulgîndu-şi de la brîu ceasornicul Roskopf-patent, l-a zvîrlit tot peste geamurile care au zăngănit din nou.

Apoi, după ce-a rotit privirea năucă, a smuncit bastonul ridicat din mîna lui Damian Cumpătă şi s-a năpustit în seră, strigînd:

— Veniţi după mine, măi fraţilor!... Veniţi să vedeţi pentru ce spurcăciuni foloseşte el pămîntul nostru, măi!... Cu ce spurcă el sarea pămîntului!...

Răcnea cu părul vîlvoi şi mînuind băţul de cireş, mătura ghiveciurile de flori de pe rafturi, le călca în picioare, spărgea olanele calde care i-au răscopt lui creierii şi chirfosea orhideele vinete şi băloase de carne putredă, ca lepădăturile fetiţelor de două luni, ca îndeobşte ascunsa parte a femeilor dezvelită neruşinat la vedere, ca viermii, ca scoicile, ca limbricii şi nodurile de rîme. Lovea sub ochii căscaţi de spaimă ai lui Herman care, neputincios, ridica mîinile să-şi apere rodul trudei de două decenii.

În urma lui, Dănilă Cuţui apucase o săpăligă şi rotindu-se din umerii laţi, trosnea mai vîrtos, rostogolind rafturi întregi, îndemnîndu-se:

— Apoi să-nţelege că pentru asta ne-o luat el sarea pămîntului s-o spurce!... Mai dă-i Ioane, nu te lăsa!...

De lănţug, a ridicat stîrvul lui Bock, însîngerat şi l-a zvîrlit îndărăt, pe geam, afară.

Acolo, afară, ca la un semn care rupsese pojghiţa subţire de cuminţenie şi de răbdare, oamenii şi-au dezlănţuit deznădejdea după cel din urmă cuvînt uscat al lui Damian Cumpătă, după cel dintîi răcnet al lui Ion.

In darn bătrînii au încercat să pună piept. Cuprinşi de-o ură şi de mînie bezmetică toţi s-au năpustit asupra pomilor întinşi pe şpaliere, rupînd crengile să-şi facă din ele ciomege, bulucindu-se asupra clădirii celei mari, încăierindu-se cu slugile, dărămînd şi scoţînd uşile din ţîţîni cu umerii. Tot ce fierbea în ei năbuşit

de atîtea zile şi mai din vechi, de anul trecut şi de mulţi, de mulţi ani adunate; toate şi tot se dezlănţuise acum cu o putere uriaşă şi sălbatică făcînd să le tremure grumajii şi carnea pe dînşii, orbindu-i cu o năvală roşie de sînge în bulbii ochilor.

Împins de tălăzuirea gloatei, răsucit, tîrît, lepădat la o parte, Damian Cumpătă, în straiele de plimbare orăşenească, s-a pomenit pe-o potecă lăturalnică, ui- tîndu-se la urgia norodului fără să-şi creadă văzului, ascultîndu-le mugetul de mînie fără să-şi creadă auzului, molfăind mereu în gingiile ştirbe:

— Imposibil!... Imposibil aceasta...

Într-o fugă, l-a descoperit şi l-a ajuns Cristache Fătu, cu capul gol şi cu mîinile tremurînd:

— Haide, coane Damian, că nu-i de rămas aicea!... Pofteşte pe ieşirile de dindos, să te adăpostesc la mine acasă...

— Imposibil!... molfăia falca dislocată, fără control. Cristache, aceasta e imposibil...

— Cît e de imposibil, se vede cu ochii, coane Damian!... De-acu nu-i nimica de făcut...

— Imposibil, Cristache... Dă-mi puşca, Cristache, să trag cu puşca în bestii...

— Lasă mata puşca, boierule!... I-au smuls-o dînşii din mîna lui Timişescu şi i-au rupt-o ca un vreasc... Vină mata, la mine acasă, coane Damian, să nu se întîmple altă istorie...

— Imposibil... Unde e Bock?

Vechilul cel bătrîn, înţelegînd că stăpînu-i vorbeşte mai mult în neştire, l-a

apucat de mînă; iar Damian Cumpătă s-a lăsat dus ca un copil, spre ieşirile dosnice ale argaţilor.

De sus, pe ferestrele deschise, Dărmăneştenii cei supuşi şi cuminţi, îmbrăcaţi în straie de sărbătoare, zvîrleau acum scaune, oglinzi, statuete şi cărţi, dulapuri şi etajere, într-o înverşunată şi disperată furie a distrugerii. Nu răcneau. Nu chiuiau. Nu se îndemnau. Nu doseau, să care acasă.

Cu fălcile încleştate, muţi, încruntaţi, asudaţi, păreau că îndeplinesc numai o datorie de muncă grea, pe care se grăbeau s-o isprăvească, gîfîind, icnind după ce au izbutit să mai prăvale peste pervazul ferestrelor un dulap ori o masă de stejar cu tăblia cît latul palmei şi cu picioarele meşteşugit sculptate de-un maestru florentin.

Pe lîngă zid s-a strecurat Ioniţă al lui Dănilă Cuţui cu un bidon de tinichea albă.

Nu tîrziu apoi, o aţă subţire de fum s-a deşirat spre cerul albastru, din podul magaziilor de maşini şi al droşcăriei cu lăcuite cupeuri.

5

— Una ca asta aş vrea s-o mai văd şi eu! a rîs mînzeşte Nolică Gaşpar, încercînd a se arăta nepăsător.

— Mă tem c-o venit vremea s-o vezi, domnule Gaşparule!

Ţăranul a rîs şi el. Dar într-altfel.

Îndelung şi revărsat, netezindu-şi musteaţa zburlită cu latul palmei, întorcînd ochii spre ceata de la spatele său, care umplea curtea Stănişoarei pînă în fund, la grajduri, şopruri şi hambare.

— Auziţi, bre creştinilor?... îi chemă mărturie cu mare înveselire. Cică nu-i vine a crede!... Poate c-ar vrea să spună că-i gata să scoată chistolul din buzunar pe care-l tot achipîie şi să tragă în noi!...

— Încerce-o! strigară cîteva glasuri.

— Hai, domnule Nolicule!

— Curaj găină, că te tai!...

Bărbaţii se îmbulzeau apropiindu-se de scara cancelariei, rîzînd şi dîndu-şi coate, fără nici o încruntare, căci acum se simţeau dînşii tari şi stăpîni pe împrejurări.

Rămăseseră fără conducerea învăţătorului Visarion Dobruşca, arestat şi trimis sub pază la Piatra, după dorinţa domnului Nolică Gaşpar.

Vestea întîmplărilor de acum două ceasuri, de la Dărmăneşti, adusă de-un om călare, îi scosese însă din nehotărîre şi aşteptări. Arendaşul avea a lua învăţătură. Dacă la un stăpîn vechi de pămînturi ca boierul Damian Cumpătă, oamenii legii n-au cutezat a face zid să-l apere de mînia palmaşilor cînd şi-au ieşit din sărite, apoi numai că s-a schimbat ceva în ţara Moldovei. Şi nu pe-un venetic şi pe-un arendaş jăcuitor ca Nolică Gaşpar, au să-l ocrotească întru a le mai hulpăvi încă o dată dreptatea lor.

Vorbitorul de adineauri, Trofim Stîrcu, zdrahon înalt între două vîrste şi de altminteri gospodar de nădejde la toate muncile cîmpului, cunoscut ca atare

pînă-n trei sate, a urcat cele două trepte şi i-a grăit arendaşului, de-aproape, cu răsuflarea în obraz şi cu o apăsată blîndeţe:

— Ascultă povaţa pe care ţio dau eu, jupîne Gaş- parule!... Deschide uşa canţelariei, să scoatem masa şi condicile aicea, la soare... Să mai facem şi noi învoielile noastre, nu numai dumneata...

Alecu Faraon dădu glas subţire, frămîntîndu-se pe loc:

— Ce condici, cumătre Trofim?... Nu ne trebuie nici o condică... La foc cu ele!... N-avem nevoie de condicile şi de învoielile Satanei!...

Trofim Stîrcu s-a răsucit pe jumătate.

— Stai liniştit, Alecule, şi lasă-mă să vorbesc eu!... Cunosc eu mai bine rînduiala condicilor... Ne-am înţeles să facem treaba întreagă... Întreagă avem s-o facem!

Apoi, întorcîndu-se din nou spre Nolică Gaşpar:

— Aşa, jupîne Gaşpere! Ascultă bun sfat de la cuminte om care-ţi vrea binele pe care nu-i spune că ni l-ai vrut dumneata nouă, de atîţia ani de cînd ne beleşti de *chele!...* Chiamă-i şi pe cumnăţeii dumitale, pe jupînu Picu şi pe celălalt nou adus, cum îi mai spune; chiamă-i să iasă din bortele lor şi să ne agiutore la răfuieli... Să puneţi cu tăţii iscălitură negru pe alb, ca să n-o mai desfacă nici Domnul din

cer. Şi pe urmă să vă încărcaţi frumuşel cu madama Zîna în poştalion, cu toate odraslele care se iţesc la ferestre, după perdele, dacă vreţi să nu vă facem noi o poştă ca aceea!... Răspund eu, că n-are să se clintească nimănuia nici un fir de păr din cap... Altminteri, nu răspund nici de capul dumitale!... Nu, măi oameni ai lui Dumnezeu?...

— Fără de cît că aşa-i! au răsunat întăririle din toate piepturile.

Iar mulţimea de capete s-a învălurat ca o apă, mai apropiindu-se.

Nolică Gaşpar, cu mîna pe buzunarul de la şold unde păstra revolverul cu piedica ridicată, cuprinse cu ochii această mare de capete, întrebîndu-se dacă n-ar fi mai cuminte să se facă a încuviinţa tot şi a semna tot.

Nu era fricos din fire. Trăit din copilărie la ţară şi la treburi plugăreşti, pe lîngă cele ale ratoşului de drumul mare, din copilărie cu obrazul ars de soare şi de vînturi ca obrazul lucrătorilor de pămînt, se socotise întotdeauna de-o mai deosebită spiţă arendăşească. Nu era un tîrgoveţ improvizat plugar, ca partea cea mai mare a posesorilor de pămînt, foşti dughengii şi chiar ca ai săi nevolnici cumnaţi, Picu şi celălalt nou adus la cerinţa Zînei, care amîndoi s-au tras la adăpost şi dîrdîie de frică. Mai ales acestora ar fi ţinut el să le dea o lecţie usturătoare. Ciudat, cum i se opreşte lui gîndul la asemenea neînsemnate şi deşarte nimicuri!... Desluşeşte încordarea de pe toate chipurile oamenilor pe care-i ştie gata la orice, mai ales după vestea întîmplărilor de la

Dărmăneşti. Se miră că printre acele capete, întrezăreşte şi pe Farcaş, moşneagul cel surd şi slab la minte, fostul vizitiu al răposatului Lupache Udrea. Se miră că vede şi pe fetele lui Alecu Faraon, pe Mărgărita şi Frăsina, care au slujit la curte, la el şi la Octav Udrea. Se miră că vede bărbaţi şi femei pe care nu i-a mai zărit niciodată, fiindcă-şi căutau desigur învoieli aiurea, prin vecini. Şi-i trec o sumă de

întrebări şi de dezlegări posibile prin minte, pentru a mai cîştiga timp, căci are asigurarea de la prefectură că într-o zi, două, va sosi armata; dar mai stăruitoare decît toate, e deşarta ambiţie să dea el o lecţie celor doi cumnaţi, grija să nu-l vadă Zîna şi toţi copiii din dosul perdelelor; să nu-l vadă dînd înapoi la ameninţarea unor ţărani care pînă mai ieri veneau să se milogească înaintea aceloraşi scări de cancelarie, cu pălăria în mînă.

A îndepărtat mîna de la buzunarul revolverului, a scos pachetul de tutun şi a început să răsucească ţigară, pentru a dovedi tuturor deplina stăpînire de sine.

Răsucind foiţa, vorbi:

— Bade Trofim, îţi mulţămesc pentru povaţă. Poate că am s-o urmez, dacă altfel nu mai putem duce casă împreună... Dar nu cu sila şi nu azi...

— Ce spune? întrebă cu glasul subţiat, Alecu Faraon. Vorbeşte mai tare, jupîne Nolicule, s-auzim şi noi!

— Lăsaţi-mi timp să mă gîndesc! rosti mai limpede şi răspicat Nolică Gaşpar, trăgînd cu limba pe marginea foiţei, rupînd prisosul de hîrtie şi lipind ţigara. Lăsaţi-mi o zi ori două ca să intru în legătură cu domnul Tăchiţă Nedelcovici, procuristul domnului Octav Udrea... Ştiţi bine doară, că nu-s eu stăpînul moşiei!... Ce pot eu hotărî şi iscăli? Ce valoare are iscălitura mea?...

De cîteva ori, oamenii au vrut să-l întrerupă, mîrîind şi îmbulzindu-se mai aproape încă, dar Trofim Stîrcu le potolea nerăbdarea cu palma ridicată în

semne muţeşti, mijind a rîde cu hître înţelesuri pe sub musteaţă.

Cînd arendaşul a isprăvit, a luat el cuvîntul, clă- tinînd din cap a straşnică minunare:

— L-aţi auzit, măi creştinilor, ce frumos mai vorbeşte şi cît de meşteşugit o întoarce?... ca din carte!... Dumneata trebuia să te faci avocat, jupîne Nolică, nu arendaş!...

— Ducă-se în tîrgul lui şi facă-se avocat! Să ne lese în pace şi să scăpăm de dînsul!...

— Răbdare! porunci Stîrcu, ridicînd iarăşi palma, Lăsaţi-mă acuma să-i spun şi eu, ce am a spune!... Apoi, proşti ne mai crezi, jupîne Nolicule!... Asta am eu a o spune... N-ai băgat încă sama că ne-am dişteptat?... O zi, două?... Să mai aşteptăm o zi, două, să-l aşteptăm pe domnul Tăchiţă Nedelcovici?... Poate şi pe boierul Udrea, din străinătăţile lui?... Poate şi pe răposatul Lupache Udrea, la a doua înviere?.... Asta o vrei dumneata?...

— E tot ce am avut de spus!... rosti strîngînd din umeri Nolică Gaşpar.

Apoi a aprins ţigara, cu grozavă grijă, să nu-i tremure beţigaşul chibritului între degete.

A tras un fum şi a adaus:

— Pe ziua de azi, asta-i tot!... Veniţi mîine!...

Trofim Stîrcu a făcut un pas şi i-a smuls ţigara din gură, lepădînd-o jos şi grăind cu o fioroasă îndîrjire:

— Aşa ne-a fost vorba, pui de lele ce-mi eşti?... Tot n-ai înţăles ce te paşte?... Fă bine şi deschide uşa cancelariei!...

Cu mîna înfiptă în piept, îl zgîlţîină pe arendaş atît de zdravăn, încît i-a căzut căciuliţa din cap rostogolindu-se la pămînt. Nolică Gaşpar s-a căznit să scoată revolverul din buzunar, a izbutit, a ridicat arma să tragă, dar glontul s-a pierdut în aer şi o lovitură scurtă de bîtă peste mînă, i-a zvîrlit revolverul cît colo.

Cu muget au tăbărît toţi cei de-aproape asupră-i, izbindu-l c-un ropot de pumni tari ca ciocanele, în cap, în obraji, în ochi, orbindu-l, podidindu-l de sînge. Mîna din piept nu-l slăbea însă, zgîlţănîndu-l într-o parte şi alta, pocnindu-l icnit în perete, în uşă, pînă ce capul se bălăngăni moale.

De la ferestrele casei care a fost a lui Lupache Udrea, glasurile spăimîntate au răsunat după perdele.

— Staţi că vă vine rîndul şi vouă?... răcni Trofim Stîrcu, deocamdată culcîndu-l pe Nolică Gaşpar de-a lungul scărilor.

— Mai suflă, măi?...

— Suflă, n-ave tu grijă, că soiul rău nu chiere! I-am luat numai piuitul pe-un ceas!...

— Acuma, la condici, măi oameni!... striga Alecu Faraon, înverşunîndu-se cu mîinele arse de leprica lui, să scoată uşa cancelariei din bălămăli. La condicile Satanei!...

— Lasă tu, condicile, c-avem altceva mai grabnic de-mplinit! vorbi Trofim Stîrcu, întorcîndu-se spre zvîrcolirea oamenilor cu cuşma pe ceafă şi făcînd semne cu mîna: După mine măi fraţilor!... Să-i scoatem din culcuş şi pe ceilalţi...

Sus, la jupînu Picu şi la celaltă caiafă!... Păziţi ieşirile, să nu ne scape din labă.

Făcea semne, pornind înainte spre casa cea mare de unde toate capetele de la perdele s-au tras în ascunzători. Însă numai o parte din Stănişoreni l-au urmat.

Alte cete mai mărunte s-au desprins, răzleţindu-se spre acarete, spre pivniţă şi hambare.

Alecu Faraon răzbise în sfîrşit în cancelaria cu catastifele Satanei.

Era singur.

A purtat ochii rătăciţi şi neîncrezători la dulapul de brad, la cele două mese cu sertare, la casa de fier, la focul potolit din sobă. Aicea registrele cu scoarţele vărgate verde şi negru. Dincoace călimările şi peceţile.

Sfîntă-Minune! Nu mai credea el să se-nvredni- cească a trăi asemenea ceas!... Şi nu credea a se împlini minunea atît de scurt şi fără de multe vămi.

Cu mîinele scorojite de boala mălaiului aprins, a atins mai întîi cu băgare de seamă şă cu superstiţioasă teamă, scoarţele răbojului afurisit, unde-i trecut şi numele său. A deschis o condică. Numere şi

numere, de-ţi joacă înaintea ochilor şi te prinde durerea de cap. Numere şi iar numere!... Kilograme, saci, bani, zile, prăjini... Cine să te mai ştie şi să le mai priceapă?... Aha! Iaca şi altă condică! Un catastif cu nume. Pentru fiecare nume de cap al familiei din sat, o filă... Epure... Eremia... Iaca şi Faraon! Alecu Faraon. Şi pomelnicul tuturor din casă. Profira Alecu Faraon... Salomia... Măriuca... Mărgărita... Ileana... Anica... Veta... Frăsina Alecu Faraon... Nu lipseşte nici una! Toate-s înscrise pe vecie în catastiful Satanei. Dinainte înscrise, cu muncile pe-un an; prăjini de praşilă şi de seceră; zile de treier şi la vînturătoare; zile de slujbă la curte... Nu lipseşte nici una. Vîndute pe vecie Satanei, cu numele scris la catastif.

Alecu Faraon a tresărit. I s-a părut a auzi paşi. Dacă jupînul Nolică s-a ridicat? Cu zvîcniri ascuţit împunse în inimă, s-a apropiat de geam să se uite afară. Nu! Jupînul Nolică Gaşpar zace mai departe, întins pe treapta cea mai de sus, cu obrazul vînăt şi mînjit de sînge, cu ochii închişi şi cu o mînă spînzurată moale, pe treapta de-a doua, cu palma deschisă parc-ar sta gata şi în nesimţire tot să mai primească el ceva.

Paşii sînt ai lui Farcaş, moşneagul cel surd şi cu mintea pierită, care-a fost în tinereţe vizitiul vestit al boierului Lupache Udrea... Moşneagul se apleacă asupra arendaşului întins jos, se uită, îl clatină, pare a nu pricepe prea bine ce-i văd ochii.

Pe urmă, păşeşte peste trup şi intră înlăuntru.

— Vină, moş Farcaş! îi strigă uşurat, Alecu Faraon.

— Ha? întreabă bătrînul adus de spinare, ducînd palma leică la ureche.

— Vină aicea, să te vezi scris, moşu Farcaş! Fiindcă nici dumneata nu lipseşti... Stau aicea scrişi copchiii de cînd se aflau încă în pîntecele mă-sii; pînă la moşnegii de pe buza mormîntului.

— Ha? Că nu-nţeleg...

— Eşti scris, aicea! îndată după mine. Fila de-a doua. Farcaş Consdandin... Simbriaş la curte pe mîncare şi pe pacuri de tiutiun. Simbriaş fără simbrie... Nu te vezi?

Moşneagul se uită la fila cu numele său pe care nu-l poate citi, fiindcă nu ştie carte; se uită la degetul lui Alecu Faraon mîncat de leprică şi apăsînd deasupra literelor.

Se uită şi nu pricepe:

— Ha? Că n-aud bine, Alecule...

— Nu-i nevoie nici s-auzi, nici să vezi, nici să pricepi!... vorbeşte Alecu Faron, cu o linişte de care se înspăimîntă singur. E nevoie numai să-mi dai o mînă de-ajutor!... Avem treabă mai însemnată de isprăvit, decît cei care horcăiesc bezmetici pe afară.

El şi-a chibzuit planul.

Condicile nu-ncap pe gura sobei, după cît sînt de mari şi de grele şi multe. Li se cuvine un foc zdravăn, un foc ca la pădure, la drum, la popasuri, la tabăra de cară. Şi întru aceasta scoate jarul din sobă în mijlocul odăii de-a dreptul pe duşumea, aşează cruciş vreascuri movilite deasupra, sfarmă picioarele scaunelor de brad, le clădeşte după tot

meşteşugul, toarnă lemne deasupra, toate lemnele cîte se aflau rînduite în stivă, după sobă, la uscat.

Aşteaptă să se încingă flacăra.

Farcaş, care a priceput în sfîrşit ceva în felul său, mai cară alte lemne din sala de-alături; a dat şi peste nişte legături de draniţă, care fac îndată scîntei şi au înălţat pălălaia pînă în grinzile tavanului.

Iar numai atunci, cînd focul a început a dudui de nădejde, toată liniştea spăimoasă a lui Alecu Faraon s-a năruit ca movila de şindrilă pîrjolită, dînd drumul la strigarea lui care-l chinuia şi prin somn:

— Pune mîna, moşu Farcaş, să mîntuim cu catastifele Satanei! Nu sta!... Foc şi pîrjol, cu condicile lui jupînu Nolică!

Striga şi răsturna cu braţul alte condici şi hîrtii, scripte şi carnete, cuprinsul săltarelor şi cărţuliile de legi, în vatra lăţită de cuprindea jumătate din în-căpere.

— Ha? întreba moşneagul, frecîndu-şi ochii roşii de fum şi lipindu-se de perete, fiindcă-l ajunge dogoarea.

— Nu sta!.,. Pune mîna aici, să mîntuim cu catastifele Satanei! Ha-ha!... Ian te uită ce se mai sfîr- logesc, parcă-s vii şi le arde la măduvă, cum ne-o ars pe noi, de ne-or fiert ciolanele!... Aşa, măi tată!... I-auzi ce mai duduie, ca maşina de trier!

Cu o prăjină scoasă dintr-un ungher — prăjina măsurătorilor strîmbe ale domnului Nolică — răcnind şi asudînd, Alecu Faraon răscolea jarul de zor, împingea spre vîlvătaia din mijloc condicile lunecate spre lături; nu se odihnea locului o clipă. Pîrlit de fum şi negru de

funingine, părea acum şi el într-adevăr ca unul din demonii zugrăviţi pe zidul bisericii şi din visurile sale cele rele, hrănind cu lopata de jăratec limbile de foc de la cazanele cu smoală ale Satanei.

6

Elena Casimir se întorcea călare, la pas, de-a curmezişul cîmpului nins.

Plecase de-acasă cu migrenă. După o noapte de nesomn. După o dimineaţă de neurastenie. Trecea prin cea mai umilitoare criză, de care se temuse şi se socotise pînă acum apărată.

Se lepăda un bărbat de dînsa.

Bărbatul pe care-l iubea cu toată încleştarea vîrstei de apus şi care-i intrase în carne. Laş, o abandona cu o scrisoare de explicaţii stupide, copilăroase, nici măcar cinice, cum i-ar fi stat mai bine şi le-ar fi suportat mai uşor. Carieră, mariaj, zestre, vîrsta cuminţeniei şi a abrutizării conjugale — minciuna, că la toate se resignează din constrîngere şi că marea, unica, ultima lui pasiune rămîne numai ea. Acestea înşirate pe opt pagini de-o lamentabilă stîngăcie, de-o caligrafie şcolărească, fără imaginaţie, fără vibraţie, fără un singur accent. L-ar fi servit ea să-i dicteze o asemenea scrisoare, care să rămînă pe veci întipărită cu litere de foc în sufletul unei femei.

A mai recitit-o a treia oară astăzi dimineaţă, a rupt-o cu dezgust, a aruncat-

o în foc. A rămas în fotoliul din faţa sobei, cu bărbia sprijinită în pumn, privind cum se scrumeau foile sfîrlogite ca un trandafir de cenuşă. Scrum, după toate scrum.

Pe urmă, pustiul din casă a împresurat-o cu un fior gheţos. Se auzea din cealaltă cameră o slujnică pregătind ceaiul, linguriţa clinchetind pe farfurioara de porţelan, sfîrîitul samovarului. Toate pătrunzîndu-i în timpan, cu rezonanţa amplificată într-o casă vastă şi goală, de femeie singură. A poruncit argatului să pună şeaua pe cal. Un ceas a galopat în văzduhul rece, spulberînd bulgării de zăpadă în urmă, sărind obstacolele cu o frenezie duşmănoasă, pe tot, pe toate: pe ea, pe viaţă, pe dimineaţa însorită, pe sclipetul razelor în cristalii de nea.

Şi deodată, casca migrenii s-a desprins din jurul tîmplelor şi a căzut.

S-a pomenit fredonînd. Lăsînd calul la pas şi bucurîndu-se cu o voluptate proaspătă de frăgezimea aerului, de marea tăcere a cîmpurilor ninse, de peisagiul imobil, cu estompările albastre ale pădurilor în zare.

Creştea o hotărîre nouă, în ea.

Peste o săptămînă, două cel mult, să plece din ţară, să revadă locurile scumpe şi uitate, la care a renunţat de cînd şi-a îngropat viaţa aci. Lacurile italiene. Florenţa. Nisa. Paris. Era reţeta ei de altădată. Singura fără greş... Ce-ar opri-o? Toate datoriile moşiei plătite. O destul de apreciabilă rezervă la bancă. Semănăturile de toamnă superbe. Muncile de primăvară angajate. Fetele la

şcoala lor. Petruş la şcoala lui. Toate şi toţi se pot dispensa de dînsa.

Poate a săvîrşit şi o neiertată greşeală claustrîndu-se în viaţa aceasta de ţară, monotonă şi fără orizont, ca
să-i apară ca un bărbat rar, alesul între aleşi, unicul, cel dintîi banal condotier de garnizoană provincială răsărit în asemenea singurătate. În lipsă de altceva, în plictisul Edenului, chiar Eva s-a îndrăgostit de Adam, căci n-avea altă unitate de comparaţie. Poate mai cuminte încă ar fi să se mute pentru cîţiva ani la oraş, la Iaşi sau la Bucureşti. Ultimii ei ani de femeie. Aşa va fi apărată.

Se va apăra de ea însăşi.

Elena Casimir a surîs înseninată viitorului şi depărtărilor sclipitoare.

Lăsînd frîul liber, a scos cutioara plată de argint, a înfipt o ţigară în tubul lung de sidef, a aprins şi s-a răsucit în şea să contemple de jur împrejur cîmpurile ninse.

Nici ţipenie.

Ce jalnică-i pare panica tuturor celor care de-o săptămînă vorbesc numai despre răscoale, despre deznădejdea mocnită a ţăranilor, despre privirile lor încărcate de ameninţări! Ca în scrisoarea de la Dina şi Dana, primită aseară, pe care nici n-a citit-o pînă la sfîrşit. Ca în scrisoarea de la Petruş, cu aceeaşi soartă, fiindcă pe toate le-a înăbuşit cealaltă scrisoare mizerabilă şi laşă, adusă cu acelaşi curier.

Se îngrijorau de dînsa.

Îngrijorare?... De ce îngrijorare?... Aici e cea mai desăvîrşită pace. O albă şi

simbolică nemărginire, aşteptînd sub giulgiul de zăpadă să mustească seva primăverii în colţul de iarbă, în muguri, în bobocii florilor. Păcat că e singură şi că le gîndeşte, că le simte toate acestea, singură. Păcat, ca şi de costumul său de amazoană făcut înadins pentru cavalcadele cu *el;* dolmanul acesta scurt şi negru, cu brandenburguri, căptuşit cu astrahan, cizmele moi de lac, cuşmuliţa neagră cu pomponul alb de zibelină; păcat de silueta ei inutilă, pierdută în asemenea pustietate, unde nu se află un singur ochi să preţuiască o atît de rară şi armonioasă apariţie. Măcar ca astă-vară, căpitanul Yann de Kergolay. Cu ce ochi o privea Ada, cînd

sosea ea călare şi cînd plecau cîteodată împreună cu Yann al ei... Al ei?... Biata Ada!... O naivă, o fiinţă inconsistentă, amorfă, resorbită de existenţa rurală, după o scurtă fîlfîire de aripi, cît a trecut prin pensionul de la Paris... Hotărît! E neapărată nevoie să plece. Altfel, îşi pregăteşte o sinistră primăvară şi vară, un an de neurastenie.

Elena Casimir a suflat ţigara din tubul lung de sidef. Şi fiindcă se desluşea înainte-i pe coala albă a şesului, şerpuirea pîrîului cu maluri nalte, a atins calul uşor cu sfîrcul cravaşei, pregătindu-l pentru un salt lung şi curb, în care era ea neîntrecută.

Copitele au înteţit ritmic galopul, pe malul galben şi rîpos calul s-a încordat o clipă, a zvîcnit dincolo: la orice concurs hipic saltul acesta de cel mai impecabil stil, ar fi dezlănţuit un nesfîrşit ropot de aplauze. Aici, în pustietatea de-aici, a stîrnit numai un cîrd de ciori care au zburat cu macabre croncăniri, să se răsfire pe alt lan acoperit cu zăpadă.

A întors spre curtea Vlădiţei. Poarta deschisă. Poarta deschisă şi oameni. Mulţi oameni. Tot satul.

Elena Casimir a strunit frîul cu o dungă de iritare între sprîncene. Ţăranii s-au dat la o parte cu capetele descoperite. Ea n-a tras nici în faţa scărilor, nici spre grajd, să coboare. A întrebat din şea, cu mîna care ţinea cravaşa în şold, cu cealaltă mînă făcînd să joace armăsarul negru pe loc:

— Ce-i bîlciul acesta?...

Ion Stoica Răuţoiu, gospodarul bălan şi spînatec care acasă avea astă-vară pe acoperişul sălaşului de troglodit o grădină suspendată a Semiramidei alcătuită din măturoi şi din bălării, a înălţat obrazul încreţit de un rîs a bună-voie, lîngă gîtul calului:

— Chiar că-i iarmaroc, coană Ilencuţo! Am venit şi noi chipurile, cu Revoluţia care umblă prin ţară...

— Cum?

— Am venit şi noi cu unele jalbe, pentru pămînt şi învoieli...

— Ce fel de vorbă e aceasta? rosti Elena Casimir, adîncindu-şi cuta dintre sprîncene. Ce-i aici? Curtea nimănui?... Intră cine pofteşte? Şi cum pofteşte? Şi cînd pofteşte?...

— Apoi, cam aşa-s vremurile, coană Ilencuţo!... stărui în vorbirea-i a rîs, Ion Stoica Răuţoiu. Precum veţi fi aflat, pe aiurea-i mai rău. Intră cu sila!... Noi ne-am gîndit a veni cu binele, pentru bună înţelegere... Fără supărare...

— Vătafii unde-s? Arnăuţii unde-s? întrebă stă- pîna Vlădiţei privind împrejur, cu alte două brazde în jurul buzelor.

Alt ţăran, necunoscut de dînsa, a răspuns de cealaltă parte a calului:

— Nu purta mata grijă de vătafi şi de arnăuţi! Că am purtat-o noi mai dinainte... I-am pus, cum s-ar spune la loc de pază, să mai fie şi ei păziţi, că de păzit tot pe alţii, s-or fi săturat... Asta tot fără supărare... Ca să putem grăi în de noi, mai în linişte...

— Ce vorbeşti tu? Cine eşti tu, de-mi vorbeşti mie aşa?... ridică glas mînios

Elena Casimir, jucînd calul în frîu şi făcîndu-l să se întoarcă în jurul ţăranului necunoscut. (Îl privi mai de aproape. Înalt, voinic, chipeş şi aspru. Splendid exemplar de bărbăţie! — gîndi; apoi îndepărtă gîndul atît de nepotrivit împrejurărilor şi urmă mai mînioasă, pe oameni, pe ţăranul necunoscut, pe ea.) Cu cine vă treziţi voi a vorbi, troglodiţilor?...

Troglodiţii au început să murmure:

— Apoi nu aşa, cucoană!...

— Nu mai merge cu noi, ca-nainte vreme, coană Elencule!...

Elena Casimir împinse calul înainte, pieptiş, spre oamenii care glasuiau în rîndurile mai ferite, între- bînd cu un tremur de nestăpînire în buza de jos:

— Ce spuneţi voi? Ce spuneţi?... Daţi-vă mai încoace, să vă văd la ochi!...

Un copil, pomenindu-se cu botul calului deasupra, a scos ţipete lungi, acăţîndu-se de poalele maică-sei:

— Mă omoară, mămucă! Mă calcă în picioare, valeu!... Văleu, mămucă!...

Glasurile mai depărtate se întărîtară, dar tot încă surd:

— Muierea dracului!... Muierea dracului, pe calul dracului!

Ion Stoica Răuţoiu a pus mîna pe frîu, rostind cu o asprime din care pierise orice urmă de rîs:

— Nu aşa, coană Ileneuţo!... Poftim mata jos de pe haramu ista, să vorbim omeneşte, ca între oameni, că de asta am venit...

— Lasă mîna jos! strigă Elena Casimir, cu un glas pe care nu şi-l cunoştea. Cum îndrăzneşti?...

— Iaca îndrăznim!... Ascultă-mă pe mine, cucoană. Coboară, că se întîmplă poznă!...

Calul se smuncea, tremurînd din tot trupul şi sfo- răind pe nări. Elena Casimir îşi petrecu printr-o fulgerare în minte tot ce gîndise şi plănuise ea în drumul din această dimineaţă, ca să cadă în mijlocul acestor troglodiţi.

A ridicat cravaşa şi a izbit şuierător, mai întîi peste mîna bărbatului încleştată de dîrlogi, apoi de nenumărate ori, repede, peste obrazul spînatec, pînă ce-a tîşnit sîngele.

— Daţi-o jos, măi! Smulge-o bre, de pe cal!... au izbucnit strigătele şi toată mulţimea s-a împins ca un val din zăgaz rupt, spre femeia călare.

Dar Elena Casimir mînuia frîul c-o mînă şi cu cealaltă croia în dreapta şi-n stînga, împingînd calul, jucîndu-l, înălţîndu-l în două picioare şi despicîndu-şi loc printre piepturi, într-o înverşunare mută, fără să scoată glas, cu buzele strînse şi cu pomponul alb de zibelină tremurînd în latura căciuliţei negre de astrahan.

— Închideţi poarta măi, că tot a noastră-i!

Cîtiva s-au năpustit să închidă poarta.

De prisos. Elena Casimir, scăpată în larg din strîn- soarea mulţimii, cravaşă calul spre partea din fund a curţii cu ocoale şi grajduri.

Urmărită de oamenii care-au rămas îndată îndărăt zvîrlind după dînsa cu beţe şi bolovani, trecu în galop vîjîit pe lîngă o ceată de femei. Nevestele s-au strîns în urlete lîngă zaplazuri, apărîndu-şi cu palmele copiii acăţaţi de poale. Sub ochii

lor holbaţi de spaimă, sări una după alta cele două împrejmuiri de ocoale, izbi mai aprig cu cravaşa calul, zvîcni prelung peste gardul cel nalt din marginea şesului; apoi se mistui în pulbere de zăpadă, peste cîmpuri, cu o demonică iuţeală.

Unii huiduiau cu bolovanii uitaţi în mînă. Alţii fluierau a pagubă şi a uimire.

Ion Stoica Răuţoiu, ştergîndu-şi vîrcile de sînge de pe obraz, nu-şi putu stăpîni nici el adînca uluire:

— Dară asta ce-a mai fost, bre fărtaţilor?

— Bătaie boierească şi bătaie muierească! i-a răspuns omul cel spătos şi falnic, pe care nu l-a cunoscut Elena Casimir. Că n-am pus eu cabja pe ea, să ţi-o moi şi să ţi-o culc eu pe spate, să mai dea şi din picioare, nu numai, din mîni!... Nu te plînge frate Stoica, fiindcă aceste toate se plătesc acuma, pe dată!... Faceţi încoace bărbaţi şi muieri! Strîngeţi rîndurile, să dăm asalt cetăţii şi să-i venim noi de hac iepor- niţei!...

După care, cu toţii au năpădit în încăperile casei cu două caturi şi cu balcoane de fier, să-mplinească legea Revoluţiei.

Pe drumul dinspre gară, Petruş Casmir venea pe jos, cu mantaua de uniformă descheiată şi la subţioară cu geanta de şcoală plină cu mica sa zestre de călătorie.

S-a mirat că la tren nu-l aşteptase nici o sanie, după cum ceruse prin scrisoarea în care-şi vestea sosirea.

Mergea fluierînd, ca să-i treacă de urît. Pe aici se arăta linişte. Drumul pustiu. Într-o vreme, i s-a părut că de-a curmezişul lanurilor ninse, departe, pe linia zării, trece la galop o neagră siluetă prea bine lui cunoscută. Părere fără îndoială... Poate un soldat. Poate o ştafetă.

Pe urmă, ochii i-au fost chemaţi în altă parte. După copacii parcului de la curtea Vlădiţei, se înălţa ca un fum şi pîlpîia jucăuş ca o flacără pală în bătaia soarelui. A grăbit paşii. A început a fugi într-acolo.

Capitolul III

ÎN MÎNĂ AVEA O CUMPĂNĂ...

1

— Grigore dragă, sînt un mare netrebnic. O canalie bătrînă!

— Asta e şi părerea mea.

— Cum?

Săndel Negoianu îşi şterse chelia năduşită. Apoi împături batista cu o meticulozitate exagerată, po- trivindu-i colturile şi tipărind-o, ca să cîştige timp şi să nu înfrunte privirea lui Grigore Panţîru. O puse în buzunar. Aşteptă.

— Asta e şi părerea mea! Mai veche... Nu de ieri, de alaltăieri... Eşti o canalie bătrînă!... repetă dascălul de matematică.

Prefectul ţinutului Căliman se ridică de pe scaun. Merse la fereastră. Bătu toba în geam cu buricul degetelor.

Într-o sinceră scîrbă de el, se socotise într-adevăr un mare netrebnic şi o canalie bătrînă. Confirmarea atît de promptă şi sigură, din gura altuia, îi părea însă nemeritată şi prea aspră. Cînd se arătase atît de neîndurat cu el însuşi,

mai păstra iluzia nemărturisită că alţii, îndeosebi chefliii de teapa lui Pantîru cu morala atît de elastică, se vor grăbi să-i acorde din oficiu, circumstanţe atenuante.

Grigore Panţîru, tolănit în unicul jilţ din camera sa periferică, cu picioarele întinse pe masă şi cu pipa între dinţi, îi măsura de la spate ceafa revărsată peste guler, chelia trandafirie, toată făptura scundă, grăsună şi gelatinoasă.

Prefectul nu mai suportă tăcerea.

Numărase stivele de doage din ogradă tîmplarului unde găzduia celebra speranţă de odinioară a matematicii romîneşti şi celebrul chefliu de astăzi; privise la un cîine bălan şi răpănos, care-şi tot căuta loc de culcuş sub un şopron.

Reveni, cu ochii milogi ai acelui cîine bătut de soartă:

— Dar înţelege-mă, Grigore dragă! A fost un moment de iresponsabilitate... De eclipsă!... Eşti un om inteligent, om cult; unul din cei mai culţi oameni din Căliman, din Moldova, din Romînia!... Cum nu poţi pricepe atîta?

— A pricepe e una. A scuza e alta!

— Lasă-mă să-ţi povestesc. Să-ţi explic... Atunci, ai să vezi că a înţelege, înseamnă şi a scuza. Ai răbdare?

— Poftim!

— O iau puţin mai de departe. Căci există un lanţ de circumstanţe... De fatalităţi... O iau de ieri noapte. După ce m-am despărţit de tine, am stat pînă la patru, cu Ionaşcu, cu Tăchiţă, cu Gică, cu Maiorul... La Central. Am continuat-o cu vin. Toţi spuneau: o sticlă, două cel mult... S-au făcut cinci sticle, şapte, opt...

Ne-am înfierbîntat, discutînd răscoalele din judeţele din nordul ţării. Vin ori nu vin şi spre noi?... Hop! cade colonelul Nagîţ, de la Epureni. Ştii că Epurenii sînt moşia de zestre a nevesti-si... Venea direct de la faţa locului. Ce se aude printre ţărani? — tăbărîm pe el cu întrebările. Bună pace!... Oamenii aşteaptă dezgheţul să pună plugurile în brazdă. Auziţi? — le spun. La noi nici o grijă!... Pentru care lucru am schimbat-o pe şampanie... Am sfîrşit-o unii cu lichior... alţii cu coniac. Ţie, care te pricepi în materie, trebuie să-ţi spun că a adus grecul un transport de coniacuri tot unul şi unul...

— Treci! pufăi Grigore Panţîru printre dinţi, un nor de fum alb şi creţ, ca o conopidă. Treci!

Săndel Negoianu era gata să înceapă elogios enumerarea mărcilor de coniac tot unul şi unul, cu trei, patru şi cinci stele.

Readus la sumbra realitate, îşi aminti într-un suspin că nu e momentul.

— Trec... Am ridicat şedinţa la patru... Bineînţeles, din picioare, la botul calului, am mai golit cîteva rîn- duri... Ba Tăchiţă, ba Gică, ba colonelul!... Că-i rîn- dul unuia, că-i rîndul altuia... Că-i pentru potolirea răscoalelor care ne cruţă judeţul, că-i pentru succesul fuziunii... Că-i pentru desăvîrşitul şi cel mai lamentabil eşec al campaniei pe care o duce împotriva mea canalia de Mitran Iliescu zis Bucluc, prin pana de gîscă a canaliei de Laur Ceauşescu zis Cătălin! Şi iarăşi se întorc la fuziune, problema cea mare a momentului. Consolidarea

partidului şi guvernului conservator... Vine şi rîndul meu... Trebuie să ştii că am manevrat destul de serios şi de inteligent pentru fuziune. Am şi primit felicitări de la centru, pentru abilitatea cu care pregătesc terenul... Încît înţelegi, ca prefect şi ca om cu puteri întărite de la centru, felicitat, am pus să desfunde altă sticlă! Extra !... *Noblesse oblige!...*

— Treci!

— Trec... Ajung acasă la cinci fără un sfert. Am urcat scările ca un cambrioleur. Tu citeşti în *Je sais tout,* aventurile lui Arsène Lupin, gentleman-cambrioleur? sînt extraordinar de amuzante...

— Eşti idiot? Treci!...

— Trec!... oftă Săndel Negoianu. Am urcat scările tiptil. Tu nu ştii, Grigore, ce înseamnă să te aştepte acasă, la orice oră din zi şi din noapte, o Barbara Ubrich, o Genoveva de Brabant, Virtutea, Abnegaţia...

— Treci!

— Bine, trec şi peste asta. Dar trebuie să cunoşti că asta face parte din sistemul meu de circumstanţe atenuante. Grigore dragă, în condiţiile în care durează de mai bine de un deceniu căsnicia mea cu Cleopatra, eu sînt în permanenţă un condamnat la castitate obligatorie...

În alte împrejurări, Grigore Pantîru ar fi izbucnit în hohote.

Acum îşi făcu de lucru, scurmînd scrumul pipei cu o mică unealtă de nichel şi scuturîndu-l jos, unde gunoiul n-a fost măturat de două-trei săptămîni.

Sandu Negoianu urmă:

— M-am culcat, aşadar. Am dormit tun. Eu dorm tun! Asta-i norocul şi sănătatea mea... Cum pun capul jos, trag oghialul deasupra şi încep a sforăi... Mă zgîltîie într-o vreme Cleopatra. Telegrame!... S-aştepte! Mai tîrziu, iar. Note telefonice din judeţ... S-aştepte! Peste un sfert de oră, iar!... Un curier de la prefectură... S-aştepte! Mă întorc pe cealaltă parte. Mai trag un sforăit... De astă dată mă trezesc într-un zgomot infernal, fără să mă zgîlţîne nimeni. Uşi trîn- tite, geamuri sparte, bombardamente, un infern!... Atunci am priceput eu de ce visam că sînt Caius Pomponius Fucino din Pompei şi că a erupt Vezuviul...

— Treci!

— Ba nu trec de loc! Aşa nu se mai poate vorbi! se zvîrcoli pe marginea patului de fier, Sandei Negoianu. Treci! Treci! Treci!... Dragă Grigore, fiecare amănunt are o importanţă capitală... Visam că mă bat în duel cu banditul de Iliescu Bucluc. Un duel foarte original, cu tunurile, ca fost artilerist în rezervă.

Bum-bum! el. Bum-bum! eu!... Este şi aceasta o circumstanţă atenuantă. Un amănunt important. Eram năuc de cap...

— Din pricina visului, ori din pricina băuturii de peste noapte? De ce nu eşti sincer măcar cu băutura şi cu viciile tale? Fii sincer... Ia exemplu de la mine!

— Iau! Dar mai mult decît exemplu, am venit să-ţi cer un stat, dragă Grigore!... Un sfat, un serviciu, concursul, pentru mine, pentru Cleopatra, pentru prefectura mea, pentru pensionul ei...

— Credeam că pentru nenorocita de elevă, în primul rînd! mîrîi Grigore Panţîru printre dinţii în care îşi încleştase pipa din nou îndopată cu tutun.

— Şi pentru ea... încuviinţă mai puţin convins Săndel Negoianu. Evident că şi pentru ea... Deşi chestiunea are mai mică importanţă pentru dînsa. Nu e vorba de o carieră politică, de o complicaţie politică, tocmai cînd am lucrat cu atîta succes pentru fuziune, şi cînd am primit felicitări de la centru; cînd am izbutit să-i matez pe tachiştii din organizaţie şi să-i pun cu botul pe labe. Încearcă să vezi puţin chestia politic! Cu toate consecinţele politice. Mai ales că mă pîndesc bandiţii de haretişti locali şi canalia care conduce pamfletul *Plaiul natal!...* Ce înseamnă faţă de acestea toate, o copilă? O anonimă? Ce are de pierdut?... În fine! Revin la povestire... Dar spune-mi, Grigore! Mă asculţi, ori nu m-asculţi! Văd că te uiţi mai mult în tavan.

— Continuă...

— Mă dezmeticesc bine... Mă lămuresc de unde venea tot scandalul... Ştii ce viscol şi tămbălău s-a iscat ieri pe la douăsprezece! Prăpăd, nu alta! Eu nu pricep ce are de gînd iarna aceasta! Îşi face de cap! Parcă sîntem în Alpi, în Siberia, la Irkuţc!...

— Treci o dată, la subiect!

— Trec!... Va să zică, urgie, geamuri sparte, uşi trîntite, ghivecele cu flori de-a dura prin casă... Eu dormeam în pace şi onor visînd că sînt Caius Pom- ponius Fucino şi că a erupt Vezuviul... Că banditul şi canalia de Iliescu Bucluc trage la tir cu tunul Krupp în mine...

Mîna păroasă a lui Grigore Panţîru făcu un semn mut: Treci! Săndel Negoianu se resemna să părăsească drumurile ocolite, revenind la subiect, ca iarăşi să fugă de la el:

— Deschid încetişor uşa... După infernul din casă, nu-mi surîdea perspectiva să dau ochii cu inamicul,

recte Cleopatra, Barbara Ubrich, Genoveva de Bra- bant, Virtutea, Martira... Dar n-aveam chibrit... Şi asta e slăbicunea mea! Cum deschid ochii s-aprind o ţigară... Ţigara de dimineaţă. Singura care contează... Ştiam o cutie de chibrituri în chibritelniţa de pe masa din salon... O chibritelniţă care nu şi-a schim-bat locul cu un milimetru, din epoci antideluviene... La mine în casă, dragă Grigore, nu este nevoie să-ţi mai spun în ce tiranie trăiesc... Te invidiez!... Eşti burlac, locuieşti la periferie, într-o mahala; pat de fier, masă de brad, nimeni nu-ţi mătură, dar nici nu te execută... Pe cînd... (Gestul lui Grigore Panţîru: Treci! îl opri de la o nouă incursiune în domeniul doleanţelor conjugale. Îşi tamponă cu batista chelia asudată şi oftă din adîncul rărunchilor, fiindcă ajunsese la partea cea mai anevoioasă a confesiunei, căreia mereu îi dădea tîrcoale.) În sfîrşit!... Intru în salon să caut chibrituri. Ce-mi văd ochii pe scaun?... O fetiţă... Adică, nu fetiţă!... O fată în toată firea. O fată delicioasă. Delicioasă, Grigore!... Ingăimez nu ştiu ce. Îmi cer scuze şi dau să mă retrag... Fac un pas înapoi, revin...

— Revii? De ce? întrebă Grigore Panţîru cu asprime.

— De ce? De ce?... Parcă eu pot să ştiu de ce? Ceasul rău... Fatalitatea! Tu nu crezi în fatalitate?

— Scurtează!

— Poftim! Să scurtez... Destul că n-am trecut în ietac cum mi-a fost intenţia... Bodogănesc una şi alta, ca orice om mahmur... Mă uit mai bine la eleva de pe

scaun... Bomboană, dragă Grigore! Cea mai delicioasă bombonică!... Şi-mi amintesc deodată ce mi-a spus Aglăiţa Costăchescu, despre o elevă care după trei luni de vacanţă s-a întors astă-toamnă ca un fluture ce s-a metamorfozat miraculos din crisalidă, din omidă, ea mai ştie din ce... Aceasta era fata! aşadar! Acesta, fenomenul!... Mă apropii să-i i-o spun. Cu intenţia cea mai dezinteresată şi mai nobilă: o admiraţie pură... Parol! Mă apropii; ea face un gest de retragere fricoasă... Aici, dă-mi voie să deschid o paranteză...

— Deschide, că numai în paranteze mă lucrezi!

— Dragă Grigore, de data aceasta o paranteză necesară, indispensabilă!... Crede-mă! Ţi-o jur... Gestul acesta de frică, a fost decisiv. Cu o jumătate de secundă înainte, eram stăpîn pe toate minţile mele. După o jumătate de secundă, adio raţiune!... Gestul acela a declanşat bruta din mine.

— Cum înţeleg, fata era de vină? trase Grigore Panţîru o muşcătoare concluzie.

— De ce nu?... Poate... Desigur! se acăţă Săndel Negoianu de această circumstanţă atenuantă, mai fragilă ca un pai. Dacă nu făcea mişcarea aceea imprudentă de frică, nu-mi sugera ideea nebună să-i ridic bărbia şi să-i privesc în ochi... Nişte ochi, dragă Grigore, cum n-am văzut în viaţa mea!... Nu făcea gestul; mă duceam direct la chibritelniţa de pe masă, aprindeam ţigara, îmi căutam de treburile mele... Aici, să-mi permiţi să deschid şi a doua paranteză...

— S-o văd şi pe asta...

— Ştii ce efect are o copilă de şaisprezece ani, asupra unui bărbat de la o vîrstă înainte?

— Aproximativ!... Treci!

— Trec, dar aceasta e încă o circumstanţă în favoarea mea. Dragă Grigore, copila în chestie e un caz tipic de asemenea femeie în germen, cu efect fulgerător asupra unui om, cum să spun? cam copt... E o adevărată primejdie socială. Un atentat la liberul nostru arbitru...

— Exact-exact! Pricep din ce în ce mai bine! Pînă la sfîrşit, toată vina are să se întoarcă asupra bietei copile.

— Nu pretind aceasta!... Grigore dragă, am venit să-ţi cer un ajutor, nu să-mi faci morală şi să-ţi baţi joc de mine. M-a bătut Dumnezeu destul...

— Cîte răspunderi poartă Dumnezeu pentru faptele creaturilor sale, nu-i mare lucru să-i mai arunci

încă una în cîrcă! Trece-o în orice caz asupra lui Dumnezeu, şi cruţ-o pe sărmana copilă.

Săndel Negoianu nu-şi mai împături batista, după ce-o plimbă pe chelie şi pe obraz.

O întinse pe genunchi să se zvînte. Continuă, pocăit:

— Recunosc! Ai dreptate să mă tratezi, Grigore, aşa cum mă tratezi. Fără milă. Ca pe ultimele caracude de la Rinalti... Şi cu toate acestea, tot trebuie să mai deschid o paranteză. Ultima! Îţi promit: ultima!

— Hai!... Casc-o şi dă-i drumul!

— Ştii cîţi ani am?

— Javră bătrînă. Cincizeci şi cinci, şi şase...

— Şi opt!... Zi: şi opt! La vîrsta mea, Grigore, cunoşti prea bine că... în sfîrşit... cum să-ţi spun?... cunoşti că numai toxicele... după o noapte de alcoolizare în doze masive... după ce-ai visat Vezuviul... căldura patului, toxina din tine... mă-nţelegi?...

— Treci!

— Îmi pare bine că m-ai înţeles! răsuflă uşurat, Săndel Negoianu. Dacă eram după un duş rece, cum intenţionam să intru în refacere îndată ce sfîrşesc ţigara, toată istoria n-ar fi avut loc... Suprimi cauzele: dispar efectele!... Unde-am rămas?... Da!... O apuc de bărbie. Îi ridic ochii... Fata dă să fugă. Îmi fug şi mie minţile complectamente!... Complectamente, Grigore!... În fiecare dintre noi, zace un iresponsabil!... O prind... O prind şi-o sărut. Ce mare crimă?... O prostie... Citeam că la unele popoare nordice, la

scandinavi, la ruşi, e obiceiul să se sărute necunoscuţii în noaptea de Crăciun... Nu iese moarte de om dintr-atîta! Pe mine însă mă păştea fatalitatea. Nu iese moarte de om: se deschide uşa şi intră Cleopatra. Apare Virtutea, Martira, Coşmarul!... Dragă Grigore, erupţia Vezuviului e un fleac! Ţi-o spun eu! Erupţia Vezuviului a fost un fleac!... Cel puţin a erupt, i-a răscopt pe toţi, i-a îngropat pe toţi, au murit toţi — s-a terminat cu dînşii!... Pe cînd apariţia Cleo-
patrei!... A fost cel mai teribil moment din viaţa mea, Grigore!... Şi e mai teribil că n-am murit nimeni: trăim toţi!...

Săndel Negoianu gemu şi ridicînd batista de pe genunchi cu unghiile, o vîntură s-o răcorească şi o trecu din nou pe chelie şi pe obraz.

Privi cu deznădejde la pereţii coşcoviţi ai încăperii, la tabela neagră de şcoală unde Grigore Panţîru îşi exercita luciditatea minţii cu cifre şi semne de calcule cabalistice, în ceasurile de mahmureală; privi gunoiul de jos şi la grinzile de sus, apoi oftă:

— Trăim cu toţii, Grigore!... Iar eu, trebuie să dau ochii cu dînsa şi pînă atunci să aplanăm un scandal.

— *Să aplanăm? Să aplanezi,* poate vrei să spui! apăsă Grigore Panţîru, strămutîndu-şi picioarele amorţite de pe o margine a mesei, pe cealaltă.

— Nu *să aplanez,* dragă Grigore! *Să aplanăm!...* Căci de aceea am venit la tine. Să-ţi cer concursul!... Fiindcă n-am terminat!... Dacă lucrurile ar fi rămas între noi trei; Cleopatra, copila în chestie

şi eu — poate s-ar fi găsit o soluţie. Din nefericire, povestea a devenit publică. În douăsprezece ore a făcut înconjurul tîrgului. Urlă tot Călimanul, dragă!... Şi aceasta numai din cauza Cleopatrei!

— Aşadar, îşi are şi doamna Negoianu partea sa de vină? insinuă cu o maliţioasă curiozitate, Grigore Panţîru. Era de aşteptat!

— Evident, că are! Cine a obligat-o să coboare scările ca o somnambulă, să apară cu degetul întins în chip de zeiţa Răzbunării, strigînd: Creatură! Creatură! Creatură!... Au auzit toate elevele din curte. Au auzit jandarmii, sergenţii, curierii de la prefectură. Au născocit şi circulă tot soiul de basme, care de care mai fantastice, tocmai cînd sîntem în ajunul fuziunii, şi cînd se consolidează guvernul. Ca să aibă ce urla banditul de Iliescu zis Bucluc şi banditul de Ceauşescu zis Cătălin!... Numai imaginează-ţi!... Ce-are să fie mîine? Poimîine?... De aceea am venit să-ţi cer o părere...

— Părerea mea o cunoşti. Ţi-am spus-o de la început.

— Care?

— E singura dată din viaţă, cînd sînt de acord cu tine.

— Nu pricep! Fii şi tu de acord, că am îndestule motive să-mi pierd capul... Pune-te în situaţia mea.

— Cam greu.

— Bine, Grigore. Greu, uşor! Nu mă mai tortura. Fii uman şi fii prieten! Spune ce părere ai despre toate?...

— Am una despre tine. E destul! Convingerea că eşti un mare netrebnic. O canalie bătrînă! Sîntem de perfect acord.

Sandu Negoianu coborî ochii în pămînt, copleşit de severitatea verdictului.

Balansînd picioarele ca un copil prea scurt, pe marginea patului prea înalt, mătura cu vîrful tălpilor cîteva moviliţe de scrum, o bucată de vată, capete de chibrituri.

Un timp, păru că aceasta e singura îndeletnicire pentru care a venit şi care-l preocupă.

— Ai toată dreptatea... încuviinţă, renunţînd la întreaga pledoarie şi la circumstanţele invocate pînă acum. Dacă aş fi simplu particular ca acum trei ani, mi-aş lua lumea în cap pentru cîteva luni, cum făceam altădată... Dar nu mai e cazul. Am răspunderi politice... Manevre de sfori la club: dezidenţe, fuziune, tot soiul de complicaţii... A mai venit şi mizeria aceasta de răscoală: parc-au înnebunit ţăranii, dragă Grigore!... Le arde de răscoale, imbecililor! Nici un sentiment de solidaritate socială, de patriotism... După anul jubiliar, după succesul Expoziţiei jubiliare, aceasta au găsit mai nimerit ca epilog: răscoale! Şi eu cad cu nefericirea mea, în asemenea conjunctură nefastă! Judecă o clipă serios!... E situaţia mea de prefect la mijloc. E situaţia Cleopatrei... Prestigiul şcoalei... Imaginează-ţi, dragă Grigore, o dublă anchetă... Una la prefectura mea, alta la pensionul Cleo-
patrei... Bestiile atît aşteaptă! Să ne devore! Există acel ticălos, acea haimana de Laur Ceauşescu, zis Cătălin, în alianţă

cu acel bandit de Iliescu zis Bucluc. Asociaţie între un pletos iresponsabil şi un demagog fără scrupule!... De doi ani mă pisează cu epigrame, satire şi alte idioţii. Măcar de s-ar inspira numai din îndemnul bestiilor din opoziţie! Nu!... Îi dau ghes cîteva javre de la noi, din partid, pe sub mînă şi pe şoptite. Fiindcă asta-i ţara! Astea-s partidele!... Ne mîncăm unul pe altul!... Dacă mă ia individul pe chestii precise, cum o scald? Mai ales că e corespondent şi la o gazetă din capitală!... Ţine-te scandal şi campanii!... Pe urmă, unde mai pui urlătoarea de la Rinalti?... Emil Sava, care-mi vînează şi el prefectura, ca banditul de Bucluc, mă urmăreşte pas cu pas, de-mi înăcreşte zilele de pe acum. Un arivist şi-un nerăbdător; o canalie, altă canalie!... N-ar fi nimic, dacă rămîn cu oprobriul public. Eram să-ţi spun eu ce fac în oprobriul public!... Cum scot însă ochii în lume? cum mai dau ordine? unde e autoritatea mea?... Unde?... Acum, cînd primim ordine telegrafice, tot soiul de telegrame cifrate, să exercităm toată autoritatea, cu toată energia, pentru a calma ţăranii, cărora le arde de răscoale?... Şi cum mai scoate Cleopatra ochii în lume?... Am lăsat-o acasă, cu cartofi la cap. Are să facă o istorie!... Toată viaţa ei de virtute, de abnegaţie, viaţa ei exemplară pentru un oraş întreg surpat de decăderea moravurilor, nu poate, nu trebuie să fie distrusă aşa... O ştii!... Nu e nici jumătate de an de cînd s-a restabilit... Aceasta are s-o dea gata. Nu mă poţi lăsa! Nu ne poţi lăsa!

Grigore Panţîru se hîi pe-o altă rîlă, scoţînd pipa din gură şi scuipînd cu adresă o traiectorie de cealaltă parte a mesei.

Mormăi:

— Te ascult de aproape o oră şi-mi este imposibil să înţeleg ce vrei de la mine. Cu ce te pot ajuta?

— Nu pe mine, Grigore, nu pe mine! Recunosc: am fost o brută! Nu merit nici o milă. Dispreţul:

poftim!... Dar e vorba să salvezi celelalte... Prestigiul unei situaţii publice, pe Cleopatra, şcoala unde eşti şi tu profesor.

— Pricep din ce în ce mai puţin...

— Are să-ţi spună mai mult, coana Aglăiţa. Ma- dam Costăchescu. Pe dînsa nu poţi s-o bănuieşti de complicitate cu mine. Am fost mai întîi la dînsa. I-am spus totul, de-a fir-a-n-păr. Am poftit-o aici. Mă mir că n-a sosit încă...

Grigore Panţîru se mira şi el.

Se mira că odaia-i cu chirie din mahalaua cea mai calică a Călimanului, unde se simţea el bine printre fanaragii, butnari şi zarzavagii, a devenit centrul de adunare al unor atît de simandicoase feţe.

Dar se abţinu de la orice comentariu.

Nu simţi vreo nevoie să strîngă patul cu aşternutul vînăt ori să pună vreo ordine în vrafurile de cărţi, clădite în stive lîngă pereţi, de jur împrejur, ca stivele de doage din curte. Impasibil, scutură din pipă altă grămăjuie de scrum.

În vremea aceasta, Sandu Negoianu se plimba cu ornicul în mînă, pînă la fereastră şi îndărăt, ca un director de lupte la Arenele Romane de la răposata Expoziţie Jubiliară, cînd aştepta cu înfrigurare începutul trîntaielor între Lurich şi Zbisko Tziganiewitci.

Privea cînd la ceas, cînd afară. Vorbea de unul singur, uitînd prezenţa lui Grigore Panţîru:

— Nu-mi pot închipui, să mă părăsească în situaţia asta!... În acest caz, în cine, Doamne, să mai ai încredere? Nu poate s-o lase pe

Cleopatra în gura fiarelor... Cleopatra şi prestigiul şcolii... Ar însemna... Ar însemna că lumea e plină de oameni de nimic, de puşlamale, de trădători, de... de...

Grigore Panţîru îi urmărea plimbarea în cuşca strîmtă, cu oarecare uimire, deşi de mult, nimic nu-l mai uimise.

Dar era într-adevăr, de-a mai mare minunarea, uşurinţa cu care Sandu Negoianu se scosese singur din cauză. După ce s-a condamnat platonic, acum

arăta îngrijorare numai pentru situaţia doamnei Cleopatra Negoianu şi indignare numai pentru lipsa de solidaritate a amicilor.

— Vine! exclamă triumfător, prefectul Călimanu- lui, băgîndu-şi ceasornicul în buzunar şi năpustin- du-se spre uşă. Ştiam eu că n-are să ne lase aşa!...

Ultimele cuvinte fuseseră adresate lui Grigore Panţîru, ca şi cum el ar fi pus la îndoială intenţiile doamnei Aglăiţa Costăchescu. Ba acel: „n-are să ne lase aşa!” — îl solidariza direct şi total, din senin, şi pe el, cu isprăvile lui Sandu Negoianu, cu soarta prefecturii şi a fuziunii, cu soarta doamnei Negoianu, cu prestigiul institutului Oltea Doamna, cu viitoarele victime ale oprobriului public.

Tanti Aglăiţa intră pieziş, ca să-şi facă loc prin canatul îngust al uşii.

Întinse mîna colegului de cancelarie. Ochi marginea patului. Trase pătura gospodăreşte şi se aşează, depunîndu-şi în poale geanta enormă şi celebră în tot oraşul.

Gîfîi, îşi apăsă sînul abundent, ca să-şi restabilească respiraţia. Apoi, intră în miezul chestiunii, fără nici un preambul.

— După cum văd că ti uiţi la dînsul, colega, în- ţăleg că ti-o pus în curent cu isprăvile dumisale. Ei! Acu pi undi scoatim cămeşa?

Grigore Panţîru se gîndi că într-adevăr, pentru coana Aglăiţa Costăchescu, scoaterea cămeşii trebuie să însemne o operaţie extrem de dificilă. O jupoaie peste cap ori îi dă drumul în jos?

Îndepărtă imaginea frivolă. Strînse din umeri:

— Nu ştiu, madam Costăchescu, ce amestec pot să am eu în asemenea porcărie?... Un porc bătrîn sînt şi eu... Un beţivan şi-un ratat... Dar eu le fac; eu le trag!... nimeni nu şi-a permis să-mi sufle în borş, fiindcă în toată ticăloşia în care trăiesc, n-am ajuns la isprăvile acestui individ. Nici ale acestuia, nici ale multora alţii... Aşa că mai degrabă, eu îmi permit să

suflu în borşul lor... Dar să apelezi la mîne, madam Costăchescu, pentru astfel de...

— Ho! ţară! îl opri tanti Aglăiţa. Nu mă lua ră- pedi, că de-abia mi-am căpătat răsuflarea. Şi nu mă lua cu „madam Costăchescu”... O viaţă întreagă mi-ai spus coană Aglăiţă. Ti poftesc să rămîi la coana Aglăiţa!... Tactica asta o cunosc. Puni-ţi distanţa cu „madam” şi cu „onorată doamnă”, numa cînd îi vorba să ni refuzaţi ceva. Cu mini nu merge! Aşteaptă olecuţă şi-ai să ti convingi...

Spunînd, deschise larg gura sacului de piele ca o gură de hipopotam, scotocind să descopere ceva înăuntru.

Poate argumentul decisiv.

Nu căuta însă decît tabachera. Se pregăti să răsucească o ţigară de tutun care după coloarea şi grosimea firelor tocate cu hreapca, nu prea părea să fie de calitatea întîi.

Domnul prefect Sandu Negoianu se repezi să-i ofere pachetul cu ţigări Regale.

Tanti Aglăiţa îl lipi locului cu privirea:

— Dumneata, nu ti mişca! Stai liniştit!

Omul chel se împuţină, sugîndu-şi burta, în speranţa că astfel va deveni poate şi invizibil, nu numai imobil.

După ce aprinse şi slobozi pe nări un fum gros de locomotivă care stîrni admiraţia de cunoscător a lui Grigore Panţîru, coana Aglăiţa se întoarse spre colegul de cancelarie, preîntîmpinîndu-i o dojană ghicită pe buze:

— Nu te uita că duhănesc, călcîndu-mi giurămîn- tul pi care l-am făcut acu cinci ani, în cancilarie la şcoala profisională,

undi-am fost iar colegi. Di cinci ani, scăpasîm di narav... Az-dimineaţă am pus iar întîia dată ciuciuletile-n gură. Asta numai din pricina dumnealui...

„Dumnealui” se condensă în ungher, pe-un scău- naş fără spătar, redus la ultima expresie.

Tanti Aglăiţa se oţărî:

— Din pricina dumnealui, precum vezi. Cînd am auzît di ispravă, să-mi ies din minţi. Nu pentru ce-ar merita să tragă el. Nu pentru că-i prefect şi s-o făcut di ocara lumii, di urlă tot tîrgul! Aşa prefect o găsît guvernu cu cale să pună într-un ţinut ca sărmanul nostru Căîiman, aşa să-l înghită! Di asta nu mai pot eu!... Da numa gîndeşte, coane Grigore... Mă amăram de veştile care umblă di colo colo, cu răscoalele ieste. Am şi neamuri pi la ţară. Mi-era grijă de dînşii, că doar grija lor, noi s-o purtăm, nu un prefect ca aista, pi care-l vezi! Mai auzisem şi de bietul Petreanu, de la şcoala de Agricultură...

— Ce-i cu Dimitrie? se îngrijoră Grigore Panţîru, săltîndu-se din loc.

— Ce să fie? Prost!... Cică bolnav cum îl ştii, o găsît di cuviinţă să lase patul şi să coboare printre ţărani, ca să-i oprească de la cine ştie ce fapte, care în loc să le-aducă binele, au să le-aducă gloanţe şî amare ispăşiri, cum îi rînduiala şi cum s-o mai în- tîmplat şi altă dată, în ţara undi cîrmuirea pune prefecţi de soiul acestuia de faţă... S-o dus să-i apere mai dinainte de acele gloanţe şî mare ispăşîri... Adică să potolească spiritile, că domnul prefect are alte ocupaţii, cu altfel di spirite... Pe urmă a doua zi, iarăşi a părăsit patul, ca să alunge jandarmii din şcoala lui, unde veneau să facă anchetă şi să caute instigatori printre elevii feciori de ţărani... Aşa că l-a culcat boala mai rău la pat, di l-or dus pi braţe... Două, trii zile îi mai dau di trăit... Şi mă gîndeam la nevastă-sa, Olga, că-i femeie tînără şi rămîne cu şăpte copchii... Aieste mă

munceau pi mine, gata să mă încarc într-o sanie şi să mă duc la dînşii, să le fiu de-un ajutor, cum se cere, că oameni sîntem!... Cînd colo, ajutor am a aduce altora, pentru isprăvile dumnealui. Putem noi s-o lăsăm pi biata Cleopatra? Putem lăsa şcoala undi-am pus şi noi munca şi economiile, cinstea şi obrazu? Putem lăsa pi săr-

mana ceia de copchilă?... M-am învîrtit di colo-colo, şi nu mi-am găsit astîmpăr locului, pînă ce n-am pus iar ţîgara-n plisc. Am luat di la bucătărească. Tiniche clasa I şi tiutiun clasa IV-a!... Ş-am fumat o ţigară, ş-am fumat două, ş-am fumat trii — şi după aceia m-am potolit. Am prins a mă lumina la minte...

Sănducu Negoianu înaintase pe marginea scăuna- şului şi lungise gîtul, gata să întrebe, nerăbdător să primească lumina Tanti Aglăiţei.

Aglăiţa Costăchescu deschise brusc gura sacului- hipopotam, privind în acelaşi timp încruntată la omul chel care uitase recomandaţia să se facă invizibil. Sandu Negoianu se retrase cu încetul, micşorîndu-se, împuţinîndu-se, retractîndu-se, condensîndu-se, în- fricoşat, poate la ideea că Tanti Aglăiţa îl va înşfăca de guler, să-l arunce în fundul turbinei.

Nu avea a zvîrli însă decît tabachera, de la înălţime, în fund, unde se ciocni sonor cu alte obiecte de metal: chei, cutii şi capace.

Apoi închise gura sacului cu un clănţănit de sipet, îl aşează pe genunchi dezmierdîndu-l matern cu palma şi se răsuci cu tot cu jumătate de pat, spre Grigore Panţîru:

— Aştept, colega, să mă întrebi cam ce m-o luminat mintea me di fimeie?...

— Coană Aglăiţă, sînt gata s-ascult.

— Aşa mai vii di-acasă! Pentru mini îi lucru lim- pidi... Fata n-are nici o vină, mititica di ea! Cleopatra n-are nici o vină! Şcoala nici o vină! Este?...

— Este! încuviinţă Grigore Panţîru. Deşi amicul nostru de-aici făcea mai adineaori unele rezerve... Îşi acorda circumstanţe atenuante... Exclusive! Îmi pare a se crede că e numai o nefericită victimă a fatalităţii.

— Nu mă miră!... După ce că-i o rablă bătrînă; după ce di ani di zîle trăieşte, pot spuni, numai pi spinarea Cleopatrei, că din avocatura lui nu cîştigă într-un an cît poate be într-o noapte; după ce că s-o pomenit prefect, di undi nici n-a visat într-on guvern

di alti rable — apoi sî mai apucă şi di mişălii, să ni bagi pi tăţi şi tăti în gura tîrgului. Aista-i faptu! Să-l mai giudecăm? Giudece-l Domnul! În locu Cleopatrei să fi fost, l-aş fi trimes di mult să moară în altă parte, spînzurat... Deocamdată, faptu rămîne. Şi faptu se-ntoarce împotriva noastră... A dumitale mai puţin. Eşti profesăr cu angajament. Vii, pleci, datoria ţi-o faci ca nimeni altu în tîrgu ista, în afară di bietu Dimitrie Petreanu... Îţi faci şi di cap, fie vorba între noi... Treaba dumitale!... Să fiu barbat, poate mi-aş pune şi eu luleaua în dinţi şi pălăria pe-o ureche!... Dacă vă place!... Rămînem însă noi celelalte, nişte fimei... Ci s-alege di noi?... Ci s-alege de fetiţă, care nu-i vinovată nici cît negru sub unghie? Di Cleopatra că nu-i vinovată cu nimica?

Grigore Panţîru întrebă cu o răbdare pe care puţini i-o cunoşteau fiindcă puţini se bucurau la el de preţuirea acordată Tanti Aglăiţei:

— Bine, coană Aglăiţă, unde vrei s-ajungi cu toate acestea? Sîntem de aceeaşi părere. Există un singur vinovat. Întrucît fapta lui se răsfrînge însă şi asupra celor care n-au nici o vină? Nu numai că n-au nici o vină, dar sînt şi victime, numai victime!...

Tanti Aglăiţa micşoră ochii.

Privirea ei deveni deodată foarte fină, în contrast cu făptura-i enormă şi cu vocabularul care nu se deosebea prea mult de al bucătăresei de unde a împrumutat tabachera cu tutun calitatea IV-a.

— Colega, îţi spun drept că mă faci să-mi pierd iluziile despre dişteptăciunea barbaţilor.

— Mulţumesc, coană Aglăiţă!

— Nici on mulţămesc. Aşa ain gîndit şi eu la început. Numai că eu aveam o scuză. Gîndeam cu mintea mea di fimeie, fără doctorat la Sorbona, fără ştudii publicate în reviste franţuzăşti şi nemţăşti. O biată profisoară de lucru... Bine că mi-am adus aminti di asta! Am să viu într-o zî, să-ţi cos tăti rupturili şi flendurile de-aicea... Dară să mă întorc...

Aşa am gîndit! Pi urmă, ţigara m-o dişteptat; mi-o dat o giudecată mai subţire...

— Concluzia: să las pipa şi să mă apuc de ţigară?

— Lasă mai bine glumile, că nu-i di glumit. Celi ci ţi li spun eu, ai să vezi că au on rost. Îţi aduci aminti di Costică Bărbuceanu?

— Parcă... Cel cu...

— Tocmai! „Cel cu...” Aicea voiam eu să ti-aduc. Ai spus îndată: cel cu... Care va să zică cunoşti şi dumneata povestea!... Să ţi-o mai împrospătez eu în cîteva cuvinte. Acest Costică Bărbuceanu, slujbaş mărunt pi la Primărie, pleacă acu vreo douăzeci di ani la Bucureşti, cu nişte daraveli... Om di ispravă! Cinstit, să-i laşi un milion pi mînă, pi ninumărate. Acolo, la Bucureşti, într-on tramvai, un pungaş dă să-i fure ceasul. Nu numai că dă, dară şi apucă să-l înhaţe. Prinde omul de veste. Se răpede să-l înşfece de chiept... Se-ncinge încăierare... Hoţu zvîrle ceasul afară, pe geam. Se amestecă şi alţi gură-cască din tramvai... Tămbălău, comisariat, martori... Acuma, lumea se-mpărţise în două tabere. Unii ziceau că lui Costică Bărbuceanu i-o furat un pungaş ceasul. Alţii văzuseră cu ochii lor cum Costică Bărbuceanu furase ceasul păgubaşului de hoţ... Cercetare. Apare chestia şi în jurnale. Înţălegi: „I s-o furat on ceas? O furat el on ceas?” Se-ntîmplase cu el un lucru necurat. O chestie... Şi măcar că s-o lămurit chestia la poliţie, bietu Costică o purtat ponosu toatî viaţa. Cînd s-o întors acasă — povestea agiunsese

înainte în gazete — o prins să explice unuia şi altuia cum s-o întîmplat... O povestea, de-ncepuse lumea să-l ocolească. Cum îl ştiau cinstit, nu se îndoia nimeni că el fusese hoţul de păgubaş... Dară di la o vreme, atîta stăruinţă să lămurească un lucru limpedi ca lumina zilei, a dat di gîndit unora: „Dacă într-adevăr Costică Bărbuceanu?... Mai ştii ce s-ascunde în om?...” Aşa că o purtat ponosu pînă la moarte, de chiar pe patul de moarte, el tot asta căuta să dovedească... N-avea

dreptate?... Chiar dumneata ai observat că răpede ai întrebat: „Care? Cel cu...” Te mai miri c-o murit mai mult de supărare, decît de bătrîneţe şi vătămătură? Te mai miri că la urmă căzuse şi-n darul beţiei?...

— Nu mă mir, coană Aglăiţă. Mă mir numai unde vrei s-ajungi.

Aglăiţa Costăchescu se răsuci din nou cu tot cu jumătate de pat, împungîndu-l cu ochii:

— Nu te mai miera, că ai întăles prea bine unde vreau să bat!... Dacă se-ntinde povestea, într-o lună, n-are să mai ştie nimeni care-a fost vinovatul. Întăi, ponosul are să-l tragă şcoala. Şcoala unde se pitrec tăti ticăloşiile di pi lume. Cleopatra, care le-o lăsat să sî pitreacă fără să dischidă ochii... Sărmana copilă, Irinel Măgură, care o dovedit apucături precoce de viitoare cîntăreaţă la şantanul Regal, devenit jubiliar, scoţînd din minţi un ghiuj slab de fire ca prea cinstitul prefect al judeţului... Toţi au să tragă într-un fel sau altul! Eu, dumneata... Nimeni n-are să fie cruţat... Un scandal cum nu s-o mai pomenit. Eşti di aceeaşi părere?

— Poate...

— Ce poate? Fără nici o îndoială. Îmi cunosc tîr- gul. Îmi cunosc oamenii. Şî numai de-aceea, mă vezi pi mini, alături de-un tacîm ca jupînu Sănducu, să te prind la strîmtoare în borta asta undi trăieşti ca un dihor şi să ti silesc să ne vii într-agiutor...

— Din ce în ce mai ciudat! declară Grigore Pantîru, ridicîndu-se din jîlt şi rîcîindu-şi cu unghiile barba cîlţoasă.

— Din ci în ci mai ciudat! repetă coana Aglăiţa strîmbîndu-l după ce s-a ridicat şi ea să-i ia locul. Eu nu văd nimica pre ciudat, în afară de încăpăţînarea dumitale să te faci a nu pricepe, măcar că ai priceput... Răspunde la cele ce te-ntreb... Eşti de acord că eleva Măgură Irinel trebuie cruţată?

— Nici vorbă.

— Perfect. Eşti de acord că trebuieşte cruţată Cleopatra?

— Mnda...

— Nu mormăi în barbă, cu giumătate di gură! Răspunde, răspicat! Gîndeşte la viaţa ei... O fost on model di cinste şi di dreptate, di ci vrei; mă rog, parcă s-ar fi născut soră dreaptă cu prietenul dumitale, Dimitrie Petreanu... Merită s-agiungă în gura lumii ca toati edecurile pe care le execuţi dumneata la Rinalti, di li merg fulgii, şi bini li faci?... Merită?

— Nu.

— Aşa ti vreau, colega!... Asta vroiam s-o aud. Acuma fii cavaler cum ti-am cunoscut cu vreo trii- zăci di ani în urmă, şi oferă-mi un chibrit, ca să videm împreună ce-avem de făcut...

Grigore Panţîru oferi flacăra chibritului. Sandu Negoianu se lemnificase complect. Părea că nici nu mai respiră. Se încorporase mobilelor sumare, ciunge, şchioape şi mizerabile, din camera cu chirie a dascălului de matematică.

Ceilalţi doi îi ignorau de mult fiinţa.

Iar ciudat, precum e sufletul omenesc, din această pricină, Sandu Negoianu se simţea adînc ofensat. Adică n-avea şi el drept la o părere? Nu merita şi el să fie consultat? Nu jucase şi el un rol în această chestie?

Aglăiţa Costăchescu slobozi un nor de fum pe dublul horn al nărilor şi se plecă spre Grigore Panţîru. Pe profesorul de matematică, oricît era de cătrănit cu fumul pipei, îl lovi tusea. Tanti Aglăiţa alungă norul cu mîna făcută lopată şi grăi cu glas mai scăzut, confidenţial.

Planul său era ingenios, ca tot ce e simplu, şi tocmai prin simplitate, nu-i

trece nimănui prin gînd. Grigore Panţîru, fost prieten cu răposatul părinte al elevei Măgură Irinel. Era prieten cu Stroe Bîrlădeanu, unchiul şi tutorele elevei. Era singurul om care intra în casa văduvei paralizate. Şi după toate acestea, mai era şi singura gură rea, fără replică, la Rinalti. Casaţie!... Deci numai el poate să pună capăt la toate, făcînd să circule o versiune a întîmplărilor care să

absolve pe toată lumea... Nimic mai simplu! Eleva Măgură Irinel s-a aflat chemată la doamna directoare. A socotit de cuviinţă să dea ajutor la vraiştea din casă, în timpul viscolului pe care-l ştie întreg tîrgul... Din nebăgare de seamă a răsturnat un vas de preţ, un obiect scump, de artă, adus de Cleopatra Negoianu din Elveţia. Nervii de bolnavă ai doamnei directoare încordaţi la maximum de insomnie după toate telegramele şi după toţi curierii de peste noapte, de furtună, de zvonurile răscoalelor din judeţ, şi-au pierdut regretabil măsura. Regretabil, dar explicabil! A fost o scenă mai mult caraghioasă. Nedreaptă cu eleva. Iar eleva, simţindu-se nedreptăţită, a răspuns poate ceva mai necuviincios decît se cuvenea. De aici tot scandalul. Cu scuzele elevei şi cu iertarea directoarei, s-a încheiat toată povestea. Numai lumea, cu imaginaţia ei pervertită, n-a pierdut nici această ocazie, pentru a-şi dovedi pînă unde merge cu josnicia.

— Spune că m-ai înţăles, colega, şi bate palma aici! a încheiat expozeul său Tanti Aglăiţa.

Grigore Panţîru îşi vîrî precaut amîndouă mîinile în buzunările pantalonilor dihocaţi.

Scîrbit cu desăvîrşire, rosti:

— Dar, doamnă Costăchescu, ceea ce-mi propui dumneata e copilăros şi monstruos. E imoral!... Cum?... O copilă singură pe lume... O fată nevinovată pe care o spurcă acest imbecil senil cu balele lui — şi tot ea să-şi ceară iertare?... Doamnă Costăchescu, nici

dumneata, nici eu nu putem săvîrşi această monstruozitate... Înţeleg! Lumea cealaltă, a lichelelor, e gata la orice tîrg. Dar noi, care ne numărăm pe degete şi ne socotim altceva?... Care ne credem şi poate cu adevărat sîntem ceva mai de ispravă decît ceilalţi?... Nu e destul că ne pierdem vremea aici, cu stîrvul acesta între noi, în loc să fim lîngă camaradul nostru, Dimitrie Petreanu, care-şi dă sufletul, fiindcă de pe patul de boală, s-a dus el să facă aceea ce avea datoria să facă individul de aci, printre ţărani?... Acestea se întîmplă în jurul nostru... Se ridică satele
pentru dreptatea lor sau pentru ceea ce cred dînşii că e dreptate: acolo unde avem şi noi, şi eu, şi dumneata, rubedenii... Ne moare un coleg pe care îl preţuim şi îl stimăm... Iar noi ne pierdem vremea, punînd la cale o infamie, ca să salvăm cariera politică a domnului prefect Sănducu Negoianu! Parcă trăim un act inedit din comediile lui Caragiale!... Aş fi curios să văd dacă doamna Cleopatra Negoianu, ar primi dînsa înainte de toţi, o asemenea mistificare...

— Îţi pot satisface curozitatea! De la ea vin. De aceea am întîrziet.

— Cu alte cuvinte, doamna Cleopatra Negoianu, Virtutea, Abnegaţia, Justiţia personificată, a acceptat?

— Da! Cu alte cuvinte, Cleopatra a acceptat.

— Inimaginabil!

— Imaginabil, inimaginabil, asta este!... Nu pentru dînsa a acceptat... ea e deasupra acestor socoteli mărunte...

Dumneata fă cum crezi, colega!... Lăs să lucreze giudecata me proastă di fimeie, într-un cap di barbat care nu-l poartă pe umeri, numai pentru pălărie. Lăs, pînă mîni dimineaţă. Am să trec şi-ai să-mi spui ce-ai hotărît... Adică, nu! Ni-ntîlnim la cancilaria şcolii... Căci mai este şi altă chestie. Chestia cu bursierele noastre, fetele de ţărani, cum din neam de ţărani sîntem şi noi...

— Ei? scoase pipa din gură Grigore Panţîru, cuprins de o altfel de nedumerire, decît cele de pînă acum. Ce se întîmplă cu ele?...

— Vei vide mîni dimineaţă. S-au apucat de unele copilării la care li dau dreptu şi le-nţăleg. Dar care poate să tragă asupra lor unele consăcinţî din celi mai neplăcute. Anchete, inspectori, eliminări din şcoală. Destule! Trebuie să le apărăm şi s-o tragem pi Cleopatra di partea noastră. Asta-i! Vei vide mîni dimineaţă...

Aglăiţa Costăchescu apucă geanta şi se ridică pe picioarele groase, cît stîlpii podului de la Cerna-Vodă.

— Ci mai stai? Scoală! se adresă lui Sandel Negoianu, lemnificat pe scaun.

Sandu Negoianu se ridică, docil. Îşi îmbrăcă blana şi aşteptă lîngă uşă, ţinînd în mînă căciuliţa de biber, ca un prea smerit solicitant de la intrarea prefecturii sale.

Ingăimă vag:

— La revedere, Grigore!

Şi trecu repede pragul, poate temîndu-se să nu-l expulzeze Tanti Aglăiţa pe uşă, prin mijloace mai energice, punînd în funcţiune picioarele cît stîlpii podului de peste Dunăre.

Doamna Costăchescu lupta însă anevoie să se poată extrage pe sine, dintre canaturile uşii.

Afară, în uliţa mărginaşă, lîngă sania prefecturii, se adunase gloată de gură-cască: un cerşetor care-a întins mîna începînd brusc a se tîngui cu ison bisericesc, cîţiva copii îmbodoliţi, cu sănioare de lemn tîrîte de frînghii, două neveste cu găleţile pline de la cişmea.

Toţi s-au dat respectuos în lături la apariţia domnului prefect.

Tanti Aglăiţa l-a stropşit:

— Suie-te!

S-a urcat şi ea lîngă dînsul, strivindu-l cu volumul care a cuprins de îndată trei sferturi din bancheta capitonată cu pluş roşu. Domnul Săndel Negoianu s-a împuţinat, ca să ocupe cît mai puţin loc. Pe urmă, a dat semne de agitare.

Sosea un călăraş în goană. A oprit calul strunit şi căznindu-se să-l ţină aproape de sanie, vesti cu glas întrerupt de gîfîieli:

— De-un ceas vă caut în tot tîrgul, domnule prefect! Vă chiamă domnul ministru la telefon. Sună şi telefoanele din tot judeţu, domnule prefect... S-au ridicat satele... Ard curţile şi alungă arendaşii... Jandarmii cer ordine, domnu prefect... Au tras focuri în cetele de oameni, la Gîdinţi, la Tăcuta... Au adus cîţiva răsculaţi legaţi burduf, de la Tîrzia, capii răscoalei...

Doamna Aglăiţa Costăchescu s-a răsucit pe jumătate:

— Auzi, giupîne Sănducule?... Ţi s-a aprins giudeţu şi dumneata... dumneata!

De-ar fi după mine, ştiu eu ce ordine aş da jandarmilor. Cu cine să-nceapă şi pe cine să mi-l lege burduf!...

Vorbind, Tanti Aglăiţa gesticula cu geanta uriaşă în mînă. Domnul prefect s-a dat fricos mai la margine, cum se feresc copiii de plesnituri peste obraz, după o ispravă mai boacănă.

— Ai văzut, măi? se minună hlizindu-se un plod cu săniuţa de căpăstru. Era cît pi ci să-l mardească. Aiasta-i cocoana lui, prefectoreasa, ea taie şi spîn- zură, măi tată măi!...

În urma lor, rămas singur, Grigore Panţîru a măsurat de cîteva ori odaia scundă în lung şi-n lat, izbind cu picioru-n jîlţ, în scăunelul fără spătar, în stivele cărţilor care s-au năruit moale lîngă pereţi. Surpîndu-se împrăştiate, au dat la iveală cîteva reviste vechi, prăfuite, decolorate. Publicaţiile străine în care-şi tipărise odinioară studiile şi comunicările de specialitate, tînăra speranţă a ştiinţei romîneşti, viitorul savant ce n-a fost să mai fie. Grigore Panţîru le repezi şi mai furios cu vîrful încălţărilor.

Dar se aplecă să ridice de jos, cu o gingăşie neaşteptată din partea omului bărbos şi ghimpos de acum, o învelitoare de carton legată cu sfoară. Pe învelitoare se afla scris cu creion roşu: *„pentru Dimitrie Pe- treanu”.* Şi deodată i s-a strîns inima.

S-a aşezat pe marginea patului. A început să deznoade sfoara. A răsfoit cu aceeaşi gingăşie neaşteptată, filele de sub învelitoarea de carton. Erau copii şi însemnări, date, pe care prietenul şi

colegul muribund îl rugase să i le procure neapărat, de urgenţă, la ultima lor întîlnire. Îl vedea parcă, slab, palid, răpus

de boală, pe scăunaşul unde stătuse mai adineaori Săndel Negoianu.

Venise dinadins în bîrlogul lui pentru asemenea rugăminte. Pe vremuri, aşa sărac şi netrebnic cum era Tîrgul Călimanului, fusese un mic centru de inimoşi cărturari care încercaseră să lupte pentru idei înaintate, pentru dezrobirea muncitorilor şi a ţăranilor, tipărind reviste, cărţulii, foi volante. Aceasta în timpul mişcării socialiste la Iaşi, a revistei *Contemporanul* şi *Viaţa Socială.* Printre tinerii cărturari de-atunci ai Călimanului, institutori, învăţători, profesori, medici, trecuse un val de înfrigurare care s-a stins după trădarea „generoşilor" din partidul socialist, trecuţi cu arme şi bagaje în gloata electorală a liberalilor. Cei, mai mulţi se păstraseră departe de înregimentări politice, pasivi şi dezamăgiţi, dar curaţi, fără adaosul altor păcate. La ajutorul lor apelase Dimitrie Petreanu, să-i procure din biblioteci şi colecţii, extrase de documente despre „Chestia ţărănească" în trecutul istoric.

— Ţie, îţi este uşor, Grigore!... îi spusese. Ai fost şi ai rămas prieten cu dînşii. Unii ți-au fost elevi sau colegi. Îi vezi mai des... Eu, de la distanţă...

— Bine, înţeleg, Dimitrie, se face, s-a făcut. Nu înţeleg însă la ce ţi-ar mai folosi asemenşa documente? N-ai căzut cumva în doaga lui Stroe Bîrlă- deanu?

Fără să zîmbească, profesorul de agronomie şi de biologie făcuse un semn vag din mîna uscată. A refuzat să-i răspundă. Păstra pentru el, cine ştie ce hotărîre, ce plan, să-şi uşureze viaţa

pierdută, în ajunul morţii. Poate o ultimă concluzie a atîtor strădanii, care nu trebuiseră nimănui în ţara feluriţilor Săndeli Negoianu. Atît repetase stăruitor:

— E ceva foarte urgent, frate Grigore! Tu ştii cît de măsurat mi-e timpul...

El se executase. Toţi se grăbiseră din toată inima să-i adune extrasele de texte şi de documente. De

două săptămîni îl aştepta mereu să vină şi să i le predea. Iar acum...

Grigore Panţîru îşi purtă ochii pe unele foi. Pe altele, se opri să le citească.

Raportul fostului domnitor al Moldovei, prinţul Mihail Sturza, către ministrul ţarist, contele Nessel- rode:

„Astăzi numărul boierilor, adică al persoanelor care trăiesc pe socoteala poporului din Moldova se ridică la ceva mai mult de opt sute de familii. Se ştie că prerogativa de a sustrage de orice corvată în folosul statului un număr de indivizi, sub titlul de scutelnici, breslaşi şi slugi e legat de fiecare titlu de boierie. Prin aceasta, aproape şaizeci de mii de familii ţărăneşti sînt în serviciul direct şi la dispoziţia absolută a acestor boieri, în vreme ce toată povara dărilor şi corvezilor apasă asupra celeilalte jumătăţi de ţărani săraci prigoniţi de tot soiul de abuzuri... Da, e cu totul mizerabilă condiţia de viaţă a ţăranului moldovean şi muntean; privit ca o creatură care nu are dreptul să existe decît pentru capriciile altora; aproape redus la starea abjectă de brută; abandonat lăcomiei tuturor slujbaşilor începînd de la clerici, de la cei mai înalţi funcţionari, pînă la cei mai mărunţi agenţi de execuţie fiscală; stors în egală măsură de arendaş şi de proprietar — şi după toate acestea se mai găsesc unii să acuze pe acest sărman ţăran că e indolent şi leneş! Cu oroare mă pun cu gîndul în locul său!”

— Bietul prinţ, Mihail Sturza! — îl compătimi rînjind de unul singur şi

muşcînd în dinţi coada pipei, Grigore Panţîru. Ce domnitor mărinimos, care se cutremura de oroare numai punîndu-se cu gîndul în locul ţăranilor de acum trei sferturi de veac! Cu gîndul... Cu fapta şi-a rezolvat mai practic cazurile de conştiinţă. În cîţiva ani de domnie a agonisit moşii peste moşii, rotunjindu-le hotarul să prea îndestuleze o duzină de moştenitori cu toate odraslele lor, printre care şi frumoasa moşie Flămînzi, de unde-au izbucnit
astăzi răscoalele ţăranilor... Hm! N-ar fi un document lipsit de actualitate pentru aceste vremuri...

Grigore Panţîru întoarse altă foaie şi citi raportul consulului francez Guéroult asupra stării obşteşti din Moldova, trimis lui Lamartine la 31 martie 1848:

„Ţăranul este mai mult decît oriunde aiurea temelia întregei maşini sociale. El plăteşte toate cheltuielile publice şi private ale ţării. Fiind el singur acela care lucrează, el trebuie să achite nu numai birul, zeciuiala şi beilicurile în natură; tot el acoperă direct sau indirect cheltuielile ocîrmuirii, bacşişurile luate de principe (tocmai acelaşi principe Mihail Sturza!), *bacşişurile luate de miniştri, de judecători, desfătările boierilor, cheltuielile lor cele nebune, întreţinerea caselor lor măreţe, luxul femeilor lor, camăta bancherilor — ţăranul le plăteşte toate. Sub un fals aspect de libertate, condiţia lui nu este decît o robie ascunsă, deghizată!”*

Grigore Panţîru începea să se mire mai puţin de nerăbdarea prietenului său

muribund, deşi tot nu izbutea a pricepe cam în ce fel şi pentru ce concluzie ar fi vrut el să folosească aceste documente. Întoarse alte foi, mai multe, ca să se apropie de timpuri mai recente. Şi citi voluminosul şi amănunţitul *„Raport înfăţişat de către delegaţii Partidului Muncitor Romîn la Congresul Internaţional Muncitor Socialist din Bruxelles, la 16—23 august 1891”.* Aici ochii i-au întîrziat mai îndelung, la curajoasa şi ingenioasa iniţiativă a tinerilor socialişti romîni aflaţi să-şi isprăvească studiile la Paris şi la Bruxelles, care au deschis o listă de subscripţie pentru a bate o medalie comemorativă: *„Cinci bani ziua de lucru!”* La atît era calculată ziua de lucru a ţăranului romîn, după cele mai stricte dovezi luate din contractele, din învoielile agricole; fapte şi dovezi care au provocat senzaţie la congres şi au dat prilej la numeroase articole şi comentarii în numeroase gazete din Europa şi de peste ocean.

— Numai că... gîndi Grigore Panţîru. Numai că, întocmai ca prinţul Mihail Sturza de odinioară, unul din cei mai îndureraţi şi mai revoltaţi tineri de-atunci, cu faimoasa medalie comemorativă *„Cinci bani ziua de lucru”,* acum e fost şi viitor ministru. Iar ziarele partidului rival, au tipărit mărturii tot atît de stricte, pentru a dovedi că la o vie de pe moşiile sale agonisite şi chivernisite de zor, toamna culegătorii sînt prevăzuţi cu botniţe închise cu lacăt la ceafă, pentru ca nu cumva să se înfrupte şi dînşii din strugurii podgoriei. Ciudată şi

mîrşavă permanentă prăpastie între vorbă şi faptă! Între indignările, între revoltele, tinereţii şi abjecta „cuminţire” a maturităţii, cînd foştii revoltaţi se dau pe brazda realităţilor de toată ziua, din Romînia, ţara eminamente agricolă.

Grigore Panţîru a închis învelitoarea de carton. A rămas un timp îngîndurat, în mînă cu extrasele documentelor, care nu-i mai puteau fi de nici un folos de-acum înainte prietenului muribund, pentru intenţiile şi concluziile lui enigmatice, pierdute, cum pierdute în van i-au fost şi strădaniile de-o viaţă întreagă. Îşi îndreptă ochii spre scaunul unde stătuse, atunci, pentru ultima oara. Dar în loc să-i apară imaginea austeră a lui Dimitrie Petreanu, cu faţa osoasă, cu trupul împuţinat de boală, se împlîntase acolo parcă pe vecie cealaltă imagine, grotescă, borţoasă şi flască, a domnului prefect Săndel Negoianu, privind milog, cu panică, de jur împrejur.

Grigore Panţîru s-a ridicat de pe marginea patului. A izbit mai întîi cu piciorul în scaun să alunge hidoasa imagine: scaunul s-a rostogolit pînă în perete. Pe urmă se apropie de sobă şi aruncă înlăuntru, una cîte una, foile care nu mai aveau cui trebui şi a căror folosinţă anume nimeni de-acum înainte n-avea s-o mai afle vreodată.

Le-a aşteptat să se aprindă de nădejde, răscolindu-le cu vătraiul şi înteţind focul să le cuprindă flăcările şi să nu mai rămînă nimic, nimic alt decît scrumul.

Pesemne că soba scotea fum, căci ochii lui Grigore Panţiru s-au împăienjenit o clipă.

Aooi, ca întotdeauna cînd voia să-şi limpezească gîndurile, întrebările, mîhnirile şi hotărîrile, a apucat creta între degete şi a început a înşira pe tabla neagră de şcoală, cifre şi semne cabalistice. Izbea atît de amarnic, încît săreau aşchii din tibişir, la fiecare nou număr şi semn.

În pridvorul casei bătrîneşti de la Zapodia, un vătăjel de la primărie aştepta cu un teanc de hîrtii, să le înmîneze boierului.

Scrisori aduse cu poşta, note telefonice, convocări de la Bucureşti, un răspuns de la Dărmăneşti, de la vechilul Cristache Fătu. Aşa sunase porunca domnului primar. Să le încredinţeze numai şi numai boierului, fără a mai trece prin alte mîini. Mai ales să le ferească de ochii coanei Smaranda, ca s-o cruţe de anume veşti, pline de grijă.

De aceea, cînd s-a ivit cucoana în prag, a băgat repede vraful hîrtiilor în sîn, a îmbumbat ilicul deasupra şi peste ilic sumanul.

Cu supusă grabă, a scos căciula:

— Sărut mîna, coană Smărăndiţă...

— Ce stîrceşti aici?... l-a luat din scurt stăpîna Zapodiei. N-aveţi destulă treabă la primărie pe vremurile aeste cînd şi-a ieşit lumea din fire?

Vătăjelul se acăţă de cuvînt, ocolind răspunsul:

— Chiar că şi-a ieşit lumea din fire, coană! Adevărat mai grăieşti mata...

Smaranda Cumpătă subţie privirea printre pleoape:

— Nu mi-ai răspuns. Ce-aştepţi?

— Pe conu Iordache îl aştept...

— Pentru?

— Pentru nimica. Aşa m-o trimis domnu primar, că s-aştept...

Bastonaşul de abanos a bocănit în pardoseaua pridvorului:

— Ce tot bleotocăreşti acolo, Tănase? Nu-l fă cu mine chiar pe Teleleu-Tănasă, că nu-ţi merge! Cum te-o trimis primarele, aşa, ca să caşti gura şi s-aştepţi?... Răspunde scurt! Ce s-aştepţi?...

— Nimica deosebit, coană Smărăndiţă. Zicea că poate are boierul porunci de dat... Poate de trimăs vreun răspuns pe telefon la Piatra, la prefectură, la Bucureşti...

— Este vreo ştire cumva? telegramă? telefon?... Ai vreo depeşă de la Căliman, de la Tîrnauca, de la Săveşti?...

— Da unde se află una ca asta, coană Smărăndiţă? minciuni cu tărie Tănasă, împingînd mai la fund sub suman vraful de epistole şi telegrame din sîn. Nu-i nici o ştire. Semn că pe-acolo-i pace bună..

— Hm! făcu stăpîna Zapodiei cu neîncredere, muncită de presimţirile sale. Bună pace, numeşti tu asta?

— De, coană Smărăndiţă!... Unde-or fost oameni de pace, bună pace a rămas... Slavă Domnului!...

Smaranda Cumpătă clătină din cap, dar îşi păstră gîndurile pentru sine.

Porunci:

— Treci la bucătărie, să primeşti un sfert de pîine cu măsline şi-un rachiu. Pe urmă, ai să te înfăţişezi boierului la canţelarie.

— Vezi mata că... se codi vătăjelul.

— N-am nimic de văzut. Fă ce ţi-am spus eu. Scurt!

Tănase, trimisul de la primărie, a coborît scările să facă înconjurul casei,

spre bucătării. Smaranda Cumpătă a rămas un timp pe gînduri, cu mîna sprijinită în parmacul cerdacului, privind depărtările albe. Cu toată căldura caţaveicii de vulpe de pe umeri, a scuturat-o un fior.

Fără pricină, şi-a amintit după-amiaza de astă-vară, cînd tot aşa se afla ea aici, în pridvor, şi cînd din senin s-a abătut asupra lor urgia grindinii, dar i-a cruţat, oprindu-se la hotarul semănăturilor de-atunci.

I-a trecut prin ochi tot fără pricină, pisicul mic, care încă nici nu căpătase un nume; cum se alinta el, torcînd şi frecîndu-se de picioarele scaunului; cum după un ceas, era numai un stîrv urît şi înecat de ape, cu dinţişorii mărunţi rînjiţi în curcubeul înseninărilor. Cînd se abat asemenea urgii, mai ales cei nevinovaţi cad nedreaptă pradă. S-ar spune că-i o lege a vieţii...

Gîndul i-a fugit la Tîrnauca, la Ada şi la Mariana. Pe urmă la Căliman, la ginerele-i bolnav. Cele două mari griji ale sale, într-asemenea ceas, cînd o mai încercau îndestule altele. Pe urmă, ochii pătrunzători au scormonit robotul argaţilor la grajduri şi la odăile lor. Toţi îşi vedeau de treburi în cea mai desăvîrşită linişte, deşi îngînduraţi, cu mintea parcă în altă parte. N-a cuvîntat proastă vorbă Tănase, vătăjelul de la primărie, cît e el de Tănasă: „Unde-or fost oameni de pace, bună pace a rămas!...”

Nu ca la Vlădiţa, de unde i-a sosit ieri Elena Casimir în galopul calului, ca o

ţiitoare de haiduc fugărită de potere, din istorisirile de pe cînd era ea copilă.

Nu ca la Dărmăneşti, de unde le-au venit ştiri de necrezut, măcar că erau de aşteptat.

Acum, în casa cea nouă şi străină de sufletul ei, a pregătit odăile calde pentru astfel de mosafiri, care n-au fost în datina Zapodiei şi a jivalaniei de vacanţă. Odăi pentru a găzdui bejănarii acestor vremuri:

Într-o asemenea încăpere Elena Casimir se plimbă ca o tigroaică într-o cuşcă prea strîmtă. Bea cafele, fumează, plesneşte vîjîit cu vărguţa de călărie în văzduh, încearcă să facă o pasianţă, zvîrle cărţile, nu-şi află loc.

Altă încăpere îl aşteaptă pe Damian Cumpătă, de va catadicsi să poftească, după cît e de fudul şi uscat, chiar cînd îl bîntuie răsplata firii şi apucăturilor sale.

Dacă ar fi pe dorinţa ei, ar pregăti tot acolo un iatac pentru Ada şi fetiţă. Să le ştie la adăpost, pînă la vară, pînă la toamnă, căci vremurile n-arată a se ogoi cu una cu două.

Smaranda Cumpătă a mai cuprins cu ochii aria ogrăzii unde argaţii adăpau vitele, descărcau o sanie de fîn, trebăluiau mai cu zor ştiindu-se vegheaţi de-o aprigă stăpînă — scurt!; apoi s-a uitat spre dealul coşarelor, la iazul cu ochiuri de apă sclipitoare în tipsia vînătă de plumb a gheţii.

Acolo, pe sub sălciile negre, pe-un cal de herghelie, se zărea depărtîndu-se mezinul feciorilor Cumpătă, abia ajuns ieri de la şcoala Iaşilor şi plecat să-şi caute tovarăşul de drum, Petruş Casimir,

despre care n-a primit nimeni nici o veste. De ieri se mistuise fără urmă. Nici nu i-au spus-o aceasta Elenei Casimir. Au lăsat-o să-l creadă tot la Iaşi. Mulţi se vor mai aflînd în ţara aceasta, în ceasul acesta de acum, care-şi caută urmele, unul altuia, se întreabă, aşteaptă ştiri, tremură unul de grija altuia. Parcă nu-i mai încăpea ţara! Parcă nu le mai ajungea, cît s-au risipit şi-şi uită de matcă. Iar Jorj...?

Smaranda Cumpătă a oftat scuturată de frig în caţaveica de vulpe pusă pe umeri, care n-o mai putea încălzi îndestul.

A poruncit:

— Simioane! Trimete pe Paraschiva cu putineiul de unt. Şi vezi de viţelul Sîmbotinei!... Unde ţi-s minţile, de te uiţi la mine, parcă nu mai pricepi romîneşte?

Simion vătaful a oftat şi el, fiindcă şi minţile sale erau la necazuri răsărite peste noapte, după chipul şi asemănarea acestor vremuri. Aflase despre isprava lui frate-său, Ion, care a dezlănţuit urgia de la Dăr- măneşti.

Iar această ispravă nu-l dumirea încă deplin. Ar fi vrut să se repeadă într-acolo. Nu cuteza însă să-şi ceară învoire. Ar fi vrut măcar să întrebe mai amănunţite lămuriri de la vătăjelul primăriei, care va fi tras poate cu urechea la telefon, cînd îşi vorbeau jandarmii între dînşii, dar stăpîna îl şi luase pe Tănasă în primire cînd l-a zărit întorcîndu-se de la bucătării:

— Ai căpătat cele de cuviinţă?

— Da, sărut mîna, coană, şi bodaprosti.

— Atunci intră în canţelarie. Bate în uşă şi intră!

Tănase şi-a măturat firimiturile din musteaţă cu latul palmei, a tuşit, a bătut în uşă şi a intrat, pre- gătindu-se să scoată din sîn vraful hîrtiilor cu veşti care nu de bucurie erau.

După o jumătate de ceas, Iordache Cumpătă a ieşit în cerdac întunecat la faţă.

Îl înăbuşeau pereţii. Îl înăbuşeau veştile. Multe şi din multe părţi. Una mai apăsătoare ca alta.

Ginerele de la Căliman bolnav, bolnav fără nădejde. Olga îl chema de urgenţă. La Tîrnauca semne că s-a apropiat şi într-acolo răzmeriţa, cu mai crunte ameninţări decît în aceste părţi, căci şi oamenii de- acolo sînt mai sîngeroşi şi mai vîrtos ştiu a plăti asupririlor. Voicu Cojan îl chema să-şi ia fata şi nepoata, să le aducă la Zapodia, ca să se simtă cu mîi- nile mai libere. Nu uita a aminti însă şi despre vagonul de orzoaică pe care-l aştepta. De la Senat, altă convocare telegrafică, din partea grupului lor, pentru a încerca o ultimă intervenţie pe lîngă guvern, în ceasul al doisprezecelea. O poliţă semnată de Jorj cu numele său şi protestată de-o bancă din Iaşi. Prefectul care-l pofteşte neapărat la Piatra pentru o consfătuire unde cuvîntu-i şi povaţa erau aşteptate îndeopotrivă măsură de proprietari şi autorităţi şi de unele delegaţii ţărăneşti. Un răvaş de la Cristache Fătu, rugîndu-l respectuos să se abată pe la Dărmăneşti şi să-l convingă pe Damian a părăsi satul unde se află în primejdie. Şi colac peste toate,

telegramă de la Paris, de la Octav Udrea, rugîndu-l şi acela să ia legătură cu ţăranii de la Stănişoara şi să le împărtăşească hotărîrea sa de a le arenda lor moşia în urma evenimentelor din ţară, pe care le-a aflat din ziare. Din ziarele de la Paris.

Aceasta, între toate, ar fi fost poate singura veste cu litere mai puţin negre. Venea însă şi ea tîrziu. Şi chiar la timp să fi fost, nu era o veste de alinare pentru el şi ai săi, de aproape, ci pentru alţii.

Iordache Cumpătă îşi frecă apăsat de cîteva ori obrazul cu palma, de la frunte în jos, pînă la barba-i lată, ca şi cum ar fi încercat aşa să smulgă şi să lepede semnele posomorîtelor mîhniri adînc săpate pe chipul mai îmbătrînit în trei zile. Chibzuia cum să se împartă la toate. Şi cum să-şi cruţe tovarăşa bătrî- neţelor, de amarurile cîte-o mai pîndeau.

Luă aminte că straşinile au început să picure. Cu soarele acesta, pînă la sfîrşitul săptămînii se duce zăpada tîrzie şi se dezgheaţă pămintul.

Altă dată atît ar fi fost destul, ca toate gîndurile-i să se adune la treburile de plugărie. Acum, dezmor- ţirile primăverii n-au mişcat nimic în el. După cum nu-l mai încălzeau nici razele calde.

Se hotărî, dînd puternic glas argaţilor:

— Chemaţi-l pe Gliga! Să vie Toader!

Moşneagul s-a înfăţişat din uşa grajdului, grăbind cu un căpăstru în mînă, cum l-a apucat vremea.

— Porunca, coane Iordache.

— Pregăteşte sania!

— Sania cea mică, cu Zarif?

— Sania cea mare... Nu! Nici aşa! Sania coanei Smărăndiţa, cu Izabei şi Harapu...

Toader Gliga tălmăci porunca după cunoştinţele sale, întrucît numai arar pleca boierul cu echipagiile de zile mari ale cucoanei:

— Mergem la gară, coane Iordache?... Primim pe cineva?...

— Mergem la Dărmăneşti, Toadere. Ai grijă de pledurile cele moi şi de blănuri.

„Aha! — se dumiri moşneagul. Mergem s-aducem în puf şi-n săculeţe de blăniţă ciolănaşele îmbălsă- matului de conu Damian!” Drept care s-ar fi lepădat de bucuria drumului cu stăpînul său, trecînd mîna unuia dintre cei doi vizitii, Ilie Hodorariu ori Vasile

Uscatu, mai în putere şi mai învăţaţi cu nacafalele boiereşti, ca şi cu nacafalele armăsarilor tineri şi focoşi.

— Se află şi Vasile aici, coane Iordache... Şi Ilie...

— Ţi-am poruncit ţie să pui caii, nu altuia!... Auzi dumneata? Se află şi Vasile... se află şi Ilie... Parcă asta tu trebuie să mi-o spui ca s-o ştiu!... Bine vă face coana de vă muştruluieşte: scurt! Scurt, să-mi fii în cinci minute cu sania trasă la scară!...

— Înţăles, coane Iordache...

Mai înţelegea el, Toader Gliga, prea bine, fără s-o spună, că stăpînului îi plăcea să facă drumurile de ţară cu dînsul, fiindcă aşa le făcuse din tinereţe şi fiindcă amîndoi cunoşteau locuri, împrejurări şi timpuri de alţii uitate.

A grăbit deci să împlinească porunca... Iordache Cumpătă a măsurat cerdacul lung de la un capăt la altul, oprindu-se în pridvor şi ciocănind cu degetul în lemnul stîlpilor, netezindu-şi îngîndurat barba, mereu adîncit într-o mai potrivită împărţire a drumurilor care-l chemau într-atîtea părţi.

— Dar ce-i cu Toader, de înhamă caii la sanie? întrebă Smaranda Cumpătă, apărută pe neauzite la spatele său. Unde-o mai porneşti?

Bătrînul s-a întors. încet, învăluind-o cu privirea lui decolorată şi blajină, cercînd a zîmbi.

— Mă iei şi pe mine cu scurt, Smărăndiţo?... Să-ţi prezint atunci cu supunere raportul!... O pornesc dintruntăi la Dărmăneşti să-ncerc a-l aduce aici pe Damian.

— Dintru-ntăi?

— Da, dintru-ntăi!... Pentru că după-masă am a face un drum la Piatra şi la noapte am de gînd a ajunge la Căliman...

Smaranda Cumpătă îl iscodi cu ochii ageri, ridi- çînd în sus obrazul încreţit de cute mărunte şi fine:

— Ai cumva vreo ştire de la Olga?

— Nimic, frate... Mă abat pe la Căliman, numai în drum spre Bucureşti.

— Nu mai isprăveşti cu Bucureştii dumitale!

— Mă chiamă datoria, frate!... Cum să isprăvesc? Trebuie să fiu neapărat acolo. Poate s-or fi deschis de trei zile încoace şi ochii celor care nu vedeau!... Mai trag apoi nădejde a mă înlesni să mă reped şi la Tîrnauca...

— Ai vreo veste cumva de la Ada?

— Nimic, Smărăndiţo... Ce veste? Te-ai simţi oare mai bine s-o ştii pe Ada şi pe copilă, aici? Aşa ai avea mai multă linişte?

— Linişte?... Nu vezi dumneata că liniştea a pierit din ţara romînească?... Din a cui pricină?... Oameni ca Damian al dumitale, ca Voicu, acel Octav Udrea, una ca Elena... Toţi, într-un fel ori într-altul...

— Mai sînt, frate! oftă, încuviinţînd mai mult pentru sine Iordache Cumpătă. Mai sînt şi alţii, prea destui! Mai mulţi, mai mari şi mai vinovaţi, pe care-i văd şi-i aud eu în fiecare zi, acolo, la Bucureşti...

— Şi pe care te duci dumneata cu mare nerăbdare, să-i mai vezi şi să-i mai auzi! Că nu încap ei o dată pe mîna mea, să le-arăt eu şmotru! scurt!

Toiegelul de abanos a lovit sonor în duşumeaua pridvorului. Altă dată, pe Iordache Cumpătă l-ar fi înveselit straşnic închipuirea să-l vadă pe Laurenţiu Sarandà şi pe Jack Medoveanu și toate beizadelele cantacuziniste încăpuţi la şmotrul Smărăndiţei sale. Acum, a zîmbit cu tristete:

— Lasă-i frate, că a intrat şmotrul ţării în ei!... Am nădejdea că s-or deştepta, acum cînd ţin cumpăna în mînă să

cîntărească plini de căinţă faptele lor într-o balanţă, şi roadele acelor fapte, în balanţa cealaltă...

— Aşteaptă ş-ai să vezi. Pare-mi-se că tot nu-i cunoşti destul! rosti Smaranda Cumpătă, pungind buzele subţiri a scîrbire. Acuma, lasă-i pe dînşii la cumpăna mai dreaptă cu care le-o măsura şi le-o plăti Domnul cel de sus; iară dumneata, hai să pui ceva în gură, înainte de a porni pe cele drumuri de unde nu te mai culegi...

— Nu, Smărăndiţo!... Pe ziua de azi, n-ar primi gura mea nici sfînta nafură...

Vorbind, Iordache Cumpătă a ridicat cu o mişcare înceată de uriaş ocrotitor haina de blană lunecată de pe umărul tovarăşei sale de viaţă. A potrivit-o la loc; rămînînd cu palma mai departe sprijinită uşor pe umărul făpturii puţintele la trup, privind-o în ochi, aşa cum a mai stat el şi astă-vară, în acelaşi loc, cînd îi împresurase urgia grindinei.

— Tu ai ceva, Iordăchel... Ai primit o veste pe care mi-o ascunzi

— Nimic, frate... Dacă-ţi spun că nimic...

Ochii însă s-au desprins de la obrazul chinuitelor cute de îngrijorare şi Iordache Cumpătă a privit în altă parte, peste dealurile cu zăpezile scăldate în soarele primăvăratic, căci nu era învăţat a vicleni adevărul, chiar cînd o făcea din milostivită cruţare.

3

La răscrucea drumului, din sanie, Iordache Cumpătă porunci deşteptat din gîndurile sale:

— Ceală, bre!... Ceală, Toadere, la Stănişoara!

— Mergem şi la Stănişoara? se miră Toader Gliga, strunind hăţurile şi cotind la dreapta.

— Mergem şi la Stănişoara, ca să isprăvim mai întîi cu ale altora...

Moşneagul a vorbit, fără să se întoarcă pe jumătate ca de obicei, fiindcă armăsarii tineri şi jucăuşi îi dădeau de furcă:

— Apoi, coane Iordache, după cum umblă vorba prin sat, au isprăvit alţii la Stănişoara, înainte de a te mai aştepta pe mata!... Cică a fost prăpădul pămîntului... Pe alde domnu Nolică Gaşpar l-a dus pe targă la spital, la Roznov... Pe ceilalţi, după ce i-a scuturat bine, i-o încărcat şi i-o trimes în lumea lor... Cum spunea romînul de acu trii zile, la gară, cînd ai venit
mata... S-o apucat oamenii să hăituiască arendaşii care le-au stors lor vlaga şi le-au luat pînea de la gură...

— Mai hăituiesc dînşii acu şi pe alţii, Toadere! Pe stăpînii moşiilor, care nu s-au dovedit a fi din mai bună urzeală omenească. Ceea ce-i alt semn.

— Asta-i cu adevărat... recunoscu Toader Gliga.

Dar s-a stăpînit a-şi rosti mai departe gîndul.

O postată de drum hăţui armăsarii, grăind numai cu dînşii. Pe urmă, iarăşi nu-şi putu stăpîni gura:

— Te gîndeşti, mata, coane Iordache?... Tot aşa făceam noi drumul ista, astă-vară, după urgia de ploaie cu chiatră, care-o calicit tăte satele de giur-împregiur... Şi tot aşa, Zapodia matale a fost cruţată de prăpăd şi noi mergeam să vedem numai ce le-o fost dat altora să pătimească... Se chiamă că mata te-ai îndurat atunci ascultînd semnul cerului şi-ai scăpat oamenii de la pieire. Alţii nu!... Ceea ce acum plătesc cu sîngele şi cu avutul lor...

— Ce tot vorbeşti tu, Toadere?... Dreptul de a plăti oamenilor după faptele lor, îl are numai Domnul cel de sus! Nu alţi oameni... Fiindcă omul e supus greşelii şi rătăcirii. Bune-s şi drepte-s, toate cîte se petrec?

— De!... a făcut Toader Gliga cu îndoială. Ce răspuns ai aştepta mata de la o minte proastă ca a mea?... La asta puteau să se gîndească alţii mai din vreme. Iaca, bunăoară boierii cei care-au făcut Ispozîţîa de astă-vară, unde-am belit şi eu ochii şi mă minunam!... Gînditu-s-au atuncea că le-a venit vremea să facă într-o giumătate de an şi o Ispozîţîe a revoluţiei?... Nu? Cum îi spuneam şi lui conaşu Andrian. Se dădeau de-a berbeleacu la vale şi se bucurau, veselindu-se care nu se mai află... Şi doară de pe-atuncea erau semne...

— Iar începi cu semnele tale? se suci stăpînul Za- podiei în pleduri. Mînă! Dă-i drumul, că mi-i timpul măsurat!...

Toader Gliga a îndemnat caii la trap întins.

Cîmpurile acoperite de zăpadă, arătau pe alocuri pete zvîntate, pe unde se ivea colţul verde şi fraged al grîului semănat din toamnă. Iordache Cumpătă nu-şi opri ochii să-l aline această privelişte.

Lucrau în el spusele slugii vechi şi de credinţă. Se potriveau în păreri. Numai că nu-i făcea plăcere să audă aceste păreri, din gura argatului.. Faţă de argat, cumpăna sa atîrna către balanţa stăpînitorilor de pă- mînturi, cu toate greşelile şi păcatele lor.

— Să-ţi mai spun eu una matale, coane Iordache...

— Ei? Zi-i!...

— Îţi mai aduci mata aminte de Tudose a lui Ion Vasile Găluşcă?... Romînul acela care răcnea de parcă-şi prăpădise minţile cînd l-ai chemat şi i-ai spus mata, după pustiirea ogoarelor de astă-vară, că te-nduri, coane Iordache, a da Zăpodenilor lanul cu păpuşoi din Rădiul lui Cumpătă?... S-o întîmplat asta, tot atunci, cînd mergeam ca acuma la Dărmăneşti și la Stănişoara... Parcă-l văd şi-l aud... Amarnic mai răcnea şi nu-i venea lui să creadă! Ş-au sărit oamenii buluc din ogoareţe lor hrentuite şi chisate de chiatră, socotindu-l că de deznădejde a înnebunit, nu că strigă de bucurie... Mai ţii mata minte?

— Bine... Îmi amintesc! mărturisi Iordache Cumpătă fără deosebită plăcere, fiindcă îndepărta facerile sale de bine ca pe nişte slăbiciuni, şi nimic altceva, ruşinat parcă de ele. Ce-i cu acel Tudose?

— Asta vroiam eu să ţi-o spun matale, coane Iordache!... Îl întîlnesc ieri, pe sub seară, în sat. Aduna oameni...

— Cum bre, cum aduna oameni?

— Iaca bine! Îi aduna, chip ca să vadă şi să se sfătuiască cu dînşii, cum rămîne cu Revoluţia.

— Ce vorbeşti tu, bre Toadere? se minună stăpînul Zapodiei. Ce revoluţie? V-o apucat şi pe voi ieşirea din minţi?...

Toader Gliga clătină din cap, bucuros că o adusese bine din vorbă.

— N-ave mata grijă, coane Iordache!... Dară spunea Tudose: oare nu-i de datoria Zăpodenilor să sară într-ajutorul altora, cînd îi vede la năcaz?... Aşa că s-au sfătuit cîţiva, să meargă şi să dea mînă de ajutor la Roznov, la Hîrtop, la Girov, unde s-arată nevoie... Mă tem că el o şi plecat cu-o ceată, des-de-dimineaţă...

— Cum, frate? urmă a se minuna Iordache Cumpătă. Se vede că li s-o urît oamenilor de la mine cu binele.

— Asta le-o spuneam şi eu, coane Iordache!... Dară vezi mata, iar mă-ntorc şi zic: Poate că nici judecata lor nu-i din cele mai proaste! Se chiamă că dacă-i Revoluţie, cum să lipsească ei de la strigarea ţărănească pentru dreptate?... Dacă se face o numărătoare la sfîrşit, pe drept cuvînt: Da tu, unde-ai fost? Ce-ai făcut? De ce-ai lipsit?... Rămîn atuncea Zăpodenii pe dinafară?... Rămîn!...

— Toadere!

— Poftim, coane Iordache!

— Mi se pare că am să te dau jos de pe capră şi am să pun eu mîna pe hăţuri, ca să te trimit la Revoluţia voastră!... Ţi-ai ieşit şi tu din minţi?...

Toader Gliga se apără de asemenea nedreaptă bănuială:

— Eu, coane Iordache?... Parcă eu de la mine le spun? Vorbesc şi eu ce vorbesc oamenii. Cum am cumpărat-o, aşa o vînd!... Iară cei pe care i-a apucat nebuneala cu adevărat, se duc departe de Zapodia să şi-o răcorească. N-ai văzut mata că nici de Lipa Peisăh nu s-o legat nimeni?

— Cum să se lege de Lipa Peisăh, bre Toadere? De pe ce lume vorbeşti?... Lipa nu-i ovrei pămîn- tean? dreptaş? cu decoraţie din războiul de la 77?... N-o luptat el în companie la tnine, sub comanda mea?... Că numai de-atîta l-am chemat eu, pe chezăşia mea, să se aşeze în Zapodia... Asta n-o ştiţi?

— O ştim, coane Iordache. O ştie tot satu, că doar ţine breveatu de decoraţie în cadră poleită la văzu

tuturor, deasupra breveatului de crîşmă... Numai că nu de asta l-au lăsat oamenii pe dînsul în pace... Ca să nu te supere pe mata... De-atîta! Altminteri, îl scuturau o ţîră de barbă, cu toată decoraţia şi breveatu lui, cum n-au scăpat alţii care-s romîni get-beget. Aşa-s vremurile, coane Iordache!

— Curm-o! Pune lacăt gurii şi mînă! porunci posomorît Iordache Cumpătă.

Nici aceste judecăţi ale argatului nu-i erau pe plac, tocmai fiindcă scormoneau alte îndoieli din el.

— Trecem prin sat, coane Iordache, ori de-a dreptul la curte? întrebă Toader Gliga, strunind caii.

— La curte, de-a dreptul, că mi-i timpul măsurat.

Iordache Cumpătă a aruncat o ochire asupra satului cu bordeiele calice şi slute, sub acoperişurile negre de paie. Omătul se topise în cea mai mare parte.

Astfel satul era încă mai urît şi părea mai cufundat în ticăloşie. Şi nici suflare.

Numai după ce le-a cercetat cu ochii pe toate cele de-aproape, clătinînd din cap şi ţistuind din buze cu dezaprobare: ţîţî! stăpînul Zapodiei întoarse privirea şi spre curtea răposatului său prieten, Lupache. S-a ridicat în picioare între pleduri.

— Cum, bre Toadere?... întrebă. Au dat şi foc?

— Dat-au şi foc, coane Iordache. Precum se vede...

Printre pomii negri şi noduroşi ai livezii, se zăreau zidurile fără acoperiş, mai fumegînd încă.

Sania a cotit pe drumeagul îngust, cu zăpada şi glodul frămîntat de paşi.

— Parc-o trecut pe-aicea un tamazlîc de gite!... se miră Toader Gliga, abătînd sania peste marginea şanţului, în rămăşiţa coamelor de omăt netopite, să nu mai scrîşnească tălpile pe pămîntul gol şi prundiş. Tamazlîc de gite, coane! Şi urdiile lui Han-Tataru, coane Iordache!...

Se minună şi el ţistuind din buze ca şi stăpînu-su: ţîţî! Căci umblînd mereu împreună, din ce în ce se asemănau mai mult la grai, la judecăţi, la mirări.

Cînd au pătruns printre cei doi stîlpi de piatră, pe unde a fost odată poarta, nu s-a ivit nimeni la sunetul zurgălăilor. Un cîine a lătrat şi a fugit, cu coada între picioare, schelălăind, măcar că nu-l lovise nimeni. Apoi, din cotlonul lui, începu a urla a pustiu.

Iordache Cumpătă a coborît, crîncenîndu-se de priveliştea pustiirii. Geamurile sparte arătau numai gratiile negre de fum. Uşile desfundate. Acoperişul ars, cu tabla sfîrlogită de pîrjol, cu grinzile scufundate. Hîrtii arse zburau fîlfîind suflate de vînt. Pretutindeni pămîntul chirfosit de paşi, glodul clisos amestecat cu tăciuni, cu aşchii de mobile pîrlite, cu hîrburi.

Pe treptele unde apărea prietenul tinereţii, Lupache Udrea, cu părul şi cu barba vîlvoi, bătînd din palme la slugi şi strigînd bucuros: „Cine ţi-o dat ţie în bobi, măi frate Iordache?” — acum o uşă smulsă din uşori, prăvălată de-a curmezişul, pe jumătate arsă...

— Este şi sînge! Sînt urme de sînge, aicea pe scări şi pe zidul canţelariei!... descoperi Toader Gliga, clătinînd din cap şi făcindu-şi cruce. Doamne fereşte de urgia omului, că-i mai cumplită decît cea a cerului, de astă-vară!...

Iordache Cumpătă nu-l auzea.

Împins de-o amară scormonire a amintirilor, păşi peste uşa arsă şi, peste prag, înlăuntru, unde-l aştepta altădată primitoare casa prietenului din tinereţe. Acolo unde-l întîmpina Ilenuţa Udrea, în rochia lungă, neagră, încinsă întotdeauna cu acelaşi lănţug subţire de argint.

Zidurile mai fumegau încă. Mocneau ici-colo, cărbuni în capete de grinzi înfundate în perete. Prin spărturile tavanului şi acoperişului, se zăreau bucăţi albastre de cer.

— Măi frate Iordache, cine ţi-a dat ţie cu bobii? Ia vino-n braţele mele, măi frate Iordache!...

De ce-şi închipuia el astă-vară, că fosta casă a lui Lupache Udrea a ajuns la ultima margine a pustiirii şi căderii, cotropită de arendaşul Nolică Gaşpar, cu Zîna şi cu pruncii lui, care se holbau cu gîturile lun-

gite la dînsul? Exista ceva şi mai rău. Năruirea deplină. Ruinele peste care mîine va sufla vîntul, să spulbere şi cenuşa.

A încercat să intre în încăperile oblonite de astă- vară, unde se aflau atunci strînse şi lăsate pradă mucegaiului, întunericului, moliilor, umezelii, tot ce-a fost legat de viaţa lui Lupache şi Ilenuţei Udrea; tot ce-a fost înviat o clipă şi apoi părăsit de străina cea de la Marea cea mare, Anne-Marie Udrea. Şi aici numai cărbune şi scrum. Negrele ziduri. Nefirească tăcere.

— Măi, frate Iordache, cine ţi-a dat ţie cu bobii?

Iordache Cumpătă a scos pălăria ca într-o capelă năruită şi arsă de ţintirim, ştergindu-şi broboanele de pe frunte.

Prietenii tinereţii sale mai muriseră o dată, a doua oară, acum, cînd văpaia le-a mistuit orice urmă din căminul unde s-a petrecut viaţa lor; icoanele, jilţurile cu lemnul de nuc lustruit de ale lor mîini, o carte, albumele cu fotografii decolorate, mescioara cu oglindă a Ilenuţei Udrea, nimicurile sertarelor, panoplia cu armele de vînătoare ale lui Lupache, cleştarul unei subţiri şi înalte glastre de flori, pe care Ilenuţa o dădea întotdeauna la o parte cînd vorbea, ca să-i vadă ochii. Toate hîrburi, tăciune şi scrum.

— Haide, Toadere! Nu mai avem ce căuta aici!... rosti cu glasul amar Iordache Cumpătă, după ce-a păşit pragul pîrjolit şi a ieşit la soare din lugubrele hrube.

Toader Gliga se înălţase însă pe capra săniei, să privească printre pomii livezii, cu palma streaşină ochilor. A spus:

— S-arată a veni într-acoace nişte jandarmi. Îi aşteptăm, coane Iordache?

— Pentru care ispravă?... Să mergem!

— Mai aduc cu dînşii şi oameni... Adică un om şi-o femeie... O fată, parc-ar hi!...

— S-aşteptăm, atunci!... se resemnă Iordache Cumpătă, îndreptîndu-şi ochii spre scheletele negre

şi ruginite ale maşinilor de care se afla atît de fălos Lupache Udrea şi zăceau acum pe jumătate îngropate în pămînt, printre scaieţii uscaţi şi tufele urîte din fundul ogrăzii.

Ele singure rămăseseră aşa cum le-a lăsat astă- vară. Cum durau de ani şi de ani. Scheletele reci de fier, ale unor maşini reci de fier.

S-a întors. Sunau apăsat paşii jandarmilor. Cel cu gradele de fier pe umărul mantălii, se înfăţişă pocnind călcîiele:

— Trăiţi, domnule senator! Am onoare să mă prezint sergentul şef de post, Popescu Teodor. Stau la dispoziţia dumneavoastră!

— N-am nimic a dispune... vorbi Iordache Cumpătă, cu ochii la moşneagul şi la fata care stăteau la o parte, în paza celuilalt jandarm, păstrînd privirea umilă în pămînt.

Voia să-şi amintească de unde-i ştie, fiindcă amîndouă chipurile îi erau cunoscute.

— N-aveţi nimic a dispune?... repetă sergentul şef de post, dezorientat, poate în nădejdea că mai trecînd o dată cuvintele prin gură, se va pătrunde de înţelesul lor. Am crezut... V-am văzut sosind şi ne-am grăbit a ne înfăţişa. Venind într-acoace, am surprins aceşti indivizi... Se strecurau prin marginea livezii, de la prădat. Nu încape nici o îndoială că au participat la devastare. Nu i-am surprins asupra faptului, dar i-am surprins cu corpul delict...

Toader Gliga lungise gîtul, cu hăţurile uitate în mînă. Cumplit îl uimea

întorsătura şi iuţeala de vorbă a sergentului şef de post, Popescu Teodor!

Senatorul Iordache Cumpătă părea mai puţin impresionat. A întrebat, fără prea multă curiozitate:

— Despre ce e vorba?

— Legăturile de faţă, pe care le duceau făptaşii în spate. Produsele jafului.

— N-am furat nimica, coane Iordache! vorbi fata ridicînd ochii şi izbucnind îndată în plîns. Am strîns nişte lucruri...

— Cum vedeţi, le-a strîns. N-a furat! zîmbi sergentul şef de post, cu superioritatea unei încercate experienţe. E o fată strîngătoare, domnule senator!

Domnul senator se luminase însă la faţă, apropiin- du-se de copilă.

— Nu eşti tu cumva una din cele şăpte fete potcovite ale lui Alecu Faraon?

— Da, coane Iordache! mărturisi copila, ridicînd ochii, cu o înviorare de zîmbire printre suspine. Frăsina lui Alecu Faraon. Una din cele şăpte gîşte potcovite a tătucăi, cum ne spuneai nouă, mata şi coana Smărăndiţa.

— Şi tu, nu-i fi cumva Farcaş, vizitiul răposatului Lupache? se întoarse Iordache Cumpătă şi spre moşneagul cu straiul zdrenţăros.

— Ha? făcu fostul vizitiu, ducînd palma ghioc la ureche.

— Îi surd, coane Iordache! Nu-nţălege. Da el îi!... Farcaş, cel care mîna patru cai înaintaşi de se crucea tot ţinutul Neamţului, cum spune tătuca. Îl cunoaşte şi moş Toader Gliga... Nu, moş Toadere?

Frăsina lui Alecu Faraon vorbea cu însufleţire, uitînd cu totul situaţia sa de

jefuitoare surprinsă cu corpul delict în cîrcă.

Iordache Cumpătă o dojeni cu blîndeţe, mai mult mirat decît indignat:

— Şi cum te-ai apucat tu, Frăsino, să jăfuieşti de la casa foştilor tăi stăpîni?... N-ai slujit tu astă-vară, la conu Octav?

— Am slujit, coane Iordache, dară de furat, n-am furat... Tocmai fiindcă am slujit, am crezut de datoria mea a strînge cele ce le vedeţi...

Sergentul şef de post, tras la o parte, asculta clăti- nînd din cap şi răsucindu-şi musteaţa, sub care stăruia surîsul atotştiutor.

— Cum. copchilă hăi? o mustră mai departe Iordache Cumpătă. Despre ce datorie vorbeşti tu?... După ce că n-aţi avut milă de avutul stăpînilor, ai mai găsit

de cuviinţă să şi prăzi? Şi după ce-ai prădat, mai şi născoceşti asemenea poveste gogonată?...

— Că nu-i poveste gogonată, coane Iordache!... Îţi giur matale pe ce am mai scump. Pe tătuca şi pe mămuca... Numai uită-te mata la mînele mele!...

Frăsina lui Alecu Faraon arăta degetele îndemînate la împletitura de fină dantelă, învăţată de la Anne- Marie Udrea. Acum degetele erau arse şi sîngerate, beşicate, umflate, purtînd aproape aceeaşi pecete ca mîinile lui Alecu Faraon.

Domnul senator s-a încrîncenat.

Sergentul şef de post privea cu nepăsare, sucin- du-şi musteaţa castanie.

— Le vezi mata, coane Iordache? întrebă copila, din nou cu lacrimi în ochi.

— Le văd. Şi ce-i cu asta?...

— Asta-i mărturia mea, coane Iordache, că n-am furat, să duc acasă şi s-ascund... Ieri, cînd am văzut că începe casa să ardă şi că se prăpădesc scumpeturile care-i erau dragi cucoanei Anamaria şi lui conu Octav, m-am apucat să smulg focului ce s-a mai putut smulge... Cu mînele aieste răscolind în tăciuni şi-n cenuşă, le-am scos şi le-am strîns în legături... Pe urmă le-am tot ascuns colo, în dosul magaziilor... Şi azi, l-am găsit pe moşu Farcaş horhăind pe-aicea şi l-am rugat să-mi deie o mînă de agiutor să le punem pe toate la adăpost, că măcar atîta să mai găsească boierul Octav şi coniţa Anamaria, cînd s-or întoarce de la Marea cea mare... Aista-i tot păcatul meu, coane Iordache... Sîntem fete sărace, lipite pămîntului, da nu neam de

hoţi! Uită-te şi mata, dac-aiestea-s lucruri pe care să le fure una ca mine?

Spunînd, Frăsina lui Alecu Faraon a îngenuncheat în hlisa sleită, desfăcînd legăturile şi scoţînd la iveală cu degetele ei arse şi beşicate corpurile delicte. Albumuri cu scoarţe de piele sfîrlogite, şaluri pe jumătate mistuite de foc, cîteva cărţi, o evanghelie legată în pergament cu cheotori de metal galben, o iconiţă înnegrită de fum, o cutie pătrată de pluş (cutia de

lucru, cu aţă şi igliţe a Ilenuţei Udrea, îşi aminti Iordache Cumpătă, mai ammtindu-şi cum îi era întotdeauna nedespărţită alături, în fundul divanului, cînd soaţa lui Lupache se aşeza acolo, împletind, ca s-asculte taclalele bărbaţilor cu un zîmbet indulgent), o miniatură ovală, un cuţit de vînătoare cu mînerul dintr-un picior de căprioară, un lănţişor de cingătoare, scrisori în plicuri de pală hîrtie...

— Apoi aceste-lucruri aveam eu să le jăfuiesc, dacă era vorba de jăfuit? întrebă fata, ridicîndu-se în picioare şi adresîndu-se sergentului şef de post.

Sergentul s-a încruntat, ordonînd răstit:

— Strînge! Şi tacă-ţi gura!

— Coane Iordache! se rugă Frăsina lui Alecu Faraon, cu ochii înotînd iarăşi în lacrimi. Coane Iordache, judecă şi spune şi mata...

Iordache Cumpătă a poruncit şi el, însă cu alt mai blajin glas:

— Strînge!... Strînge-le şi le pune toate în sanie. Am să le păstrez eu, ca să le încredinţez celor de drept, cînd va fi timpul.

— Domnule senator, înaintă un pas, sergentul şef de post. Totuşi, de corp delict avem nevoie, pentru a dresa actele.

— Ce acte?

— Actele cuvenite, domnule senator. Ca să trimitem indivizii cu ele, din post în post, la Piatra.

Iordache Cumpătă atunci privi mai atent la şeful postului de jandarmi din Stănişoara. Era un om îndesat, proaspăt

bărbierit, dezgheţat şi cu ochii vii, energici. Părea deplin convins de îndatorinţele sale.

— N-ai să dresezi nici un act... vorbi moale, domnul senator.

— Ordonaţi?

— N-ai să dresezi nici un act. Iar indivizilor le dai drumul. Pe garanţia mea. Doresc să nu fie supăraţi cu nimic.

— Domnule senator, încercăm să ne facem datoria.

— Se vede, constată domnul senator, arătînd spre ruinele fumegînde şi negre. Se vede cum aţi încercat şi ieri, şi cum aţi izbutit...

— Ce puteam face, domnule senator? Sîntem numai doi oameni şi era un sat întreg. De o săptămînă aşteptăm întăriri pentru pază... Ni se făgăduieşte din ceas în ceas... Eu sînt străin şi nou aici, într-un sat de disperaţi şi de ticăloşi. Execut ordinele pe care le primim! L-am arestat şi l-am trimis sub pază pe învăţătorul Dobruşca.

— L-aţi arestat şi l-aţi trimes sub pază pe învăţătorul Dobruşca?... Acesta aţi găsit că era lucrul cel mai bun de făcut?

— Un instigator, domnule senator. De altfel, aşa am primit ordin.

— Foarte nimerit ordin. Dacă instigatorul Dobruşca, pe care-l ştiu om de omenie şi cu autoritate în sat, dacă s-ar fi aflat el ieri aici, nu se întîmplau toate cîte le vedem. Nu crezi?

— Poate, domnule senator.

— Nu poate. Fără îndoială!...

— N-avem nici o vină, domnule senator. Executăm ordinele care ne vin de sus. În măsura în care se pot executa. Căci îmi

permit a vă informa că se bat cap în cap aceste ordine. La fiecare douăzeci şi patru de ore, primim măcar un ordin care anulează altul din ziua precedentă.

— Cunosc.

Iordache Cumpătă se pregăti să urce în sanie. Sergentul şef de post salută, lovind călcîiele.

— Trăiţi! Vom raporta despre vizita dumneavoastră în comună şi deciziile pe care ni le-aţi transmis.

— N-ai să raportezi nimic. Vedeţi-vă de datorie!.., Tu pleacă, Frăsino.

— Sărut mîna, coane Iordache... se repezi Frăsina lui Alecu Faraon să-i cuprindă palma.

— Lasă, copchilă... Tătîne-tu, ce face?

Frăsina s-a uitat la jandarmi şi a tăcut. Au tăcut şi jandarmii.

— Şi tu, Farcaş, ce mai stai? Pleacă...

— Ha?

— Pleacă! Ţine cinci franci de parale, că mult m-ai purtat tu cu patru cai înaintaşi, cînd erai om, nu umbra de-acuma...

— Ha?

Domnul senator s-a urcat în sanie, înfăşurîndu-şi pledurile pe picioare.

— Mînă, Toadere. Dă-i drumul!... Rămîneţi cu bine...

Nu s-a mai întors, să fluture mîna pustiului, cum o flutura odinioară spre capul scărilor, de unde îl petreceau cu ochii Lupache şi Ilenuţa Udrea.

Cînd au dat în drumul cel mare, Toader Gliga n-a întîrziat a împărtăşi stăpînului gîndurile sale.

— Eu zîc, coane Iordache, că astă-noapte s-au răsucit în mormînt, săracul conu Lupache şi sărmana coana Ilenuţa!... Ce mai zarvă şi viaţă ne-aştepta pe noi aicea, acu douăzeci şi cinci, douăzeci de ani! Mata sus, cu boierii; eu cu Farcaş şi ceilalţi, la odaia de lîngă grajduri. Şi-acuma?... Acuma a rămas Farcaş să tot strige ca un huhurez în nişte pustiuri năruite: Ha? Ha?... L-ai auzit mata?... Huhurez, să-ţi faci cruce dacă l-ai auzi noaptea: Ha? Ha?

— Mînă, Toadere, că nu ne-ajunge ziua pentru cîte avem noi de isprăvit azi.

4

Pe uliţele Dărmăneştilor, un singur om n-a răsărit la trecerea săniei, cu toată argintia chemare a zurgălăilor.

Intraseră pînă şi copiii în pămînt.

— De ruşine, coane Iordache! De ruşinea matale s-au ascuns! Că de-a altora, de ce să s-ascundă?... se dădu cu părerea Toader Gliga. Tragem la curte?

— Hăisa, bre!... Hăisa, la casa lui Cristache Fătu.

— Mai iaca unul care s-o chitulat!... Acela, după schinarea cît Ceahlăul, numai că-i Dănilă Cuţui.

Dănilă Cuţui, măcar că nici din cetaniile lui fecio- ru-său Ioniţă nu ştia nimic despre struţ şi despre obiceiurile struţului, cu mare grabă se îndemnase să-i urmeze pilda. Surprins în ogradă de sunetul zurgălăilor cînd sania a dat pe uliţa lăturalnică, îşi băgase nasul într-o căpiţă de paie şi părea că are de gînd să pornească cu dînsa în coarne.

Toader Gliga ar mai fi adaos alte spuse ale sale la asemenea hîtră arătare.

Le păstra însă pentru a le istorisi conaşului Manole, mezinul feciorilor Cumpătă, ca unuia care avea mare înclinare spre asemenea vesele tîlcuiri, şi un dar de comediant mai dihai decît măscăricii de la iarmarocul Călimanului.

Acum îşi puse strajă gurii, simţind la spatele său stăpînul întunecat.

La casa lui Cristache Fătu, le-a ieşit vechilul înainte, cu obrazul lungit şi cu ochii nedormiţi, ca după un priveghi de mort.

— Poftiţi înlăuntru, coane Iordache...

Glasul era şi el de înmormîntare.

— Ce face Damian? întrebă Iordache Cumpătă, urcînd scările.

— Tace, coane Iordache. Se uită înaintea ochilor şi tace, cum n-am văzut eu om tăcînd de zilele mele... Nici n-o mîncat. Am credinţa că nici n-a dormit toată noaptea.

— Ai să ne laşi singuri...

— Înţăleg, coane Iordache. Numai la mata ni-i toată nădejdea, să-l aduci pe picioare.

Iordache Cumpătă şi-a lepădat haina de iarnă în săliţa cu miros de gutui şi de mere, cu aşternut de cîrpe ţesute pe jos.

A intrat fără să bată şi s-a dus de-a dreptul la fratele ţapăn pe scaunul din faţa sobei, unde stătea în neclintire cu palmele pe genunchi şi cu ochii în fla-

căra focului. S-a aplecat, l-a cuprins cu braţul pe după gît şi l-a sărutat pe obrazul uscat:

— Bună ziua, frate Damiane!

Damian Cumpătă n-a tresărit, nici n-a răspuns îmbrăţişării.

A molfăit doar în gingii:

— Tu eşti, Iordache? Ai venit?,..

— Am venit... Am venit să te iau, să mergi la noi... Te roagă şi Smărăndiţa.

Fratele de pe scaun privi în loc, clipind cu pleoapele uscate şi zbîrcite, de broască ţestoasă. Nu arăta vreun semn de încuviinţare. Nici că l-a mişcat cumva, în vreun fel, această chemare frăţească.

Iordache Cumpătă a făcut cîţiva paşi, uitîndu-se la încăperea necunoscută, jumătate ţărănească, jumătate tîrgoveaţă. Oglinda verzuie şi învăluratâ. Un sfeşnic de alamă pe masă. Pat acoperit cu lăicer şi alte lăi- cere vărgate pe jos. În colţul dinspre răsărit, icoana, candela aprinsă şi un mănunchi de busuioc. Se întrebă cum îşi va fi petrecut noaptea în asemenea odaie şi cu gîndurile sale, omul smuls pe neaşteptate de-o năpraznă, din tabieturile sale de castelan.

Se întoarse şi-i puse palma pe umăr, cu înduioşată blîndeţe:

— Eu zic să şi mergem, Damian! N-ai pentru ce sta aici...

Damian Cumpătă nu se mişcă.

Întrebă numai cu glasul foarte împuţinat şi nelămurit:

— Ştii?... Ai văzut?

— N-am văzut. Dar ştiu, Damiane! Am aflat... Au să treacă şi acestea...

Pretutindeni acelaşi lucru. Un vînt de disperare, de urgie,...

— Pretutindeni?... Şi la tine?...

— La mine, nu. M-a păzit pînă acum bunul Dumnezeu.

— Hm!...

Iordache Cumpătă trecu peste acest „hm!" care nu era de prea frăţească bucurare.

Trase un scaun alături, ca să-l cerceteze mai de-a- proape la aceeaşi înălţime. Ghimpii albi şi ţepdşi din barba fratelui mai vîrstnic, crescuseră peste noapte ca pe-un obraz de mort. Bărbia spînzura în falca lipsită de dantură.

Cînd Damian îşi lua seama, strîngea falca de jos şi atunci faţa întreagă se scurta, bărbia se încovoia spre nas, gura se scufunda mai adînc şi obrajii se scofîlceau sinistru. Pentru un om atît de grijuliu cu el şi atît de dichisit, care-şi petrecea peste un ceas în sala de baie, bărbierindu-se, pieptănîndu-se, conformîndu-se cu stricteţe unui imuabil decalog de higienă; pentru un asemenea om, asemenea năruire fizică, însemna o suferinţă măcar tot atît de mare ca a năruirilor lăuntrice.

Aceasta o simţea prea bine Iordache Cumpătă, deşi preceptele sale de viată erau altele, mai primitive.

I-a pus mîna lată pe genunchiul osos:

— Doreşti ceva, Damian, înainte de a pleca?

— Ce pot să doresc?... Mi-au omorît şi pe Bock, bestiile!

— Hm!

Acum a făcut Iordache Cumpătă „hm!” cu toată pornirea frăţească din el, deodată răcită.

Şi-a tras mîna.

A spus:

— Cînd ajungem la Zapodia, discutăm asupra celor ce urmează a face aici.

— Ai fost?

— Unde, Damian?

— Sus, acasă! Să vezi...

— Ţi-am spus că nu. Am crezut că mai grabnic era să te văd pe tine întîi.

— Trebuie să te duci şi să vezi!

— Bine, Damian. Am s-o fac îndată ce-mi va fi cu putinţă... Acum mă aşteaptă o sumă de alte îndato- rinţe şi drumuri.

— Trebuie să te duci. Să vezi şi să-mi spui.

— Astăzi, Darnian?

— Acum...

Iordache Cumpătă s-a uitat Ia ceasornic. Nu-i îngăduia timpul.

Dar s-a hotărît, sacrificînd altele şi pe alţii din programul său.

— Bine, Damian. Mă duc... Aştepţi aici şi te pregăteşti de drum... Am adus blănuri, tot ce trebuie, fiindcă...

N-a isprăvit: „fiindcă toate scumpeturile tale, am auzit că s-au făcut praf şi pulbere".

— Iordache...

— Da, Damian. Ce este

— Bock. Trebuieşte înmormîntat Bock.

— Bine, Damian! încuviinţă a treia oară Iordache Cumpătă, cu rezerve mentale, ca un duhovnic care făgăduieşte agonicului îndeplinirea oricărei absurde fantezii. Vom face-o şi pe aceasta.

— Bestiile!... Atît ştiu să spună: Mămînt!... Mămînt!...

Iordache Cumpătă a trecut în săliţă să-şi îmbrace straiul de iarnă. L-a întîmpinat Cristache Fătu care Stătea la pîndă şi nevastă-sa, o femeie scurtă şi bon- doacă, simpatică la mutră, care aştepta gata cu o tavă unde pregătise pe şervet curat, gustări şi rachiu întăritor pentru stăpînul nemîncat şi nedormit al Dăr- măneştilor.

Lămurindu-se cum stau lucrurile, femeia s-a retras cu tava pe altă uşă, vădit mîhnită că bunele sale gîn- duri de gazdă nu şi-au aflat cătare. Iar Cristache Fătu a socotit că de datoria lui este să rămînă la faţa locului, de gardă, fiindcă în sat tot mai mocneşte ceva. Prea au intrat toţi în pămînt! La curte, Iordache Cumpătă îl va găsi pe celălalt

administrator mai tînăr, care cu jandarmii şi cu argaţii huţuli ai moşiei, încearcă a pune oarecare orînduială, culegînd rămăşiţa mobilelor şi aşezîndu-le, pe cît se poate, la locul lor. Căci prădăciune n-a fost. Ce este adevărat, se cuvine a o spune! O năpustire oarbă, ca un puhoi cînd

dau plutaşii drumul haitului de năhlapi sus, în munte, pornit să sfarme şi să mături tot din cale. Jaf nu!... Noroc c-au prins huţulii de veste şi-au stins focul de la magaziile maşinilor şi de la droşcării. Altfel se întîmpla încă şi mai desăvîrşit prăpăd, ca la Stănişoara.

— Aţi aflat ce-a fost la Stănişoara? întrebă încheind, Cristache Fătu.

— Cunosc. De-acolo vin.

— Atunci ai să faci mata asemuire, coane Iordache. Noi am scăpat mai ieftin... Aveţi asupra vreo armă?

Iordache Cumpătă l-a măsurat cu ochii, de la înălţimea sa puternic sprijinită pe picioare:

— Cînd m-ai văzut pe mine purtînd armă, Crista- che?... Armă-i viaţa mea întreagă!

— Drept, coane Iordache! recunoscu ruşinat Cristache Fătu, însoţindu-l pînă la sanie.

— Mergem la curte, Toadere! Fă pe drumul cel mare, poate-om întîlni o suflare omenească...

Toader Gliga a dat bici. Dar la clinchenitul clopoţeilor, tot nu s-a arătat nimeni, în ogrăzi, în tindă, la geamuri.

— Ai zice, coane Iordache, că-i un sat pustiit de ciumă, cum îmi spunea mie tata cînd eram eu un ţînc de copchil. Şi încă nici n-o-nceput...

— Ce să-nceapă, bre? Ce să mai înceapă?...

— Vînătoare de oameni, cum s-aude c-ar hi început în ţara de sus. Pe-aiştia de-aicea nu-i văd eu bine, coane Iordache!... Nu-i iartă el, boierul Damian.

— Taci şi mînă! îi reteză cuvîntul cu neplăcere Iordache Cumpătă, fiindcă tocmai la fel gîndea şi dînsul.

La curte, au năpădit înainte-i, pe scări, argaţii hu- ţuli, slujnicele, jandarmii, administratorul agronom Timişescu şi Herman, grădinarul. Toţi cu aceleaşi figuri de înmormîntare şi cu o ceremonie de supunere respectuoasă, după ritualul instaurat de Damian.

Stăpînul Zapodiei nu s-a simţit îa îndemînă în mijlocul acestei procesiuni prosternate.

I-a trimis pe ceilalţi la treburile lor, adresîndu-se administratorului cu tunică de piele de drac şi cu botforii galbeni:

— Rămîi numai dumneata!

— Vă roc să vizitaţi mai întîi sera, tomnu senator... ceru precădere Herman, cu deznădejdea zugrăvită pe obrazul unde şi favoriţii a la Frantz Iosef, zburliţi şi încîlcîţi acum, erau o altfel de imagine a devastării. De la seră la noi a început catastrofa, tomnu senator.

— De la sera dumitale? întrebă fără mirare, Iordache Cumpătă. Cînd oamenii de-aicea, pe ogoarele lor, strîng numai păpuşoaiele pelagrei, poate n-a fost o întîmplare că toate au început de la sera dumitale. Este şi ea un agent provocator pentru barbarii lihniţi de foarne şi împinşi la disperare...

— Barbaria cea mai complectă, tomnu senator! exclamă grădinarul care nu pricepuse nici pe departe tîlcul celor vorbite de stăpînul Zapodiei. Barbarie şi distrugere fără rost! Întrece imaginaţia tumneavoas- tră!

— Tot ce se poate. Deocamdată, aşteaptă!

Herman s-a retras, cu un aer dezolat de martir neînţeles în asemenea barbară ţară.

Iordache Cumpătă a intrat urmat de administratorul Timişescu, în clădirea înaltă, vastă şi sonoră. Acolo, argaţii şi slujnicile se trudeau să reconstituie din mutilate resturi de mobilier, solemna înfăţişare a interiorului, de care stăpînul Zapodiei nu s-a apropiat cu sufletul niciodată.

Rezultatul reconstituirii nu era dintre cele mai fericite.

Pe parchetul hîrşcît, dulapuri cu oglinzile sparte, scaune şchioape, mese hîite, fotolii cu îmbrăcămintea ferfeniţă, statuete ciunge. Toate, în încăperile cu tapetul jupoiat, zdrelit, pătat de mari rotocoale albastre,

purtau urmele palmelor asudate şi negre de pământ, ca nişte proaspete peceţi ale făptaşilor pe fişele serviciului antropometric. Sub candelabrele cu cristale în ţăndări şi sub draperiile sfîşiate, călcate în picioare şi pîngărite de iuftul cizmelor — toate subliniau acum într-o macabră caricaturizare, pretenţioasele ambiţii de castelan ale lui Damian.

Lipsea şi mai înainte aici orice suflu de intimitate, întotdeauna plana o răceală de muzeu, cu lucruri străine unele de altele, şi străine de căldura vieţii omeneşti.

Acum, înşiruirea mobilelor invalide în sălile prea înalte şi prea largi, cu ferestrele sparte, n-au stîrnit deci nici o jale îndestul de adîncă în inima lui Iordache Cumpătă. Departe de a simţi mîhnirea din casa scundă şi arsă a foştilor prieteni de tinereţe de la Stănişoara, nu-şi putea birui sentimentul de uimită milă pentru truda zădarnică a servilor.

— Crezi că aceasta poate să-l consoleze cu ceva pe fratele meu? întrebă, întorcîndu-se spre administratorul cu cizmele galbene. La ce folosesc toate? Şi de ce atîta zor?

Mitijă Timişescu îşi muşcă musteaţa mică şi neagră, făcînd un gest de dezarmare cu dreapta, în lături:

— Încercăm o inventariere, domnule senator. E tot ce se poate face pentru moment. Ca să constatăm ce există şi ce lipseşte. Iar pentru cele care există, să constatăm în ce stare se află. După-amiază voi proceda împreună cu jandarmii la o

inventariere amănunţită, sub dresare de proces-verbal.

— În ce scop?

— Pentru evaluarea pagubelor.

— Şi în ce scop evaluarea pagubelor?

— Pentru despăgubiri.

— Pentru despăgubiri?... Cine să le plătească?

— Statul! Sau cei care-au devastat...

— Cum, frate, la aceasta vă gîndiţi acum? se miră Iordache Cumpătă. Cine a dat ideea?

— Pot spune că n-a dat-o nimeni încă, domnule senator. A pornit de la mine. Autorităţile locale, jandarmii, primarul, au fost imediat de acord.

— Hm! Ai vorbit cu frate-meu?

— Nu, domnule senator. Nu l-am putut vedea. Lucrez din proprie iniţiativă şi cred că voi primi aprobarea deplină, fiindcă de un an de cînd sînt angajat aci, cunosc spiritul domnului Damian Cumpătă.

— Da. Văd că îl cunoşti bine! încuviinţă Iordache Cumpătă.

— Poftim?

— Nimic. Nu mai poftesc nimic.

Administratorul privi cu nehotărîre la fratele stăpînului său. Îl simţea nemulţumit şi nu pripepea bine de ce.

Se grăbi să adauge alte dovezi de iniţiativă:

— Am dresat şi o listă de vinovaţii principali. Sîntem siguri că se va proceda cu toată energia şi severitatea. În această direcţie, nu încape îndoială că domnul Damian Cumpătă comptează în primul rînd pe autoritatea intervenţiei dumneavoastră, domnule senator.

— Comptează? întrebă Iordache Cumpătă, privind în creştet la tînărul cu tunica de piele de drac şi cu botforii galbeni. Adică, da! Foarte bine... Comptaţi înainte, că aveţi pe cine compta!...

Întorcîndu-se în loc, a plecat spre ieşire. Administratorul îi călca pe urma paşilor, trecînd alături şi grăbindu-se să deschidă uşa, care era mai mult o uşă simbolică, pe trei sferturi sfărîmată, cu tăbliile de stejar negru desfundate.

— Doriţi să vizitaţi şi sera?

— Nu doresc! Dar am s-o vizitez, ca să satisfac dorinţa fratelui meu.

Pe aleea cu nisipul şi prundişul răscolit de picioare, presărat de crengi rupte, Iordache Cumpătă a privit fără emoţie la pomii desprinşi de pe şpaliere şi cu numeroase ramuri smulse, frînte, hărtănite cu coajă cu tot, încît trunchiurile arătau pînă la rădăcină rănile

albe. Îi părea că în ciuda acestor răni, pomii se vor fi simţind acum mai liberi, lăsaţi la fireasca lor creştere din muguri şi lăstari proaspeţi, aşa cum i-a făcut Dumnezeu.

Şi se mai întreba Iordache Cumpătă de unde-i vine oare asemenea răceală?...

Poate fiindcă de la început, de acum treizeci de ani, de cînd Damian s-a hotărît să dărîme conacul cel vechi şi să clădească o casă cu parc, cu seră şi împrejmuiri de cetate şi de castel, după planurile sale, încă de-atunci, deodată se înstrăinase de această parte a moşiei părinteşti, deşi făcuse dintotdeauna trup geamăn cu Zapodia. Acolo, la dînsul, cînd s-a arătat nevoia de-o casă mai încăpătoare pentru jivalania Smărăndiţei, au înălţat-o alături de cea veche, fără falnice turnuleţe de castel: iar casa bătrînească au cruţat-o şi tot în ea trăiesc, fiindcă păstrează în pereţi, în divanurile şi scoarţele vechi, în mesele bătrîneşti, căldura celor care-au vieţuit înaintea lor. Căldura celor care acolo s-au născut, au crescut, s-au bucurat, au suferit, au murit.

— Poftim, tomnu Senator! Intraţi...

Herman, lipit de uşă, i-a făcut loc să pătrundă în sera cu geamlîcul ţăndări.

Iar încă o dată, Iordache Cumpătă s-a minunat mai mult de lipsa jalei din el, decît de cele ce-i vedeau ochii. Ba a simţit ca o uşurare chiar, că nu-l întîmpînă dogoarea dospită şi umedă, putredă, care întotdeauna îl ameţea cînd îl tîra Damian aici, să-i arate exemplarele rare de orhidee. Bietele orhidee şi bietul Herman! Se căznise şi el să reconstituie

glorioasa colecţie, atît cît i-au îngăduit mijloacele. Măturase hîrburile, primenise mraniţa umedă şi grasă în cutii şi ghiveciurile de rezervă, ridicase şi sprijinise în cîrja beţigaşelor bandajate, florile cu lujerii striviţi, cu rădăcinile călcate în picioare, cu frunzele spînzurînd ofilite.

— Am salfat cîteva, tomnule senator!... Puţin. Foarte puţin. Nici zece la sută... Priviţi!... Olane şi

sobă stricată. Geamuri distrus total. Nu este căldură. Frig e morte la flori. Ordonaţi mă roc, cum facem, tomnu senator?

— Fă cum te-ajunge mintea, domnule Herman! Eu mă pricep la grîu şi la păpuşoaie, la lanurile mele, nu la gingaşele rarităţi ale dumitale.

„Forbeşte ca Ion! — gîndi domnul Herman. Exact ca Ion, forbeşte. Sînt oameni de la una şi aceeaşi ţară barbara!”

— Atunci ordine, aşteptăm tot de la tomnul Damian?

— Aşteaptă! N-aştepta!... Sfătuieşte-te cu domnul agronom Timişescu, de faţă. Îmi pare că sînteţi făcuţi să vă înţelegeţi mai bine.

Agronomul şi grădinarul au schimbat o fugară privire pe sub gene, păstrînd supusă atitudine de aşteptare.

— Am să trimit căruţe la Piatra, pentru a aduce pînă mîine dimineaţă toate cele necesare! încunoştinţă Timişescu, dovedind neostenita-i promptitudine la iniţiative. Pentru cele ce ni se vor putea procura de aci, comandăm telegrafic la Bucureşti. Cunoaşteţi pasiunea domnului Damian pentru seră şi flori. Cred că în asemenea momente trebuieşte menajată, ca o mîngîiere pentru celelalte pierderi şi neplăceri. Aprobaţi acest punct de vedere?

— Aprob... Aprob! răsuflă greu Iordache Cumpătă, deşi nu mai era căldura răscoaptă a olanelor să-l sufoce.

Herman, grădinarul, mai avea şi el un cuvînt de spus:

— Cunoaşteţi cît de mult a fost superat, tomnul Damian, astă-vară, cînd a stricat furtuna numai cîteva geamuri şi flori. Aţi vizitat atunci şi aţi văzut.

— Am văzut, domnule Herman. Sfîrşeşte mai grabnic. Despre ce-i vorba?

— Atunci a fost forte superat, pe ajutorul meu, numai pentru una mica greşala. Acum totul este din cauza altui ajutor, Ion, mult mai vinovat şi mizerabil! El a provocat şi distrus tot. Un act de adeverata nebunie. Trebuieşte pedepsit sever, mult forte sever. Temniţe şi carcer greu.

— Bine, domnule Herman. Nu mă îndoiesc că-şi va primi pedeapsa. Carceră şi temniţă grea! Măcar că pentru actele de adevărată nebunie, cum spui chiar dumneata că a fost cazul, nu prea stă scrisă pedeapsă în nici o lege.

Grădinarul şi agronomul au schimbat din nou privirea scurtă pe sub gene, socotind de prisos orice comentariu. Atît a îndrăznit Herman a mai adăoga:

— Vă roc mult, tomnu senator, nu spuneţi la tomnu Damian, cît de grav este catastrofa. Ascundem cît este posibil... Promit că am să repar mult, forte mult.

— Nu mă îndoiesc, domnule Herman... Rămîi sănătos.

Izbutind să-şi convingă fratele şi să-l urce în sanie, au pornit amîndoi spre Zapodia.

Tăceau, cu gîndurile înstrăinate unul de altul.

La jumătatea drumului, cînd Damian Cumpătă părea că dormitează înfăşurat în blănuri, a ridicat deodată mîna

slăbănoagă în mănuşă, strîngînd pumnul cu o tresărire de energie:

— Aşa am să-i strîng de gît, Iordache!... Să le arăt eu bestiilor!... Mămînt... Mămînt!... Le-arăt eu, mămînt!...

Iordache Cumpătă a tăcut, privind cu ochii săi decoloraţi depărtările.

— Am să-i depeşez chiar azi lui Jean. Jean Laho- vary...

— Bine, Damian. Aşa vei face. Acum stai liniştit.

— Acest Ion... Această bestie de Ion! Nu-i frate cu un vătaf de la tine? Aşa pretindea... Un vătaf, Si- mion.

— Nu ştiu! măslui a doua oară în acea zi adevărul, Iordache Cumpătă. Tot ce se poate.

— A dispărut. Spune Cristache Fătu că a dispărut... Trebuieşte scos din pămînt.

— Înţeleg! încuviinţă oftînd Iordache Cumpătă. Va fi scos din pămînt, pentru a fi din nou băgat în pămînt.

Pe Damian nu-l mulţumi acest răspuns.

Răsuci capul osos pe gîtul slăbănog de broască ţestoasă, ca să privească la fratele său în neclintirea-i ingîndurată.

— Nu sînt într-adevăr de la Prigoreni, aceşti oameni, vătaful de la tine şi bestia de Ion?...

— Ştiu eu?... Tot ce se poate. Nu-mi cercetez oamenii mei atît de aproape...

— Trebuieşte cercetat. Dacă e de la Prigoreni, acolo a dispărut... Întreabă vizitiul!...

Iordache Cumpătă întrebă în silă:

— Toadere! De la Prigoreni e de locul lui, Simion, vătaful nostru de la curte?... Parcă nu prea...

Toader Gliga, pricepînd ce fel de răspuns aşteaptă stăpînul său, împotriva firii şi datinilor de drum cu Iordache Cumpătă se arătă de astă dată foarte scump la vorbă:

— D-apoi cine-i mai ştie, coane Iordache, care şi de unde mai vin să se oploşească la Zapodia? Oameni din toată lumea...

Apoi păru cu toată grija încordată numai la naca- falele armăsarilor, care jucau în ham, strănutau, se-mpingeau cu boturile, simţind că s-apropie de Zapodia lor.

5

Orînda lui David Liftac din Prigoreni încăpuse pe mîna unor prea filotimi neguţători, care nu mai foloseau nici creta, nici pomelnicul din condica de datorii.

Chirilă Chitic şi cîţiva băutori de aceeaşi tagmă, după ucenicia mai în şagă, mai în silă, de două zile, se perindau acum la tejghea şi la pivniţă cu puteri de stăpînire deplină. Cu toţii zoreau la istovirea mărfii din rafturi şi a vinovaţilor din antale, după o rîn- duială nouă.

— Zici că după măsline ai venit, lele Catrină?

— Măsline, Chirilă!... Ş-o ţîrucă de untdelemn, că ne ţinem cu postul, ca să nu călcăm predica părintelui Eftimie...

— Bun! aproba Chirilă Chitic, clătinîndu-se după tejghea şi mai golind un ciocan de rachiu să-şi păstreze

puterile. Iaca-i bun! Cîte ploduri ai acasă, Ca- trino?... Patru, ori cinci?

— Dimoni, patru, Chirilă. Dară de guri, mai sîn- tem destule guri acasă... Cimotii, pe care le-am tot adunat pe lîngă noi. Bunica, de cînd îi mai mult oarbă precum ştii şi s-o darmat bordeiul peste dînsa. Şi nepoata lui Costache, de-o rămas orfană în postu Crăciunului...

— Care va să zică şase şi cu două, opt suflete, opt guri? Bun! aproba mai departe Chirilă Chitic, înfo- indu-se în sumanul petecit, cu oarecare falnică minunare, fiindcă din nevolnicul satului, ajunsese el acum un fel de duhovnic. Bine-ai făcut Catrino, să-i strîngi pe lîngă ’mneata!... Pentru care lucru, acuma cînd ne-o venit şi vadeaua noastră, primeşti două oca de măsline şi două de untdelemn! Mai primeşti zăce coîi de cit cu flori, pentru copchile... Marfă cea mai prima-ntîi, aleasă după gustu giupînesei lui David!...

— Să-ţi deie Dumnezeu cel de sus sanatate, Chirilă! Se vede c-ai cunoscut şi tu necazurile şi lipsa la viaţa ta. Iară acuma, mă bucură că n-ai uitat de ele...

Chirilă Chitic, înduioşat singur de atîta creştinească osîrdie, se mai cinsteşte, tot singur, cu altă măsură de rachiu şi trece mîna altora, grăbit să ajungă în odăiţa din fund a orîndei, pentru a nu lipsi de la sfatul necurmat de acolo. Mulţumeşte Domnului că au dat ascultare măcar cu atîta la poveţele lui Petrache Dumba şi că n-au dărîmat rafturile dughenei să prăpăduiască marfa, cum au purces-o dînşii la început şi cum au împlinit-o alţii pe aiurea. După jaful şi prăpădul de la curte,

s-au dezmeticit la o mai înţeleaptă socotealã.

Peste noapte, l-au fost încărcat pe David, orîndarul, cu toată familia într-o sanie, între buclucuri şi perne, ca să ţină tovărăşie celuilalt alai, cu fostul orîndar de pe vremuri, Hună sin Leiba, cu nepoţii şi guvernanta de la Viena. I-au mînat apoi la gară, sub pază, ca să nu sufere sminteală din partea altor răsculaţi din alte sate, de la Cotul Hăbăşească şi de-aiurea, poftindu-le drum bun şi călătorie sprîncenată. După care s-au simţit stăpîni pe moşia şi în satul Prigorenilor.

O îndoială i-a încercat numai spre amiază, cînd a venit ştire că Gheorghieş, feciorul părintelui Eftimie, ar fi fost arestat la gară şi întors la Iaşi cu paza baionetelor din spate.

— Bazne! o ţinea înainte Istrate Creţu, ridicînd ochii turburi de la clondirul de vin, fiindcă şi el, după puţine ceasuri de somn pe apucate simţea nevoia să prindă puteri. Bazne, măi oameni!

— Zice c-o văzut moşu Hrepţcu de la ocoale, cu ochii lui.

— Cine să-l aresteze şi de ce?

— Legea, Istrate!

— Care lege?...

— Legea stăpînirii, Istrate.

— Care lege şi care stăpînire?... Ieri umblase zvon că Gheorghieş ar fi fost ucis, cum am dat şi eu crezare... Şi văzut-aţi că nici vorbă de una ca asta! Acu, alta, tot aşa de încornorată că l-ar fi umflat din drum pe sus, fiindcă venea cu hîrtie la mînă pentru pămînt... Apoi cum să-l pună la arest, tot cei care i-au dat hîrtie la mînă? Staţi strîmb şi judecaţi drept!... Bazne şi scorneli!... Sofronie Leahu, care stătea într-adevăr strîmb,

într-o rîlă, cu totul pe masă, pentru a se învrednici să judece drept, cerea încredinţare aceluiaşi clondir de vin, deşertînd ulcica şi ştergîndu-şi musteţile aspre cu mîneca sumanului.

Purtă ochii la încăperea unde de ieri se aflau şi-aicea dînşii stăpîni şi unde se îngrămădiseră gunoaie pe jos, talere murdare şi gărăfi golite pe masă, hîrtia

verde a pacurilor de tutun şi fărîmiturile de covrigi amestecate cu rămăşiţa cîrnaţilor afumaţi. Asemenea gunoaie şi murdărie, cereau o mînă să pună rînduială. Iar mîna lipsea. Cum lipsea o minte pentru a pune rînduială în aşteptările, în hotărîrile şi faptele lor.

De aceea grăi cu îndoială:

— Să dea Domnul, frate Istrate, a fi numai bazne şi scorneli! Vorba-i că dacă-s numa bazne şi scorneli, de ce nu-i el, Gheorghieş, aicea, între noi, cum ne-o făgăduit a fi?

— Şi ce te doare pe tine asta?... se pieptoşă Istrate Creţu. Iaca, pînă una alta, ca să nu vă socotiţi orfani şi fără nici un căpătîi, mă leg să vă fiu eu ştiudentul vostru!

Sofronie Leahu rămase cu mîna încremenită pe toarta ulcelei, de atîta uimire:

— Cum să ne fi tu ştiudentul nostru, Istrati?

— Iaca aşa cum mă vezi!... Carte nu ştiu?... Atîta minte n-am şi eu?... Nu v-am dus la bine? Nu v-am scăpat eu de arendaşii şi crîşmarii pe care-i credeam noi mai înfipţi decît căpuşa în pielea oii?... Mai vezi picior în toţi Prigorenii?... Fără vărsare de sînge şi fără moarte de om. Destul că i-am sgîlţînat o leacă, să ne simtă mîna!

— De sgîlţînat bine i-ai sgîlţînat, mămulică-mamă! se înveseli la amintire, Sofronie Leahu. Cleamp- cleamp!... Parc-aud cum mai clempănea capra lui Hună!... Mă miară că nu şi-o muşcat limba...

— De-acu limba din gura lor să şi-o mai muşte! Că de muşcat pe alţii, nu-i văd eu, nici pe Hună, nici pe alde Sidor şi Marcus! întări Istrate Creţu, parcă simţea şi el nevoie să se încredinţeze de acest adevăr.

Se uită întunecos la peretele scorojit, la tovarăşii de masă, apoi întrebă cu glasul mai jos:

— Da Dochiţa unde-i?

Ceilalţi s-au ferit a răspunde, ferindu-se şi a privi unul la altul.

După minunarea de ieri, cînd ău văzut-o răsărind în prag cu rochia albă de mireasă, acum se simţeau

stînjeniţi. Nu fusese nici arătare, nici faptă de femeie în toate minţile. Şi simţeau dînşii într-un fel nelămurit. că arătarea şi faptele ei, se potriveau pe-o aidoma măsură cu faptele lor de-o zi încoace. Îi luase ca o apă. Au dat iama în gospodăria şi hambarele şi avutul de la curtea arendaşului. Au pus stăpînire şi dau iama în marfa orîndei. Parcă mai lipsea totuşi ceva. Mai lipseşte ceva. O întărire a dreptăţii lor, cu lege şi cu peceţi.

Poate că tot mai chibzuită fusese socoteala lui Gheorghieş, ştiudentul, şi a lui Petrache Dumba, măcar că-şi pierduse şi el mintea ieri, sfărmînd cu amarnică mînie maşinile şi vînturările din magazia lui Iuju.

— Da Dochiţa, unde-i? stărui cu întrebarea Istrate Creţu. după ce şi-a deşertat, plescăind, fundul clondirului.

— Las-o pe Dochiţa! făcu Sofronie Leahu uitîndu- se-mprejur. Ia aminte la altceva, Istrate, dacă zici tu că te-ai făcut ştiudentu nostru, în lipsa lui Gheorghieş!... Bagi sama că ne-am împuţinat? Cîţi sîntem? Opt, zăce!... Ceilalţi s-au amistuit... Stau la fereală, după ce-au cărat acasă cît au putut duce cu spatele şi cu ţuhalii.

— Şi ce-i cu asta?

— Zic, că-i sămn prost cu asta, Istrate!... Unde-s măsurătorile, să intrăm pe pămînt, fieştecare cu plugul pe ogoru lui? Fiindcă pentru asta, nu pentru alta, o venit Revoluţia!... Unde-s măsurătorile? Unde-s hotărnicii? Unde-s actele de ohavnică stăpînire?...

Istrate Creţu îndepărtă de la el asemenea întrebări neplăcute:

— Are să vină şi rîndu lor. Aşteaptă tu, Sofronie!

Sofronie Leahu a prins a rîde mînzeşte, chemînd şi mărturia celorlalţi:

— Îl auziţi?... Mi se pare mie că începe a vorbi şi el acuma ca Petrache Dumba?... Aşteptaţi!... Aşteptaţi!... Ce să mai aşteptăm?

— Legea cea nouă!... Iară pînă la legea cea nouă, mişcă-te Chirilă, orîndarule, şi mai schimbă clondi- rile că ne-am uscat!

Chirilă Chitic s-a ridicat cu gărăfile goale să-şi împlinească datoria de orîndar,

Dar în loc a se întoarce cu ele pline, după o clipă s-a ivit în prag cu obrazul galben ca turta de ceară şi cu ochii holbaţi, cu dinţii clănţănind cum clempă- nea capra bătrînului Hună, într-o neaşteptată vestire:

— Vine armata!

— Cum asta? se împotrivi a da crezare Istrate Crefu, ridicîndu-se proptit pe picioare. Ce armată?

— Armata majestăţii sale, că numai una este! O auzi?

Drept răspuns, din depărtare a străbătut un glas subţire de trîmbiţă, care a trecut prin toate inimile ca o împunsătură fierbinte şi dureroasă de sîrmă înroşită la foc.

Încă din tren, la jumătate cale de Bucureşti, senatorul Iordache Cumpătă a înţeles că merge spre o lume cu faţa schimbată.

Urîtă şi scîrbavnică faţă! Chiar mai urîtă şi mai scîrbavnică decît cea veche pe care o ştia. Nu se vedeau chipuri pătrunse de-o îngrijorare adîncă şi de semnul dezlănţuirilor dintr-acest ceas, al doisprezecelea. Numai o panică uluită, prostită, lacomă de alte năstruşnice zvonuri culese din gară în gară. Şi numai o furie neputincios scrîşnită pe oamenii răzmeriţei din sate.

Plesnise smalţul de optimism, de zeflemea, de levantină isteţime.

Oricine se arăta gata să creadă orice; îndeosebi să propună prăpăstioase soluţii care să le apere pielea şi să-i răzbune.

— Ce face guvernul, domnule Cumpătă? Ce face armata?... întrebă un moşier fost şi el senator în precedenta legislatură, Mişu Gheorghiadi, urcat în tren de la Rîmnicul-Sărat, cu nevasta, cu calabalîc şi două

nepoate, deşirate şi firave, nedormite, cu ochii tresărind încă de spaime. Uită-te la noi! Cu atît am scăpat... Şi mulţumesc Domnu-lui că am scăpat!...

— Mulţămeşte! încuviinţă Iordache Cumpătă, cu gîndul la mîhnirile şi îngrijorările sale, care luptau cu mîhniri şi îngrijorări de ordin mai general. Să mulţămim cu toţii Domnului că am scăpat, dacă vom scăpa pînă la sfîrşit.

Fostul senator, Mişu Gheorgbiadi, scund şi rotund, se frămîntă pe canapeaua roşie de pluş, ştergîndu-şi năduşeala de pe obrazul măsliniu cu batista mototolită.

El nu aşa înţelegea lucrurile.

Se adresă celorlalţi tovarăşi de compartiment, înghesuiţi cîte doi pe-un loc; iar după numărul bagajelor, după armele în tocuri şi după înfăţişare, tovarăşi desigur şi întru aceleaşi pătimiri:

— Domnului să mulţămim? Domnul să ne apere?.... Pînă la Domnul din cer, avem un guvern pe pămînt. Ce face acest guvern?

— Ne lasă pradă pitecantropilor din caverne! declară cu un surîs subtire şi amar, scîrbit, vecinu-i din faţă, un domn uscăţiv, între două vîrste, cu pieptănătura şi îmbrăcămintea pretenţioasă. Noroc de revolverul acesta! (Arătă spre tocul de piele, atîrnat în cuierul de deasupra.) Şi noroc de prezenta de spirit a unui argat credincios... M-am îmbrăcat în haine ţărăneşti şi am călărit toată noaptea, pe-o gloabă, pînă la Focşani. Acolo, noroc că-mi aveam o garderobă de rezervă acasă; altfel aş fi fost nevoit să călătoresc în haine de împrumut sau în

costumul de carnaval al primarilor de la Expoziţia Jubiliară. Pentru acest epilog de operă tragic, nu comică, aşa cum a fost pînă mai dăunăzi, opera comică a anului jubilar; pentru aceasta am părăsit Parisul, confortul, civilizaţia — să fac agricultură la moşia părintească, în ţara lui Ciubăr Vodă şi a pitencantropilor din caverne!

— Şi noi tot aşa, am fugit în toiul nopţii! se spovedi alt călător, proprietar din Putna, roşcovan şi

nebărbierit de-o săptămînă, întorcîndu-se spre consoarta cu obrazul muncit de ticuri. Să vă istorisească soţia mea prin cîte am trecut, că ea are şcoală mai rafinată, penzion... Eu sînt mai de la pămînt. N-am avut vreme. Din tinereţe, tot cu mîrlanii de la cîmp, c-am luat-o de jos! Spune, Marieto! Spune, draga mea, cum am scăpat noi din ghiara *ticandropiilor.*

— Oh! Nu-mi mai aminti, Panaite!... imploră doamna, clipind nervos din pleoape şi suspinînd teatral!... Domnii îşi imaginează cum am scăpat, fiindcă desigur au trecut prin aceleaşi momente dramatice. Nu domnilor?... N-am să uit niciodată, această noapte de calvar...

Fostul senator, Mişu Gheorghiadi, se răsuci pîcnind pe nări:

— Auziţi, domnule senator Cumpătă? Acesta e calvarul nostru! Bine spus: nopţile noastre de calvar!... Avem o oştire, căreia îi votaţi bugetul în fiecare an, cum l-am votat şi eu, domnule senator, cînd am fost colegi, că mai eram şi-acum, dacă nu mă lucra oculta de la centru. Avem o oştire pe care o hrănim, o îmbrăcăm, o instruim, o înarmăm. Ce face?

Iordache Cumpătă a răspuns în silă, privind afară, pe geam, la cîmpurile măturate de viscolul iscat peste noapte:

— Nu pentru isprava la care te gîndeşti dumneata, acum, am votat, mi se pare, bugetul armatei, pe care de altfel o hrănim, o îmbrăcăm, o instruim, o înarmăm, cu mult mai puţin şi mai prost decît îţi închipui dumneata.

— Cum mai puţin şi mai prost?... se scandalizã fostul senator Mişu Gheorghiadi, pîcnind şi mai agitat din nări. Cum aceasta? Am văzut cu ochii mei cifrele bugetului... Un sfert din excedentul jubilar!

— Ai văzut cu ochii dumitale ţifrele, încuviinţă Iordache Cumpătă, dară n-ai văzut ţifrele cîştigurilor, pe care le-au încasat furnizorii şi samsarii furnizorilor. Şi nu de asta e vorba! Hrănită ori nehrănită, îmbrăcată, ori neîmbrăcată, adică la ce-i vinovată oştirea,

soldaţii şi comandanţii, să pună capăt unor disperări pe care guvernele le-au pricinuit şi au stat nepăsătoare la ele?... Vinovaţi sîntem cu toţii! Eu, dumneata... Cei care-au votat şi cei care s-au ales cu voturi, ca să uite pentru ce-au iost aleşi. Dar armata?... N-aş vrea să fiu în sufletul celor purtaţi de colo-colo, să facă linişte. Nici în sufletul soldaţilor. Nici al unora dintre comandanţi, dacă au inimă de oameni.

— Atunci fiţi în locul meu! În pielea mea! îşi zvîr- coli braţele scurte fostul senator, într-o agitare cres- cîndă. N-are armata curaj şi suflet să tragă? Să che-măm armata austro-ungară; sau armata rusească, să ne facă ea ordine!... Să ne apere ele avutul şi viaţa! Să tragă ele în ţoapele, în care s-a zborşit zeama de fasole!

— Ar fi o idee! se acăţă de ea moşierul cel roşcovan, apelînd îndată şi la autoritatea nevestei: Nu, Marieto? Ce zici, mico?

Doamna cu ticuri clipi şi lăsă să-i treacă pe obrazul veşted o învăluire de tremurături mărunte ca încreţiturile de pe luciul apelor suflate de vînt, aprobînd:

— Evident, Panaite!

Celălalt domn, uscăţiv, care scăpase în straie ţărăneşti, călare, destăinui o informaţie din sursă sigură:

— De altfel, ideea au avut-o vecinii, înaintea noastră. Au concentrat divizii la frontieră. Ar fi o salvare! Unica salvare!

— Cum puteţi vorbi aşa? se minună Iordache Cumpătă, privind pe rînd chipurile tovarăşilor din vagon, de care se simţea el mai străin decît de nişte,

oameni din lună. Acestea sînt vorbe şi simţiri de romîn?

Fostul senator Gheorghiadi, din nou s-a zvîrcolit pe loc:

— Dar faptele şi simţirile răsculaţilor care jefuiesc, care ucid, care dau foc, care distrug o avuţie naţională, sînt fapte şi simţiri de romîn, domnule Cumpătă? Încă o dată, v-aş pofti să fiţi în locul meu, al nostru, să văd dacă aţi mai vorbi atît de calm!... Să văd dacă n-aţi arde de nerăbdare, să vă puteţi în-

toarce acasă cu o gardă zdravănă, să puneţi criminalii la stîlp? Să văd dacă aţi căpăta linişte pînă ce n-or fi împuşcaţi toţi, să muşte din pămîntul pe ca- re-l tot cer şi nu se mai satură?

— Nu prea cred...

— Ştiu! Vă dă mîna. După ce v-aţi asigurat din timp, cu gardă care să vă păzească viaţa şi averea.

— Asta s-o crezi dumneata, stimabile!...

— Adică vreţi să spuneţi că în calitate de senator, chiar independent, n-aţi cerut şi n-aveţi pază de baionete şi puşti, la moşie?

— Nu vreau să spun nimic, stimabile domnule fost coleg!

— Adică nu v-a supărat nimeni?

— Deocamdată nu m-a supărat nimeni.

— Ciudat!

— Nu-i nimic ciudat. Nu s-au ridicat ei ţăranii să-şi iasă din fire, fără o pricină întemeiată. În afară de pricinile generale nu s-au ridicat şi fără anume pricini locale. De la om, la om. De la proprietar sau arendaş, la pălmaşii de pe moşie. Acolo unde n-au avut a se plînge de prea multă asuprire sau înşelăciune, n-au avut de ce să dea năvală cu furcile şi cu şomoioagele de paie aprinse. Cam rar e adevărat; dar rar, din a cui vină?

— Adică vreţi să spuneţi că eu?... că noi?...

Iordache Cumpătă îl întrerupse cu glasul blajin:

— Nici de daţa asta nu vreau să spun nimic, stimabile fost coleg. Înţeleg... Eşti un om necăjit şi lovit... În asemenea împrejurări, numai sfinţii s-ar depăşi să cuvinte fără patimă. Iar cum nimeni

dintre noi nu-i sfînt, nimeni nu ne poate cere ce-i peste puterile omeneşti. Aşa că mai bine să vorbim despre altceva! Ori să nu vorbim despre nimic...

Fostul senator şi-a înghiţit cuvintele de pe buze, trăgîndu-se posomorît la locul său, aprinzînd o ţigară, cu mîna tremurătoare de clocotul din el şi schimbînd cu tovarăşii de compartiment, aceeaşi privire de înţelegere pe care Iordache Cumpătă o mai simţise

între administratorul Mitiţă Timişescu şi grădinarul Herman, în sera devastată a fratelui său Damian. Îl apăsau aceste priviri vrăjmaşe. Îi părea rău că a vorbit cum vorbise. Erau oameni în stare să-i priceapă spusele? Mai ales după peripeţiile prin care vor fi trecut toţi; şi uscăţivul necunoscut, care abandonase ca şi Damian, confortul şi civilizaţia Parisului pentru a scăpa într-o noapte de urgia iobagilor, deghizat în straiele lor; şi perechea care aştepta salvarea de la oştirile străine care pîndeau la frontieră; şi doamna fost senator Gheorghiadi care nu suflase un cuvînt; şi cele două nepoate, firave şi bălane, nedormite, care-l priveau ca pe-un monstru.

Nu mai putu suporta atîţia ochi ţintiţi asupră-i, cu atît de duşmănoasă patimă. A ieşit pe culoarul vagonului, hotărît să rămînă acolo, în picioare, la geam, pînă la Gara de Nord, cu neliniştile, presimţirile şi mîhniriîe sale.

În pînza de viscol subţiată pe alocuri, prin fereastra aburită, se zăreau sate şi conacuri fumegînd.

Apoi cîmpurile albe de omătul proaspăt aşternut peste întinderile pînă ieri zvîntate de adierile primăverii. Şi arar, în cîte-o staţie, încrucişîndu-se trenuri militare cu soldaţi tăcuţi şi întunecaţi; trenuri de persoane cu îmbulzeală de călători din aceeaşi tagmă a surtucarilor bejănari; pe peron vînzători de ziare strigînd ediţiile speciale cu titluri negre şi mari, pe întreaga pagină.

Din acele gări răzbăteau pe culuar alţi fugari, cău- tind locuri, vociferînd, oftînd, înjurînd, blestemînd. Unii căzînd îndată

în deprimare, după gălăgia de-o clipă, resemnîndu-se să moţăiască pe geamandane. Ceilalţi răcorindu-şi amarul în crunte imprecaţiuni la adresa căilor ferate, a guvernului, a oştirii, a administraţiei care şi-a pierdut capul.

Dar toţi vorbindu-şi fără să se cunoască, recunos- cîndu-se din aceeaşi familie, legaţi de aceeaşi nefericire comună. Toţi împărtăşindu-şi cu ofuri şi suspine, cu ochii injectaţi de ură, cu gesturi încă bîntuite de

groază urgiile prin care au trecut şi peripeţiile altora mai puţin norocoşi, care-au rămas prizonierii răsculaţilor sau zac acum în capitalele de judeţ, cu doctori la căpătîi. Şi toţi adăogînd alte zvonuri care de care mai uluitoare la zvonurile celorlalţi, repezindu-se cu alte supralicitări de represiuni răzbunătoare la represiunile propuse de ceilalţi; să-i împuşte pe răsculaţi! ba să-i spînzure pe marginea şoselelor de stîlpii de telegraf; să-i tragă în ţeapă! să le bombardeze satele cu artileria! să-i jupoaie de vii! să-i stîrpească, pe rudă, pe sămînţă, o sută de mii, două, o jumătate de milion!

Iordache Cumpătă se silea să n-asculte glasurile ce puneau sămînţă străină de gînduri în mîhnirile care aveau nevoie de singurătate.

La Căliman nu s-a putut abate. Trenuri înzăpezite; circulaţia întreruptă de viscol, la acest început de martie, ca în toiul iernii, la Bobotează. Pentru a cîş- tiga timp a chibzuit să se repeadă douăzeci şi patru de ore la Bucureşti, să semneze memoriul puţinilor colegi şi prieteni ce-au întrevăzut încă de acum un an ispăşirile de-acuma. Apoi îşi hotărîse să plece la Tîrnauca pentru a aduce acasă pe Ada şi pe Mariana, fiindcă după ştirile depeşelor, spre şesul Dunării răscoalele au luat o întorsătură mai sîngeroasă de-cît oriunde. Luaseră adevărata lor faţă de răscoale ale împilaţilor împotriva împilatorilor, fără deosebire de condiţii, de naţie şi de rit; proprietari vechi şi noi, arendaşi, administratori, vechili, prefecţi, primari... De-a valma, o apă ş-un pămînt.

Nu mai erau abătute, ca în Moldova, cu deosebire asupra arendaşilor şi conacelor de moşii arendate. Poate şi fiindcă în acea parte a ţării, învoielile agricole erau încă mai crunte, cu dijmuiri şi puzderie de ruşfeturi. Poate mai ales, fiindcă printre clăcaşi dăinuia o mai îndîrjită tradiţie de luptă, de la pandurii lui Tudor, la ţăranii revoluţiei de la 1848 şi la răsculaţii satelor din 1888, cînd şi unii ostaşi au lepădat armele şi n-au vrut să tragă.

Pe dînsul îl trăgea sufletul spre cele patru zări, în patru deosebite locuri unde se afla nevoie de el. Acasă. La Căliman, unde ginerele Dimitrie Petreanu îşi trăia cele din urmă zile. La Tîrnauca, unde pe celălalt ginere, Voicu Cojan, îl aşteptau fără îndoială răzbunătoare răfuieli. La Senat, unde cuvîntul său cinstit şi lat, apăsat, ar fi ajutat poate la dezlegări mai puţin nesăbuite, decît acele pe care i le-au auzit urechile în compartimentul bejănarilor. Dintre toate aceste griji, cea mai puţin apăsătoare era tot pentru stările lăsate acasă, la Zapodia, măcar că în bătaia viforelor rămăsese numai tovarăşa-i de bătrîneţe, un pumn de femeie cu toiegelul ei de abanos: „scurt!...” Dar socotea că nu prea are a se teme. Acolo făcea zid de apărare, deşi nevăzut, însă nesfărîmat, viaţa lor întreagă. Pe cînd aiurea?... Pretutindeni sorocul neînduratelor judecăţi, cum îi bîntuie acum pe aceşti fugari care caută vinovaţi oriunde, în afară de sufletul şi de faptele lor.

Iordache Cumpătă, cu spatele întors la înghesuiala şi la oţărîtele imprecaţii de

pe culoarul vagonului, din compartimente, din întreg acest tren al ofurilor şi blestemelor, a şters cu podul palmei pojghiţa de gheaţă din geam şi a privit în îngîndurată neclintire cîmpurile albe. Prin aceste locuri străbătute acum de goana gîfîită a trenului, viscolul se alinase. Sub straiul sclipitor în soarele dimineţii, totul părea lipsit de ameninţare, firesc, luminos, într-o amăgitoare pace.

Dar pe linia zării, în latura satelor, după perdelele de plopi ale conacurilor, se zăreau aţe de fum înălţîndu-se răsucit spre cer.

Şi pe şosele treceau grăbite, în trap, escadroane de călăraşi, bateriile de tunuri, ca într-o adevărată desfăşurare a trupelor pe-un cîmp de război, cum ajunsese întreaga ţară, după orgia festinurilor jubilare. Stăpînul Zapodiei îşi ştergea ochii şi nu-i venea să-şi creadă ochilor. Ştiuse că va suna ceasul acesta, dar nu-şi închipuise că va lua asemenea întorsătură de război, de la un capăt al ţării la altul.

În Gara de Nord, chiar de pe peron se vădea schimbarea la faţă a capitalei.

Acolo, unde toată vara de anul trecut au fost fanfare, ghirlănzi de brad, drapele şi alaiul necurmat al oaspeţilor de la Expoziţia Jubiliară, se revărsau acum din trenuri arendaşii şi moşierii izgoniţi ai ţinuturilor muntene şi oltene. Cu altfel de larmă şi altfel de chipuri decît cele de astă-vară. Cu altfel de larmă şi altfel de chipuri decît cele din gara Iaşilor, despre care-i istorisise senatorului Iordache Cumpătă, mezinul său, Manole.

Nu se înşiruia ca acolo, procesiunea de oameni speriaţi, cu ochii într-o buimacă rătăcire. Aici, figuri aspre, răstite, mînioase, mestecîndu-şi în măsele fă-găduielile de neîntîrziată răzbunare. Oameni care purtau în bagaje arme, care răcneau la hamali, care îşi căutau rubedeniile ieşite să-i întîmpine şi în loc de bun găsit, întrebau cu înfrigurare:

— Ce s-aude? Se schimbă? S-a schimbat guvernul?... Le-a rasolit vodă pă rable, mă neică, mă?

Aceasta era preocuparea cea mai de seamă şi întrebarea cea mai stăruitoare. Se schimbă guvernul? Vine altul, cu mină mai tare, să treacă la fapte, adică la represiuni mai crîncene, generale, nu la zăpăcite măsuri contramandate a doua zi?

Din birja care-l ducea la hotel, Iordache Cumpătă cercetă şi feţele trecătorilor de pe stradă. Forfotă mai agitată ca de obicei. Ziare citite la colţ de trotuar; mereu alte ediţii speciale de-o singură foaie. Pretutindeni patrule de soldaţi. Pe ziduri, peste afişele galbene şi roşii, vestind reprezentaţiile lui *Feraudy,* turneul *Emma Carelli* şi *Giuseppe de Luca,* trupa de negri la *Berăria Imperială,* concertele lui *Leo Slezak,* reprezentaţiile *Eleonorei Duse,* la *Naţional;* peste aceste încă nedecolorate mărturii ale unui huzur şi ale unei lipse de presimţiri după chipul şi asemănarea Bucureştilor, se iviseră alte placarde: proclamaţii, chemări la adunări studenţeşti, la întruniri socialiste, manifeste, convocarea marilor proprietari. Şi alţi vîn-

zători de ziare, mereu alţii şi alţii fluturînd foile şi zbierînd alte ediţii speciale, cu titluri compacte: *Devastările din Vlaşca şi Teleorman! Iminenta dimisie a guvernului! Sîngeroasete răscoale din Olt!*

La hotei abia a găsit o cameră lăturalnică, pe un capăt întunecos de coridor.

Portarul îşi ceru scuze că şi-a permis a oferi camera de totdeauna a domnului senator, refugiaţilor din Vlaşca şi Teleorman, din Olt, din Ialomiţa, din ţinuturile cele mai incercate de prăpăd.

— La dumneavoastră, domnule senator?... vru să afle portarul, ridicînd ochii şi înfingînd creionul chimic după ureche. Bună pace?

— Lasă-mă! îi curmă pofta de vorbă, Iordache Cumpătă. încearcă mai bine să-mi capeţi legătura telefonică cu primăria Tîrnauca!

— Cu neputinţă, domnule senator. Au mai încercat toată dimineaţa şi alţi pasageri. Comunicaţia întreruptă.

— Cum frate, cum întreruptă?

— Toate firele telefonice tăiate, domnule senator. Aci s-a lucrat cu organizaţie, cu sistem... Poate că obţineţi ceva prin Interne, sau de la Senat...

— Bine! Lasă-le acestea. Nu ţi-am cerut poveţe...

Portarul îngăimă încurcat alte scuze, nedeprins cu asemenea fel de-a vorbi din partea unui client întotdeauna blajin şi sfătos.

Iordache Cumpătă mai avu a îndepărta o sumă de călători cunoscuţi şi necunoscuţi, care-i dădeau asalt să afle

ştiri despre situaţia răscoalelor din Moldova, despre schimbarea guvernului, despre trupele austriace concentrate la frontiera Bucovinei şi cele ale ţarului, concentrate la Prut.

— E adevărat, coane Iordache? Numai de-ar fi adevărat, că numai d-acolo ne vine mîntuirea!...

— Cum, frate? Şi dumneata? Ce oameni, Dumnezeule! Ce lume!

Stăpînul Zapodiei, pe care-l alungase de-acasă numai grijile sale pentru alţii, a trecut înainte. În urmă-i

a rămas preopinentul, gesticulînd în mijlocul unui cerc de alţi proprietari şi arendaşi, adunaţi după ştiri în sala de aşteptare a hotelului.

Aceiaşi oameni, aceeaşi lume, cam cu aceeaşi stare de suflet şi aceleaşi cuvinte, l-au întîmpinat şi la Senat, în bufet, înainte de deschiderea şedinţei.

Laurenţiu Sarandà, perora în picioare, între mumiile cu obraji de pergament scorojit şi cu redingotele îm- bumbiate pe scheletele deformate de gută:

— Aceasta este opinia mea, ireductibilă, monşerrr! Irrreductibilă! Preferrr o ordine rrrestaurată de armatele vecine, unei ordini pe care să ne-o octroieze un guvern de instigatorri de speţa lui Harrret, Morrr- ţun, Stere şi toţi aventurrierrrii pretinsei democrrraţii cu tincturrră cînd socialistă, cînd poporrranistă! Toţi rrroşii lorrr!... Aci sînt de acord cu Petre Garp, deşi am fost toată viaţa în divergenţe fundamentale. Fundamentale! Nu obserrrvaţi manopera? E încă o manoperă takistă, care speculează evenimentele pentru a da guvernul peste cap!... Vă garrrantez perrrtinamen- te, că Take a luat contact cu Ionel Brrrătianu, pe uşa de din dos. Eterna sa predilecţie pentru *L'escalier de service*[1]*!* Incurrrabilă, monşerrr! Incurrrabilă! A doua natură... Sînt făcuţi să se înţeleagă admirabil şi să exploateze aceste momente grave. Au aceleaşi scopurrri. Scopurrri de-o mizerabilă simetrie: Take să-l torpileze pe Premierrr, Ionel să-l torpileze pe Mitiţă Sturrrza. Amîndoi vînează şefia! Avem de

[1] Scara de serviciu.

răspuns în faţa istorrriei peste douăzeci, peste cincizeci de ani! Ce-aţi făcut în momentele grave? va întreba istorrria. Urmaşii noştri vorrr răspunde cu fruntea sus: Şi-au făcut datoria! Au salvat Patria şi viitorrrul! Aceasta e lozinca momentului: patria şi viitorrrul, monşerrr!...

Iordache Cumpătă s-a depărtat, trecînd pe lîngă alte grupuri cu feţele lungite şi mai puţin pătrunse de această lozincă a momentului.

Erau proprietari devastaţi din ţinuturile Munteniei şi Olteniei care adunau semnături pe moţiuni-proteste cerînd represiuni imediate şi energice, cerînd despăgubiri şi garanţii.

O asemenea hîrtie i-a fost şi lui înfăţişată, dar a refuzat s-o iscălească. Îşi căuta prietenii. I-a găsit în biroul unei comisiuni unde dezbăteau altfel de moţiuni şi proteste.

Toţi s-au ridicat, răsuflind cu uşurare.

— Bine că venişi, iubite Cumpătă! rosti cel mai inimos dintre dînşii, deşi cel mai bătrîn, ridicîndu-şi ochelarii pe frunte şi cercetîndu-l în ochi. Pe la tine, ce veste?

— Bine! Cît se poate spune bine, pe asemenea vremuri. La mine bună pace, dar împrejur?...

— Am văzut depeşele. La fratele tău, Damian, dezastru! Te rog să-i exprimi cele de cuviinţă... Am făcut şcoala împreună, la Paris...

— Să lăsăm... îndepărtă Iordache Cumpătă, asemenea condoleanţe care nu-l încălzeau. Să ne întoarcem la datoriile noastre, de mai obştească grabă! Cum stăm?

— Cum să stăm? I-ai auzit! I-ai văzut! Dacă ai trecut pe la bufet, ai putut să-i auzi şi să-i vezi.

— Da, frate, i-am auzit şi i-am văzut.

— Ei?

— S-ar spune oameni care-şi sapă singuri groapa! rosti stăpînul Zapodiei.

— Şi-au şi săpat-o, iubite Cumpătă! A lor şi a ţării. Acum aşează-te pe scaun şi ascultă memoriul pe care l-am pregătit noi în lipsa ta, aceştia şapte-opt oameni cîţi am rămas. Şapte sau opt, pe-o ţară întreagă, iubite Cumpătă... Vom merge cu memoriul la rege. Am şi cerut audienţă pe mîine. Măcar să nu spună Istoria că nu ne-am făcut datoria.

„Iarăşi Istoria! gîndi Iordache Cumpătă, fără a-şi rosti însă gîndul. Credeam că mai mult conştiinţa, decît Istoria”.

Căpetenia grupului lor a coborît ochelarii de pe

frunte şi a început a citi textul memoriului. Iordache Cumpătă asculta, clătina din cap, aprobind cu îndoială şi cu un simţămînt de zădărnicie; în vreme ce urmărea cu ochii feţele tovarăşilor din jurul mesei lungi de stejar. Erau din deosebite partide; numai el şi încă unul aleşi ca independenţi. Şi erau toţi, tot din tagma marilor stăpînitori de pămînturi.

Dar numai dînşii, dintre toţi ceilalţi, se găsiseră fără a se căuta încă de acum un an jumătate, fiindcă de pe atunci citiseră în semnele timpului, amintin- du-şi răscoalele trecute. Se aşteptaseră la acest ceas. L-au vestit. Dar cine să le dea ascultare în toiul festivităţilor jubilare, unde au apărut ca nişte turburători de festin? Cine să le dea ascultare şi acum, cînd cei care ţineau cumpăna în mînă, erau preocupaţi de schimbarea guvernului, de uneltirile fracţiunilor de- zidente, de o represiune cît mai drastică, de toate mărunţişurile lăturalnice, ferindu-se a intra în miezul faptelor? De la audienţa la palat, ce puteau aştepta? Se ţeseau alte iţe acolo. Se aflau alţii, cu alte memorii, cu mai numeroase şi mai importante semnături, cu grosul partidelor la spate, cu mai avide interese de apărat.

Iar gîndul stăpînului de pămînt de la Zapodia, fugea la oamenii lăsaţi acolo, la cele ce s-au întîmplat şi cunoştea din vecini, la Dărmăneşti, la Stănişoara, la Vlădiţa, la Roznov, la Girov, la Hîrtop, la adevăratele şi adîncile pricini ale răzmeriţei ţărăneşti.

Pentru el Răscoala se înfăţişa în această realitate văzută cu ochii,

dezlănţuită pe tot cuprinsul ţării, dincolo de zidurile parlamentului şi capitalei, într-o lume de plugari, de muncitori ai pământului fără pământ, care se confundau covîrşitor cu însăşi realitatea obîr- şiilor romîneşti. Cei de dincolo, de la bufet, pierduseră simţirea unei asemenea cutremurate semnificaţii a răscoalelor. Instinctiv căutau s-o măsluiască, îşi ascundeau ochii de la realitate, cum îşi ascundea Dănilă Cuţui din Dărmăneşti obrazul în căpiţa de paie, la trecerea sa. Dădeau vina pe arendaşi sau pe naţia şi

religia arendaşilor, ca şi cum arendaşii le luaseră moşiile cu sila. Ca şi cum pe moşiile lor nearendate, ţăranii se răsculaseră de prea mult bine şi huzur.

— Aceasta este, iubite Cumpătă! sfîrşi lectura căpetenia grupului lor. De acord? Pui semnătura?

— Cum să n-o pun, frate? Numai că multă nădejde, n-am eu nici în această hîrtie. Are să meargă la vraful hîrtiilor uitate şi lăsate colbului.

— De astă dată nu, iubite Cumpătă! Ai să iei cu- vîntul în numele nostru şi mîine în faţa regelui şi mîine după-amiază, la şedinţă,

— Cuvîntul? Ce-nseamnă cuvîntul meu, frate? Nu-s şi n-am fost niciodată vorbitor... Eu grăiesc cum am învăţat de cînd am deschis ochii, tot cu plugarii şi săcerătorii pe lanuri, cu ciobanii la stînă, cu pădurarii în pădure... Ce poate cîntări cuvîatul meu ca şi al lor, în cumpăna atîtor străluciţi oratori care măsluiesc adevărul?...

— Tocmai... Nu mai este vorba de oratori. E vorba de-un cuvînt cinstit care vine de la un om ca tine, iubite Cumpătă. Deocamdată, iscăleşte!

Iordache Cumpătă a aşternut iscălitura mare şi lată, pe memoriul destinat suveranului. Iar cînd se pregătea să se ridice, un uşier a bătut, a intrat şi i-a înmînat o telegramă:

— Iertaţi că vă deranjez, domnule senator. Dar am văzut menţiunea urgentă şi...

Hîrtia a tremurat în mîna lui Iordache Cumpătă. A tremurat şi i-a căzut dintre

degete telegrama din Că- liman, cu vestea morţii, de care se temea.

Capitolul IV

CEL CE STA, SE NUMEA MOARTEA...

1

Gata de plecare, în prag, Voicu Cojan s-a oprit cu biciul de curea împletită spînzurînd la îndoitură cotului, pe braţul stîng.

A întors spre Ada şi Mariana o privire pe care şi-o închipuia descruntată şi liniştitoare, voioasă, dar ră- mînea tot îngîndurată şi aspră. Amîndouă, mama şi copila, ghemuite în fotoliul de lîngă clavir, strînse una în alta, au plecat ochii cu un simtămînt absurd de vină. Ştiau. De-o săptămînă prezenta lor la Tîrnauca stingherea, ca două ghiulele de plumb, mişcările omului care avea nevoie de cea mai deplină libertate într-asemenea ceas.

O ştiau prea bine aceasta.

Dar mai tare era groaza de singurătate. Cum l-ar fi vrut acum mereu lîngă ele, rîzîndu-şi de tresăririle lor fără pricină, de spaimele lor nălucite!

Cea care a luat cuvîntul într-o astfel de vană încercare, a fost ca întotdeauna fetiţa, nu Ada:

— Iahr ne laşi singuhe, tati?

— Singure? Ce fel de vorbă: singure? Nu sînt strejeri? Nu este jandarmul?

— Ştim pe dehrost, tati!... se însufleţi Mariana, prinzînd curaj şi continuînd a exprima ea doleanţele amîndorura: mamă şi fiică. Ştim, tati! Că de threi

zile, tot povestea asta ne-o spui. Nu este bucătă- hreasa?... Nu este fata din casă? Nu sînt zăbhrele la ferestre? Nu-s zăvoare la uşi?... Rhămîi cu noi, tati! Te rhog!... Ascultă-mă şi tu odată pe mine! Am eu o phresimţire...

Voicu Cojan s-a apropiat în scîrţîitul cizmelor de călărie şi i-a netezit părul încîrlionţat, apropiind de fruntea fetiţei obrazul ras proaspăt, neted, albăstrui, căci pleca la bătăliile sale ferchezuit ca la o paradă. A alintat-o şi a dojenjt-o cu un surîs ocrotitor, în care duioşia era temperată de-o ironică mirare:

— Atît de fricoasă a devenit Mariana mea? Nu te recunosc! Parcă nu tot tu pornişi astă-vară, la Zapodia voastră, în expediţia lui Robinson Crusoe, să naufragiaţi pă lac cu un oarecare Ţurlui? Şi parcă n-ai fi fata tatei, cea vitează!

— Vezi că mai sînt şi fata lui maman! luă aminte Mariana, răsfăţîndu-se sub dezmierdare şi ridicînd ochii albaştri. Stai cu noi, tati! Uite!... Am să-ţi cînt la pian tot ce-am învăţat ieri toată ziua, cît ne-ai lăsat iahr singuhre... Nu vrei tu s-asculţi?

Copila îl ruga cuprinzîndu-l cu amîndouă mînuşi- ţele de braţ, să-l ţină pe loc. Voicu Cojan îşi desprinse obrazul de fruntea copilei, se îndreptă de mijloc şi rosti posomorît, redat preocupărilor sale:

— Nu e vremea cîntecelor, Mariano!

— Pentru tine n-a fost niciodată vhremea cîntecelor, tati! De cînd te cunosc eu, tot aşa eşti, un posac şi un grăbit!...

— Poate că ai dreptate, gîzulice! Dar va veni şi pentru mine vremea cîntecelor fără grijă.

— Cînd, tati?

— Aşteaptă!

— Aşteaptă... Aşteaptă!... Numai atîta ştii tu să spui...

— Poate ca avuşi şi dă astă dată dreptate, copila tatei! Numai atît învăţai eu să spun...

În glasul de obicei aspru şi ferm, străbătea o moliciune de mîhnire, de osteneală, poate de milă faţă de sine, atît de străine toate de firea lui, încît a ridicat şi Ada ochii surprinşi.

O clipă privirile lor s-au încrucişat cu o învăluire de omenoasă înţelegere, care nu mai existase între dînşii din prima lună a căsniciei.

Ada i-a prins mîna vînjoasă cu degetele ei prelungi şi subţiri, într-acelaşi gest rugător al Marianei, murmurînd:

— Dragul meu... Dragă Voicule...

— Da? Ce este?

— Dragul meu, poate că ar fi mai cuminte...

Voicu Cojan şi-a tras mîna, scuturîndu-se ca de-o vicleană toropire. Începu a rîde, dezvelindu-şi colţii caninilor puternici, sub musteaţa tunsă scurt şi ghim- poasă.

— Ce-ar fi mai cuminte, Ada?... Să clocesc acilea, la adăpost, în poalele voastre? Ai? Aşa mă cu- noscuşi tu?

— Nu, dragul meu!... Nu aceasta vreau să spun... Mai bine pentru toii, să plecăm...

— Cum?

— Să lăsăm, pînă trece acest vînt rău...

— Aşa mă cunoşti tu? repetă Voicu Cojan miş- cîndu-se cîţiva paşi şi încordindu-şi trupul elastic, voinic, într-o îndîrjire de luptă. Ce? Sînt din soiul ălor de-au dat bir cu fugiţii, au lăsat totul pradă bandelor şi-acum se vaicără muiereşte pe străzile capitalei?... Aci sînt, aci rămîn! Că de nu eram acilea, d-ataltăieri praf şi pulbere s-alegea de tot ce-agonisii cu sudoare în cinci ani. Mă mir numai ce fac ăi ai voştri, dă la Zapodia?

— *Ai noştri?* Nu sînt tot atît şi ai tăi, Voicule, cît ai mei şi ai Marianei?

— *Ai voştri,* nu ai mei! Căci cu inima la dînşii sînteţi, nu aci.

— Voicule!... înălţă Ada spre dînsul, braţele subţiri şi diafane, albe, dezvelite pînă la cot în mîneca largă a rochiei de catifea neagră...

Bărbatul întrerupse neguros:

— Să lăsăm o veche controversă, Ada! Nu e timpul să-mpărţim firul în patru, după năravul vostru de la Zapodia voastră. Chestia e de ce nu apare nimeni să vă transporte acolo, în sînul lui Avraam, cum am scris şi-am telegrafiat de două ori?

— Cine poate şti? îi apără Ada, lăsînd să-i cadă braţele respinse. Vor fi existînd motive serioase. De trei zile nici un ziar, nici poştă; comunicaţiile întrerupte... Se va fi întîmplat şi acolo ceva grav, dragul meu...

— Ceva grav!... În Moldova voastră dă adormiţi şi dă tembeli, nu văzuşi că pînă şi răscoalele sînt p-adormitelea?... Au alungat cîtiva arendaşi. Au devastat

cîteva conace. Întîmplările grave sînt acilea, nu acolo! Aci, unde...

Voicu Cojan îşi luă seama că nu era cel mai potrivit prilej să amintească unei femei şi unei copile pe care le lăsa singure acasă, tot ce ştia el că se petrece de jur împrejur, la toate conacurile rase pînă la pămînt, fără alegere, proprietari sau arendaşi. Cu o gingăşie iarăşi străină de firea sa, a ridicat cu două degete bărbia Adei şl i-a privit în ochi, rostind cu glasul schimbat:

— Haide! Fiti brave şi cuminţi, că nu se întîmplă nimic. Cît veghez eu, nu se va întîmplă nimic la Tîrnauca! Am eu ac pentru toate cojoacele. Aci şi aci!

Clătină vîrful biciului împletit care atîrna pe brat ca un şarpe luciu; îşi pipăi revolverul plat în buzunarul de la spatele pantalonilor de călărie, repetînd:

— Cu ăstea ţin eu piept la bandele dîn şapte sate! Nu uita, că n-am fost crescut în puful, în care ai vrea să mă toropeşti tu, Ada!

Privi la fotoliile şi divanurile moi din salonaşul lor de ţară cu multe perne, covoare şi pufuri; zîmbi cu dispreţ spre ele într-o strîngere din umeri, ca spre nişte deşarte ademeniri fără nici o putere asupră-i. Apoi se înclină de mijloc, sărutîndu-şi pe frunte soţia şi copila (ceea ce nu făcea el nici de trei ori într-un

an în cele mai solemne împrejurări). Îşi trase pălăria pe ochi:

Îmbrăcă în antret haina scurtă de piele neagră şi păşi afară, unde-l aştepta calul ţinut în frîu de-un băietandru gălbejit şi rufos.

Aspiră adînc, setos, aerul umed, cu pulbere lichidă de burniţă.

Întrebă apoi răstit:

— Ce, mă? Ajunseşi tu acum să-mi aduci calul la scară? Unde-i Stănică?

— În sat, boierule.

— Cum în sat? Cu a cui învoire plecă?

— Aia n-o ştiu, boierule. Spuse că se repede dup-un tutun. Se duse şi nu s-a mai întors... Îmi lăsă răspuns la ceasul două fără greş, să fiu cu armăsarul la scară...

— Şi adică tu puseşi şeaua pă cal, dă capul tău?

— Eu, boierule! Dar uitati-vă că o pusei bine. N-aveti grijă.

Stăpînul mormăi nemulţumit, înconjurînd calul şi verificînd chingile.

Din treacăt, mîngîia cu blîndete şi drag armăsarul, care întorcea capul şi lungea botul, aşteptîndu-şi bucata de zahăr.

A primit-o şi a început să ronţăie.

Băietandrul cel gălbejit şi rufos le urmărea toate acestea cu o încordare fricoasă, fiindcă într-un an de slujbă învăţase că nu e de glumit cu asemenea abraş stăpîn, mai omenos cu vitele grajdului, decît cu toate sufletele de pe moşie.

— Bine! încuviinţă Voicu Cojan. Ieşişi bine la examen!

Băietandrul răsuflă uşurat.

Cuteză a aminti cu glasul pe jumătate:

— Vă rugai astăzi dimineaţă, pentr-un pol în socoteala simbriei...

— Şi?

— Boierule, aşteaptă maică-mea, că pentru dînsa cerui! Pentru porumb, boierule! Sîntem şapte guri... Dă azi dimineaţă aşteaptă maică-mea...

— Unde-i, n-o văz.

— Pă după conac aşteaptă, boierule! Nu îndrăzneşte să s-arate. Zise, să nu vă supere, c-aveti dăstule alte supărări.

— Hm! Bine. Să mai aştepte pînă mă-ntorc. Vei primi polul.

— Să trăiţi!

Cu inima muiată de asemenea mărinimie din partea unui stăpîn strîns aprig la pungă, băietandrul îndrăzni:

— Boierule...

— Ce mai vrei?

— Pentru mine nimic, boierule! Pentru dumneavoastră...

Stăpînul se încruntă, privindu-l peste umăr:

— Pentru mine? Ce anume?

— Nu vă duceţi pă la pătulele dă grîne, boierule! Auzii pîn sat tot soiul dă vorbe rele... Zicea alde neica Pandele şi neica Marin, că de-ţi călca azi p-acolo, mare minune dă la Dumnezeu să vă mai întoarceţi.

— Şi mie îndrăzneşti să-mi vînturi pă la ureche una ca asta, stîrpitură? Marş! Că acum te fac să vezi stele verzi! se răsti Voicu Cojan, pipăindu-şi eu dreapta codirişca biciului de pe braţul stîng.

Băietandrul şi-a ferit obrazul după îndoitura cotului ridicat scut. Nu o dată gustase din usturimea sfîr- cului de curea împletită.

Dar de astă dată lovitura n-a venit.

Stăpînul a apucat smuncit dîrlogii din mîna lui, a săltat în şea, a jucat calul pe loc, s-a întors să cuprindă cu ochii toată curtea, fără suflare omenească, rîndurile de pomi tineri şi aliniaţi, locuinţa dreptunghiulară, nouă şi prea albă, care

părea o casă desenată cu rigla de un şcolar.

Reci toate. Neînsufleţite toate. Cu ceva nelămurit lipsă în toate. „Aci mi-ar fi ajutat o femeie energică şi hotărîtă ca Elena Casimir!” gîndi. Şi fu iritat din pricina acestui gînd, nepotrivit timpului şi grijilor sale.

A dat pinteni şi a plecat în trap ţăcănii, înadins într-acolo, spre magaziile cu paza întărită de-o săp- tămînă.

La poartă, jandarmul, care patrula cu scurta carabină la umăr, a salutat. Se apropiase, parcă avea să-i spună ceva.

Voicu Cojan a răspuns însă salutului cu gîndurile în altă parte — şi a trecut. Neapărat, după ce s-o potoli vîntul ăsta, la sfîrşitul primăverii, strămută magaziile din cîmp, de la vechiul conac părăginit al fostului proprietar, mai lîngă dînsul, la conacul nou din inima satului. E mai departe de gară şi de şoseaua principală spre schela Dunării, dar e la mai sigur loc, sub ochii săi. Toate au nevoie de ochii săi. Cum slăbeşte cu veghea o singură zi, îndată un nou jaf, altă risipă, o pagubă. Dacă şi pe asemenea bezmetice vremuri, numai la el nu s-a petrecut nimic; magaziile intacte cu recolta chibzuit nevîndută în aşteptarea preţurilor urcate din primăvară; maşinile revizuite, unse şi gata de lucru; vitele apărate; turma de oi în baltă; — toate au fost cruţate de puhoiul devastărilor, fiindcă pe toate le-a stăpînit, ceas de ceas, cu ochii.

Pe sub bortii pălăriei trasă pe sprîncenele cărbunii, stăpînul Tîrnaucei a purtat aceşti ochi ageri la casele hîite şi

scunde, strivite sub straşinile negre, putrede, de-o lugubră pustietate în burniţa fumurie. Ferestrele îl priveau şi ele cu ochi duşmănoşi şi mocniţi.

La sunetul copitelor pe prundişul şoselei, uşile tindelor se trînteau răbufnind. Îşi bănuia dijmaşiî, nevestele lor, babele, unchieşii, copiii, urmărindu-l cu fălcile încleştate de după geamurile zoioase, vinete, opace.

S-a îndreptat în şea, şi a hîrîit în colţul caninilor, sub musteaţa ghimpoasă: „Îl urmărese şi scrîşnesc din măsele? Urmărească-l şi scrîşnească! Încă trei zile şi se vor înfăţişa plecaţi de grumaz, pocăiţi, milogindu-se să semneze învoielile.”

La cîrciumă, la Iani, nici o suflare. Obloanele trase. Căsoiul e aşa parcă mai mare şi parcă mai hîd.

Încă unul care a dat bir cu fugiţii, ori care s-a ferecat pe dinlăuntru cu zăvoare şi drugi. Încă unul din lumea celor ce merită să pătimească tot ce li se întîmplă! Tot n-au mai învăţat că pe om trebuie să-l stăpîneşti cu ochii, cum stăpîneşte dresorul fiarele! Aceasta e toată taina. Simplă, sigură şi la îndemîna oricui.

Adîncit în asemenea judecăţi, Voicu Cojan întîlni la capătul satului, singura vietate din Tîrnauca, ieşită la lumina zilei. Un plod în cămeşoi lung şi urît, de cînepă, care pornise a trece drumul de la o casă la alta, sărind peste băltoace cu picioarele desculţe.

Copilul era cu capul gol, tuns chilug. Altfel nici după chip, nici după vestmîntul sumar, nu s-ar fi putut spune dacă e băiat sau fată. La mijlocul drumului a dat să facă îndărăt. Dar călăreţul l-a pironit cu ochii şi plodul s-a oprit înfricoşat, într-adevăr ca puii de sălbătăciune paralizaţi sub privirea dresorului.

— Ce e, jiganie? Unde-o pornişi în satul ăsta pustiu? întrebă Voicu Cojan, strîngînd frîul.

— Mă trimise taica la muica Neaga, pentru-un pumn dă mălăi, că n-avem mălai dă trei zile... îngăimă copilul, trăgind cu ochii îndărăt, spre casă.

— Ha-ha! N-aveţi mălai? Şi dă ce n-aveţi mălai?

Copilul n-a răspuns, uitîndu-se în altă parte.

Stăpînul Tîrnaucei se plecă în şea, cercetîndu-l cu sprîncenele încruntate:

— Al cui eşti tu, mă?

— A lui Dobre Ignat. Dar nu sînt mă! Sînt fată. Oana lui Dobre Ignat.

— Aha! se lămuri Voicu Cojan. Fata jnapanului ăluia dă Dobre Ignat? Atunci înţeleg de ce n-aveţi mălai. Spune-i că l-am povăţuit să-şi bage minţile în cap... Iar ţie, na. Ţine!...

Din buzunarul vestei a scos o monedă de argint de doi lei şi i-a aruncat-o în noroiul drumului.

Fata, în cămeşoiul lung şi murdar, neîncins, nu s-a clintit. Nici nu s-a uitat la argintul care sclipea alb, nou, în tina neagră.

— Ridică banul! îşi pierdu răbdarea, Voicu Cojan. Ridică-l, că e mălaiul vostru p-o săptămînă, calicilor. Pomană din senin!

Oana lui Dobre Ignat s-a tras îndărăt şi a mormăit cu ură cele ce auzea ea în casă, parcă nu mai era aceeaşi copilă ce se oprise adineaori înfricoşată, gata să plîngă:

— Dă ce să-l ridic? Uite, că nu-l ridic!...

— Ce spui, jiganie?

— Mai bine murim dă foame, decît să mîncăm din ban ciocoiesc! N-avem nevoie dă pomană. Cum zise taica: Să ne dai mai întîi dreptu nostru!

— Stîrpitură! mugi Voicu Cojan, apucînd biciul.

Însă fata lui Dobre Ignat o zbughise la goană, sărind gardul cu picioarele desvelite pînă sus în cămeşoiul larg şi urît. Atît a zărit Voicu Cojan; goliciunea

sărmană şi tristă a picioarelor slăbănoage, subţiri ca două beţe.

„Afurisit neam! Numai pielea şi oasele; iar de mici, le cresc colţii ca să-i arate! — monologă în sine stăpînul Tîrnaucei, crîşnindu-şi mînia neputincioasă în colţii săi încă şi mai puternici şi lungi, decît ai afurisiţilor de dijmaşi. N-aveţi nevoie?... Lasă că vă moi eu oasele, să vă tîrîţi ca rîma!”

Cu irezistibila părere de rău a omului crescut în aspră chiverniseală, Voicu Cojan a întîrziat o clipă cu privirea la banul de argint zvîrlit în mijlocul drumului.

Dacă n-ar şti că sînt ochi care-l urmăresc de după ferestre, ar coborî în scară să-l ridice. Se mulţumi a frămînta calul pe loc, ca să îngroape moneda în noroi cu copitele, apoi a dat pinteni, apucînd pe-un drum lăturalnic, spre magaziile din cîmp.

Şi îndată l-a cuprins cealaltă patimă, a pămîntului.

2

Iscodi zările fără ţipenie; iar priveliştea îi alină inima.

Se întindea de-o parte, lanul imens cu grîu de toamnă, verde şi viguros, dens, uniform, lucind ud în burniţă. De cealaltă parte, alt lan cu arătura adîncă, neagră şi grasă, aşteptînd bobul semănăturilor de primăvară. Anul cel nou plugăresc, se vestea pentru dînsul plin de toate făgăduinţele, deşi iarna a fost nesfîrşită şi cruntă, deşi duhul răzvrătirilor pustieşte ţara de la un capăt la altul. Aceasta numai fiindcă el nu s-a mişcat de lîngă pămînt, n-a încredinţat altora privigherea muncilor, n-a cunoscut altceva în afară de patima pămîntului.

Pămîntului şi-a robit el zilele, nopţile, viaţa, sîngele.

Drept este să înceapă a se arăta în sfîrşit răsplata. Să înceapă a culege roadele. Chiar şi o răzmeriţă poate, să însemne o Providenţă pentru cine se va învrednici a trece cu bine prin cumpăna ei. Urcare la preţul grînelor; urcare la preţul vitelor. Cîţiva ani de proslăvire, dacă-şi salvează acum pămîntul, recoltele, inventarul, turmele, stînd neadormită strajă la ele.

Voicu Cojan înainta în trap spre zarea mişcătoarelor neguri, cufundat în socotelile sale, uitînd pentru o clipă îngrijorările care-l posomorau de-o săptămînă.

Încă un an şi achită ultima rată din piaţa moşiei, încă cinci ani şi împlineşte alte două mii de pogoane, spre Dunăre, zestrea Marianei. Pe urmă va veni şi

vremea odihnei, să-i asculte cîntările la clavir, cum îi cerea ea mai adineaori, oprindu-l de braţ să-l ţină pe loc cu amîndouă mînuşiţele. Poate că nu face el bine să le lase singure, într-o casă din mijlocul satului, împresurată de atîtea duşmănii... Mai ales o femeie atît de lipsită de curaj şi de energie, de vlaga, vieţii, ca Ada! Cum ar fi vrut-o el din neamul Elenei Casimir, cu sîngele colcăind de neastîmpăr însoţindu-l în dreaptă tovărăşie la lupta pe care o duce singur!

Cu uimire, Voicu Cojan luă seamă că a doua oară într-un ceas, s-a gîndit la această Elenă Casimir, de care nu-l apropiase niciodată nimic; ba chiar la întîlnirile lor de la Zapodia, îl tratase de sus, cu un zîmbet superior, de mare ducesă. Îl socotea un fel de vechil boieresc. Se întorcea spre el să-i vorbească, numai cînd pomenea despre pămînt, cai, acarete, învoieli plugăreşti şi cînd îl felicita pentru aceeaşi neşovăielnică asprime în raporturiie cu troglodiţii care scurmau pămîntul. Troglodiţii care scurmau pămîntul. Troglodiţi — le spunea ea; şi cînd spunea, făcea să şuiere în aer cravaşa cu care-i trezea din somnolenţă, să se mişte... Ce să întîmplă cu dînsul pe ziua de azi? A făcut şi face ce nu-i stă în fire. A suportat să-i zvîrlă în obraz cuvinte nesăbuite un plod, ca fata acelui Dobre Ignat, fără s-o înfăşoare în şfichiul biciului. A lepădat un ban de argint în noroi. A făgăduit un avans din simbrie unui ajutor de argat. Acum se pomeneşte stăruind la amintirea Elenei Casimir.

Scuturîndu-se de asemenea mîzgă străină de dînsul şi ridicînd pălăria pe frunte să-l bată în obraz pulberea rece de ploaie, Voicu Cojan a înteţit trapul calului, cu urechea plăcut dezmierdată de sunetul ritmic, foios, voios, cunoscut, al pielii din şeaua care zumzuia sub el, în cadenţa copitelor.

Lanul cu arătura neagră sfîrşise. Se întindea la dreapta-i un capăt din porumbiştea de anul trecut, unde-a lăsat înadins nedijmuite tarlalele celor mai colţoşi gospodari din sat. Privi la glugile de coceni putrezi şi negri — recoltă pierdută! cu acelaşi simţământ, cu care se uitase la banul de argint zvîrlit în ţărîna drumului. Era şi el păgubit — dar se cuvenea chiar cu acest scump preţ, o învăţătură pentru căpeteniile cutezărilor de un an încoace!... Flămînzi, şi nu se dau biruiţi!... Ce picioare slabe şi deşirate, oribile la vedere, a arătăt jigania cînd sări împrejmuirea, cu poalele cămeşoiului de cînepă fîlfîind! Oribile! — din a cui vină? Dacă au ajuns numai pielea întinsă pe schelete — nu e fiindcă o merită?

Acest hoţoman de Dobre Ignat şi plodurile lui; acei hoţomani de Marin şi Pandele Năbîrogu, cu plodu- rile lor. Tot dînşii urzesc ceva, pun la cale ceva, de s-a tras tot satul sub carapace şi nu mai forfotesc haidăii ca pînă mai ieri. „Nu vă duceţi pă la pătule, boierule!... Zicea alde neica Pandele şi neica Marin, mare minune dă la Dumnezeu să vă mai întoarceţi!...”

Cu aceasta cred că-l înspăimăntă pe el? Aşa îl cunosc? Poftească să încerce!...

Totuşi, dincolo de măcinişul unor asemenea gînduri şi îndîrjiri din el, ochii lui Voicu Cojan sfredeleau orizontul cu strunită atenţie, cercînd să pătrundă prin perdeaua fumurie a ploii, pînă la colnicul magaziilor cu grîne.

Numai bura monotonă şi cîmpul pustiu: numai cîteva tufe de porumbrele şi de salcîmi, cu crengile negre, încă fără muguri.

Coborînd însă privirea despre depărtări la vadul drumului, descoperi urme de paşi, multe urme de paşi care-au clefăit în noroiul vîscos şi nu s-au nivelat de ploaie. Urme proaspete, ivite deodată, la o cotitură. Da! Au tăiat-o de-a dreptul, prin lanul de grîu. Şi au strivit colţul, au culcat firele, au adîncit dîra, ca la trecerea unei turme de bivoli.

Mai întîi aceasta l-a întărîtat peste măsură, ca o nelegiuire fără iertare: tăblia lucie şi verde a lanului, scurmată, brăzdată în diagonală, pîngărită de urmele sutelor de paşi. Pe urmă, răsucit în şea, cu privirea îndărăt, încerca să-şi lămurească rostul dîrelor şi să citească în ele planul făptaşilor. Nu era greu de în-

ţeles. S-au strecurat pe după perdeaua de salcîmi din spatele satului, au scăpat de ochii pîndarilor şi jandarmilor, s-au adunat în luncă şi de-acolo au purces în ceată, spre magazii, de-a curmezişul lanului. Aşadar, tot la magazii!

Sucindu-se la loc, în şea, cu sprîncenele încruntate şi cu buzele strînse, Voicu Cojan se pregătea să-m- pungă armăsarul în galop, pentru a ajunge mai grabnic la faţa locului.

Calul însă începu să sforăie şi să dea semne de nelinişte. S-a plecat în şea, să-i netezească gîtul cu latul palmei, vorbindu-i cu blîndetea prietenoasă pe care o rezerva numai animalelor:

— Ce, mă Izabel, săracule? Te molipsişi şi tu dă nălucile Ofeliilor dă la curte?... Cuminte, mă prostă- nacule, cuminte!...

Dar Izabel sforăia înainte pe nări şi scutura înainte din cap.

Atunci a ridicat el ochii şi atunci i-au răsărit în fată, din tufani, cei doi: Marin şi Pandele Năbîrogu.

Voicu Cojan struni calul în zăbăluţă, rînjind deodată cu glasul schimbat şi stropşit, cum vorbea el întotdeauna cu oamenii.

— Aha! Cum văz, tot p-acilea fu dat să ne-ntîlnim, ca şi astă-toamnă? Care e povestea, vericilor?

Cei doi s-au apropiat din două laturi, fără să răspundă, cu chipurile întunecate şi cu mîinile încleştate pe bîtele de corn.

— Vă pierdurăti glasul, mă pîrlacilor? Auzii că în sat vă arătaţi viteji nevoie mare!... continuă a rînji a batjocoră Voicu Cojan, mînuind frîul şi silindu-se să nu-i slăbească pe amîndoi din ochi.

Încă nu se dumirea ce vor fi pus în gînd. Dar nu-l încerca nici o teamă, sigur pe sine şi pe agerimea ochilor, pe cal, pe arma din buzunar.

Chiar îi plăcea întîlnirea, ca o destindere, după atîtea zile de încordare, care sfîrşeau seara în nimic. Le va mai sluji o lecţie, să meargă vestea în sat. Şi să pună zurbagiii pe gînduri.

A împins calul spre cei doi, căutînd să-i aducă pe-o singură latură.

— Hai, grăbiţi, că n-am vreme dă pierdut! Care vă e pofta?

În loc de răspuns, omul cel mai pirpiriu şi scund, ciupit de vărsat, Marin, s-a pitulat brusc la pămînt. A lepădat bîta şi zvîrlind junghierul din teaca de piele a tras cu tăiuşul două lovituri repezi sub încheieturile de la picioarele calului: hîrş! hîrş!

Şi în aceeaşi clipită, celălalt tovarăş, înalt şi ciolă- nos, Pandele Năbîrogu, a năpustit ghioaga în ţeasta călăreţului, între ochi.

Toate cu iuţeală de fulger, fără cuvinte, numai cu două icnete scurte.

Voicu Cojan a dus stînga la ochii orbiţi să smulgă vălul roşu care-i astupa văzul; a smuncit cu dreapta frîul să înalţe calul în două picioare şi să-i calce în copite. Dar valul de sînge nu se lăsa smuls, căci podidise înlăuntru, nu în afara ochilor; dar armăsarul săltat în două picioare s-a prăbuşit în genunchi, pe încheieturile cu tendoanele retezate, rostogolindu-se cu carnea tremurînd pe el.

Iar răcnetul călăreţului, de ameninţare, de mînie, de năpustire, s-a prefăcut într-

un sărman gemăt bor- borosit, fără putere.

Glas dîrz căpătaseră acum cei doi, care au fost pînă atuncea muţi:

— Smulge-l de pe şea, mă frate Marinică, să-l judecăm!

— Ce judecată? Judecata s-o facă ăsta! rosti Marin trecînd limba junghierului pe nădragii largi de şiac. Din două lovituri, ţi l-am achitat, mormîntul maicii lui dă ciocoi!

Pandele Năbîrogu avea altă părere:

— Nu, fuse vorba aşa! Lasă-mi-l mie, să ţi-l răfuiască taica, dintru-ntîi! D'ocamdată pune mîna, să-l ridicăm pă picere...

Amîndoi s-au muncit să-l dezrădăcineze din şea şi din scara prinsă sub cal. Izabel se zvîrcolea să se ridice pe genunchii cu încheieturile dezghiocate, ne- chezînd dureros şi slab, ca un sfîşietor vaier omenesc. Pandele i-a repezit cîteva lovituri de opincă în deşert; apoi a fost cu totul numai la judecata sa.

Îl înălţase pe Voicu Cojan cu cängile degetelor încleştate în piepţii hainei şi se căznea acum să-l proptească pe tălpi. Dar vinovatul chemat la marele judeţ, se clătina moale, ameţit de trosnetul măciucii în

frunte, orbit, cu gîtul bălăngănind şi cu pleoapele pe jumătate închise.

O dîră subfire de sînge se prelingea dintre sprîn- cenele îmbinate, alte două şuviţe roşii din nări.

Pandele Năbîrogu i-a smuncit pălăria şi a zvîrlit-o în noroi, să-i vadă mai bine obrazul şi să-l răcorească mai deplin la inimă, înfăţişarea cea nouă, doborîtă, a vrăjmaşului din lupta lor pe viată şi pe moarte. Printre dinţi, i-a ţîşnit un scuipat în frunte.

— Bine-l pocnişi, mă neică, mă! se minună Marin, dîndu-se mai aproape să-i cerceteze şi el osul strivit de ghioagă, sub sîngele spălat de cernerea ploii. Mă tem că n-o să ai pă cine judeca, frate Pandele!

— Aia s-o crezi tu! bombăni celălalt. Pune-i crăcană!... Treci pă la spate şi ţine-l copăcel dă ceafă, să-ţi arate el neică judecată!

Marin s-a supus. Iar Pandele Năbîrogu a ridicat biciul lui Voicu Cojan din ţărînă, s-a tras un pas îndărăt şi cu sfîrcurile de curea şuierînd în văzduh, a început să plesnească în obrazul năclăit de sînge şi ud de ploaie, croind cu sete, crîşcînd printre dinţi la fiecare lovitură:

— Aşa, pui dă lele!... Veni şi rîndul tău, maica ta dă ciocoi!... Asta fu pentru Niculina!... Şi asta pentru copilaşul dă leagăn, pă care-l lovişi tu fără milă astă-toamnă, oţule! Ustură, ai? Frige, ai?... Unde-ţi pieri glasul? Dă ce nu mai strigi şi nu mai înjuri, boier Voicule?...

Loviturile curgeau, lăsînd vîrci pe obrazul care a fost proaspăt bărbierit, albăstriu şi era acum numai o mască de

sînge, cu pleoapele întredeschise, cu buzele spumînd clăbuci roşii.

Nu se arăta nici un semn însă că Voicu Cojan simte ceva; capul se clătina deşurubat pe piept — şi picioarele s-ar fi frînt poate de la genunchi ca ale lui Izabel, dacă de la spate, Marin nu l-ar fi sprijinit de ceafă, cu toată puterea.

Iar cînd se aşteptau amîndoi mai puţin, Marin a

simţit sub mînă cum trupul se încoardă adus la viaţă de durerea brăzdărilor de curea.

— Uite, mă! a apucat să zică.

Atît — şi a rămas cu gura căscată.

Voicu Cojan se descleştase din minghineaua braţului care-l ţinea atîrnat. S-a răsucit. A prins în pumn vîrful biciului, l-a smuls şi apucîndu-l de codirişcă, a prins a croi el vîjîit în dreapta şi-n stînga. Se sprijinise cu un picior înainte şi reteza orb în văzduh, într-o beznă, căci perdeaua care-i astupa văzul nu căzuse.

Lovea în neştire, cu mîna stîngă dusă la frunte, la ochi, cercînd zadarnic să desprindă vălul roşu şi negru, să-l smulgă, să iasă din noaptea în care se zvîrcolea.

A fost ceva atît de neaşteptat şi pe nici o măsură a înţelegerii omeneşti, încît acolo, în cîmpul pustiu, în bura fără istov, măruntă şi sură, pe cei doi tovarăşi i-a străbătut un fior rece de-a lungul spinării. Cuprinşi de spaima superstiţioasă că au înainte o întruchipare a Necuratului, îşi pierduseră puterea, glasul, rînjetul. Priveau cu ochii holbaţi şi îşi auzeau dinţii clănţănind.

Omul cu obrăzarul de sînge înainta pas cu pas; iar cei doi se trăgeau îndărăt, pas cu pas.

— Nu vede! strigă Pandele Năbîrogu într-o bucuroasă uşurare. Nu-nţelegi, mă, că nu vede?... Uite-l cum calcă! Uite-l cum trage-n gol?...

Strigătul a rupt vraja cea neagră care le luase puterea şi minţile, încremenindu-le braţul.

— Aha, nu vede? se dumiri, Marin. Tot al nostru e, vedea-l-aş mai repede cu grădiniţă pe piept, să mă spurc pă ea! Nu vede?... Al meu e, mă Pandelică!...

Spunînd, Marin s-a pitulat din nou, broască la pămînt. A tras junghierul din teaca de piele în aşteptare, muşcîndu-şi buza într-o încordare de pîndă. Şi cînd celălalt, cînd orbul a fost aproape, învîrtind pe deasupra capetelor în neştire şi în nevăzut, biciul cu plesnete în gol, omul de jos a zvîrlit în picioare,

împlîntîndu-i cuţitul în gîtlej pînă în plăsele, răsucind cu nesaţ tăişul în gîlgîirea de sînge, rostogolindu-se în noroi o dată cu cel în sfîrşit răpus, surpîndu-se peste el, înverşunîndu-se cu alte împlîntări scurte, repezi, adînci, în piept, între coaste, în inimă, parcă se temea că are şapte vieţi şi parcă trebuia să le ucidă pe toate.

— Lasă-mă şi pă mine! îl scuturǎ Pandele Năbîrogu de umăr. Dă-te-n lături, să-mi moi şi eu deştele în sîngele ciocoiului şi să mă răcoresc la ficaţi, după spaima care ne-o trase, mormîntul lui de tîlhar!...

Tîrziu, după ce amîndoi şi-au şters sîngele de pe mîini, purtînd palmele pe-o parte şi pe alta în pînza grîului tînăr, verde şi ud din capătul lanului, Pandele Năbîrogu rosti:

— Acum, frate Marine, stînga-mprejur la conac. Că nu-mi isprăvii judecăţile! La aia o chem martoră şi pă Niculina! O să fie judecată cu cîntec...

Marin se uită cu îndoială spre locul magaziilor ascunse în negura ploii.

— Dă aia ţi-e ţie grijă? îi ghici îndoiala, Pandele. Fii pă pace!... Nu stătură nici ăilalţi, cu mînele-n sîn. Cînd or isprăvi, ne-ajung şi dînşii din urmă... Că dă-nceput, îmi pare c-au început!...

Într-adevăr, în zarea vînătă, prin perdeaua de bură, se ridica acum un stîlp negru de fum şi o limbă de flacără, lungă, gălbie, sinistră, linchea spasmodic norii turburi.

— Ei? Mai ai ceva dă zis?

— Nu! mărturisi scurt Marin, împingîndu-şi mai adînc junghierul în teacă. Să mergem!

— Dă-mi sticla să cinstim, că merită! Mi se uscă gîtul.

— Şi mie, Pandele!... Fie, c-avurăm dă furcă cu oţul!

Au cinstit amîndoi, golind pînă la fund garafa de spirt, au aruncat-o în grîu şi au plecat fără să privească îndărăt, la leşul despoiat din tină.

Căci l-au despoiat amîndoi.

Pandele îşi îmbrăcase el haina scurtă de piele, îşi pusese el pe braţ biciul de curea împletită. Marin îşi încălţase el cizmele de călărie, şi la brîu adăogise pistolul negru şi lat, la junghierul din teacă.

De-a curmezişul drumului, stăpînul Tîrnaucei a rămas în urmă cu faţa în sus, cu braţele cruce, în ploaia de primăvară măruntă, monotonă, mănoasă; lungit într-o baltă de sînge pe care o dilua apa, pe care o sugea cu încetul pămîntul.

Pămîntul acela de care nu se mai sătura.

Un stol de corbi a trecut croncănind în fuioarele sure ale ploii. A făcut roată peste lan şi s-a oprit să aştepte. Mai întîi din ochi încep corbii să ciugulească leşurile. Dar încă nu-i timpul. Ceva încă mai mişcă.

La cîţiva paşi, Izabel încerca din cînd în cînd să se ridice pe montul genunchilor. Se zvîrcolea. Cădea îndărăt. Necheza cu scîncet jalnic, slab, tremurat, omenesc, în singurătăţile ude. Înălţa iarăşi capul scuturat de fiori, botul cu spumă de sînge în nări. Şi după un spasm, întorcînd gîtul, se uita cu ochi mari şi dureroşi, umezi, care începeau a se împîcli; se uita prin noura- şul alb şi cald de aburi, la stăpînul neclintit, fără să priceapă de ce nu-i răspunde la tot mai stinsa-i, mai stinsa chemare de ajutor.

Din grîul verde, corbii negri strîngeau cercul înaintînd cu lugubrele lor croncăniri.

3

— Maman, un lucru nu pricep eu... M-asculţi?

— Te-ascult... Ce nu pricepi tu, gîză mică?

Mariana a întrerupt joaca de pe covor şi a ridicat ochii albaştri. În rochiţa de lînă albă şi creaţă, cum se zbenguia în jurul construcţiilor sale din mijlocul casei, părea mai degrabă o albă mieluţă, decît o gîză mică. A ridicat ochii şi întreabă:

— Dar îmi răspunzi adevărul cel adevărat! Phromiţi?

— Promit!... făgădui Ada, întrerupînd şi ea lectura şi lăsînd cartea pe genunchi, cu un zîmbet melancolic, fiindcă volumul o dusese departe, în arhipelagurile Pacificului.

— Ai phromis, bagă de seamă!... Atunci, spune-mi... Spune-mi, de cînd te-ai făcut tu o pîhrîtoare, maman?

— Şi tu de cînd îţi permiţi să vorbeşti aşa cu mama ta? Cum poate să fie mama ta, o pîrîtoare?

— Asta mă mihr şi eu!...

— Atunci miră-te şi caută-ţi de joacă! Rămîi cu mirarea! se prefăcu a se supăra foc Ada, luînd cartea de pe genunchi şi pregătindu-se să-şi urmeze lectura.

Însă Mariana nu se lăsă amăgită de asemenea severitate în care nu credea. Rosti îmbufnată, amenin- ţînd-o cu degetul înălţat:

— Bine, bine, maman! Aşa am să mă port şi eu cu tine cînd am să fiu mahre! În loc să răspund la întrebările cahre nu-mi convin, am să mă prefac supăhrată. Supăhrată număhru unu, nu ca tine! Ca buniţa de la Zapodia: Scuhrt!

— Şi care e mă rog, întrebarea care nu-mi convine?

— Lasă, că ştii tu phrea bine!... După ce că eşti o pîhrîtoare şi trădezi sechretele mele, te mai faci că nu înţelegi.

— Mă fac? Poate cu adevărat că n-am înţeles.

— Maman! Nu încerca să mă tragi tu pe sfoară, că nu-s dinthr-acelea! Sînt nepoata buniţei de la Zapodia şi

vehrişoară dhreaptă cu Smăndiţa de la Căliman... Aşa că vezi, nu-s uşoh de phrostit!... Mă rhog: cine i-a spus tatei întîmplahrea de la iaz, de la Zapodia, cînd am naufhragiat eu cu Pufuleţ şi cu Ţuhrlui? Mai zi că nu ştii! Ai phromis că păstrezi sechretul şi m-ai thrădat!

— Aceasta era, Mariana? Dar e o poveste veche...

— Veche? Ce fel de veche?... Şi chiar dacă-i veche, vohrba-i că m-ai thrădat?

Ada zîmbi nostalgic amintirilor sale de vara trecută:

— Nu se chiamă trădare, Mariano! Am povestit lui tati acum cîteva zile, o întîmplare de anul trecut. A făcut şi el haz...

— Va să zică, întîmplările vechi, de anul trecut, nu mai sînt sechrete? trase concluzia logică şi perfidă, Mariana. Bine că ştiu!...Am să povestesc şi eu lui tati, aşa întîmplăhri vechi de anul trecut... Să văd dacă ahre să facă tot aşa, haz...

— Ce vrei să spui cu asta? întrebă Ada micşorînd privirea printre gene şi cercînd a ghici ce se petrece în capul copilei.

— Nu vhreau să spun nimic, maman! Ai tu dhrep- tate să mă crezi o phroastă... N-ai cu cine vohrbi. Mai bine mă joc!

Mariana s-a prefăcut concentrată numai la joaca sa de pe covor. O Zapodie în miniatură, foarte aproximativ reconstituită din căsuţe, stîni, pomi, cai, vaci, cîini şi oameni, de lemn văpsit şi de carton, care în închipuirea sa căpătaseră asemănarea şi numele celor de acolo. Curios e că de astă dată, Mariana îşi întovărăşea joaca şi de comentarii verbale, imitînd gesticulaţia şi parodiile

actoriceşti ale unchiului Manole, ale Smăndiţei, însă cu mai puţin inofensive intenţii:

Ăsta-i Colţun. Colţun cel băthrîn.

— Bau! Bau! lathră Colţun.

De ce lathră?... Fiindcă pe poahrtă intră Tantelen călare. Throp-throp!...

— Bonjuhr, jivalanie! spune Tantelen.

— Bonjuhr, Tantelen! Săhrut mîna, Tantelen!...

— Dar oncle Yann, unde-i Mahriano?

— În ghrădină, Tantelen. Se plimbă cu maman.

— A! Se plimbă cu maman? *Tiens! Tiens!*...

— Da, Tantelen. Threbuie să fie sub păhrul mahre, pe banca suspinelor. Dacă banca nu-i ocupată de Adhrian şi de Ihrinel!...

— Hm! Hm! se miahră Tantelen şi thrage cu cravaşa pleasc-pleasc peste cizmele de lac. Hm! Hm!

— Tantelen! De ce faci mata hm? hm?...

— Am făcut, eu hm? Ţi s-a părut, Mariano!

— Tantelen! Mă duc eu să-i chem.

— Nu, nu! Te rhog... Lasă că le fac eu suhrpriza asta plăcută, dacă-s cu adevărat pe banca suspinelor...

Boc! Boc! bastonul buniţei. Boc-Boc! Acum să ne ţinem bine!...

Bac-boc !

— Ce-nseamnă asta, Eleno? Ce othravă picuhri tu în inima şi în capul copilei acesteia?

— Eu?

— Dahr eu? Scuhrt! Cu mine nu mehrge! Nu te mai phreface!... Chrezi că toate mamele sînt numai de fasonul tău? Aicea-i Zapodia, nu Vlădiţa! Văd că începi să cam uiţi!... Iahr tu, Mahriano, ce stai ş-asculţi la cele ce vohrbesc oamenii mahri? Pleacă la joaca ta! Scuhrt! Ştehrgeţi nasul şi dispahri din ochii mei!... Acuma, fiindcă am hrămas singure, ia să-mi spui tu dhragă Eleno! Se poate...?

Cartea Adei a lunecat de pe genunchi. Nu s-a plecat s-o ridice. Ascultă şi priveşte palidă la joaca perfidă a fetiţei. Cîte văd, cîte aud şi cred a pricepe copiii aceştia, pe care îi consideri numai nişte inocente creaturi! Şi cum păstrează întipărite în memorie, vorbe, scene, şi gesturi, pe care să le răstălmăcească mai tîrziu!

Cu glasul străbătut de-un tremur, a întrebat:

— Mariana?

— Poftim, maman!

— Ce joacă e aceasta?

— O joacă de-a mea, maman! răspunde Mariana cu aceeaşi vicleană nevinovăţie. Mă joc de-a Zapodia!...

— Aceasta ai auzit şi-ai văzut tu la Zapodia noastră? Te poftesc s-o curmi cu asemenea joacă de copil prost şi rău crescut!... Rău crescut şi rău!...

— De ce, maman? Nu fac nimica hrău. Doahră nu-i tati aici, ca să m-audă!

— Ce-ai spus?

— Doahră nu-i tati aici ca s-audă!... Atuncea, da, maman!... Înţeleg să te supehri că povestesc şi eu întîmplăhri vechi, de anul trecut, şi că nu păstrez sechretul...

— Mariano! Lasă toate jucăriile şi vino aici, lîngă mine.

— Iaca vin, dacă zici tu! s-a supus Mariana, ridi- cîndu-se de jos, tipărindu-şi poalele rochiţei şi venind cu bărbia în piept, ca un mieluţ alb care se pregăteşte să împungă.

Ada i-a trecut mîna prin cîrlionţii părului auriu şi i-a înălţat fruntea rotundă, ca să-i privească în ochi:

— Acum stai lîngă mine şi explică-mi ce înseamnă toate prostiile acestea, Mariano?... Ce întîmplări şi secrete de anul trecut?

— Dahr nu-s sechrete, maman?... Atunci de ce m-a alungat buniţa şi s-a sthropşit la mine: Scuhrt!

Gesticulînd mărunt, cu mînuşiţele agile şi trandafirii, Mariana se înverşuna să-şi continue apărarea sa, cu teribila cruzime a copiilor cînd vor să triumfe neapărat asupra celor mari. A simţit însă înfăşurînd-o privirea atît de întristată şi

de dureroasă, încît deodată a prins mîna Adei, a sărutat-o mult, repede şi fierbinte; a cufundat fruntea rotundă în poalele rochiei de catifea neagră şi a izbucnit în plîns, îngî- nînd înăbuşit în cutele moi:

— Iahrtă-mă, maman !... Iahrtă-mă!... Sînt o fetiţă hrea şi uhrîcioasă!... Aşa m-am făcut eu numai din phricina Tîhrnaucei acesteia mizehrabile!.. Hai să plecăm la Zapodia... maman!... Acolo, amîndouă sîntem altfel, maman! Maman, m-ai iehrtat?...

Plînsul a mers crescînd şi cuvintele s-au înecat în sughiţuri. Din nou au rămas amîndouă strînse una în alta, în fotoliul lor de lîngă pian, ca într-o gravură tragică de naufragiu.

Ada îi ridică fruntea dintre genunchi şi o dezmierdă ştergîndu-i lacrimile cu batista mică de dantelă:

— Ce mai însemnează şi aceasta, Mariano dragă?... Hai, fii cuminte! Încetează!...

— Dahr m-ai iertat?

— Te-am iertat...

— De tot? De tot?

— De tot.

— Şi n-ai să-mi aduci aminte niciodată că am fost o fetiţă hrea şi infectă?

— N-am să-ţi aduc aminte niciodată că ai fost o fetiţă rea şi infectă.

— Nici cînd am să fiu mahre?

— Nici.

Mariana s-a căţărat pe genunchii ei şi i-a înconjurat braţul după gît, cuprinzînd-o şi sărutînd-o sonor pe obraji:

— Ce bună eşti tu, maman!... Nu mehrit eu să fiu fata ta... Cîteodată pahrcă-s numai fata lui tati!

— Mariana!

— Tot eu sînt, maman! surîse Mariana printre lacrimi, depărtîndu-se puţin pe spate şi ţinînd între amîndouă palmele mici, obrazul Adei. Tot eu sînt, maman, eu fata ta! Nu mă hrecunoşti?

— Te recunosc. Tocmai!... Abia ai promis că ai să fii cuminte şi, ai început din nou cu prostiile tale!... Cum poţi vorbi aşa? *Cîteodată parcă eşti numai fata lui tati!* Eşti tot atît a lui tati cît eşti şi a mea.

— Vhreau să fiu mai mult a ta! Să fiu bună şi miloasă ca tine... Nu ca tati, cahre...

Ada i-a astupat gura cu mîna:

— Văd că altfel n-o scot la capăt cu tine, Mariano! Te rog încetează o dată pentru totdeauna... Gîndeşte că tata e aşa cum este, sever şi... sever şi cum să spun?... şi...

— Şi hrăstit! izbuti Mariana sa desfacă mîna de pe buzele ei şi să-şi elibereze glasul. Spune tu ca nu-i hrăstit?

— Mariana, nu mă face să-mi pierd din nou răbdarea? Lasă-mă să sfirşesc... De ce nu te gîndeşti că dacă tata este aşa cum e nevoit uneori să se poarte,

aceasta se întîmplă numai fiindcă are atîtea griji şi supărări?... Fiindcă e silit acum să umble prin ploaie şi prin vînturi ca să ne apere tot ce se vede aici... Acestea nu se apără cu cîntec şi cu veselire, cu ceea ce ţi se pare ţie că e bunătatea şi mila mea... Mie îmi e uşor să fiu bună şi miloasă, aici, din fotoliul nostru unde nu ne supără nimeni!.. Aceasta aş vrea eu să-ţi intre pentru totdeauna în cap, ca să nu te mai aud vorbind despre tata, cum îţi permiţi de atîtea ori!... Ne-am înţeles?

— Mnda.. cedă Mariana, cu jumătate de glas.

Îndată însă întrebă:

— Dahr la Zapodia noastră, de ce bunelul n-ahre nevoie să umble pe cîmp cu revolverul şi cu biciul?

— Iar începi, Mariana? Atît a ţintit promisiunea ta?... Se vede că te-ai hotărît să-mi amărăşti toată ziua, de azi!...

Mariana privi în jos, copleşită de sinceră căinţă. A murmurat:

— Maman! ştii ce?

— Spune ca sa ştiu...

— Mă duc la pian ca să cînt. Cînd cînt, nu mai vohrbesc phrostii... Ai tu dhreptate! Astăzi se sghihuie un dhrac în mine! — cum ne spune buniţa de la Zapodia cînd îşi face jivalania de cap... Am sa hrepet tot ce-am cîntat ieri şi cînd ahre să vină tati acasă, am să-i cînt, ca să uite de supăhrările şi de grijile lui... Lasă că ştiu eu cum să-l iau, ca să m-asculte!... Nu mă pothrivesc la tot ce zicea înainte de plecahre; că s-aştept pînă ce-a veni vhremea cîntăhrilor şi pentru el!... Aşa, tot cu aşteptatul şi cu amînatul, vhremea aceea n-ahre să mai vină niciodată!...

Acuma te-am săhrutat şi mă duc... Tu stai frumos aci şi citeşte... Ai tu nohroc de mine, maman, că altfel ai muhri de plictiseală. Nu e aşa?

— Cam aşa e, gîză mică! încuviinţă Ada săru- tînd-o şi lăsînd-o să-i lunece de pe genunchi.

Mariana a răsucit taburetul, să-l înalţe pe măsura sa şi s-a instalat la pian. Ada a deschis cartea.

Dar ascultînd picurul cristalin al notelor, n-a întors foaia. Literele îi fugeau de sub ochi. În semiobscuritatea sfîrşitului de zi, turbure şi noros, gîndurile se învălmăşeau tot atît de turburi şi noroase. Gînduri, întrebări, amintiri, mustrări. Încă o dată se simţea vinovată faţă de omul pe care îl ştia acum, cutreierînd cîmpurile în ploaie şi în vînturi; faţă de copila lor; faţă de casa aceasta în care n-a ştiut să aducă nici o căldură, ca în casa unchiului Damian de la Dărmă- neşti. Nu era o vină mare şi precisă. O sumă de mici dezertări, de absenţe, de delăsări... Era aci, dar numai cu trupul, niciodată cu întreaga-i fiinţă... Chiar cartea deschisă de pe genunchi, o alesese din raft, fiindcă o ducea cu închipuirea departe, în mările tropicelor şi ecuatorului, pe unde a cutreierat căpitanul Yann de Kergolay. Chiar brăţara grea de fildeş, adusă de Yann din Congo, şcolăriţei de pension cu fustă albastră, cu centură de lac negru, cu şemizetă albă şi cu guler răsfrînt; chiar brăţara aceasta, de ce-a scos-o ea din sertar şi-a pus-o astăzi pe mînă?... Nu fiindcă e de la Yann şi fiindcă s-ar fi gîndit îndeosebi la dînsul, deşi îi stăruie

şi acum amintirea privirii care de atîtea ori părea că înţelege şi simte atîtea! Nu pentru aceasta; femeile din neamul Cumpătă, n-au cunoscut niciodată asemenea abateri de la drumul cel drept, nici măcar cu gîndul. Dar a făcut-o fiindcă brăţara de fildeş o purta magic, peste timp, la anii de-atunci, cînd cele două eleve de pension, ea şi Anne-Marie, coborau din vaporaşul acostat lîngă ponton, pe Sena, la umbră umedă de sălcii şi plopi. Tot aşa cum o carte o ducea peste spaţii în altă lume, sub alte constelaţii, oriunde, departe de existenţa mocnită şi rece, ostilă, de aici.

Mereu se refugiază în cărţi, în amintiri, în plăsmuiri. E la Zapodia, la Paris, în universul factice al cărţilor, în mirajul evocat de clapele clavirului, cînd ceasuri întregi schimbă partitură după partitură. Oriunde, în afară de aici... Şi în sufletul copilei germi-

nează şi dă colţi o luare-aminte care se va prelucra perfid şi nedrept, cu timpul.

„Va să zică, intîmplările vechi, de anul trecut, nu mai sînt sechrete?!... Înţeleg să te supehri dacă nu păstrez sechretul!... Dahr oncle Yann unde-i, Mariano?... În grădină, Tantelen. Se plimbă cu maman!... A! Se plimbă cu maman? Tiens! Tiens!... Cîte nu mai înregistrează ochii şi urechile unei copile, în aparenta sa candoare, pentru a alimenta substanţa viitoarelor verdicte? Aceasta nu mai poate dura. De astă-toamnă, de cînd s-a întors de la Zapodia, mereu se hotărăşte ea să se smulgă din lîncedele efluvii care o toropesc. Şi mereu amînă explicaţia cu Voicu, pentru ca totul să devină simplu, calm, purificat... O toamnă mucedă a trecut peste aceste hotărîri. Apoi o iarnă nesfîrşită şi viforoasă, cînd se aflau tustrei baricadaţi de troiene, aici, adunaţi la gura sobei şi totuşi atît de departe, despărţiţi în două caste: Voicu de-o parte, cufundat în gîndurile lui şi preocupările lui; ea şi Mariana de altă parte, cufundate în amintirile, în nostalgiile lor... Zapodia, mereu Zapodia! „Zapodia voastră! Ai voştri, dă la Zapodia voastră!... Ai voştri nu ai mei! Căci cu inima la dînşii sînteţi, nu aci!...” A spus şi a plecat... Iar acum, în ploaia şi vîntul de-amurg, el străbate drumurile glodoase, cu ochii scormonind desigur orizontul, ca să apere un bun de care el nici nu prea are răgaz a se bucura... Poate că va fi avînd dreptul şi la altă viaţă. La altă înţelegere a vieţii, la care să-l aducă ea, treptat... Ar fi destul o tresărire de energie, ca să spargă

peretele sticlos dintre dînşii. Altfel veşnic n-o să scape de gustul cenuşii din gură, fad şi intolerabil. Altfel, veşnic au să se simtă şi ea, şi Mariana, străine aici, în exil aici. Atmosfera apăsătoare de exil ea a păstrat-o; s-ar spune că ea a cultivat-o înadins, ca să aibă de ce suspina.

Suspinînd fără să-şi dea seama, Ada a ridicat încet de pe genunchi cartea vinovatelor reverii, a închis-o şi desprinzîndu-se de dînsa, a aşezat-o pe mesuţa de-alături. A scos din teanc altă carte, din cele găsite aci, în etajera lui Voieu, printre almanahuri agricole, cataloage de maşini şi seminţerii, tratate de creşterea vitelor şl legi de învoieli. A deschis-o şi sufletul i s-a răcit deodată, căci ochii clătiţi în peisagiile Pacificului, în oglinda rotundă a atolilor unde se răsfrîng cocotierii înalţi pe luciul lacurilor dinlăuntrul insulelor de mărgean; ochii au fost deodată răniţi de peripeţii pe măsura locurilor şi oamenilor de aici. Cartea se deschisese — prin ce crudă voinţă a hazardului? Cartea se deschisese la acelaşi adaos din scrisoarea lui Vlad Vodă al Ţării Ronuneşti şi herţeg de Făgăraş, care o cutremurase astă-toamnă: *„Catastif de cîte locuri şi cîţi oameni, bărbaţi şi femei, data aceasta au fost ucişi de dumnealui Vlad al Ţării-Romîneşti... Întîi în locurile ce se zic Obluciţa şi Novoselo au fost ucişi 1350; şi în Dîrstor şi în Cartal 6840; aşişderea în Orşova au fost ucişi 343... Aşişderea în locurile de mai sus unde au fost vaduri, care au fost arse şi nimicite, oamenii, bărbaţi şi femei, şi tineri şi copiii cei mici şi tot locul acela a rămas*

nimicit.. Iar cele de mai sus sînt numai numele morţilor ale căror capete şi semne au fost aduse dregătorilor noştri aşezaţi în toate părţile; cei care altfel n-au fost arătaţi, ori au ars prin case, al acelora număr nu-l ştim, că au pierit foarte mulţi...”

Încă o dată, ca şi atunci, astă-toamnă, Ada a simţit cum îi tremură mîinile subţiri şi lungi, diafane, pe fila înfricoşatului catastif. I s-a părut că afară, în amurgul vînăt, la geamuri, sub streaşină, cutreieră duhurile descăpăţînaţilor, oftează în crengi plînsul femeilor şi scîncetul pruncilor spintecaţi din faşă, zgîrîie în uşă morţii fără mormînt, cu degetele uscate, de os.

Şi încă o dată, ca atunci, astă-toamnă şi ca de mai multe ori apoi în chinurile visurilor; încă o dată, ca atunci, pentru a da fiinţă acestor arătări de vis rău, s-a înălţat în pervazul ferestrei o umbră,

O umbră imensă, spectrală, pe care prea bine o cunoştea.

4

Doamne! Cît de bine o cunoştea, umbra aceasta, din seara de atunci şi din visurile de spaimă cîte-au urmat!

Cunoştea profilul proiectat enorm, acelaşi de-atunci, cu nasul încovoiat în plisc de pasăre şi cu vîrful mustăţii pleoştit. Cunoştea din seara de-atunci şi din visurile cîte-au urmat, hîrşcîitul acesta, aspru al mîinei care pipăie cercevelele ferestrei, le-ncearcă, le zgîlţîie...

Umbra s-a mişcat, a stat, a crescut; creşte să astupe drojdia luminei turburi din casă... Are să se depărteze. Ca atunci, ca atunci şi ca în toate visurile oribile cîte-au urmat, are să se depărteze acuşi... O ştie aceasta... Are să audă podeaua, cerdacului scîrţîind sub pasul de opincă, apăsat. Pe urmă, pasul pe scări, coborînd...

Ca atunci, încă o dată, e numai o spaimă care va trece.

Ada îşi apăsa zvîcnirile inimii cu mîna albă, sidefie, dezvelită pînă la cot din mîneca largă; îşi apăsa cu palma zvîcnirile inimii peste rochia neagră de catifea, aşteptînd. Cu ochii lărgiţi la umbra gigantă, sinistră, din geam, era stăpînită de-o singură grijă: Să nu se clintească. Să-şi înăbuşe strigătul, pentru ca Mariana să nu întoarcă şi ea ochii cumva de la pian, să nu prindă şi ea de veste, s-o gîtuie şi pe ea spaima zadarnică, nălucită, ca atunci cînd a purtat-o pe braţe, cu capul clătinîndu-se moale, atîrnînd, ca un cap de moartă. Numai aceasta să nu se mai întîmple încă o dată!...

Cu spatele întors la geam şi la Ada, copila îşi purta degetele mici pe clape, fără să bănuiască, fără să presimtă. Arpegiile picurate lin, cristalin, într-o lume unde nu se poate întîmpla nimic rău: O aubadă. O dimineaţă de la Zapodia. Un răsărit trandafiriu de soare, la Zapodia, cu toate trilurile păsărilor din sălciile şi plopii de pe ţărmul iazului. Trilul argintiu şi foşnetul adierilor în trestii, acestea învie, trăiesc, se îngînă, în picurul notelor, lin, cristalin.

Umbra un timp nemişcată, s-a desprins din fereastră, după ce-a cercetat îndelung înlăuntru.

„Du-te! — imploră Ada în gînd. Fă, Doamne, să plece mai repede! Ai milă de spaimele acestei copile, plăpînde şi nevinovate! Cît nu întoarce ochii şi cît nu prinde de veste...”

Omul de-afară n-a plecat însă.

Nu-l mai poate alunga nici o rugă, nici o vrajă; nici puterile Cerului, nici ale Infernului.

A strigat, detunat:

— Acilea sînt, mă neică! Zor pă uşi!

Şi cu tropote au năprăznuit alţi paşi zguduiţi în cerdac. Şi cu izbituri de năruire s-au năpustit topoarele asupra uşii de afară, mai întîi asupra uşii de-afară. Şi cu alte izbituri de năruire topoarele s-au năpustit în a doua uşă.

— Maman!... Te hrog... Ma-man... Maamaan...

Nu era nevoie de chemarea glasului sfîrşit. Ada sărise din fotoliu, o ridicase, cuprinzînd-o în braţe, din nou cu capul moale, atîrnînd ca un cap de moartă.

O strîngea la piept şi căuta cu ochii la uşa de-a doua, din care săreau acum ţăndările. Ferească Dumnezeu să-i apuce şi pe indigenii de aici, „amockul” indigenilor din Malaezia! Trebuie să aibă şi dînşii un amock al lor!... Aceste cuvinte i-au fulgerat absurd în cuget, le-a auzit rostite cu glasul lui Yann, aşa cum le-a spus el într-o seară, la Zapodia, astăvară, cînd s-a întors dintr-un drum pe jos, de la Vlădiţa şi de la Stănişoara. I-au răsărit cuvintele într-o clipă, absurd, în cuget, şi într-o clipă s-au dus, lăsîndu-i

numai înfiorarea unui monstruos sacrilegiu, înfiorarea unei culpabile provocări a Destinului, fiindcă ţinînd copila în braţe, copila ei şi-a lui Voicu, îşi gîndise spaima, o trăia, cu vorbele lui Yann.

Iar deodată, într-o răsucitură pe pivotul clătinat al minţii, deodată toate au luat altă înfăţişare, încă mai stranie, dar mai consolatoare.

Nu e adevărat!... Nu poate să fie adevărat. Acestea se petrec în vis. Un vis de spaimă ca atîtea altele, cîte au urmat şi o torturează din seara de-atunci, de astă-toamnă. Numai că în celelalte visuri, toate sfîr- şeau într-un singur fel. Se arăta umbra gigantă, sinistră, în fereastră. Se apleca, privea, se întorcea, se depărta... Acum visul continuă!... Are un adaos... Continuă, dar toate sînt numai sadice chinuiri de vis... Acuşi au să se risipească! Şi trosnetul topoarelor în uşa care sare în ţăndări, şi glasurile de-afară, şi ea, aici, în mijlocul camerei ţintuită locului, încremenită, paralizată cu Mariana în braţe; acestea toate numai prin vis se petrec. Prin vis, cînd vrei să te mişti şi cînd picioarele nu se supun. Cînd se cască o spaimă şi n-o poţi striga. Cînd te zvîrcoleşti în afundul somnului greu ca o apă adîncă şi neagră, chinuindu-te să ajungi la suprafaţa vieţii, la lumina vieţii... Tortura aceasta numai prin vis se întîmplă! Acuşi are să se risipească... Dacă o aude Voicu gemînd prin somn, are s-o clatine uşor ca de atîtea ori şi cînd va deschide ochii, toate au să dispară. Toate şi toţi au să dispară!... Şi oamenii aceştia necunoscuţi şi negri,

care-au năvălit prin uşa sfărîmată, cu duhoarea lor de sudoare, de şiac plouat, de tutun, de rachiu. Şi rînjetele lor. Şi glasurile lor răguşite, spăimîntătoare. Şi topoarele, şi securile, care lucesc cu fulgere albe-albăstrii în umbra odăii. Şi ochii care-o privesc cu bulbii holbaţi, aproape, insuportabil de aproape! Şi mîna aceasta ciolănoasă, scorţoasă, păroasă care-a apucat-o dureros de brat şi o scutură. Acestea numai în chinurile visurilor rele se petrec!

De aceea, fiindcă se zvîrcoleşte în prada unui vis rău, i-a rămas ei strigătul sugrumat; de aceea stă ea cu roua rece a sudorii pe tîmple, în neputinţă să înainteze un pas. Acestea numai în absurdul monstruos şi atroce al visurilor rele, se întîmplă. Însă de ce, Doamne, de ce nu se mai trezeşte o dată? De ce nu se îndură visul să sfîrşească şi s-o elibereze de acest supliciu?

Visul nu se îndură. Nu-i încă timpul să sfîrşească. Pesemne că mai merită încă un adaos de ispăşire pentru toate gîndurile turburi din ea! Iar glasul, glasul înfricoşător, din visul cel rău, rosteşte înăbuşit ca din adîncul pămîntului, din adîncul apei negre şi grele a somnului:

— Îţi veni rîndul, putoare! Lasă-ţi odrasla din braţe!... Ia-o Niculino şi leapăd-o jos, pînă i-o veni rîndul şi ei...

Arătările din vis îi desprind trupul copilei din braţele neputincioase, inerte... I-o iau pe Mariana. De ce i-o iau?... Vrea să strige, dar vocea nu se supune. Acuşi are să se deştepte şi toate au să se risipească.

Ochii căutau în delir la chipurile negre şi colţuroase, ghimpoase, care se împing pînă în răsuflarea ei, năbuşind-o; la femeia cu obrazul ascuţit şi cu tulpanul negru, care i-a smuls pe Mariana din braţe şi a zvîrlit-o pe fotoliul de lîngă pian... Mai încet, umblaţi mai încet cu dînsa, că o doare!... E atît de plăpîndă!... Nu vedeţi cum îi atîrnă căpşorul pe marginea braţului de fotoliu? Lăsaţi s-o ridic, eu, încet, încetinel, cătinel... Nu-i voie?... Ştiu. Prin vis toate se petrec altfel decît în viaţă... Mai urît şi mai rău decît în viaţă... Nu-mi vîrî unghiile în carne, că mă doare.!... De ce rîzi?... Ce vrei de ta mine? De ce rîzi, cu gura aceasta urîtă şi neagră, care miroase a spirt şi din care-ţi lipseşte un dinte în faţă? Spui că tu eşti Pandele? Ştiu!... Omul pe care l-a lovit astă toamnă Voicu pesie obraz cu biciul! Dar n-am ştiut că tot după loviturile lui îţi lipseşte dintele din faţă... Aceasta acum o aflu... Tu eşti Pandele Năbîrogu şi porţi o haină de piele care -seamănă cu haina lui Voicu... E chiar haina lui? Se poate... În visuri toate sînt cu putinţă... Cum spui? Voicu e acum acolo, în cîmp, întins la pămînt, mort?... Vrei să mă sperii, dar ştiu că toate acestea se petrec numai în viş. Acuşi Voicu are să întindă mîna peste marginea patului şi are să mă clatine uşor, cum îl dezmiardă el pe Izabel; are să mă trezească şi voi aveţi să vă risipiţi... cum m-a mai trezit el din

visurile mele rele de atîtea ori şi cum atuncea de îndată v-aţi risipit. Tu eşti Pandele şi aceasta e Niculina! A lovit-o şi pe ea?... Da, ştiu!... Oamenii violenţi nu-şi dau seamă cîteodată ce fac, dar tot ei cîteodată regretă. Spui că Voicu nu-i dintre aceia?... Am să-l schimb, aveţi să vedeţi; eu am să-l schimb şi are să fie altul... Aşa cum l-am vrut eu să fie... De ce mă priviţi atît de aproape şi de fioros, parcă aveţi vîrfuri de cuie în privire? Mă dor ochii... Nu vă mai uitaţi aşa! Şi ce vreţi de la mine?... De ce nu vă risipiţi? Doamne, ajunge! Fă să sfîrşească visul acesta mai atroce decît toate!... Voicule, dragul meu Voicu, de ce nu mă clatini uşor să mă deştepţi tu şi acum din visul acesta absurd şi să dispară toţi?... Mariana, gîză mică, aşteaptă puţin... Aşteaptă puţin, să audă tati gemătul meu prin somn şi să mă trezească... Încă puţin şi au să sfîrşească toate, ţi-o spune maman, gîză mică!... Ce vreţi de la mine? Să cînt? Cum să cînt?... Să cînt cîntecul pe care-l cîntam eu atunci, astă-toamnă? De bucurie, spuneţi voi, de plăcere spuneţi voi, fiindcă Voicu te lovea pe dumneata cu biciul peste obraz? pe femeia aceasta, pe Niculina? pe copilul din braţele ei?... Unde e copilaşul de-atunci? A murit?... Mort? Ce trist să moară un copil, înainte de a cunoaşte tot ce e bun şi divin în viaţă! A cunoscut numai răul?... Partea lui a fost numai răul şi suferinţa? De ce spuneţi aşa? Copiii care mor se ridică la cer şi se prefac în îngeri... Cum? înger are să se prefacă şi Mariana, copila mea?... Ce nebunii vă mai trec prîn cap?... Şi ce urît şi crud e

rîsul acesta, rînjetul acesta, al vostru! Sfîrşiţi odată! Ce vreţi de la mine?... Ca s-o scap, trebuie să cînt? Numai dacă vă cînt, îi lăsaţi viaţa?... Dar înţelegeţi odată că n-am cîntat atunci de veselie şi de plăcere!... Ce fiară omenească vă închipuiţi că sînt eu?... Cîntam înadins, atunci astă-toamnă; am început înadins să cînt, tocmai ca să n-audă copila mea, Mariana mea, să n-audă strigătele de afară şi gemetele şi plînsul; să nu se uite pe fereastră şi să nu vadă asemenea scenă monstruoasă... Voi, nu înţelegeţi? Voi, arătărilor! Nu înţelegeţi că eu am vrut s-o cresc altfel, să cunoască altceva din viaţă, luminos, armonios şi cald, nu ceea ce este urît şi rău şi gheţos... N-aţi înţeles? Nu credeţi?... Dar ce oameni sînteţi, cu ce fel de suflet, ce fel de arătări, din ce lume sînteţi; pentru a vă închipui că o mamă poate chiui de bucurie, cînd vede altă mamă cu pruncul în braţe, lovită cu sfîrcul de bici?... Sînteţi oameni de aici, arătări de aici, din scrisoarea lui Vlad Vodă al Ţării Romîneşti şi herţeg de Făgăraş, cu oribilul său catastif... La locurile ce se zic Obluciţa şi Novoselo au fost ucişi 1350; şi în Dîrstor şi în Cartal 6840; aşijderea oamenii, bărbaţi şi femei, şi tineri şi copiii cei mici, împreună cu pruncii deopotrivă au fost ucişi şi tot locul acela a rămas nimicit... Din locul acela, sînteţi voi, arătărilor! Să tac? Să nu mai aiurez?... Dar nu delirez! Nu eu delirez! Visul deliriază... Orice vis rău e un delir. Iar acestea sînt toate chinuri şi arătări din vis rău, pe care le-am meritat pentru gîndurile mele care nu semănau cu ale

celorlalte surori ale mele... Acum, ajunge! Am ispăşit. S-a isprăvit!... Cum? Nu s-a isprăvit?... Vreţi să tac şi să cînt la pian?... Bine. Prin vis toate sînt cu putinţă. Cele mai înfricoşate întîmplări sînt cu putinţă... Dar îmi daţi copila înapoi, pe Mariana? Gîză mică, gîza mea mică!... Uitaţi-vă ce pete urîte şi negre, de labe, au rămas pe rochiţa ei albă!... Uitaţi-vă cum îi atîrnă gîtul!... O doare... Cum? Cum să-i suciţi gîtul ei mic şi plăpînd, dacă nu cînt? Să-i retezaţi gîtul dacă nu cînt, ca pruncilor din catastiful de la Obluciţa şi Cartal? Nici în visurile cele rele, ca visul acesta, n-ar trebui Dumnezeu să îngăduie pentru o mamă asemenea monstruoasă tortură! Să tac şi să cînt? Bine... Uitaţi-vă, mă aşez la pian şi-am să cînt... Numai de nu mi-aş aduce aminte mîine dimineaţă de visul acesta, ca să nu mă mai chinuiască încă o dată... Să rămînă asupra voastră!... Să-l luaţi cu voi, cînd aveţi să vă risipiţi în lumea voastră, a visurilor şi negrelor arătări. Să cînt ceea ce am cîntat
eu atunci? Dar ce-am cîntat eu atunci?... Nu mă strînge cu cîngile acestea de braţ!... Mă doare... Nu mă prefac... Ce-am putut eu oare cînta atunci?... E aşa de greu să-ţi aminteşti ceva clar prin vis! Toate sînt turburi, monstruoase şi toate sînt cu putinţă. Bine, acum ştiu. Mi-am amintit. Vă cînt şi voi îmi daţi copila, pe Mariana mea!... Vă cînt să sfîrşească odată visul acesta hidos şi să vă risipiţi. Marşul din Simfonia patetică a lui Ceaikovski, acesta l-am cîntat eu atunci, ca să n-audă copila mea glasurile şi gemetele de-afară. Aceasta am să cînt şi-

acum, ca să vă risipiţi arătărilor şi să ne lăsaţi singure, să ne deşteptăm...

Ca în amurgirea de astă-toamnă, cu mişcările de- atunci, Ada s-a aşezat pe scaunul rotund şi a început a cînta arătărilor negre marşul din Simfonia patetică. Nu mai suna însă glasul rugător al Marianei, ca atunci:

— Maman ! Maman, ce ai? Ophreşte, maman! Ophreşte, maman, că mi-e frică!

Nu mai suna glasul Marianei de-atunci, fiindcă nici viaţa cea de aievea, nici visurile, nu se repetă aidoma.

Degetele subţiri, diafane, zvîcneau pe clape în cadenţa tumultuoasă a marşului cîntat absurd, prin vis; fiindcă prin vis orice faptă absurdă e cu putinţă. Ori- cît de monstruoasă, oricît de nebunească. Numai prin vis!... Acuşi are să-mi pună Voicu mîna pe braţ, să mă trezească şi voi să vă întoarceţi în lumea voastră, arătărilor!... Degetele subţiri se zvîrcoleau pe clape; iar braţele albe făceau să fluture mînecile negre şi largi, ca două zbuciumate, înnebunite aripi. Mai repede, mai repede, mai repede, să sfîrşească şi să se risipească toate mai repede.

Toate sînt cu putinţă în vis, intolerabile şi totuşi posibile toate — noroc că există o deşteptare. Şi că atunci, deodată toate se risipesc. Au să se risipească şi acum.

Mai repede, mai repede, alergau degetele pe clape. Mai repede, mai repede, să se sfîrşească toate şi să se trezească din visul cel rău; s-o scuture Voicu de braţ şi să se trezească din visul cel rău.

Pandele Năbîrogu şi Niculina, în picioare, de strajă la spatele Adei, ascultau din lumea lor de-aievea, încuviinţînd amîndoi cu sprincenele încruntate:

— Asta e!... Pă ăsta îl cîntaşi, curviştino, cînd ne lovea oţul pă obraz cu biciul şi cînd plesni copilaşul din faşă! Aşa!... Cîntă înainte, că mult n-o să mai cînţi...

În urma lor alţi bărbaţi şi alte femei din sat, cu ochii buimaci de băutură după ce-au spart cîrciuma lui Iani şi după ce-au legat fedeleş pîndarii, străjile, slugile, jandarmii; în urma lor acum toţi ascultau şi dînşii cu răsuflări încărcate de fumul mahorcei şi duhneala spirtului, clătinînd din cap, ţistuind, dîndu-şi coate, pipăind cu degete scorţoase catifeaua jilţurilor, stăpînindu-şi tusea ca la slujba prohodului. Trăgeau cu ochii afară, unde se lăsa noaptea. Ascultau, frămîntînd pe loc din picioare, peste pernele, pufurile şi covoarele salonului, aşteptînd judecata lui Pandele Năbîrogu ca pe-un drept al său de toţi întărit. Nu pricepeau cum va fi acea judecată; dar o aşteptau cu răbdare. Pentru ale lor celelalte răfuieli, cu zidurile conacului, cu grajdurile, cu ocoalele şi vitele care mergeau în ocoale însetate, flămînde; pentru toate aveau înainte noaptea întreagă care abia începea.

Pandele Năbîrogu strîngea coada securii în pumnul încleştat, s-o stoarcă.

— Am isprăvit! suspină Ada istovită în visul său rău, întorcîndu-se pe jumătate cu scaunul rotund şi ridicînd ochii albaştri spre arătările chinuitoare şi

negre care o împresurau. Am isprăvit! Daţi-mi copila şi risipiţi-vă!... Ajunge? Vă rog! Pentru numele lui Dumnezeu, ajunge! Mariana, îndată ce mă trezesc din somn, plecăm la Zapodia, gîză mică! La Zapodia noastră...

— Fă mişcarea la loc, viperă! porunci apăsat, din adîncul pămîntului şi al apelor negre de vis rău, glasul lui Pandele Năbîrogu. Mai cîntă, că nu isprăvişi! Mai cîntă să-mi răcoresc usturimea dă la ficat şi să mai deşert un clondir. Cîntă-ţi veşnica pomenire!

Palma zgrunţuroasă şi păroasă a sucit-o la loc, cu scaun cu tot. Ada a dus degetele subţiri şi diafane pe frunte, să şteargă roua gheţoasă a visului rău, să se deştepte. Visul atrocelor arătări continua însă:

— Dă-i zor, puică-muică! Ha-ha! Dă-i zor, că mai avem şi alte judecăţi. Zi-i dă la început, fiindcă dă data asta n-o să mai isprăveşti. Crede-l pă neica Pandele! Ha-ha!

Degetele docile au prins a alerga iarăşi pe clape şi iarăşi au fîlfîit aripele negre de catifea, dezvelind braţele albe pînă la cot şi brăţara grea, de fildeş sculptat, adusă de Yann din Congo, pentru o şcoliriţă în uniforma de pension cu fusta albă, centură de lac negru şi şemizetă cu guler răsfrînt.

— Aşa! Aşa puică-muică! se pregăti Pandele Năbîrogu, făcîndu-şi loc cu coatele în înghesuiala răsuflărilor fierbinţi şi ridicînd peste umăr securea.

Toţi au închis ochii fiindcă pricepeau în sfîrşit; toţi au închis ochii în afară de Niculina, care-i căscase să vadă mai bine,

căci numai ea mai dinainte ştia. Toţi au închis ochii, cînd tăiuşul securii s-a ridicat de două ori şi de două ori a căzut icnit, în vaierul zvîcnit al clapelor, retezînd braţele albe, retezînd zborul alb şi negru, înecîndu-l în două fîntîniţe de sînge unde s-au zbătut îndată ciunge, au lunecat cu trup cu tot, cu scaunul rotund cu tot, sub sicriul negru al pianului.

Trupul în haina de catifea se încovoia acolo, dedesubt, tresărea, murea, poate tot în amăgirea smintită că moare numai într-un vis rău, scîncind cea din urmă chemare:

— Mariana... Mariana... Mari...

Pandele a izbit nepăsător cu piciorul, cum mai izbise el în trupul lui Izabel, a păşit peste şipotele de sînge, a lepădat securea în mîna nevestei — ţine, Niculino! — şi a înălţat biciul lui Voicu de pe umăr, despicîndu-şi loc în îmbulzeala de capete, spinări şi suflări gîfîite.

— Haha! rînji el, cu biciul înălţat. Mariana? Mariana ta?... Aşa o chiamă? Pă al nostru îl chema Nicule!... P-al nostru, ăl de muri cu vîrci pă obraz...

Îşi despicase loc pînă la jilţul unde zăcea fetiţa cu gîtul atîrnat moale, cu faţa albă de var, cu pletele spic revărsate în luminoasă vălurire, de aur.

A scuipat în palmă şi a purces a biciui cu sfîrcul de curea, obrazul alb, neînsufleţit, fără tresăr.

Lovea, iar la lovitură nu răspundea nici un tremur pe faţa de var. Răspundea tremur numai în trupul încovoiat de jos, zvîrcolindu-se acum în straiul de ca- lifea şi balta de sînge, cercînd ca şi Izabel să se înalţe pe braţele ciunge. La fiecare

izbitură pe obrazul copilei, trupul mamei tremura, tresărea, nu-şi găsea pace în moarte. Pe urmă, a căzut. Pe urmă s-a destins în somnul cel fără de vise şi mai negru ca toate.

Pandele Năbîrogu lovea înainte, simţind nevoia ră-şi strige obida descărcată din afundul mocnitelor aşteptări:

— Astea sînt tot pentru copilaşul nostru, de se duse-n lumea iaialaltă cu semnele biciului ciocoiesc! Dinte pentru dinte!... Dă ce vă duceţi palma la ochi? Şi tu, Niculino? Acum, şi tu? Dînsele şi-au dus palma la ochi? Plîns-au dînsele pentru noi? Cerut-au îndurare pentru noi?... Cîntau şi se-mputeau dă bine-n puf!...

Gîfîind s-a oprit. Şi-a şters năduşala de pe frunte cu mîneca straiului de piele neagră, străin, straiul mortului.

A purtat ochii năuci la toţi de jur împrejur, a clănţănit din dinţi şi i-a trecut rîndul tovarăşului:

— Marinica, fă-ţi tu datoria mai departe, că ai şi tu a plăti pentru Ioniţa ta, ierte-o Domnul! Să le stîrpim semînţa, cum se-ndîrjeau ei să ne-o stingă! Pă urmă, le-om pîrjoli şi cuibarul viperelor. Treci! Hai, Marinică, nu te codi!... Dă-i cep la gîtlej! De cînd căpătaşi inimă dă muiere?

Marin a gîlgîit cîteva înghiţituri din clondirul cu spirt pe care l-a scos Niculina din sîn şi i l-a-ntins. A

gîlgîit, a tuşit, s-a şters pe mustăţi... Tot se mai codea. Se uita mereu în lături. Ochii au zărit cum o copilă, strecurată printre picioarele celor mai mari, culesese din lacul de sînge brăţara grea de fildeş sculptat şi o ştergea de poalele fustei. Amintirea răscolită i-a fost din nou la Ioniţa lui, cum îşi făcea ea pe mînă brăţară săracă din lujerele de păpădie. Ioniţa lui, care-a zăcut cu obrazul umflat din bătaie boierească fiindcă au prins-o în lan cu cîţiva ştiuleţi de porumb în poală; a zăcut toamna întreagă şi în iarna de acum doi ani, a murit ridicînd mîinile în sus şi tot apărîndu-se de bătaia boierească pînă şi-n spasmul morţii.

Omul scund, în strai roşcat şi hărtănit de şiac, care tot se mai codea, a mugit din adîncul măruntaielor şi a amintirii, repezindu-i pe ceilalţi la o parte:

— Ferea!... Ferea, s-o trimit şi pă ea la Ioniţa tai- chii, s-o judece p-aia lume!

A scos junghierul din teaca de piele şi mai întîi a trecut latul tăiuşului pe latul palmei, cum făcea el înainte de junghierea mieluţelor.

5

Două ceasuri după înmormîntarea profesorului Dimitrie Petreanu, pe străzi lăturalnice, Adrian se întorcea din nou la cimitir.

Se furişase fără ştirea celorlalţi. Îl mîna un simţă- mînt care nu se putea spune şi nici n-ar fi fost celorlalţi înţeles.

Încă înainte de a-l cuprinde pămîntul să-l acopere, mortul lor nu le mai

aparţinuse. Îl confiscase Tîrgul Călimanului.

Autorităţi, asociaţii de dascăli şi de notabili, cluburile partidelor politice, cercuri culturale, prieteni vagi, o lume de care Dimitrie Petreanu se păstrase în viaţă departe, din silă, din modestie ori poate din orgoliu, au pus stăpînire pe cadavrul său.

Toţi descoperiseră cu uimită întîrziere, o glorie pe
care au ignorat-o şi fusese prea puţin preţuită de concetăţeni. Şi toţi se întrecuseră acum pentru a răscumpăra asemenea vitregie culpabilă, supralicitînd la ceremonialul înmormîntării cu delegaţii, onoruri, coroane, jerbe şi oraţiuni funebre.

Familia pierduse dreptul la cuvînt. Fusese dată la o parte, redusă la rolul să primească mute strîngeri de mînă, condoleanţe, delegaţii în straie negre şi cu pălăriile tari de rigoare.

Alţii au întocmit programe, alţii au instalat catafalcul la catedrală, alţii au poruncit să fie felinarele înfăşurate în pînză cernită, au arborat drapele negre la autorităţi şi edificii publice, au scos armată, şcoli, procesiune de clerici, au fixat itinerarul cortegiului pe cel mai lung parcurs. Alţii — domnul prefect Săndel Negoianu, domnii viitori prefecţi Emil Sava şi Mitran Iliescu — alţii au condus cortegiul, au rostit discursuri şi dintr-o durere adîncă a celor de-aproape, din regretul sincer nemîngîiat al celor puţini cîţi l-au cunoscut într-adevăr, dînşii au făcut o spectaculoasă desfăşurare de pompă pe care ar fi respins-o ca

pe-o ultimă ofensă, sobra discreţie a lui Dumitru Petrea Robului culcat în sicriul de stejar. Aceasta o simţise prea bine Adrian şi aceasta filtrase în suferinţa lui o drojdie de precoce luciditate, acră şi iritată.

Izvorul lacrimilor alinătoare din prima zi secase.

Atunci, în prima zi, pîndise un ceas cînd nu era nimeni în camera mortuară. A mers şi a îngenuncheat la masa simplă şi înaltă, cu cîteva flori şi cîteva făclii, unde cu mîinile împreunate pe piept, cu fruntea osoasă şi lucie, cu buzele sever strînse, Dimitrie Petreanu păstra numai pentru el recea pacificare a morţii. Poate era numai o pacificare aparentă. Căci la colţul buzelor, între sprîncene, pe fruntea lucie în lumina pîlpîitoare a făcliilor de veghe, măi durau încă, parcă mai adînc săpate, cutele amare din viaţă. Poate săpate mai adînc, tocmai în ultimile zile, cînd de două ori se ridicase de pe patul de .moarte, să-şi îndeplinească ultimile datorii faţă de obîrşia sa ţărănească. Acolo, cu fruntea sprijinită în muchia tare a mesei, Adrian a lăsat să-l zguduie plînsul vîrstei, străbătut de remuşcări şi de solemne angajamente.

Prin cuget îi treceau cele mai felurite şi mai răzleţe şi mai mustrătoare amintiri.

Unele foarte îndepărtate şi vagi. Altele foarte apropiate şi limpezi. Tuturor, abia acum întrezărindu-le cu o dureroasă pătrundere adevărata lor tălmăcire. Cum de nu le-a înţeles el pe toate încă de-atunci?

Toate erau numai şi numai semnul unei neistovite preocupări să-l pregătească pentru viaţă şi să-l apere de viaţă.

Şi atunci, cînd ţînc încă neştiutor de carte îi punea dinadins în mînă albumele şi atlasurile sale de zoologie şi botanică, de geologie şi de paleontologie, să-l ispitească pe nesimţite, din cea mai fragedă vîrstă, la ştiinţele sale de biolog, ca să-i fie urmaş. Şi atunci, cînd din primii ani de şcoală primară, îi îngăduia să-l însoţească şi să-i ţină tovărăşie în laboratorul de lucru, bucuros că-i poate stîrni curiozitatea pentru lumea fantastică de sub lentilele microscopului, pentru lumea fantastică a metamorfozelor.

Şi atunci, cînd întîia oară l-a dojenit cu asprime fiindcă vorbise cu dispreţ despre un „ţăran prost, căruia îi miroseau opincile şi sumanul a cîne plouat”; pentru a-l lămuri apoi cu glas de-o învăluitoare blîn- deţe, că în neamul acelor ţărani proşti, cu opinci şi sumane care miroase a cîne plouat, e obîrşia lui cea adevărată.

Şi răbduria lui perseverenţă de observator, cu care îi urmărea într-un fel de nelinişte înclinările pretimpurii şi dezordonate pentru lecturile fără frîu, pentru scris, pentru desen. Să-l încurajeze? Nu? Puteau să însemne arme ori dezarmări pentru viaţă? Toate îi depăşeau competenţa lui.

Cum de n-a înţeles pricina şi rostul acelor îngrijorări părinteşti?

Şi noaptea de astă-iarnă, în bordeiul iobagului de pe una din moşiile lui Jack Medoveanu, unde i-a prins

viscolul printre oamenii peşterilor îmbrăcaţi în pieile de oaie întoarse pe dos, cu straniile sclipiri ale cristalelor de sare în lumina gălbie a gazorniţei. Şi ceasurile de-atunci, cînd prin somn, îl ştia veghindu-i scufundat în gîndurile sale şi aprinzînd ţigară de la ţigară prin întuneric. I-a fumat toate ţigările lui dosite cu mare taină în buzunarul tunicii şi nu i-a spus niciodată nimic. Nu era şi aceasta ca un fel de pact? Un semn că severul său părinte înţelegea mai multe şi ierta mai multe decît voia să pară că înţelege şi iartă?

El nu le-a priceput toate acestea atunci. Acum e prea tîrziu...

Pe urmă, au început a sosi rubedeniile. Şi mai pe urmă, au dat năvală notabilii Călimanuiui, cu orîn- duielile şi hotărîrile lor, răpindu-le trupul neînsufleţit să şi-l însuşească.

Durerea fecundă, s-a împestriţat astfel cu o neghină străină.

Două zile, Adrian a devenit numai un ostil, un corosiv şi amar spectator.

Îl jignise amestecul de autentică jale neconsolată şi de imediate preocupări terestre, din partea rudelor care tot mai descindeau încă din trenuri.

Prea repede treceau de la lacrimi, la peripeţiile răscoalelor, povestindu-şi unul altuia ce-au pătimit şi ce-au izbutit a salva; prea repede treceau de la prinosul elogiilor postume pentru răposat, la discuţia asupra pensiei şi la soarta orfanilor. Mototolind între degete batiste cu chenar negru, se trăgeau în unghere să fumeze, se abăteau în sufragerie unde Iancu Sta- mate se instalase în capul

mesei oftînd şi îmbucînd; unde Niculae Popazu plimbîndu-se de la un capăt la altul, se oprea săltîndu-se în vîrful picioarelor şi pompînd fumul din ţigareta groasă de chihlimbar, pentru a demonstra cu autoritatea sa fără replică dintot- deauna, că numai iminenta schimbare a guvernului va pune capăt mişcărilor ţărăneşti.

Ajungea vorba la Tîrnauca, la Ada şi Mariana.

Toţi tăceau, ferindu-se a pronunţa vreo temere precisă. De acolo, de patru zile, nimeni nu mai primise nici o ştire. Şi ca să-şi alunge gîndul de la acest necunoscut încărcat de ameninţări, din nou se întorceau cu vorba la viaţa celui de pe catafalc, la profeţiile pe care le-a făcut şi s-au îndeplinit întocmai, la înverşunarea cu care a ţinut să-şi plătească o datorie închipuită pentru obîrşia lui de pălmaş, dăscălind obscur la o şcoală de plugărie şi scriind cărţi de practică agricolă, în loc să-şi fi urmat o mai strălucită şi mai fructuoasă carieră cărturărească, împreună cu tot ce-l aştepta: Universitate, Academie, demnităţi politice... Acum ar fi avut altă pensie văduva şi orfanii lui. El altă înmormîntare, cu altă asistenţă, la Bucureşti. O înmormîntare pe întreaga ţară; nu pe dimensiunile unui tîrg obscur, ca Tîrgul Călimanului.

Adrian trecea prin aceste conclavuri cu buzele strînse. Iancu Stamate a luat aminte că buzele orfanului semănau acum cu gura severă a lui Dimitrie Petreanu şi nu-i dori să preia destinul părintelui său, cu eroice renunţări la

îndestulările pământeşti de dragul utopicilor misiuni şi devotamente, care nu-i trebuiau nimănui în ţara romînească. A spus-o aceasta mestecînd şi petrecîndu-i o mînă protectoare prin păr, cu mîna cealaltă scuturîndu-şi fărimiturile din cutele vestei.

El s-a depărtat cu un nod în gîtlej, cu o nemărginită scîrbire de viaţa cotidiană, măruntă şi vulgară, care-şi continua cursul.

Chiar şi ideea mîncării, nu numai mestecările plescăite, îi păreau o respingătoare capitulare a omului la trivialele funcţiuni animale. În durerea sa pe care o voia spiritualizată, ar fi aflat alinare numai alături de durerea Olgăi Petreanu, cu obrazul pal şi sanctificat de suferinţă sub zăbranicul negru. Alături de Smărdiţa şi de celelalte surori cu ochii istoviţi de plîns şi cu sfîşietoarele lor rochiţe de doliu. Alături de femeile din neamul Cumpătă, Maria, Ana şi Elvira. care au alergat să-şi mîngîie sora cu pioase gingăşii

de infirmiere şi de călugăriţe. Alături de Smaranda Cumpătă, bătrinica mai încreţită la obraz şi mai împuţinată la trup în haina de caşmir negru şi alături de Iordache Cumpătă, care stăteau la o parte de dezbaterile ginerilor şi feciorilor, adîncit în mîhnirea sa şi în alte încă mai neliniştitoare presimţiri, rezemat în acelaşi pervaz de fereastră, cu spatele de uriaş încovoiat şi răpus, întors de la lumina zilei de afară, cu faţa trasă, pămîntie, tragic brăzdată, şi cu ochii lui albaştri, decoloraţi şi blajini, acum înceţoşaţi în găvanul orbitelor. De asemenea dureri strînse în ele, mute, refugiate în încăperile cele mai retrase ale casei cu miros de tămîie, de ceară, de eter, de colonie, de flori mortuare, s-ar fi apropiat să-şi încălzească şi durerea lui pătrunsă acum de remuşcări, fiindcă nu o dată dezamăgise aşteptările celui din raclă şi nu o dată îi amărîse zilele; fiindcă acum ştia că înainte de a se despărţi de viaţă, Dimitrie Petreanu, în cuvintele întrerupte ale agoniei, tot pentru nestatorniciile din el şi pentru viitorul său îşi arătase îndeosebi îngrijorarea.

Dar i se părea că în această nevoie de căldură pe care ar fi cerşit-o celor din juru-i, mai dăinuie încă o slăbiciune copilărească, nevrednică de vîrsta lui. Şi se lepădase de dînsa, înfrîngînd-o.

A venit mai apoi înmormîntarea.

Prea îndelunga şi complicata pompă, pregătită de străini, întru a lor satisfacere. Cortegiu, coruri, fanfară... Grupul familiei în urma dricului, femeile în vălurile negre, bărbaţii cu pălăriile în mînă, călcînd agale prin zăpada zgurită,

ocolind bălţile, mergînd cu frunţile plecate şi cu ochii în pămînt, schimbînd saluturi cu dezolarea de circumstanţă, desigur gîndind la moşiile lor, la cele ce se petrec acolo pe aceste vremuri de răzmeriţă, socotindu-şi în cap legăturile trenurilor, pentru a se întoarce mai repede la faţa locului...

Iar la cimitir, cuvîntările. Interminabilele cuvîntări!

Domnul prefect Alexandru Negoianu, pomenind despre viaţa exemplară de abnegaţie şi de civism a savantului ce şi-a sacrificat totul, pînă şi orizontul vast al ştiinţei pe care l-a restrîns rupîndu-se de la o mai înaltă vocaţie, ca să se consacre unei modeste opere de educare a fiilor de plugari, într-o ţară de plugari. Cu vibrante ridicări de glas, răstălmăcindu-i intenţiile şi faptele, ponegrindu-i memoria după chipul şi asemănarea sa, a amintit că în aceste vremuri dramatice pentru ţară, feciorul de ţăran a părăsit chilia lui de suferinţă, a călcat prescripţiile medicului şi a coborît în mijlocul ţăranilor, mai apoi în mijlocul elevilor, transformîndu-se astfel în cel mai energic şi binecuvîntat auxiliar al autorităţilor împovărate de greaua sarcină să păstreze cu energie ordinea. Numai datorită acestei strădanii de calmare a spiritelor, un singur om a izbutit să cruţe o parte din judeţ de devastările şi de reprimările severe de aiurea, încît cu preţul zilelor scurtate, în pragul mormîntului, s-a plătit de ultima datorie faţă de obîrşia sa şi de misiunea sa de educator, într-un sublim exemplu de abnegaţie, de sacrificiu, de civism, de martiraj pe altarul patriei!

Aici, domnul Sandu Negoianu s-a întors spre grupul familiei cu zăbranice şi straie negre. Prezintînd omagiul său personal şi al guvernului (pe dric! — a şoptit cineva, la spatele lui Adrian), a exprimat sincere condoleanţe văduvei, distinşilor membri din familia Cumpătă care cinstesc o categorie de mari proprietari din vechea tradiţie a celor ce-au fost sfătuitorii şi

ocrotitorii sătenilor de pe moşii, nu despoţii lor. A îndemnat apoi orfanii să ducă mai departe în viaţa lor de mîine, acest unic şi înălţător model de abnegaţie, sacrificiu, civism, martiraj!

După care, cu glas stins de emoţie, domnul prefect Negoianu a purtat batista la ochi şi la frunte înduioşat de propria sa rostire, s-a retras cu modestie şi a deschis cu degete tremurate telegrama pe care i-o adusese un curier de la prefectură, făcîndu-şi loc cu ghionţi grăbiţi şi călcînd întristata adunare pe bătături.

Telegramă care anunţa dimisia guvernului! — cum a aflat îndată Adrian, din şoapta aceluiaşi glas de la spatele său.

Şi alte oraţiuni funebre, pe aceeaşi măsură, rostite de domnul Emil Savu, şi domnul Mitran Iliescu, de distinsul publicist Graur Ceauşescu-Cătălin, de preşedinţii diverselor asociaţii, de foştii elevi, de reprezentanţii marilor proprietari şi de reprezentantul ţăranilor.

Cu o bolnavă şi rea luciditate, Adrian privise, şi ascultase.

Privise şi ascultase întrebîndu-se ce duh vinovat din el îi răcise emoţia, îi înstrăinase durerea, ingăduindu-i să pătrundă în făţărnicia rostirilor şi să observe cum prin toată mulţimea cu ochii smerit plecaţi în pămînt a trecut un fior de neastîmpăr, de curiozitate, de şopotiri, cînd s-a împrăştiat vestea despre dimisia guvernului.

L-au podidit lacrimi în ochi, numai cînd ţăranul cărunt, cu straiul alb şi cu fruntea lată, s-a adresat către Dumitru

Petrea Robului din sicriu, spunîndu-i: „Dintre noi ai plecat! Pe noi nu ne-ai uitat! Cu sufletul şi fapta la noi ai rămas! Tot noi, în inima noastră avem să te păstrăm, fiindcă inima noastră e veşnică şi încăpătoare, ca pămîntul căruia vei fi acuma încredinţat, şi pe care pămînt nu l-ai stors, nu l-ai negoţit, nu l-ai părăsit — l-ai iubit, cum ştim să-i iubim numai noi, muncitorii lui, cu mînele noastre! Să-ţi fie ţărîna mai uşoară de cum ne este sortită a ne fi nouă!”

— Încă un răzvrătit! Am să păstrez ochii pe dîn- sul! şoptise glasul de la spatele lui Adrian...

S-a întors şi a recunoscut pe domnul Emil Sava, avocat şi tînăr fruntaş politic al partidului despre care se spunea că va veni la putere, unul din vorbitorii de adineaori şi viitorul prefect al Călimanului, succesorul domnului Sandu Negoianu, dacă izbutea să-l înlăture la vreme cu o manevră abilă pe domnul Mitran Iliescu.

Acestea le auzea şi le vedea şi le pricepea Adrian, cu o acră şi duşmănoasă luciditate. Încît lacrimile nu i-au mai umezit ochii, decît atunci cînd puţine şi stă- pînite cuvinte de despărţire, strujite în aspră îndurerare de prieten, a rostit fostul său dascăl de matematici, Grigore Panţîru — şi apoi, cînd ţărîna a început a suna cu lugubru ecou, pe capacul cosciugului coborît în mormînt.

Tîrît de alaiul negru, nemulţumit de sine, vinovat faţă de durerea sa şi faţă de cel rămas de-acum pe vecie cu pămîntul pe piept în lăcaşul morţilor, Adrian îşi

hotărîse la plecare să se întoarcă singur, mai tîrziu, după ce ţinţirimul va fi gol.

Iar acum, în asfinţirea vînătă cu suflări reci, acolo se întorcea pe străzi lăturalnice, cu ochii în pămînt.

Zăpada nu se topise încă deplin.

Măcar că straşinile au picurat toată ziua şi că adiase vînt molatec pe la amiază; lîngă ziduri şi zăplazuri, sub petele de umbră, mai stăruiau rămăşiţele troienelor dintr-o iarnă cumplită, care nu se mai termina şi care îşi încercase puterea viscolelor din nou, pe la începutul săptămînii. Iarna aceasta n-are s-o uite niciodată. Şi nici această primăvară friguroasă a atî- tor sfîrşituri de oameni şi de lumi.

Ieri, dintr-un ziar ieşean, aflase despre moartea lui Ştefănucă Pandrea, despărţit de ei într-o gară din cîmp pentru cîteva clipe şi rămas acolo, cu un glonţ în inimă, fără ca dînşii, tovarăşii lui de drum, să-l ştie. Şi acum, după sfîşierea de ieri, mormîntul acesta proaspăt, la care se întorcea!

Vor rămîne toate săpate în suflet, în amintire. Poate dinadins trimise să-l zguduie din lîncedele ispite, să-l aducă la conştiinţa vieţii celei adevărate, la conştiinţa datoriilor pe care atît de grabnic le uită cînd îl poartă valul nestatornicii lor din el. S-a sfîrşit cu acestea! Va jura-o pe-un proaspăt mormînt.

Şoseaua cimitirului trecea pe lîngă cîmpul larg, unde în toiul verii răsăreau bărăcile, corturile, menajeriile, circurile şi leagănele iarmarocului din sfînta zi de Adormire a Maicii Precista, vestit în toată Moldova.

Gîndul lui Adrian fugi îndărăt, cu o strîngere de inimă, la gălăgia şi desfătul jivalaniei de anul trecut, cînd au sosit cu toţii de la Zapodia în brecuri, în trăsuri, în docare şi chervane cu coviltir.

Acum cîmpul era pustiu şi gol. Gol şi pustiu cimitirul. Iar ţărîna proaspătă a mormîntului pe care venise să jure solemne legăminte, nu se mai vedea, înăbuşită sub piramida de coroane şi jerbe cu late panglici.

Adrian a rămas în mantaua de uniformă cu bandă lată de doliu la mînecă, singur, faţă în faţă cu mor- mîntul nou, străjuit de provizoria cruce de lemn. Ce repede i-au înscris numele, data, cu litere negre, de păcură! Ardea o candelă în felinarul de sticlă. Florile răspîndeau un miros rece, jilav, de toamnă, nu de începutul primăverii. „Ce se întîmplă cu mine! — se întrebă. De ce nu găsesc în mine gîndurile, hotărîrile, durerea, gestul pentru care am venit aici şi erau atît de fierbinţi, pînă ce-am ajuns în poarta cimitirului? De ce s-au răcit şi-mi par atît de străine? Cum de nu mai am lacrimi, ca un suflet uscat, ca un monstru?...” Cuprins de deznădejdea acestei sterpe lipsiri de simţire, Adrian a întors ochii spre nenumăratele cruci din cimitirul tăcut şi învăluit de umbrele asfinţitului.

Poate că a venit prea devreme; prea mai durează de jur împrejur urmele

străinilor care-au sosit cu alaiul lor aici, au frământat pământul cu tălpile lor, au umplut văzduhul cu ecoul făţarnicelor rostiri şi al şopotirilor fără nici o legătură cu reculegerea unui prohod. Poate că această confruntare ar fi trebuit s-o amîne pe-o altă zi, mai tîrziu, după ce se vor ofili şi-or putrezi florile coroanelor prea proaspete, după ce mormîntul va fi încorporat definitiv cimitirului.

Însă un mai tîrziu, cînd va fi pentru el? Mîine pleacă la Iaşi, după trei zile va fi la şcoală... Peste o săptămînă se va strămuta şi Olga Petreanu cu ceilalţi copii.

De Căliman n-are să-l mai lege decît acest mormînt.

Adrian a schiţat un semn neisprăvit de cruce şi s-a depărtat cu paşi înceţi, împleticiţi, amar nemulţumit de sine, spăimîntat de răceala din el ca de-o hidoasă infirmitate.

Mergea cu ochii în pămînt, cu fruntea descoperită şi cu şapca de uniformă îndoliată în mînă. Ar fi simţit nevoia să împărtăşească durerea şi lipsa-i de durere care era încă mai teribilă, cuiva de aproape, pe înţelegerea lui. Dar Petruş Casimir dispăruse. Poate se afla acum îndărăt, la Iaşi. Dar Ştefănucă Pandrea nu mai era nici el pe această lume să-l asculte şi să-l privească mirat cu ochii lui limpezi şi naivi.

Cufundat în mîhniri şi întrebări, în dezolanta impresie de singurătate, orfelinul păşea cu ochii în pămînt, cînd o umbră s-a desprins dintr-o cruce neagră de bazalt, s-a apropiat cu mers uşor şi cu o mînă uşoară i-a cuprins braţul.

— Adrian...

— Irinel...

S-au privit cu ochii în lacrimi. Amîndoi cu ochii în lacrimi. Irinel Măgură purta şi ea o haină neagră, ca straiele de doliu. O mănătăluţă neagră, de uniformă. Şi era atît de palidă, atît de pală!...

— Tu, aici, Irinel?... murmură Adrian, neîncrezîn- du-se ochilor.

— Te-am văzut trecînd pe stradă... De la geamul meu te-am văzut. Şi am înţeles. Mi-am închipuit că veneai aici... Nu m-a lăsat inima, Adrian. Am fugit după tine şi te-am aşteptat... Mai este oare nevoie să-ţi spun toate cele cîte se spun în asemenea împrejurări?... Tu ştii ce simt...

Îi cuprinse amîndouă mîinele, şi cu ochii ei aurii, umezii, îi căuta în ochi.

Adrian a simţit deodată descătuşîndu-se toată durerea înăbuşită din el şi a izbucnit în plîns copilăresc, nervos, convulsiv. Îşi plecase fruntea pe umărul ei. Se strîngea înfrigurat la pieptul ei mic şi elastic, în straiul ei negru, aspru, de uniformă şcolărească. Irinel Măgură îşi trecea uşor degetele pe fruntea lui, alinîndu-l ca pe-un copil, cu glas şi cu gesturi materne, dictate de undeva, din adîncul instinctului:

— Adrian... Fii tare. Adrian! Bărbat, Adrian!... Nu trebuie să...

În cimitirul pustiu, împresuraţi de aliniatele cruci ale morţilor, doi copii în strai negru, aproape îmbrăţişaţi.

— Să fiu tare? îngîna Adrian, tot copilăreşte. Dar am fost prea tare, prea... Tu nu poţi şti, Irinel! Nu poţi şti ce monstru poate face durerea din cineva, cînd a depăşit limita.

— Ştiu, Adrian...

— Nu ştii cum m-am urît şi cum m-am dispreţuit, fiindcă am stat fără nici o lacrimă, nici una, acolo, la mormîntul tatei.

Irinel i-a şters lacrimile cu batista ei aspră şi şcolărească, spunînd încet, cu tristeţe:

— Poate că ştiu, Adrian! Poate cunosc şi eu că sînt suferinţe nedrepte pentru care lacrimile înseamnă prea puţin...

— N-ai de unde să ştii! repetă Adrian, cu egoismul exclusivist al durerii sale, care nu mai admitea nici alte dureri, nici altfel de dureri. N-ai de unde să ştii! N-ai de unde...

Irinel cedă cu aceeaşi blîndă tristeţe:

— Bine, Adrian... Dacă zici tu, n-am de unde să ştiu...

I-a prins braţul, întorcîndu-l din nou spre interiorul cimitirului:

— Acum să mergem, Adrian...

— Unde?

— Aşa... nicăieri... printre cruci şi morminte... fără nici o ţintă...

Au mers fără nici o ţintă, printre cruci şi morminte. Un timp tăcuţi. Sfiindu-se să privească unul la altul, ocolindu-şi ochii. Într-un tîrziu, Irinel a întrebat:

— Pleci? Cînd pleci?

— Mîine... Cel mai tîrziu, poimîine...

— Ca să nu te mai întorci niciodată?

— Ca să nu mă mai întorc... Se mută şi mama la Iaşi. Acolo are soră, fraţi, sînt şcoli pentru fete... pentru fratele mai mic... pentru mine... Capitolul Căliman s-a încheiat pentru noi.

— Da... suspină abia distinct, Irinel. Pentru tine s-a încheiat capitolul Căliman.

— Dar noi avem să ne mai vedem, nu este aşa? La vară, la Zapodia, în vacanţă.

Irinel Măgură clătină din cap:

— Nu cred, Adrian. Pentru mine n-are să mai existe vacanţă.

— Cum n-are să existe vacanţă, Irinel?

— În orice caz, nu vacanţă şcolară. S-a terminat cu şcoala mea. Nu mai am ce căuta la şcoală. S-a încheiat şi pentru mine un capitol. Nu ştii nimic?

Aştepta răspunsul cu tot obrazul golit de sînge. Adrian a răspuns:

— Nu pricep. Ce să ştiu?

— Ai să afli, Adrian. Vei afla că sînt şi eu un monstru de fată. O creatură de cea mai respingătoare speţă... În oraşul acesta unde toate se ştiu, ai să afli...

— Nu uita că mîine, cel mai tîrziu poimîine, plec...

— Cu atît mai bine!... Ai să afli mai tîrziu...

Adrian îi cuprinse mîna, oprindu-se locului:

— Irinel! Ce să aflu mai tîrziu? Ce monstru? Ce creatură? Ce fel de vorbe sînt acestea? S-a întîmplat ceva rău cu tine?

— Nimic, Adrian! negă Irinel, întorcînd capul şi ferindu-se de privirea lui. Pentru mine nu mai poate fi nimic, nici rău, nici bun. Te rog mult, mult de tot. nu mă mai întreba nimic, nu-mi spune nimic despre aceasta. Nu pentru aceasta am alergat după tine.

Apoi, schimbă vorba, păstrîndu-i şi ea mîna între degete:

— Îţi aduci aminte, Adrian?... Astă-vară... Cînd ne aflam departe, pe cîmp, la Zapodia şi cînd se auzeau ecourile maşinelor de treier. Tu spuneai că se aud ca bătăile unei inimi mari şi adînci a pămîntului... Spuneai că vezi oamenii, ţăranii din lungul şi latul ţării, milioane şi milioane, secerînd, cărînd, treierînd, încărcînd grîul holdelor... Aşa i-am văzut

şi eu, atunci, ascultîndu-te... Atîtea mi-ai ajutat tu să văd şi să înţeleg, să simt!... Acum oamenii aceia, milioane şi milioane, au fost cuprinşi de-o nebunie...

— De disperare, Irinel, nu de-o nebunie! rectifică Adrian. Au fost cuprinşi de disperare.

— Bine, de disperare, cum zici tu, Adrian. Au pus mîna pe furci, pe topoare... Dărîmă, părăduiesc, dau foc la tot ce-au muncit şi ce-au cules astă-vară.

— Pentru alţii, Irinel!... rectifică iarăşi Adrian, prin al cărui glas se rostea şi Dimitrie Petreanu. Tot ce-au muncit şi-au cules pentru alţii, Irinel.

— Bine, Adrian, cum zici tu. Dau foc la tot ce-au muncit şi-au cules astă-vară, atunci... Aşa văd eu acum toată ţara... Ştii? La unchiul meu de la Tăcuta, la Stroe Bîrlădeanu... Au distrus şi au ars tot... Casă, documentele lui, lucrarea lui în care apăra tocmai drepturile ţăranilor din vechi... Le-au ars, cum spune el, parcă într-un act de sinucidere... Au nimicit singuri, hrisoavele dreptăţii lor...

— Aceasta voiai tu să spui? crezu că a înţeles Adrian. De aceasta erai tu atît de dezolată, Irinel? L-au sărăcit încă mai tare pe Stroe Bîrlădeanu, şi tu, din pricina asta n-ai să mai poţi urma la şcoală?... Irinel!...

— Ce este, Adrian? întrebă Irinel Măgură, cu glasul încă mai învăluit de întristare, fiindcă atît de puţin înţelegea Adrian adevărata pricină a suferinţei şi a năruirilor din viaţa ei. Ce vrei tu să spui?...

— Am să vorbesc cu buniţa de la Zapodia... Dacă-mi dai tu voie, am să...

— Lasă aceasta, te rog! Cît de departe sînt oamenii unul de altul, chiar cînd se credeau mai aproape!... l-a întrerupt Irinel. Uite ce ghiocei splendizi au răsărit din zăpadă...

Încă o dată schimbînd astfel firul vorbirii lor, Irinel Măgură s-a îndoit de-un genunchi, ca să culeagă ghioceii din zăpada unui mormînt vechi şi uitat, umbrit de-o bătrînă salcie plîngătoare.

— Ajută-mi... a spus.

Adrian a ajutat-o, culegînd alte flori, albe şi cu micul potir abia deschis, pe alte morminte. A strîns un mănunchi şi cînd s-a ridicat, s-au aflat amîndoi faţă în faţă, ca atunci cînd Adrian o aşteptase să sară peste-o gîrliţă din stufurile iazului de la Zapodia, cînd i-a întins mîna s-o ajutore şi a prins-o în braţe. Ca şi atunci, s-a oglindit în ochii ei castanii cu fire de aur şi a înţeles că fără aceşti ochi, viaţa lui nu mai are nici un sens.

Cuprinzînd-o cu braţul de după mijloc, a încercat să-şi apropie obrazul de obrazul pal, întrebînd:

— Ai să mă aştepţi, Irinel? Căci am să vin... Nu era adevărat, cînd spuneam că nu mai am pentru ce veni aci...

Irinel Măgură se smuncise, ferindu-şi în lături obrazul cu oroare:

— Te rog nu, Adrian, nu!... Nu atinge obrazul meu, ah! nu atinge obrazul acesta...

Şi cu batista de şcolăriţă, mototolită, îl ştergea apăsat, parc-ar fi vrut să extermine o urmă respingătoare de melc. „Nu mă iubeşte! — gîndi Adrian cu o romantică şi eminesciană deznădejde. Are oroare de mine! Viaţa mea nu mai

are drept la nici o lumină, la nici o căldură. Sînt un om blestemat. Singur voi trece prin lume, singur.”

Citindu-i în ochi posomorîtele închipuiri, Irinel Măgură l-a luat iarăşi de mînă uşor, cu mîna uşoară:

— Acum să mergem, Adrian... Şi spune-mi! Mai păstrezi ceva din hotărîrile tale, de astă-vară, cînd spuneai că visul tău este să ajungi un mare biolog, un mare pictor ori un mare scriitor?... Ai ales. Te-ai decis? Lucrezi?

— Pentru ce, toate? rosti tragic, Adrian. Pentru cine?

— Pentru tine, Adrian! Pentru ceea ce există în tine şi ai datoria să nu laşi să se usuce, să moară...

Adrian a strîns din umeri, cu o totală abandonare

— Pentru mine? Ce are să însemne viaţa mea fără tine, Irinel?

— Ce copil eşti, Adrian! Mîine ai să mă uiti... Tu ai să-ți faci drumul tău şi eu am să rămîn aci o fată săracă din Căliman, săracă şi stigmatizată, cu şcoala neisprăvită şi cu cine ştie ce soartă... Am să te urmăresc de aici, în drumul tău, Adrian şi am să mă bucur pentru tine... Am să fiu mîndră de tine... Aceasta va fi poate consolarea mea... Ca mama, paralizată, din scaun, cînd mă urmărea plecînd la şcoală, ieşind pe portiţă, dispărînd la cotitura străzii... Nu! Te rog nu spune nimic!

S-a întors, s-a oprit şi a întrebat:

— Acum ai înţeles de ce-am cules florile şi de ce ţi-am spus să mergi cu mine?

Într-adevăr, îl adusese din nou la mormîntul cel proaspăt, înăbuşit sub coroanele şi jerbele cu late panglici.

Irinel Măgură le-a înlăturat cu degetele, dezvelind un petec de ţărînă goală, neagră, udă, nu mai mult de-un lat de palmă. A depus micul său mănunchi de ghiocei, a prins mîna lui Adrian şi l-a făcut să-şi culce alături şi mănunchiul pe care-l culesese fără să ştie pentru ce.

În murmur uşor, abia auzit, îl îndemnă:

— Aşează-te lîngă mine, în genunchi, Adrian. Aşează-te şi te gîndeşte la tot ce-ai fi avut de spus celui de aci, din pămînt, şi nu i-ai spus cînd era în viaţă... Promite-i lui, acum, tot ceea ce aştepta de la tine, atunci... Pe urmă, spune-ţi în gînd o rugăciune pentru el... Trebuie să ştii una. De cînd erai copil şi

te punea mama să spui una, înainte de culcare, trebuie să ştii. Fă aceasta pentru el şi pentru tine. Adrian... Uite! Îngenunchez şi eu lîngă tine, Adrian, ca să mă rog pentru tine, Adrian... Aceasta n-ai s-o uiti şi are să te însoţească în toate drumurile tale. Adrian...

Adrian şi-a frînt genunchii. Şi amîndoi au stat în amurgul rece, doi copii încă, îngenuncheaţi în amurgul rece, lîngă un mormînt proaspăt, neîncorporat deplin cimitirului. Iar pe obrazul lui, au prins a picura boabele lacrimilor, într-o durere în sfîrşit neîntinată, blîndă, care îl purifica.

Alături, copila în strai cernit deşi nu purta doliul nimănui, privea în gol, cu ochii seci, fără lacrimi.

Faţa-i din nou se făcuse de humă, fără culoare şi fără lumină, ca un obraz de cenuşăreasă, aşa cum a sosit ea astă-vară în crisalidă urîtă, la Zapodia. Numai ochii mari, castanii cu fire de aur, ochii frumoşi şi genoşi, aveau o neliniştitoare privire, fixă şi goală, de-o nepămîntească răcire, ca ochii morţi şi reci ai statuilor.

Capitolul V

AM VĂZUT SUFLETELE CELOR CE FUSESERĂ JUNGHIAŢI...

1

Capitala, ca o femeie în vîrstă critică şi căreia i-a fugit amantul peste noapte cu juvaerele, ajunsese la paroxismul nevricalelor în acea memorabilă zi de 13 mart, după aproape două săptămîni de emoţii contradictorii.

Încă o dată trenurile dinspre Moldova se înzăpeziseră pe undeva, dincolo de Milcov; firele telefonice încă o dată erau dezbîrnate de viscol, unde n-au fost tăiate de răsculaţi. Dar Moldova se afla departe. Iar răscoalele de-acolo, păreau acum numai nişte nevinovate burzuluiri de oameni domoli care şi-au ieşit din fire, faţă de fioroasele veşti dinspre şesul Dunării şi ţinuturile oltene.

În acele părţi se dezlănţuise prăpăd. Zilnic tot mai soseau alte pîlcuri de arendaşi şi proprietari cu părul vîlvoi şi cu ochii holbaţi, clănţănind de spaimă şi crîşnind de mînie. Şi în acele părţi de la Dunăre, din Carpaţii Valahiei şi din ţinuturile oltene, bucureşte- nii aveau

rubedenii de-aproape, prieteni, cunoscuţi, averi de moştenire, de zestre sau de abraşă agoniseală, trecute prin pîrjol într-o singură noapte. Pomelnicul ucişilor, cu adaos de zvonuri necernute prin ciurul oficial, creştea de la ceas la ceas.

Se vorbea despre crainici călări pe armăsari albi, care mergeau să ridice din adormire satele păstrate la o parte de iureşul răzvrătirii. Se mai vorbea şi despre cete de necunoscuţi, care cutreierau grabnic din conac în conac, cu două căldări de spoit, însemnînd cu bidineaua o cruce roşie pe casa hărăzită focului şi o cruce neagră pe cea de dărîmat pînă-n temelie. Născociri cele mai multe. Poate unele şi adevărate. Căci ca în orice răscoale ţărăneşti, izbucnite din deznădejdea ajunsă la culme, nu din vreo precugetată organizare de luptă cu ţintă precisă, realitatea se amesteca de îndată cu legende, cu mituri, cu naive plăsmuiri. Înviau vremurile haiducilor răzbunători din cîntece şi balade.

Iar în urma acelor crainici îndeaievea ori plăsmuiţi de închipuire, gloatele localnice îndeplineau de sîrg porunca venită din nevăzut, din afundul veacurilor de obidă şi împilări. Pentru socotelile mai noi ale fieştecărora, cu proprietarii, cu arendaşii, vechilii şi contabilii, nu mai era nevoie de nici o poruncă. Se răfuiau cu de la sine îndemn, punînd la lucru furca, bîta, cuţitul şi securea.

Nici vitele nu erau cruţate.

Plăteau pentru stăpîni, cu picioarele retezate de coasă ori închise în grajduri şi perpelite de pîrjol, în cutremurate

zvîrcoliri, cu sărmanele lor neputincioase mugete şi nechezări.

Focurile bătrîne din gherganele Bărăganului, vestind altădată urgia hoardelor năvălite dinafara hotarelor să pustiască, înviaseră din veac, se aprinseseră iarăşi de la un capăt al Munteniei la altul, se întindeau spre Oltenia, vîlvorau cerul cu pălălaia sinistră a unor altfel de pustiiri, după semnele vremilor ce n-au fost mai dinainte înţelese. Acum nu mai era loc şi timp pentru nici un fel de înţelegere.

Acestea toate răspundeau în capitală într-o isteri- coasă agitare a mulţimii ţesută pe străzi. Răspundeau în zvonuri fantastice şi macabre, în adunări la Dacia, în convocări, în memorii şi moţiuni, iarăşi şi iarăşi în

ediţii speciale, în forfota de la Capşa, de la Berăria Imperială şi Carul cu bere, în consfătuirile de la cluburile politice şi audienţele de la palat. Toţi aflaseră ceva nou şi senzaţional, toţi se descărcau în urechea primului întîlnit de tortura pe care a cunos- cut-o şi bărbierul regelui Midas, toţi dădeau fuga să afle ceva încă mai nou şi mai senzaţional, mai abra-cadabrant: ultimatul marilor puteri, intrarea trupelor străine, sinuciderea regelui... O întoarcere pe pămînt a adus doar demisia guvernului şi lista celui nou. Nu din pricina vreunei mai adînci reculegeri. Ci din datina veche a tîrgului în care bucuria cea mai cu nesaţ aşteptată de plevuşca zvonurilor a rămas tot schimbarea domnilor.

Îndată zvonurile peripeţiilor tragice de la sate s-au răcit, au trecut pe al doilea plan, încălecate de alte mai actuale şi mai senzaţionale probleme. Îndată au prins a circula felurite liste cu numirile de secretari generali, de inspectori, de prefecţi, poliţai, toată pri- meneala de demnitari mai mari şi mai mici, fără de care o schimbare de guvern nu şi-ar fi avut nici rost, nici haz.

Au zbîrnîit telefoanele, puţine, cîte erau. Au gonit birji şi cupeuri. Au circulat bileţele cu rememorarea vechilor angajamente, parfumate scrisori feminine pentru Jorj, Bébé, Toto şi Coco: secretari şi şefi de cabinet cu ale lor impaciente debuturi de carieră.

Şi toată dimineaţa s-a istovit în asemenea dîrdoră a protipendadei politice din capitală, la care plimbăreţii uliţei căscau gura cu a lor curiozitate

veche din veac, ca atunci cînd sosea Capugibaşa din Ţari- grad cu pitacul sultanului pentru mazilirea unui domn căzut în dizgraţie şi cu înscăunarea altuia nou-nouţ.

În care vreme, acolo, departe, în satele lor, iobagii pămîntului îşi urmau deznădăjduitele şi sîngeroa- sele răfuieli.

Memorabilă se întîmplă a fi sortită acea zi de 13 mart, pentru şedinţa solemnă de la Cameră, unde se

înfăţişa noul guvern şi avea să dea citire mesajului în numele lui vodă.

Tribunele gemeau de privilegiaţii care au izbutit a căpăta carte de intrare.

Fireşte multe, foarte multe femei, cu pălării recent sosite de la Paris, cu blănuri pe umeri şi foşniri de evantaie. Diplomaţii puterilor străine, miniştrii maziliţi şi cîtiva deputaţi făceau cerc în jurul lui Ki- derlan-Wächter, trimisul Germaniei.

În incintă, în aşteptarea deschiderii, răzleţite grupuri din fosta majoritate de ieri, discutau cu aprindere constituţionalitatea unui mesagiu care angajează cuvîntul regelui şi situaţia paradoxală a unui parlament conservator, dînd gir unui guvern liberal.

Pe culoare şi la bufet, aceste controverse constituţionale erau încă mai pasionat dezbătute.

— E încă o manoperă takistă! garanta Laurenţiu Sarandà, venit înadins de la Senat. Aveţi să vedeţi, monşerilor! Vă asigur că vorbeşte şi că va vorbi numai ca să dea o ultimă lovitură de pumnal, pe la spate, guvernului în care l-am tolerat.

— Întrebarea e, domnule Sarandà, dacă răspundem sau nu la convocarea de acasă a patronului nostru?... voi să afle un deputat june şi sclivisit, cu musteaţa în furculiţă după modelul lui Mişu Canta-cuzino, unul din beizadelele fostului guvern.

— Evident! Ce mai întrebi, dragă Grigri?

— E o convocare cam neconstituţională, dacă se poate spune.

Ca un al doilea parlament, acasă la prinţul Cantacuzino. Nu vă pare?

Laurenţiu Sarandà n-a avut cînd răspunde. I-a luat înainte Jack Medoveanu, abia sosit din străinătate la ştirea răscoalelor şi care de la întoarcere, întîia oară asista la şedinţele Camerei. A păşit în mijlocul lor, înalt, drept şi flexibil, în costumul albastru după ultimul jurnal londonez, glăsuind insolent cu ţigara în colţul gurii şi cu ochiul crispat sub geamul rotund:

— Ce face? Despre ce constituţie e vorba?

— Discutam convocarea patronului, care e afişată şi aci... a răspuns intimidat numitul Grigri. Toţi deputaţii şi senatorii majoritari, invitaţi mîine la 10, acasă, la palatul prinţului.

— Şi ce e cu asta?

— Întrebam...

— Întrebai o ineptie, sînt sigur! îi reteză cuvîntul Jack Medoveanu, scoţînd ţigara din gură şi arun- cînd-o jos, între picioarele interlocutorului. Vrei să te duci? Pofteşte!... Nu mai întreba... Pentru aceasta nu e nevoie să consulţi constituţia şi alte baliverne de care ne-am anfişat noi cu toţii, *comme de l'an quarante* [1]*!* Consultă-ţi caracterul. Ai suflet de slugă, du-te!... Ceilalţi, sper că nu se vor lăsa chemaţi ca vechilii. Locul nostru e aci, nu la prinţ, căci nu e vorba în momentul acesta de prinţi... E vorba de soarta ţării şi a ţăranilor, domnule Grigri care, *hélas!* mi se pare că mai eşti şi deputat de colegiul al treilea, al lor, al ţăranilor!... Bun reprezentant şi-au găsit, nenorociţii!

Tînărul deputat cu musteaţa în furculiţă o sfeclise, apelînd din ochi la intervenţia lui Laurenţiu Sarandà.

Acesta privea şi el cu uimire la noua metamorfoză a lui Jack Medoveanu, întrebînd:

— Cum, dragă Jack? Acum ne arunci peste bord? Tu, care...

— Eu care! Ştiu ce vrei să spui... Eu care am atîtea domenii, care sînt

[1] Ca de anul patruzeci! (Expresie foarte curentă în limba franceză: S'en soucier, s'en moquer, s'en ficher comme de l'an quarante — a nu se sinchisi, a nu-i păsa nici cît negru sub unghie.)

conservator din tată în fiu, care am lucrat pentru fuziune, care nu m-am dat în lături nici de la un sacrificiu pentru partid, eu care am făcut atîtea şi atîtea nebunii, acum mai fac încă una? Aceasta vrei să spui? O fac!... Cu dezgust şi din dezgust o fac! Mi-e milă şi dezgust să vă văd aci pritocind constituţionalităţi, cînd ţara trece prin ceea ce-am văzut eu cu ochii mei de două zile...

— Am înţeles! încercă s-o întoarcă în glumă, Laurenţiu Sarandà. Dragă Jack, te predestina numele. Locul tău e în fruntea unei *Jacquerii*[1]*!* Cînd pleci să te pui în capul briganzilor şi să ne devastezi conacurile?

— Nu rîde! N-o fac, numai fiindcă am simţul ridicolului, scumpe Laurenţiu. Şi fiindcă nu mi-ar plăcea compania. Astea sînt bune pentru vîrsta lui Co- cîrţ, băiatul lui Bombonel Asan, despre care aud că l-ar fi arestat ieri jandarmii în Olt.

— L-a arestat pe băiatul lui Bombonel? se miră Laurenţiu Sarandà. Uite cine sînt instigatorii! Chiar cei din mijlocul nostru. *Tu quoque, Brutus*[2]*!*... Bietul Bombonel! Mai face o criză hepatică!

— Facă! E singurul lucru pe care-l mai poate face. Dar de ce „bietul Bombonel”? Spune: bietul Cocîrţ!... Adică nu. De ce biet? Bravo lui!... Cel puţin se mişcă în el ceva. Chiar o nebunie, tot înseamnă ceva mai viu decît neantul în care vegetează taică-su, Tăut, tu, eu, noi toţi... Nu-mi mai este permis ceea ce face acest brav

---

[1] Răzmeriţă.

[2] Şi tu, Brutus! (Celebru dicton latin: Tu quoque fili! e strigătul de durere al lui Iulius Caesar cînd şi-a zărit printre asasini pe propriul său fiu.)

băieţandru, care cel puţin e consecvent cu smintelile vîrstei sale. Dar m-am decis la altceva. La ceea ce ar trebui să facem toţi. Împart moşiile pe din două cu ţăranii, dragă Laurenţiu.

— Şi pentru aceasta ai venit într-o suflare cu expresul de la Paris?

— Pentru aceasta...

— De ce nu te înscrii încalte şi în partidul liberal? în oculta tuturor instigatorilor care şi-au ajuns scopul? îl iscodi maliţios Sarandà, examinîndu-l prin fumul havanei.

Jack Medoveanu nu se ofensă de acest prepus, fiindcă îi părea atît de absurd şi comic, încît nici nu merita un răspuns. A scos monoclul şi răsucindu-l morişcă în şnurul lat pe vîrful arătătorului, vorbi cu o schimă de dispreţ şi compătimire:

— Să-i lăsăm în pace pe aceşti domni. Nu moşiile lor au să le împartă domnii liberali, care nu mai puteau dormi pînă mai ieri de grija ţăranilor! Fii sigur! Au ajuns la putere? Cea dintîi grijă a lor, după ce vor potoli răscoalele, va fi să mai pună mîna pe alte cîteva moşii de-ale statului şi de-ale epitro- piilor, să mai cumpere ce vînd eu, ce vinde Asan, ce vei vinde tu... D-aia au bănci, capital, credit. Fii sigur!... Iar pînă atunci, dacă aş găsi zece ca mine să mă urmeze, m-ar aresta astăzi pe mine ca instigator, fiindcă aplic într-un fel programul lor de ieri, care pentru dînşii însemna doar balivernele lor electorale. N-aş vrea să fiu în pielea generoşilor de ieri, în ceasul de astăzi, cînd le-a sosit scadenţa promisiunilor. Sau mai ştii?... Poate s-a mişcat ceva în ei?...

Uşierii strigau monoton, a treia oară: „Domnii deputaţi sînt rugaţi să poftească la apelul nominal. Domnii deputaţi sînt rugaţi...”

— Hai să intrăm, că prea ne imploră! zîmbi zeflemist Jack Medoveanu, repetînd însă întrebarea de adineaori: Mai ştii? Poate că vom asista la ceva mai puţin banal şi pehlivan!

— Desigur! pufni Laurenţiu Sarandà. Debutul unei sinistre mascarade!

— Parcă mascarada cealaltă, a prinţului tău şi a noastră, era mai breazâ? Mascarada jubilară!... După mascarada jubilară; mascarada post-jubilară! Cea mai perfectă ordine cronologică, scumpe Laurenţiu!...

Jack Medoveanu îşi reluase surîsul răutăcios şi distant, intrînd în incintă şi ocupîndu-şi locul în bancă. Puţinora le-a întins mîna. Multora le-a răspuns la saluturile cordiale, cu superbia dintotdea- una.

Dar surîsul crispat s-a destins treptat, cînd în mijlocul marii tăceri, şeful noului guvern, moşneagul de şaptezeci şi cinci de ani şi ţinta crudelor glu-

me din revistele umoristice, urcîndu-se la tribună, cu glas teatral, înecat de emoţie pomeni despre răspunderea grea care-i apăsa pe umerii bătrîni şi a făcut chemare pentru îndelaolalta adunare a tuturor oamenilor de bine, să mîntuie ţara, peste partide.

— *Ça, c'est pas du chiqué!*[1] spuse vecinul, aplau- dînd.

Jack Medoveanu vru să protesteze, ricanînd ca de obicei:

— Ba e teatru curat! Teatru ceva mai prost decît al lui Nottara, Demetriad eţetera...

O clipă însă îl birui emoţia. Îşi simţi buzele tre- murînd şi le muşcă să-şi stăpînească tremurul, cînd după vorbirile lui Take Ionescu, Ion Lahovary şi Petre Carp, tot el, gîrbovul ramolit şi pe jumătate nebun, a plecat de la locul său şi a strîns mîinile tuturor adversarilor de- o viaţă, care de trei decenii nu conteneau să-l batjocorească şi să-l învinuiască de toate ticăloşiile, să-şi rîdă de lăcrimuţa din coada ochiului şi de degetul magnetic al răsuflatei oratorii. Acum se îmbrăţişau.

Camera se ridicase în picioare fără nici un consemn, ochii unora înotau în lacrimi, tribunele aplaudau.

S-ar fi crezut că într-adevăr din drojdia înăcritelor sforării de culise, de manevre electorale, de oculte, dezidenţe şi fuziuni eşuate, şi-a făcut loc un izvor viu şi limpede care va spăla toate mucedele smîrcuri. Cîţiva, o duzină poate, au fost într-adevăr înfioraţi de imaginea ţării de departe, de dincolo de incinta cu tribune şi bancă ministerială, de dincolo de

[1] Aceasta nu-i prefăcătorie!

barierele capitalei, unde acum se încrucişează trenuri cu armată şi trenuri cu fugari, unde oamenii se gonesc ca fiarele, mînaţi de ură, de disperare, de groază, unde ard case, conacuri, hambare, mugesc vite cu ochii scoşi, gem răniţi, zac leşuri, scîncesc orfani; haosul de fum şi bălţile de sînge unde pălmaşii cu ochii năuci,

cu mîinile încleştate pe furci şi securi, s-au năpustit a smulge o dreptate pe care nu le-au dat-o aceştia de aici, şi în oarba lor înverşunare trec prin foc şi năruire ceea ce mai întîi cu truda lor a fost agonisit.

Dar imaginea aceasta a ţării ca o hartă sfîrlogită în văpaie a palpitat numai o clipă — şi s-a stins.

Cînd s-au întors pe culoare, toţi, şi mai întîi cei care aplaudau mai frenetic cu ochii înlăcrimaţi, de îndată s-au năpustit la telefoane să întrebe ce se întîmplă la moşiile lor şi să afle ce prefecţi sînt numiţi în judeţele lor. De îndată au început a scrie bileţele şi a trimite curieri să ducă un cuvînt bun pentru ocrotiţii lor. De îndată i-a luat valul grijilor pentru soarta fuziunii, pentru rivalităţile lor, pentru manevrele lor. Şi cînd au coborît apoi în stradă şi s-au aflat sub cerul dintotdeauna al capitalei, intrară cu toţii iarăşi în smîrcurile lor cu miazmele putreziciunilor de toate zilele.

Automobilul lui Jack Medoveanu, înalt şi zgomotos, aştepta cu motorul pus în mişcare, zbîrnîind din toate încheieturile... Făcîndu-i loc lui Laurenţiu Sarandà să intre şi trîntindu-se alături de

dînsul pe perne, Jack Medoveanu îşi reluă tonul sarcastic, ca un fel de revanşă a emoţiei pe care nu şi-o ierta:

— Asta e guvernul celor şase bărbi! Ai observat? în afară de Haret şi Toma Stelian, toţi păreau înşiraţi pe banca ministerială ca la o expoziţie de bărbi. Şi încă Haret, tot îşi păstrează o iluzie timidă de barbă: o muscă. Guvernul celor şase bărbi şi-un sfert. Să vedem cine ia premiul — Costinescu sau Morţun?

— Monşer! rectifică Laurenţiu Sarandà. De-ar fi numai guvernul bărbilor, s-ar lichida toate cu un cuplet la *Majestic: Oh! la barbe, la barbe!...* Din nefericire e un guvern de aventurieri, de arivişti, de anarhişti. Nu-i văd potolind ei răscoalele!

Jack Medoveanu vorbi din nou gînditor:

— Ba eu îi văd. Aceasta e mai teribil, că-i văd!

Anarhiştii tăi vor procedă la o represiune mai metodică şi mai feroce decît voi. În numele poporului, vor extermina poporul! Îi văd, cum te văd şi cum mă vezi!

— Exagerezi, dragă Jack! S-au prins singuri în laţul lor. Au făgăduit, cum vor da îndărăt?

— Mai simplu decît îţi lmaginezi tu! Patria! Salvarea patriei! Cîte crime nu şi le absolvă cei de-alde noi, pentru salvarea patriei?... Represiune imediată! Represiune fără milă!... Pe urmă, după represiunea imediată şi fără milă, vom aviza de comun acord... Adică vom discuta, vom amîna, vom rosti iarăşi de la tribuna parlamentului alte patriotice şi emoţionante discursuri. Vom flutura alte panglici tricolore şi vom confecţiona iarăşi alte legi încă şi mai „avansate”, şi mai dibaci ticluite, care să le lege în cătuşe şi mai strînse mîinele lor pelagroase!... Asta-i şi nimic mai mult... După îmbrăţişările şi după lacrimile memorabilei şedinţe care mai poate fi concluzia, epilogul logic?... Consens unanim! Perfect acord! Reintrare în vechile făgaşuri, dragă Laurenţiu... Dînşii, de-o parte. Noi, de alta... Roata cea veche a partidelor: scoală tu, să mă aşez eu! Iar cei de acolo, din spatele lor, fără nimeni. Cum spunea anul trecut prietenul tău, Iordache Cumpătă, senatorul, bătrînul simplu şi cu bun-simţ, de ispravă cu fapta, nu cu vorba; nu ca mine, ca tine, ca toate beizadelele care ne-au dus unde sîntem. Ce este cu arest Cumpătă? Nu l-am văzut...

— Ştiu eu? a strîns din umeri Laurenţiu Sarandà, căznindu-se să aprindă havana în zgîlţîielile automobilului. A dispărut de cîteva zile...

— De unul ca el aş fi avut nevoie. Să mă sfătuiesc pentru cele ce am de gînd a face după priceperea mea, întrucît mă priveşte. Cît despre legi, măsuri, nu-mi fac nici o iluzie... Le vor mistifica şi aceştia, cum le-am mistificat şi noi. Da-da! Îi văd prea bine deocamdată potolind răscoalele, n-avea nici o grijă! După cum mai văd şi sufletele celor care se vor potoli, te asigur, zvîrcolindu-se la pămînt, căci nu vor avea încotro.

— Adică ai dori să dureze anarhia, pînă ce ne distrug briganzii complectamente ţara, monşer?

— Nu doresc nimic! a fost scurt răspunsul.

9

Pătrunzînd călare pe poarta vraişte a conacului de la Vlădiţa, locotenentul de roşiori Muţu Leonar- descu a privit cu stupoare zidurile surpate şi arse, ferestrele negre holbate, movilele de moloz şi tăciuni.

Se uita şi-i păreau toate o halucinare a ochilor. Îm- pingînd chipiul pe ceafă cu un bobîrnac în cozorocul de lac, dădu drumul obişnuitelor sale explozii de uimire:

— Fenomenal, mă! fantastic!

— Ce spuneam eu! întări tovarăşul, un sublocotenent tinerel din ultima promoţie, apropiindu-şi calul şi

muncindu-se să-l ţină alături. Aci a fost devastare, nu glumă!

Muţu Leonardescu a împins murgul să facă înconjurul clădirii, sub privirea indiferentă a soldaţilor care descălecaseră şi aşteptau.

La fiecare colţ de zid năruit, minunările sale mai întemeiate ca oricînd, ţîşneau în crescende articulări aproape admirative:

— Extraordinar, mă! Unic! Formidabil!

— Într-adevăr, nemaipomenit vandalism...

— Ce vandalism? Cataclism, mă Dorine! Mai teribil decît dezastrul din Calabria... Şi ştii tu ce paradisul pămîntului a fost aci, mă Dorine, băiatule?

— Se vede...

— Nu se vede nimic!

— Îmi imaginez...

— Nu-ţi imaginezi nimic! Ce poţi să-ţi imaginezi tu, mînzule? Numai noi care-am fost încartiruiţi la manevrele de astă-toamă, ştim ce era. Ceva fantastic!

Parc, lac cu lebede, chioşcuri, balcoane, şi nişte saloane de dans şi de pokeraş, mă băiatule! şi un bairam pînă la ziuă, mă Dorine! şi nişte mese, mă dragă, mă!... Formidabile! Ce Capşa? ce Eneseu? ce Iordache din Covaci? Fleac! Pigmei! Microbi!... Iar ca desert, o gazdă, mă mînzocule, mă! O femeie mirobolantă cum n-ai văzut tu în zilele tale!...

— Am auzit...

— Ce-ai auzit? N-ai auzit nimic! O lua cu trei lungimi înaintea tuturor amazoanelor şi Cleopatre- lor din lume! Ţi-o spune Muţu... Iar acuma, priveşte tu colea!... Parc e ăsta? Au tăiat ostrogoţii splendoare de copaci seculari să-şi fiarbă mămăliga. Lac e ăsta?... O ştioalnă cu gunoaie... Lebede? ioc! Le-or fi mîncat fripte troglodiţii!... N-ar fi de mirare. Bine le spunea ea: troglodiţi. Un sat de troglodiţi!

— Tocmai... încercă sublocotenentul tinerel, să-şi aducă amicul şi superiorul în grad, la realitatea misiunii lor. Tocmai! Cîţiva au fost arestaţi şi legaţi. Unii la primărie. Alţii la postul de jandarmi. Ce facem cu dînşii?

— Punem şeaua pe ei!

— Cam vag... zîmbi Dorin, sub mustaţa mică, blondă şi pufoasă. Avem oarecare ordine precise.

— Ştii că eşti formidabil! Ce oarecare ordine?... Ordine drastice! Teribile! Energice la superlativ!

Sublocotenentul, deprins într-o jumătate de an cu idiomul superiorului alcătuit din cascade de interjecţii, exclamaţii şi superlative, mai învăţase în acest răstimp de existenţă comună, că

sub rostogolirea lor formidabil sonoră se ascundea o fire iremediabil ne- hotărîtă şi o fenomenală oroare de asprele îndatorinţe ale serviciului. Admirabil camaiad, jovial, îndatoritor, bun la inimă; bea bine, mînca zdravăn, călărea cu patimă, dansa ca un prinţ de operetă, ştia să sune cu artă din pinteni cînd acompania pe strada mare cele mai nostime cuconiţe din garnizoană — dar la cazarmă ţinînd coada. Nu din lene cumva

ori, din cine ştie ce lipsă de dragoste pentru uniformă.

Ca să-l tachineze, prietenii mai vechi pretindeau chiar că atît s-a identificat cu marea şi mica ţinută, încît doarme cu dolmanul şi cu chipiul, iar baia o face fără să lepede tunica şi cizmele.

Dar se dovedea incapabil să ordone o mişcare şi să conducă o execuţie. Toate deveneau la el fantastice, formidabile şi fenomenale!

Soldaţii ageri la cîntăreala superiorului, se băteau să cadă în partea-i de escadron, unde huzureau şi prosteau miliţia.

Cu zelul neofitului, sublocotenentul socoti deci de a sa datorie, să suplinească el aceste lipsuri ale superiorului.

Aminti, adoptînd tonul serviciului, respectuos şi sobru:

— Domnule locotenent, avem ordine în două ore să raportăm.

— Ştii că eşti fantastic? Ce să raportăm? Catastrofă şi dezastru pe toată linia!... Foc, jaf, distrugere totală! Aceasta s-o raportăm?

— Executarea ordinelor s-o raportăm, domnule locotenent! perseveră celălalt.

— Eşti imposibil! Mă, tu ai devenit teroarea mea!

— Nu eu sînt de vină, domnule locotenent. Gravitatea răspunderii noastre.

— În fine! capitulă Muţu Leonardescu. Nădejdea mea-i la vagmiştri. La Lacbe şi la Blănaru. În ultima instanţă, ei au s-o descurce cu executarea ordinelor. În asta sînt formidabili!

Acelaşi lucru îl spera şi Dorin. Dar s-a abţinut s-o exprime.

Amîndoi s-au întors în pasul cailor, prin parcul devastat, cu crengile arborilor negre, arse şi sfîşiate, cu zăpada şi ţărîna chirfosită de urmele gloatelor care s-au vînzolit aci. Pretutindeni bîrne, aşchii, cioburi, sfărîmături de mobile, zdrenţe hărtănite şi scrumite de draperii.

Fostul oaspe al bancheturilor de astă-toamnă, recunoştea cu jale tăblia unei mesuţe de lămîi desfundată cu securea şi pîrjolită de jar; hîrbul unui enorm şi preţios vas chinezesc care se afla întotdeauna lîngă fotoliul preferat al Elenei Casimir, cu albele crizanteme primenite în fiecare dimineaţă. Fantastic! — bombănea de unul singur. Fenomenal!

Lîngă cai, cu frîiele pe braţ, soldaţii au azvîrlit ţigările şi au rectificat o aproximativ mai disciplinată poziţie, cînd s-au ivit gradele.

Mulţi dintre dînşii erau contingente vechi.

Trecuseră şi ei pe aci în manevrele de astă-toamnă, dar aceste ziduri năruite şi negre nu le spuneau nimic. Nu le întrezăriseră atunci decît de departe, cu ferestrele feeric luminate, în bezna nopţii, ca pe-un alt tărîm, după ce suna stingerea la dînşii, acolo, în vale, în sat, unde se aflau încartiruiţi în sălaşurile troglodiţilor.

— Blănarule!

— Ordin, domnule locotenent! se înfiinţă vagmis- trul rotofei şi strîns în chingi, bătînd pintenii.

— Cum stăm?

— Deocamdată bine, domnule locotenent. Zece indivizi arestaţi la primărie. Şaptesprezece la başcă, la postul de jandarmi. Capii răscoalei. Încolo populaţia liniştită, în case. Le-a intrat spaima în oase, numai cînd a sunat trîmbiţa... Femeile mai iuţi de plisc! Se află şi trei femei printre arestaţi. Cu acelea avem mai mult de furcă. Chirăiesc, se bocesc, blestemă şi fac gălăgie cît trei duzini de bărbaţi.

— Formidabil! se miră Muţu.

Sublocotenentul, în continuarea excesului de zel, interveni:

— Mai există şi mulţi dispăruţi. Fugiţi... După toate aparenţele, aceştia trebuie să fie cei mai vinovaţi.

Vagmistrui îşi purtă ochii mărunţi şi vii de la unul la altul.

Îşi cunoştea el mai bine slujba, decît acest ofiţeraş cu puful abia mijit la gură. Admise, cu o anume nuanţare în glas.

— Există, domnule sublocotenent. Adevărat că mai există mulţi dispăruţi, fugiţi... Dar cine să-i vîneze prin păduri şi prin cotloanele unde s-au ascuns?... Au să se întoarcă singuri la vizuinile lor. Destul să-i scuturăm pe aceştia cîţi îi avem în mînă şi să le luăm declaraţii... Se mai află aci şi oameni de-ai curţii, care vor fi avînd ceva de spus.

Oamenii curţii, trei pîndari arnăuţi şi un vechil, au înaintat de lîngă o felie neagră de zid ars.

Pîndarii purtau straiele negre, cu găietane, din munţii lor balcanici. Doi cu capetele legate în basmale pătate de sînge. Vechilul c-o mînă proptită în bandajul încins după gît.

A luat el cuvînt, în numele celorlalţi:

— Domnule locotenent, putem să vă dăm noi numele tuturor vinovaţilor, fiindcă îi cunoaştem. Are dreptate domnul sublocotenent. Adevăratele căpetenii s-au făcut nevăzute. Cei arestaţi n-au altă vină, decît că au mers cu mulţimea... Nu dînşii...

Muţu Leonardescu a întrerupt, căutînd din şea cu ochii de jur împrejur:

— Aşteaptă! N-o să iau declaraţii de-a călare. Aci e treabă serioasă! A mai rămas vreo întăpere cu masă şi scaune?

— Nu, domnule locotenent... Uitaţi-vă şi dumneavoastră. N-a scăpat ungher nevătămat. Acestea nu se mai pun pe picioare, nici în zece ani...

— Fantastic! Mergem atunci la primărie sau la post. Blănarule!

— Ordonaţi?

— Fă tu cele de cuviinţă! Lasă pază întărită aci.

— N-aveţi grijă, domnule locotenent. Măcar că nu văd ce-ar avea de păzit în hardughiile aieste de ruini.

— Eşti imposibil, Blănarule! Discuţi acum? Execută!

Vagmistrul a rămas în urmă să execute ordinul, punînd santinele la ruini.

Muţu Leonardescu şi sublocotenentul cel bălan au plecat spre satul troglodiţilor, urmaţi de soldaţii călări şi înarmaţi pînă în dinţi; de cei patru oameni ai curţii, care grăbeau pe jos să ţină pasul.

De-a lungul uliţei, la cîteva colibe fluturau ştergare albe, în naiv semn de pace. De după geamuri, nevestele şi copiii priveau din sălaşuri cu groază

ameninţătorul convoi. Primarul şi notarul, şeful de post, secretarul comunei, aşteptau în cale, cu figuri atente şi îngrijorate.

Ofiţerii au descălecat. A descălecat şi trupa.

— Frumoasă ispravă au săvîrşit troglodiţii dumitale, domnule primar! rosti Muţu Leonardescu cu chip de introducere, îngroşîndu-şi vocea şi intrînd cu paşi de-o extraordinară energie în primărie. Ce sat e ăsta?

Primarul, un vlăjgan care ajungea cu capul pînă în grindă, om între două vîrste, dezgheţat şi tare de fire, îşi apără satul, cu toate că demnitatea de părinte al comunei o căpătase prin graţia şi voinţa Elenei Casimir:

— Ce sat să fie, domnule locotenent? Un sat de oameni nevoiaşi şi deznădăjduiţi, cum aţi văzut cu ochii dumneavoastră. Nu-s zece în tot judeţul! Sat de flămînzi...

— Spune de bandiţi! rosti Muţu Leonardescu pe acelaşi diapazon urcat, instalîndu-se la masa cu registre şi peceţi, scoţîndu-şi mănuşile şi aruncîndu-le alături de cravaşă. Sat de cei mai formidabili bandiţi! Dumneata unde-ai stat cît s-au petrecut devastările acestea catastrofale?

— Aici, domnule locotenent. Unde să stau?

— Fenomenal! încă o mai şi declari? Aşadar ai stat cu braţele încrucişate, privind cum bandiţii dumitale ard, pradă, distrug?

Primarul, în picioare, cu mîinile împreunate pe borul pălăriei, invocă mărturia şefului de post:

— N-am stat cu braţele încrucişate, domnule locotenent. Am încercat să potolesc oamenii cu vorba, am umblat din uşă în uşă, cu poveţe... Mai mult ce puteam face? Noi eram cu toţii şase-şăpte oameni... Dînşii, peste cinci sute. Şi aveau deznădejdea cu dînşii, domnule locotenent, foamea din iarna asta care nu mai sfîrşeşte... Foamea şi altele mai vechi.

— Fantastic! izbucni Muţu Leonardeşcu, plesnind cu cravaşa în masă de-au jucat peceţile şi călimările. Ce-i dai dumneata cu deznădejdea? Te-ai angajat apărătorul lor, al bandiţilor? Mi se pare că alta era misiunea dumitale!... Extraordinar! Poftim, în mîna căror indivizi se află încredinţată ordinea şi siguranţa statului!... Şi dumneata, domnule şef de post?

Şeful de post păstră respectuoasa poziţie în faţa superiorului, dar îl privi ţintă în ochi cu răceală; fiindcă din experienţă învăţase să simtă îndată cu ce fel de om are a face.

Răspunse, fără să-şi piardă cumpătul:

— Domnule locotenent, eu am raportat la companie, domnului comandant al nostru, despre tot ce-am făcut şi despre cele ce n-am putut face. În scris şi verbal, la telefon, am raportat din vreme cele ce se pregăteau. Am cerut ordine şi ajutoare. N-am primit nici ordine, nici ajutoare... Mi s-a spus să aştept, pentru rezultatul pe care l-aţi constatat personal. O rezistenţă am încercat. Avem

doi răniţi. Unul grav, la infirmeria din Roznov. Ne-am făcut datoria.

Demontat de asemenea răspuns, Muţu Leonardescu mai plesni o dată cravaşa peste peceţi şi călimară, cu aceeaşi exagerată energie:

— Formidabil! Care va să zică, în primul rînd carenţa autorităţilor locale? Voi semnala-o la timpul său şi la locul său. Aveţi să cunoaşteţi curînd-curînd, cu cine aveţi de-a face!... Bandiţii, unde-s?

— Închişi, domnule locotenent. Vreţi să-i vedeţi? întrebă jandarmul.

— Sigur că vreau să-i văd! Ce? Crezi că am venit aci în plimbare de agrement şi ca să-ţi văd mutra dumitale? Scoate-i afară! Scoate-ţi şi troglodiţii dumitale, primarule!

Autorităţile comunei au părăsit încăperea ca să scoată prizonierii la lumina zilei.

Rămas singur, Muţu Leonardescu a întors ochii spre camaradul mai tînăr, aşteptînd un accent de admiraţie, pentru energia fantastică în care se depăşise pe sine. Sublocotenentul îşi netezea musteaţa mică şi moale, privindu-şi vîrful cizmelor pătate de noroi.

— Ai văzut cum ţi i-am luat? întrebă Muţu Leonardescu, dezamăgit de această indiferenţă. Tu, ce stai ca un moroi?

— Mă gîndesc la rostul nostru aci, domnule locotenent. Se arată tot mai complicat. Şi mă gîndesc la ordinele cu care am venit... De-o energie cam tardivă.

— Eşti fenomenal, mă Dorine! Acum dai tu îndărăt? Ordine am primit; ordine executăm!

A tăcut, fiindcă primarul se ivise în uşă, vestind:

— Oamenii sînt afară, domnule locotenent. Vin şi cei de la post. Postul e-alături.

Muţu Leonardescu şi-a cules cravaşa de pe masă, şi a păşit pragul cu figura cea mai severă pe care şi-o putea alcătui.

Cei zece troglodiţi din Vlădiţa aşteptau cu frunţile plecate, cu mîinile legate la spate, în sumanele lor vechi, roşcate şi rupte. Erau de toate vîrstele, dar cu aceleaşi chipuri pămîntii şi scofîlcite. Sub straşinile care picurau, păreau zece oameni de lut.

Locotenentul i-a înconjurat, privindu-i de la picioare în sus, ca la inspecţia cailor din escadron. Toată energia formidabilă se vlăguise. Nu vedea mai mult decît zece oameni care vor fi fost poate într-adevăr deznădăjduiţi, cum spusese primarul, şi acum erau cufundaţi în cea mai desăvîrşită şi resemnată apatie.

— Aşadar, voi sînteţi bandiţii care aţi săvîrşit isprava de sus, de pe deal? întrebă, ca să spună ceva. Vă daţi seama ce vă aşteaptă?

— Pedeapsa lui Dumnezeu şi pedeapsa oamenilor!... oftă din adînc, un romîn cu faţa spînatecă şi bălană, uscată, ridicînd obrazul brăzdat de nenumărate creţuri mărunte.

— Pînă la pedeapsa lui Dumnezeu, vă aşteaptă pedeapsa legii! La aceasta nu v-aţi gîndit, nelegiuiţilor? Cum te chiamă?

— Ion Stoica Răuţoiu.

— Aha! Ion Stoica Răuţoiu! repetă numele Muţu Leonardescu, amintindu-şi într-o fulgerare discuţia avută cu un camarad rezervist, acolo, în conacul de sus, asupra numelor predestinate. Nu mă miră c-ai luat conducerea bandelor...

— N-am luat nici o conducere, domnule locotenent. Spună oamenii care-s legaţi cot la cot cu mine... Mi-o luat Dumnezeu minţile, asta pot spune!... Că eu cu cucoana Eleneu nu o dată am stat de vorbă cu supunere, de chiar rîdea dumneaei de grădina spînzurată a Semiramîzlei care zicea c-o crescut pe bordeiul meu! Grădina spînzurată a Semiramîzlei îi spunea rîzînd coana Elencu, măcar că erau în acea grădină numai măturі şi urzici, o leacă de lobodă şi pe ici pe colo, de pot s-o dovedească şi unii dintre soldaţii dumneavoastră din escadron c-au fost la mine astă- toamnă în cvartir şi rîdeam cu dînşii, de nu ştiam atuncea ce ne aşteaptă, mînia lui Dumnezeu!...

Ion Stoica Răuţoiu vorbise repede, pe nerăsuflate, să-şi descarce dezvinovăţirile sale şi mărturia unor spuse şi întîmplări pe a tuturor ştiinţă. Locotenentul îl privi însă ridicînd dintr-o sprinceană şi clătinînd din cap.

Se lămurea. Trogloditul îl făcea acum pe nebunul şi dinadins bîiguia cuvinte fără sens, ca să-şi dea faptele pe socoteala smintelii.

A retezat-o scurt:

— Vorba!

Apoi întoreîndu-se spre sublocotenent:

— Scrie! Printre capi, în frunte: Ion Stoica Răuţoiu...

— Domnule locotenent, daţi-mi voie să spun şi eu un cuvînt! vorbi primarul. Iertati-mă, dar sînteţi în greşală... Acesta, Ion Stoica Răuţoiu pe care-l vedeţi, e adevărat că a făcut parte dintre cei care au dărîmat şi pus foc. Ba chiar a fost cel dintîi care a pus mîna pe dîrlogii armăsarului, cînd a intrat coana Elencu în curte călare, ca s-o oprească şi s-o poftească a coborî să stea de vorbă cu oamenii...

— Cum? Ai pus mîna pe dîrlogii calului, s-o dai jos din şea pe doamna Elena Casimir, banditule? Formidabil! se minună Muţu Leonardescu. Trage-i o linie dedesubt, Dorin!

Primarul stărui:

— N-am sfîrşit, domnule locotenent. Cu toate cîte le-a făptuit el, acest Ion Stoica Răuţoiu pe care-l vedeţi mai are asupră-i şi-o faptă care le şterge pe toate celelalte. Oamenilor a ascuns-o, dară eu o ştiu. Şi o pot spune acuma... După toate cîte s-au întîmplat, cînd curtea era numai foc şi pară şi cînd coana Elencu îşi luase lumea în cap călare, peste cîmpuri, cade aicea feciorul dumisale, un băitănaş de la şcoală, de la Ieşi, Petruş pe nume... Pică el aicea şi toate l-au lovit în inimă. De supărare, de frică, Domnul ştie de ce...

Copil!... Aşa c-o umblat pe cîmp, fără să-şi dea socoteală unde-l duc picioarele, într-un fel de aiurealã... Sub sară, iaca dă peste dînsul, acest Ion Stoica Răuţoiu... Îl ia cu binişoru, îl ia cu vorba, îl aduce în bordeiul lui de n-au prins oamenii de veste şi-l tine acolo ascuns de ochii tuturora, să zacă şi să aiureze... Asta faptă a făcut-o el. Adevărat este Ioane?

— Adevărat!

— Extraordinar! exclamă Mutu Leonardescu, profund contrariat în teoria numelor predestinate, pe care o adoptase întocmai de la camaradul rezervist. Şi acum unde-i băietul doamnei Elena Casimir?

— Domnul să ştie!... Eu atîta pot spune... O zăcut trii zîle, s-o ridicat pe picioare bun teafăr, mi-o mul- ţămit şi dus o fost...

— Cum, mă tigoare? se minună furibund Muţu Leonardescu, apropiindu-se şi scormonindu-l în ochi să-i descopere cine ştie ce hidos stigmat al crimei. Pe cine prosteşti tu? Extraordinar! Cum dus a fost?... Unde-a plecat?...

Ion Stoica Răuţoiu înălţă şi el obrazul plin de spî- natece creţuri şi ochii stinşi de-o mare sfîrşeală, spre faţa locotenentului tînără, rumenă şi cu musteaţa frumos arcuită în lustru de pomadă.

A înţeles că vorbeau din două lumi deosebite. Şi socotind că e de prisos a încerca să se dezvinovăţească, a oftat:

— De, pacatele mele, cine m-o pus?... Eu, de-aicea înainte nu mai ştiu nimica, domnule locotenent...

— Fantastic! se oţărî Muţu Leonardescu, săltîn- du-se în vîrful cizmelor şi vînturînd cravaşa, ca să-şi dea un aer cît mai teribil. Aşa-mi răspunzi tu mie, mă trogloditule? Dacă n-ai fi cu mîinele legate la spate te-aş dezmierda eu niţeluş pe obraz cu sfînta cravaşă, ca să te-nvăţ eu cum să-mi răspunzi! Mă, uită-te-n ochii mei!... Unde-i copilul doamnei Casimir? După cît de formidabilă canalie eşti, nu m-ar mira să-i fi făcut felul! Răspunde!... În ce şanţ, prin ce gropi să-i căutăm cadavrul?

Cel cu mîinîle legate la spate, a clătinat din cap a milă de sine şi de cîte-l mai aşteptau, după asemenea nesăbuite prepusuri. A se apăra în vreun fel, nu mai avea însă vlagă. Apărarea i-a luat-o tot primarul înalt şi spătos:

— Domnule locotenent, îngăduiţi-mi a vă încredinţa că nu poate fi vorba despre cele ce credeţi dumneavoastră...

— Ce?... ce?...

— Îl cunoaştem tăţi din sat, pe acest om de faţă. N-ar face el rău batîr unei furnici, domnule locotenent...

— Dar cele de sus, din deal, ce sînt?... întrebă domnul locotenent, arătînd cu vîrful cravaşei spre

ruinele curţii de pe colină. N-a fost părtaş la ticăloşia d-acolo?

— Acelea-s altăceva, domnule locotenent. Un vînt care s-a năpustit asupra ţării... Cît despre băietul coanei Elena, mare lucru să nu se afle el acuma pe la Zapodia, că dumnealor îs o leacă de cimotie cu conu Iordache, boierul Zapodiei. Dacă n-a hi plecat cumva de-a dreptu, la şcoala lui, la Ieşi...

— Gura! N-am nevoie de explicaţii! o reteză Muţu Leonardescu răstit, tocmai fiindcă explicaţiile îi păreau pe-aproape de bunul-simţ. Nici o explicaţie.

Şi îndată, tot el ceru alte explicaţii:

— Dar aceasta ce mai este?

— Arestuiţii ceilalţi, de la post...

Arestaţii ceilalţi, de la postul de jandarmi, se apropiau mai numeroşi, tot cu capetele plecate în pămînt, dar într-o mai puţin resemnată muţenie, căci printre dînşii dădeau amarnic glas cele trei femei, bocind şi ţipînd ca în gură de şarpe.

Din casele vecine au prins a se ivi cîţiva copii, cîteva babe, iţindu-se printre garduri. Soldaţii, drepţi şi neclintiţi lîngă cai, mijeau a rîde pe sub musteaţă, schimbînd priviri de la unul la altul:

— Dacă-i vorba de muieri, apoi abia de-acuma să te ţii! începe bairamul cel mare...

Muţu Leonardescu se simţea şi el cuprins de lehamite.

Ar fi trecut toate pe seama celor doi vagmiştri, să se isprăvească mai repede.

— Aceştia sînt, domnule locotenent! îi prezintă şeful de post. Avem şi listă, cu

obiectele şi cantităţile de producte aflate acasă la dînşii...

— Care obiecte şi care producte? se ţipoti o femeie deşirată şi slăbănoagă, zbuciumîndu-se să iasă în rîndul dintîi. Nu-i adevărat, domnule locotenent!... De lucruri, să zici... Da popuşoiul ş-o leacă de grîu pe care ni l-o ridicat, îi munculiţa noastră! Le-avem în pod de az-toamnă. Popuşoiul pentru sămînţă şi grîul pentru coliva pomenilor... Iaca pentru care lucru ne-o umflat de lîngă plodurile noastre, să ne ţînă la başcă, flămînde şi-nsatate, nişte femei cu pruncii la sîn, vai de capu nostru!... Oameni buni!... Ce staţi? Nil ne lăsaţi să ne bage la ocnă şi să ne mîntuie de viaţă!... Bărbaţi sînteţi?

— Vorba! porunci Muţu Leonardeşcu. Cum te numeşti?

— Balaşa lui Ion Stoica Răuţoiu, mă numesc.

— Aha! crezu că s-a lămurit locotenentul. Nevasta tigoarei de dincoace?

— Şi ce-i dacă-s nevasta lui?...

— Nu mă miră...

— Mai bine te-ai miera dumneata de cum ne vezi legate cu mînele la spate, că sîntem mame de prunci şi-i fi avînd şi dumneata mamă...

— Isprăveşte! Că acum!... arătă ameninţător Muţu Leonardeşcu cravaşa elastică, vîjîind-o în aer, ca suprem argument.

Femeia s-a retras, ridicîndu-şi dintr-o scuturare de cap barizul de pe ochi, fiindcă a se ajuta cu mîinele legate, nu-i era cu putinţă. Dar se căinau avan cele-lalte, în vreme ce bărbaţii tăceau, stane

mocnite, încovoiate de grumaz, cu privirile în amestecul de glod şi omăt dezgheţat.

Soarele blînd, călduţ, tremura o lumină aurie pe obrazurile aspre, cu brazde adînci.

Locotenentul Muţu Leonardescu se pătrundea mai deplin de zădărnicia rostului său aci. Purtă ochii ne- hotărîţi la cele două grupuri alăturate. La alaiul care începea să se adune, de la distanţă: moşnegi şi babe, progenitura troglodiţilor ieşită din bîrloguri.

Soldaţii începeau a glumi cu unii ţînci, prefăcîn- du-se că-i împung cu lăncile.

Locotenentul se uită încruntat, îngroşînd vocea:

— Ce este acolo? Vă e a joacă?...

Apoi, pe acelaşi ton autoritar:

— Blănarule! Lache!

— Ordonaţi! înaintară cei doi vagmiştri, cu gîtu- rile întinse.

Muţu Leonardescu parcă întîia oară îi vedea alături, că să-şi dea seamă ce deosebiţi la făptură sînt: Blănaru scurt, îndesat, strîns în curele, cu musteaţa bîrzoi; Lache, lungan şi clăpăug, molîu, cu mărul lui Adam ieşit din guler ca un pumn de copil, cu firele de musteaţă rare, roşcate şi pleoştite. „Extraordinar! gîndi. Parcă nu aparţin aceleiaşi rase. Şi ce nepotrivire de nume! Blănaru, mai merge. Dar Lache Bondar? E ca o gravă eroare de stare civilă! Cea mai formidabilă mistificare!...” Pe urmă, respinse constatările sale fizionomistice şi patronimice, atît de nepotrivite locului şi momentului, ca joaca soldaţilor troglodiţi, cu puii troglodiţilor.

— Procedaţi la interogatorii şi luaţi declaraţii! ordonă, uitîndu-se cu asprime la ţărani. Indivizii vor fi trimişi la penetenciarul judeţului, sub escortă. Domnule primar!...

— Porunciţi...

— Ai să scoţi dumneata o masă aci şi ai să scrii cele ce declară fiecare sub luare de semnătură...

Primarul, zdrahon şi dezgheţat, îşi pierduse vîrto- şenia, mărturisind umil după o scurtă codire:

— Iertaţi, domnu locotenent... Dară carte nu prea ştim. Aşa numa cît să punem şi noi o semnătură lîngă pecete...

— Poftim! se văicără Muţu Leonardescu, ridicînd spre cer mîna în care purta cravaşa. Fantastic. Nici carte nu ştie şi e primar!... Bine, mă trogloditule! Cum ai îndrăznit tu, analfabetul analfabeţilor, să te instalezi aicea primar?

— Că nu m-am pus eu de capul meu, domnule locotenent. Vai de zîlele mele, că nu eram bucuros! M-or pus alţii...

— Fenomenal! Treci tu atuncea, Lache, şi fă-l pe furierul!...

Cei doi vagmiştri s-au apropiat de locotenent, părăsind poziţia de drepţi şi luînd o înfăţişare de supunere mai familiară şi mai puţin cazonă. Se simţeau datori să intervină cu încercata lor experienţă.

Vorbi Blănaru pentru amîndoi, cu glasul scăzut, să n-audă arestaţii:

— Domnule locotenent, ce să-i mai canonim cu declaraţii şi cercetări?... Declaraţii au luat o dată jandarmii în procesele-verbale, că dînşii sînt ofiţeri de poliţie judiciară. Trimetem la răcoare, şase-şapte, dintre cei mai vinovaţi... Celorlalţi, le tragem cîteva centiroane la cur ca să nu se spună c-am venit degeaba şi le dăm draumul...

— Cum este posibil să vă treacă în cap una ca aceasta? păru foarte scandalizat locotenentul, dar mai mult de formă, fiindcă şi lui i se părea soluţia cea mai potrivită. Nu cunoaşteţi cu ce ordine de severitate am fost trimişi act?

— Cunoaştem, domnu locotenent. Numai că ordinele vin de sus, de la cei care nu ştiu ce se petrece pe pămînt... Să hotărască judecata, dacă are de hotărît, nu noi... Am fost cvartiruiţi astă-vară aicea... Un sat de prăpădiţi, domnule locotenent... Prăpădiţi şi vai de capul lor, dar altfel oameni de omenie, pe care i-a apucat ca o nebunealã...

— Hm! Nebunealã?... Nebunealã numeşti tu asta?

Muţu Leonardescu îşi-răsucea gînditor musteaţa lucioasă. Trecîndu-şi ochii la cele două grupuri care stăteau în nemişcare aşteptîndu-şi soarta, uitase tot ce a văzut sus pe deal şi tot ce l-a indignat pe el formidabil. Nişte păcătoşi de troglodiţi apucaţi de nebunealã şi chemaţi s-o ispăşească. Numai aceasta vedea acum.

— Fie! consimţi, descărcîndu-se bucuros de iniţiativele la care firea sa nu-i prea dădea, ghies. Pe-a voastră răspundere?...

— Pe-a noastră, domnu locotenent.

— Şi ce raportăm?

— C-am procedat cu energie, cum scrie la ordin, domnule locotenent. Lăsaţi-ne pe noi... Nu le tragem cîte douăzeci şi cinci de centiroane?... Mai ales muierile au să chirăiască, de-are să s-audă în şapte sate.

Iară oamenii, după ce şi-or pune la şezut oblojele cu apă şi sare, au să vă binecuvînteze c-au scăpat ieftin.

— Bine, Blănarule! Ştii că eşti formidabil?... Intră în acţiune!... Dorin, hai cu mine să cercetăm satul!...

Soldaţii s-au dat la o parte. S-au dat şt oamenii, cei legaţi cu mîinele la spate şi cei liberi, adunaţi din case şi ogrăzi. Simţeau că tot au avut noroc, de vreme ce burzuluiala domnului locotenent, se arăta a fi mai mult cu vorba, decît cu fapta.

Pe aiurea, unde stăpînirea a trimis altfel de oameni pentru şmotru, veneau ofuri despre mai neîndurate ispăşiri.

— Ce zici, Dorine? întrebă Muţu Leonardescu. Altceva nu putem face... Că doar nu sîntem călăi... Uite ce sat! Ce mizerie, mă ! Ce colibe de troglodiţi!... Fantastic!... Mă! Au şi ei drame, disperări, revolte, amoruri... Tot oameni sînt mă, în fond... Spune tu, dacă era altceva de făcut?

N-a avut însă timp cînd să primească un răspuns care să-i risipească îndoielile.

Din urmă i-a ajuns telefonistul, gîfîind:

— Domnule locotenent! Vă chiamă prefectura. Domnul prefect personal... Domnul prefect cel nou!...

— Ce-o mai fi vrînd şi ăsta?... Hai, cu mine, Dorin...

A intrat în primărie şi a luat receptorul, făcînd semn sublocotenentului să se ţină pe-aproape, sprijin în nehotărîrile sale:

— Allo! Da, domnule prefect. Să trăiţi... Aici, locotenentul Leonardescu Emil de la escadronul doi... Ordine perfectă! Toţi locuitorii nu mai arată nici un simptom

de agitare... Linişte absolută! Supunere şi căinţă. Pe garanţia mea, domnule prefect... Cum? Allo!... Sigur că există şi arestaţi. Douăzeci şi şapte... Puţini?... Mai facem alţii... Pînă la cincizeci cel puţin?... Se va executa, domnule prefect!... Sigur că-i anchetăm energic... Cu cea mai formidabilă energie, domnule prefect!... Regret, dară trebuie să confirm informaţiile dumneavoastră... Exact... Exact... Curtea

distrusă complect. Da! Şi acarete... şi hambare... şi mobilier... Devastare fantastică! Dezastru... Cum? Trei?... Dar capii au dispărut, domnule prefect... Arestaţii care se află în mîinile noastre, chiar după declaraţiile autorităţilor locale, au culpe mult mai mici... Complicitate... Participarea la răscoală şi la distrugere... Nu-i apăr, domnule prefect! Raportez realitatea constatată aci... Cum? Neapărat trei?... Să vorbesc cu domnul inspector general?... Chiar de la dumneavoastră din birou? Aştept... Allo! Domnul inspector general?... Trăiţi, domnule inspector!... Ordin expres de la Interne?... Aşteaptă doamna Casimir în cabinetul domnului secretar general?... Am înţeles... Să vă raportez într-o jumătate de oră?... Allo! Aş dori mai înainte să comunic doamnei Casimir, pe care am cunoscut-o personal!... Allo! Cum? Să nu discut, că reclamaţi la brigadă?... Nu discut, domnule inspector general. Trei?... Să-i aleg eu?... Dar. domnule insnector... Nu discut, domnule inspector... Am înţeles... Allo... Allo! Allo!... Allo...

Locotenentul Leonardescu Emil a depus urechea telefonului în acăţătoare, galben la faţă şi cu fruntea şuroind de sudoare.

Îi tremurau degetele, încît a scăpat cravaşa şi nu s-a mai plecat s-o ridice. A ridicat-o şi i-a întins-o sublocotenentul cel tînăr, care s-a ferit să-i pună vreo întrebare, presimţind că a intervenit ceva nou şi grav.

Zvîrlindu-şi chipiul pe masă, locotenentul Leonardescu Emil, el a fost cel care a întrebat:

— Mă, Dorine, ce te-a împins pe tine să-ţi alegi cariera armelor?

— Tradiţia de familie, domnule locotenent. Tata colonel. Bunicul după mamă fost general, bunicul după tată tot colonel...

— Pe mine uniforma, mă! Dragul uniformei, calul şi onoarea militară... Pentru ce? Pentru ca să facem cele ce ni se cer nouă acuma. Fantastic!

Şi-a dres glasul. S-a instalat la masă, făcînd semn telefonistului:

— Dispari! Să vie Blănaru aci şi să aducă listele. Ce te zgîieşti la mine? N-ai înţeles? Plutonierul Blănaru cu listele arestaţilor... Să ne lăsaţi singuri!...

Plutonierul Blănaru a intrat pe uşă cu două petece de hîrtie în mînă, mototolite şi murdare, scrise cu creionul.

— Ordonaţi, domnule locotenent?...

— Dă listele-ncoa!...

A parcurs listele citind tare:

— Ion a Sandei, Ion Precup, Toader Leanca, Ilie Toader Leanca, Vartolomeu Hîncu... Hm! Hîncu? Ăsta e din neamul celui care-spunea ba, cînd vodă spunea da! (Şi i-a pus o cruce.) Ileana Căpriţă... Costache Postelnicu... Alt Postelnicu... Alt Precup... Ion Stoica Răuţoiu (cruce), Alecu Banea... Maria Banea... Trofim... A Măriei... Pintea Forfotă... Pintea Forfotă! Dacă nici ăsta nu e nume de cel mai formidabil bandit, atunci nu mai cunosc eu la bandiţi!... Pintea Forfotă!... Şi Pintea şi Forfotă! Formidabil!...

I-a pus-deci şi acestuia o cruce. Apoi a întins lista:

— Ai înţeles, Blănarule?

— Nu, domnule locotenent.

— N-ai auzit că m-a chemat prefectura la telefon?

— Da, domnule locotenent. Am auzit.

Locotenentul i-a ocolit ochii, uitîndu-se pe geam.

Acolo privirea a dat peste grupul troglodiţilor cu mîinile legate la spate, în muta lor resemnare. A început a examina atunci o pecete pe care tot o aplica pe învelitoarea mesei, apăsînd mereu alte şi alte sigilii violete — şi vorbind fără să mai ridice ochii:

— Pentru aceasta m-a chemat prefectura, Blănarule! Executăm trei! Ordin de la Interne!... Ordin de executare imediată!...

— Domnule locotenent...

— Nici un domnule locotenent! Iei un pluton. Încarci numai jumătate din arme cu gloanţe de război, jumătate cu cartuşe oarbe. Soldaţii trag armele la sorţi... Conduci pe aceşti trei de pe listă, sus, la zidurile curţii pe care-au devastat-o... Şi... Şi raportezi.

Plutonierul, rotofei şi cu faţa energică, îngălbe- nise şi dînsul deodată, parcă deodată dezumflat şi îmbătrînit.

— Dar, domnule locotenent...

— Nici un dar, ordin! Ordinul se execută!... Într-o jumătate de oră, trebuie să raportăm de întocmai executare, la prefectură şi la brigadă, la Interne!... Nu mai sta. Scurt mişcarea!...

Cînd au rămas singuri, locotenentul vorbi cu sfîr- şeala lui Ion Stoica Răuţoiu:

— Ai o ţigară?

A vrut să aprindă: însă cum îi tremura mîna, a cerut tot sublocotenentului:

— Dă-mi tu şi foc, mă Dorine!... Mă băiatule, mă!...

3

— Umflă-l! Altul la rînd!

Cel adus la rînd pentru cercetare şi început de is- paşă, era Alecu Faraon.

Trimisul prefecturii îl privi cu scîrbire, adresîn- du-se căpitanului:

— Priviţi, domnule căpitan, ce specimene de indivizi pretindeau să introducă o dreptate nouă în ţara romînească!

Căpitanul, om gras, apoplectic şi întîrziat în grad, împovărat de-o casă de fete şi de grija pensiei, măsură specimenul de individ cu totală indiferenţă, strîngînd din umeri şi constatînd:

— De altfel, cam toţi arată la fel prin părţile locului...

El era străin de aceste părţi. Adus cu unitatea din- tr-o garnizoană munteană, în trenuri care s-au înzăpezit pe drum, au zăcut prin staţii, i-au ţinut ceasuri întregi în cîmp, în noapte, îngheţaţi şi flămînzi.

Iar delegatul prefecturii, acest Tăchiţă Nedelcovici, nu-i era de fel pe plac. A înţeles că are de a face cu un avocat hîrşit în meserie, om primejdios, elector de
preţ, numit proaspăt şi numai provizoriu în slujbă, o dată cu schimbarea de guvern. Şi a mai înţeles că înadins ţinuse

a căpăta delegaţie pentru aceste părţi din judeţ, fiindcă aci avea strînse legături de interese cu arendaşii şi proprietarii.

În asemenea împrejurări, prudenţa îl sfătuia să se păstreze la o parte. Mai mult îl preocupa cvartirul de noapte, să-şi odihnească oasele după atîtea drumuri.

Un sergent cutreiera de două ore toată Stănişoara şi încă n-adusese nici un răspuns. Îl mai bătea şi o cizmă. Îl mai încerca şi-un junghi.

— Aşaaa! îşi frecă mîinile, Tăchiţă Nedelcovici. Fă-te mal aproape!

Alecu Faraon s-a apropiat. Îi clănţăneau dinţii. Din nou îl scuturau frigurile sale, ale lepricei. Din nou îl ardea o arşiţă lăuntrică şi toate îi jucau înaintea ochilor, în lumea lui părelnică.

Ochii s-au oprit la condicile de pe masă. Alte condici! Teancuri şi teancuri de catastife ale satanei, pe care zadarnic a crezut el că le-a desfiinţat de pe faţa pămîntului.

— Tu ai început cu focul? întrebă Tăchiţă Nedelcovici.

— Care foc?...

— Focul de la curte! Nu încerca a te preface că nu înţelegi.

— Eu n-am pus foc decît la catastifele Satanei, coane Tăchiţă.

— Ce coane Tăchiţă? Aici nu sînt conu Tăchiţă. Sînt reprezintantul guvernului, trimis să ancheteze cum aţi jefuit şi distrus averea particularilor, care e şi o avere naţională. Înţelesu-m-ai?...

— Înţeles...

— Atunci răspunde la întrebările mele! Este adevărat că ai intrat în cancelaria

domnului arendaş şi că de-acolo a izbucnit focul?

— Adivarat...

— Adevărat este că focul l-ai pus cu mîna ta?...

— Adivarat. Am dat foc la catastifele Satanei, să le piară urma de pe pământ... Dară văd că tot au mai rămas... îşi încheie mărturisirea Alecu Faraon, privind cu deznădejde la condicile de pe masa şefului de post.

— Scrie, domnule secretar! Arestatul declară nesilit, faţă de martorii prezenţi, că s-a introdus în cancelaria administraţiunei şi a pus foc de bună-ştiinţă, la toate registrele de datorii, de unde focul s-a întins la întreaga clădire, cuprinzînd corpul principal, aca- retele, magaziile şi grajdurile. Arestatul declară că în primul rînd a urmărit distrugerea registrelor de datorii...

Alecu Faraon se împotrivi, frămîntîndu-se în sumanul pirpiriu:

— N-am pus foc la nici un registru de datorii, coane Tăchiţă. Că nu registre de datorii erau... Am dat foc la catastifele Satanei, unde erau scrise să le ardă focul gheenei şi fetele mele, cele şăpte, pe care le ştie şi conu Iordache. Catastif întocmit de domnu Nolică şi de cumnaţii săi, Picu şi Sorcovăţ, slujbaşii Satanei pe pământ. Uitaţi-vă, vă rog, şi la mînele mele, coane Tăchiţă! Uitaţi-vă, domnule căpitan!... Mînele mele arse şi mîncate de leprica Satanei!...

Căpitanul a întors ochii încrîncenat de înfăţişarea mîinilor.

Tăchiţă Nedelcovici era mai puţin impresionabil. Şi-a amintit:

— Era şi o pramatie a individului arestată. Mi se pare prinsă asupra faptului... Asociaţie în lege: tatăl dă foc, fetele jefuiesc de la foc... Să fie introdusă aci!

Jandarmul a ieşit din cămăruţa scundă şi întunecoasă, să introducă arestatele.

Ca să nu-şi piardă timpul, Tăchiţă Nedelcovici a cercetat ceva în nedespărţita sa geantă doldora de dosare şi hîrtii, apoi îşi continuă ancheta:

— Alecu Faraon, răspunde cine te-a ajutat la ispravă?

— Nimenea... Asta era o răfuială mai veche a mea cu blastamatele de catastife.

— Scrie, domnule secretar! Arestatul declară că a provocat incendiul după o îndelungă premeditare, pentru a face să dispară orice urmă a datoriilor contractate de întreaga familie în comptul muncilor agricole. Ştii ce te aşteaptă, păcătosule? Ocna are să te mănînce!

— Apoi mai ocnă decît viaţa pe care o trăim noi aicea, nici că nu se mai poate alta... Ce mi-i în satu nostru, ce mi-i la ocnă?

— Aşa vorbeşti?...

— Că aşa i-o spuneam eu şi lui conu Iordache de la Zapodia, care clătina din cap şi încuviinţa... Că dumnealui era ca frate de cruce cu conu Lupache şi cunoaşte că altfel de vremuri am apucat noi...

Căpitanul întrebă:

— Cine este ăst conu Iordache, despre care tot pomeneşte arestatul?

— Un proprietar vecin şi cam zaharisit, care-i încurajează pe mizerabili în pretenţiilor lor... Senator de colegiul I, care cred că nu mai pupă el senat, după isprăvile săvîrşite de protejaţii săi...

Alecu Faraon se zgribuli în sumanul hărtănit, ieşind din aiureala de totdeauna şi apărîndu-şi ocrotitorul:

— Ba nu-i aşa, domnule căpitan!... Conu Iordache îi unul dintre cei puţini care nu-s vînduţi Satanei, ca domnul Tăchiţă Nedelcovici.

— Aşa vorbeşti tu despre mine?

— Aşa vorbesc eu despre vînduţii Satanei. Că cine altu eşti dumneata, decît omul la jupînu Nolică Gaşpar, adică a Satanei? Nu porţi în taşcă tot catastifele Satanei? Acolo-i preţul vînzării şi catastiful ceai nou a lui...

— Mai cutezi a avea glas, mizerabile? sări Tăchiţă Nedelcovici de pe scaun, spumegînd de mînie, fiindcă într-adevăr mai ales scriptele şi listele întocmite de Nolică Gaşpar îi umflau ghiozdanul să crape. Stai, că te învăţ eu, cum să vorbeşti tu cu unul ca mine!

Din doi paşi a fost înaintea lui Alecu Faraon, trăs- nindu-l cu palmele şi cu pumnii în obraz, împingîn- du-l în perete, unde omul zadarnic încerca să-şi apere faţa cu mîinile sale spuzite de pecingini.

— Mai îndrăzneşti? icnea Tăchiţă Nedelcovici, lovind. Ţărănoi puturos! Mă poartă stăpînirea pe drumuri să vă aduc ordine şi pace, iar tu aşa îmi vorbeşti, bestie?

— Tătucă!... Tătucă!... năvăli Frăsina din pragul unde se oprise o clipă, smuncindu-se din mîna jandarmului. De ce dai, domnule?... Nu-l ştii că-i bolnav?... Tătucă... Tătuţule...

Cu degetele acăţate de braţele anchetatorului trimis de stăpînire să aducă ordinea şi pacea, mezina lui Alecu Faraon se căznea să-l tragă la o parte. Iar Alecu Faraon zdrobit de palme şi pumni, căzuse lunecat lîngă perete. Se făcuse ghem şi se vîrcolea ge- mînd în aiurelele sale: ,,S-aud ropote de copite, măi fraţilor... Semne... S-au ridicat morţii din vechi, pentru dreptatea noastră, că pe noi ne-o mîntuit Satana cu catastifele lui... Arzi unul şi ies o sută!... Săriţi, că mi-o făcut capătu Satana... Frăsino!... Frăsino, nu mă lăsa!... Aşterne-mi sus, patu meu, pe cuptior, Frăsina tatei...!"

Tăchiţă Nedelcovici, isprăvind cu el, s-a întors să-şi istovească drojdia mîniei pe obrazul copilei, plesnind-o cu sete:

— Frăsino? Hai? Te-atingi de mine, hoaţo?... Loveşti tu în mine, pui de bestie?

Căpitanul se ridică mare şi greoi din scaun, apu- cînd el de-o aripă delegatul

prefecturii, ca să-l aducă la loc şi la simţul realităţii:

— Isprăveşte, domnule!... Să-ţi fie ruşine...

— Ce-aţi spus, domnule căpitan?

— Termină şi ruşinează-te!... Cum poţi lovi o copilă?... Lasă-mă în acest caz, să continui eu ceea ce crezi dumneata că numeşti o anchetă...

Tăchiţă Nedelcovici îşi şterse năduşeala şi îşi potrivi cravata.

Gîfîind, mogorogi printre dinţi:

— Dumneata, s-ar zice că nu ştii ce-au făcut mizerabilii aceştia dintr-o agoniseală de om!... N-aţi constatat cu ochii? N-am evaluat provizoriu pagubele, pînă ce va sosi ancheta specială? Şi mai vreţi să umblu cu mănuşi? Pentru obrazul bestiilor ăstora trebuie mănuşi? Eu am împuterniciri scrise, domnule căpitan. Exprese!... Exprese şi confidenţiale!

— Poţi să tot ai sănătos! Ia fă-te-ncoace, fetiţo!... Jandarm, ajută arestatului să se ridice şi du-l afară. Stropeşte-l cu apă rece!... Tu, spune cum te numeşti fetiţo şi pentru care faptă te afli tu acilea?

Tache Nedelcovici s-a uitat încruntat la căpitan şi la cei doi făptaşi.

Punîndu-şi în buzunar batista udă de năduşală, a întrebat cu ameninţător înţeles:

— Cu alte cuvinte, m-aţi exclus din oficiu de la anchetă?

— Te-ai exclus singur, stimabile.

— Aşteptaţi în acest caz, să auzim ce spun şi cei care m-au trimis aci. Unde-i telefonul, jandarm?

— Dincolo, vă rog...

— Perfect! Domnule secretar, nu ai a scrie nimic din declaraţiile acestei individe.

După zece minute, s-a întors frecîndu-şi mîinile.

— Domnul căpitan, ordin ca toţi arestaţii să fie transportaţi imediat în capitala judeţului. Iar dumneavoastră sînteţi invitat la telefon.

— Am înţeles, stimabile! rosti căpitanul, lepădînd scîrbit capătul de ţigară pe care-l mozolise stins şi uitat între buze. Eşti tare.

Înţelesese bine. Un ordin telefonic îi lua comanda, pentru a face loc unui om mai pe pofta domnilor Tăchiţă Nedelcovici şi Nolică Gaşpar.

Aici, ca în atîtea alte părţi. Şi aici, ca pretutindeni.

4

Împuşcăturile răbufneau în pădurea Dărmăneştilor cu voioase ecouri.

Ca pe vremea vestitelor vînători din tinereţea fra- ţilor Cumpătă, în preajma celui de-al treilea pătrar al veacului trecut, cînd Lupache Udrea lua el cîrma. Şi cînd seara, în luminişul poienii de la Sasca, prindeau a se înşirui pe patul alb de omăt, la numărătoare, mistreţii, cerbii şi lupii, vulpile, rîşii şi iepurii doborîţi cu nemiluita.

Numai că acum nu răzbeau chemările de corn, lungi şi melancolice, de pe alt tărîm, pentru adunare. Nici lătrăturile sonore, harnice, ale căpăilor. Nici nu mai detuna strigătul vesel al lui Lupache, acoperind celelalte glasuri.

Acum, prin hăţişuri, în loc de vînat se strecurau oameni hăituiţi de alţi oameni.

Şi cînd ăuia focul de armă, răspundea adeseori un vaier.

În poiana Sascăi, pe clinul lin al vuietoaselor adunări la sfîrşit de zi şi de vînătoare, se tîra Ion, şchio- pătînd de-un picior, căutînd cu ochi rătăciţi şi turburi o mai ascunsă vizunie unde să se pituleze şi să-şi lingă rana, ca lupii singuratici de-atunci, muşcaţi de glonţ. Pe spuma albă de omăt, străpunsă de ghioceii primăverii, urma fugarului rămînea scrisă, cu o aţă subţire de sînge.

Ion s-a oprit s-asculte.

Nemărginită şi blîndă tăcere! A piuit slab, duios, somnoros, o pasăre. Pe urmă nimic. Singurătatea cea mai desăvîrşită, nepămînteană.

Fugarul a pus genunchiul teafăr în omăt. Şi-a smuls mîneca din umăr, a rupt-o făşii cu dinţii şi s-a legat strîns în jurul genunchiului spîrcuit de plumbi. Durerea îi răspundea cu vîrfuri de cuţit răsucite în tot trupul, din călcîie, pînă-n tîmplele ude. Dar ce mai însemna pentru el orice durere?

O clipă, a rămas cu ochii la florile de jos, albe şi gingaşe, fraged răsărite din mustul zăpezii. Cît de multe erau!... Pentru cine atîtea în pustietatea de-aici, cînd dincolo oamenii corcolesc în seră cu văzduhul încropit de fierbinţala olanelor, celelalte flori, ale lor, răsucite şi vinete, putrede, băloase ca viermii?

Deasupra lui, cînd a ridicat ochii, o veveriţă de fum a săgetat de pe-o creangă. Pentru cine făpturile mlădii şi sprintene ale codrului, cînd dincolo oamenii îndrăgesc şi cresc în vată, jivine cu picioare de paing ca Miţi şi Piţi, ca Bock?

Urmărit pînă într-o asemenea singurătate şi pînă într-asemenea ceas de blestemul vieţii sale, Ion a stupit printre dinţi un ban coclit de fiere, păzind să nu spurce vreo floare a lumii de-aici. Apoi s-a înălţat din genunchiul proptit în pămînt crîşcîndu-şi durerea în măsele. A rotit ochii. A purces şchiopătînd.

Departe nu-i era însă scris s-ajungă. Din nou glasuri, paşi, trosnet de vreascuri în stînga.

A stat, ascuţind auzul. A apucat-o la dreapta, întîi cu furişări prelinse de vînat; pe urmă încercînd alig- nit să fugă.

Departe n-a ajuns.

l-au ieşit şi dintr-acolo alţii înainte, cu armele întinse:

— Stai!

Mîinile nu le-a ridicat. Cu bărbia în piept, cu fruntea plesnită de crengi, de nuiele, de spini, s-a năpustit orb ca lupul prins la strîmtoare, spre-o tiharaie de lozii. Acolo, la pocnetul armelor, s-a prăbuşit într-un crîşnet, ca să nu dea strigăt durerii.

Cînii!…

S-a prăbuşit cu ţăndări de lumină în ochi; o mare şi albă, fierbinte lumină. După care l-a cuprins bezna.

Într-amurg, trupul era purtat de doi oameni, pe-un pat de nuiele, în pas legănat.

— Mai suflă?

— Suflă…

— Îl ducem atuncea la răniţi, nu la morţi...

Se aflau trei despărţăminte în curtea primăriei de la Dărmăneşti. Cinci morţi, de-o parte. Răniţii de alta. Şi grosul satului, prinşii, legaţi doi cîte doi, cot la cot, într-o ceată care număra peste şaizeci de bărbaţi şi femei, unchiaşi şi ploduri desculţe.

Aici nu mai era îndurare.

Sosise în cupeu de la Piatra, boierul Damian cu un însemnat personagiu al stăpînirii. Administratorul cel tînăr, Mitiţă Timişescu, purtase grijă din vreme să întocmească lista şi să pună poterele pe urma făptaşilor ascunşi în pădure şi risipiţi pînă în satele vecine, la Malurile şi Holboca.

Fără voie, din cînd în cînd, Damian Cumpătă îndrepta ochii posomorîţi mai ales înspre Zapodia. Între fraţi se iscase dezbinul, fiindcă Iordache Cumpătă şi Smaranda sa încercaseră încă o dată să-i potolească înverşunarea răzbunărilor. Iertare! ceruseră dînşii pentru cei vinovaţi. Iertare? El nu cunoştea acest cu- vînt, cum nu cunoştea atîtea altele.

Pavel Hreanu, trîntit la pămînt, cu rană adîncă la coastă şi cu uriaşele lui caiere de mustăţi ude de sînge şi de sudoare, s-a întors gemînd pe cealaltă parte şi-a spus într-un oftat:

— De-amu, numa lumînarea să aibă cine ne-o ţine, Ifrime!... Că altă nădejde nu-i, dacă ne-o părăsit toţi!...

— Apoi să-nţălege că ne-o părăsit! vorbi Dănilă Cuţui, săltînd din umerii laţi şi pipăindu-şi cu mîna încleiată de sînge obrazul, căci el se afla în picioare şi

scăpase cu o mai ieftină zdrelire de glonţ la cap şi la mînă.

— Închide clanţa! porunci Mitiţă Timişescu, păşind printre trupurile culcate la pămînt, în cizmele sale galbene şi lustruite, plesnind cu vărguţa-n tu-reatcă. Te-ai întins la taifas, moglane?

Prin toate rîndurile prinşilor, răniţi şi teferi, trecu un neastîmpăr cu înfiorare de nădejde. Se oprise un

docar înalt şi hîrbuit, din care a sărit doctorul Năzdrăvanu de la Roznov, cunoscut lor pentru multa blîndeţe şi grijă faţă de tagma pălmaşilor.

Doctorul Năzdrăvanu, mărunţel şi negricios, iute ca piperul în blăniţa scurtă cu guler de miel năpîrlit ca un strai de vechil, n-a intrat în primărie unde se aflau notabilii satului şi comisiunea de cercetare, împreună cu Damian Cumpătă. A mers de-a dreptul, cu paşi repezi, la răniţii culcaţi direct pe pămînt sau pe năsălii de nuiele. I-a cuprins pe toţi din ochi şi pe urmă s-a plecat asupra fiecăruia, pe rînd. Cu oţărală a clătinat din cap.

Oamenii tăceau şi aşteptau. Doctorul a dat chemare spre vizitiul docarului, un flăcăiandru care-l ajuta şi la anume treburi mai grabnice ale meseriei:

— Ioane!...

S-a răsucit celălalt Ion, de pe năsălie, întrebînd slab din beznele morţii:

— Cine mă cheamă?... Tu eşti, Dochiţă?

— Ioane! urmă doctorul Năzdrăvanu. Dă-te jos cu trusa şi fă-te încoa să-mi dai mînă de ajutor. Avem de lucru după cum s-arată c-au lucrat alţii înaintea noastră... Iar tu, stai liniştit, flăcăule! Te iau pe tine întîi la rînd!... îl pipăi cu palma pe Ion cel de pe năsălie.

Lepădase scurta blănită, îşi suflecase mînecile şi începuse a desface cutia cu medicamente, cu cuţite, bandaje şi vată, cînd în pragul primăriei a apărut boierul Damian Cumpătă, înalt şi deşirat, uscat ca o îngheţată arătare a morţii.

Pe ale tuturor buze s-a oprit răsuflarea.

Damian Cumpătă a păşit dezarticulat, cu mersul de cocostîrc, privind întrebător:

— Dumneata?...

— Sînt doctorul Năzdrăvanu de la Roznov. Cred că mă cunoaşteţi, domnule Cumpătă... Am venit să-mi fac datoria...

— Care datorie?...

— Se află răniţi, domnule Cumpătă... Vin de la Stănişoara, unde cred că am salvat viaţa altor nenorociţi.

— Ce nenorociţi? molfăi glasul uscat.

— Aceştia care se văd...

— Dumneata îi numeşti nenorociţi? Datoria dumitale...

— Datoria mea este aici, domnule Cumpătă! vorbi clocotind doctorul Năzdrăvanu. Este aici şi nu mă poate opri nimeni să mi-o fac.

— Să-nţelege că nu-l poate opri nimenea să ne scoată din ghiarele morţii!... îşi roti umerii laţi Dănilă Cuţui. Că numa-n domnu doctor Nazdravanu o mai rămas acuma nădejdea noastră...

— Cine te-a întrebat? Pe tine te cunosc acum. Tu eşti cel care ai dat semnalul devastărilor împreună cu netrebnicul de dincoace, pe care îl am culcat la picioarele mele... Tu eşti cel care strigai: mămînt, mămînt!... Aşteaptă unde eşti şi fii bucuros că mai eşti încă pe picioare... Că ai să vezi tu acuşi: mămînt, mămînt!...

Damian Cumpătă vorbise fără să ridice vocea puţintică, ţintuindu-l numai cu ochii cenuşii, reci, adîn- riţi în găvane. Dar a fost destul atît, pentru ca Dănilă Cuţui să se prefacă în sloi smerit sub sleita privire.

Apoi, stăpînul Dărmăneştilor s-a întors spre doctorul Năzdrăvanu, continuînd cu aceeaşi voce uscată, molfăită în gingiile cu dantura lipsă:

— Iar pe dumneata, nu te-a invitat nimeni, aici, pe moşia mea, unde eu sînt stăpîn! Fiindcă însă te afli de faţă, te rog să stai la dispoziţia mea, nu a răsculaţilor.

— Sînt tot oameni, domnule Damian Cumpătă.

— N-au dat dovadă...

— În orice caz, eu îmi fac datoria.

— Ai să începi datoria dumitale, cu răniţii noştri. Avem răniţii noştri...

— Domnule Damian Cumpătă, nu este nevoie să mă înveţe nimeni cum să-mi fac datoria. Pentru mine
nu există răniţi ai noştri, sau ai lor... Toţi sînt egali. Vă rog să mă lăsaţi în liniştea de care am trebuinţă. Şi vă anunţ că nu abdic de la datoria mea decît arestat şi condus sub arme.

I-a întors spatele şi s-a adresat ajutorului:

— Ioane!... Pregăteşte-mi o faşă şi tinctura de iod... Alcoolul... Aşa, încet, binişor, Ioane!...

— Cine mă cheamă? întrebă muribundul de pe năsălie. Tu eşti, Dochiţă?... Dochiţa...

Grădinarul Herman, martor chemat la declaraţii, vorbi încet, uitînd toate răzbunătoarele pedepse pe care le ceruse el pentru nesăbuita faptă a ajutorului:

— Tomnule toctor! Lăsaţi să vă ajut şi eu... Cunoaştem puţin la bolnavi, că la oamenii bolnavi trebuieşte umplat delicat ca la florile... Ca la orhideele... Ione,

Ione!... Fii liniştit, Ione!... Săracu de tine, Ione...

Ion se apăra cu mîinele de arătările chinuitoare ale vieţii sale, chemînd în spasmul morţii:

— Îndură-te, domnu Herman... Du-te cu florile dumitale... Şi stînge focu de la olane, că mă arde... Mă arde... Ia-l pe Bock şi du-te, rogu-te... Să vină Dochiţa, ca să-i spun c-am iertat-o! Asta să-i spuneţi. Dochiţa... Dochiţa...

5

— Unde este această individă, Dochiţa, despre care pomenesc mai toate declaraţiile? întrebă domnul cel mustăcios şi şasiu, ca să întrebe ceva, aflîndu-se în treabă.

— Nu ştiu, domnule inspector! mărturisi consternat jandarmul, făcînd drepţi. De trei zile a dispărut din comună.

— După cît apare din declaraţii, dînsa s-a aflat în fruntea răsculaţilor... Un fel de *Théroigne de Méri- court!*

Inspectorul zîmbi acestor erudite suveniruri, privind cu un ochi la jandarm şi cu celălalt la domnul Isidor Leibovici. Cum însă amîndoi erau îndeopotrivă de ignoranţi în peripeţiile revoluţiei franceze şi ale eroinelor aduse pe scenă de teatrul romantic, s-au uitat unul la altul egal de nedumeriţi.

Au zîmbit totuşi şi dînşii, cu stînjenire.

— Cred că înnebunise, domnule inspector! îşi dădu părerea jandarmul. O zi întreagă, a umblat cu adevărat în capul răsculaţilor, în rochie de mireasă...

Domnul Sidor Leibovici se simţi dator să intervină cu lămuriri suplimentare:

— Rochia de mireasă a soţiei mele... Vă pot spune, după cîte am aflat... Ea a deschis uşile, ea a împărţit femeilor din sat garderoba soţiei mele de la casele cele mai mari din Viena... Ea a îndemnat la spargere şi jaf... O femeie aşa de ingrată nici nu puteţi să vă imaginaţi!... Ea le-a făcut toate cîte se văd, cu îndemn la jaf şi la crimă, după ce-o mîncat din pînea noastră, fată de serviciu la curte, domnule inspector.

Inspectorul, ascultînd distrat, lăţea cu peniţa o pată de cerneală de pe învelitoarea proaspătă de hîrtie a mesei, adăugindu-i ghimpi ca unui ursin; pe urmă prelungindu-i bot şi patru labe, ca unui arici.

Le-a mîzgălit apoi surprins el însuşi de aceste îndeletniciri atît de frivole şi străine momentului. A lepădat condeiul. Strîngînd din umeri, a spus:

— De vreme ce n-o avem în mînă, pentru moment, chestiunea nu interesează. A dispărut?... Dispariţia nu

poate să fie pentru multă vreme. N-a intrat în pămînt... Să ne întoarcem la arestaţii noştri. Unde se află?

— La curtea proprietăţii, domnule inspector! a răspuns Sidor Leibovici. Închişi în grajd şi păziţi de soldaţi. S-a ocupat fratele meu Marcus, pentru a reconstitui faptele lor şi a stabili vinovaţii principali. Pot să vă garantez însă că vinovaţi principali au fost cu toţii, de la mic pîn la mare. Un sat de tîlhari... Nişte tîlhari ca la Prigoreni n-aveţi să mai constataţi dumneavoastră în tot judeţul, domnule inspector! Veţi vedea cu ochii dumneavoastră.

— Am văzut destui... vorbi inspectorul blazat, ca unul care de trei zile cutreiera ţinutul. Din partea mea aş proceda altfel. Cu toată energia! însă din nefericire aici aveţi un prefect cu idei aşa-zis înaintate... Poporanist şi alte alea... Pretutindeni, guvernul procedează cu toată energia cuvenită. Drastic. Numai aici şi la Fălciu, ne lovim de doi prefecţi umanitarişti...

Spre jandarm:

— Dumneata poţi să pleci... Aştepţi afară.

Jandarmul s-a retras, salutînd. Inspectorul a putut vorbi mai liber, şi deodată amical:

— Dragă Leibovici, cu regret, trebuie să-ţi spun că nu pot proceda după propunerile dumitale. Sîntem amici. M-ai obligat de atîtea ori. Nu sînt un om care să uit serviciile... Însă ce-mi ceri, e imposibil!... Prefectul vostru e amic personal cu ministrul. I-a dat mînă liberă... Nu uita că el e cel cu „Fişerland” şi alte teorii poporaniste!... Are ideile lui

ca şi doctorul Lupu de la Fălciu... Altul pe care l-a lovit amorul de ţărani!... Democraţie, pacificare şi alte alea... Umblă cu colinda pe la sate, în loc să pună în funcţiune topuzul, cum aş face-o eu... Te-am servit, luînd asupra mea acest sector... Aşa că nu vor da alţii pe-aci... Tot e ceva!... Singurul lucru pe care pot să-l fac, e să închid ochii. Închid ochii, te las la răfuielile dumitale şi raportez că ordinea a fost restabilită... Sper că n-ai să exagerezi!... Altfel, îmi compromiţi cariera. Şi n-ai nici un interes, căci te mai pot servi cînd va veni vremea, de-acolo, de sus... Fiindcă tot acolo or să fiarbă toate...

Isidor Leibovici ascultase cu răbdare zgîndărin- du-şi musteaţa.

A vrut să spună ceva, dar inspectorul s-a ridicat zîmbind:

— Acestea fiind zise, mergem să-ţi vedem captivii!... Pe urmă plec la Comana, la Cîrligi, la Buieşti, la Podoleni...

„La Mendel Zingher, la Stroja, la văduva lui Canta, la Faibiş — gîndi Sidor, muşcîndu-şi musteaţa. Desigur că toţi s-au aranjat mai dinainte. Au fixat condiţii. Aşa-mi trebuie, dacă mă potrivesc lui Marcus”

— Mergem? întrebă inspectorul.

— Mergem...

Amîndoi s-au urcat în trăsură. Jandarmul a rămas să-i ajungă din urmă pe jos, împreună cu primarul.

La curtea cu uşile şi ferestrele desfundate, dar scăpată de pîrjol, cîţiva soldaţi îşi încălzeau palmele la un foc de vreascuri. S-au ridicat potrivindu-şi

măntă- lile şi ridicînd armele de alături. La auzul duruitului de roţi a ieşit şi comandantul lor dintr-o cameră, încheindu-şi nasturii tunicii, cu ochii somnoroşi şi cu părul zburlit peste care îşi îndesa chipiul. Prezintările au fost scurte, avînd în vedere graba domnului inspector.

— Prinşii se află aci!... raportă ofiţerul. Parte închişi în grajd, parte în magazia de maşini. Aşteptăm ordin să-i conducem la Iaşi... Vă pot informa că am avut de furcă cu dînşii. Două zile, pînă să-i culegem pe toţi... Unii baricadaţi în case, alţii ascunşi în crîn- guri, în cătunele vecine... A existat şi o rezistenţă, un început de luptă, sub conducerea unui oarecare Istrate Creţu care a fost rănit şi transportat la spital... Se proclamase comandir şi îşi spunea student...

— Mai este şi un alt oarecare Dumba, domnule locotenent! Petrache Dumba!... aminti cu îndîrjire Isi- dor Leibovici. Un tip extrem de periculos! Nu trebuie scăpat din vedere.

— Este şi-un Dumba... încuviinţă moale ofiţerul, căscînd cu palma la gură şi scuzîndu-se faţă de inspector: Vă rog, iertaţi!... De două zile n-am închis ochii. Şi de-o săptămînă n-am dezbrăcat uniforma de pe mine...

Inspectorul îşi dădu silinţa să pară mişcat de asemenea lucru, croindu-şi o figură de martir care a trecut prin aceleaşi jertfiri pentru patrie:

— Înţeleg, înţeleg!... Sîntem tovarăşi de suferinţă.

Toţi ne facem datoria, trista noastră datorie pe astfel de vremuri, dar nimeni nu ştie şi nu preţuieşte cu ce sacrificii...

Cum se uita ponciş, Isidor Leibovici a socotit că această reflecţie i-a fost adresată ca o personală şi subţire aluzie. Încă o dată a regretat că nu evaluase mai generos şi anticipat, concursul inspectorului. Acum era prea tîrziu. Toată nădejdea rămînea la energia lui Marcus. A făcut un pas:

— Vă prezint pe fratele meu, Marcus... El poate să complecteze toate informaţiile, domnule inspector!... A stat, ca să zic aşa, pe poziţie în primele zile... Ş-a- cuma, de două zile, secondează cercetările cu foarte mare succes...

Marcus a întins prezintării mîna cu inele groase şi cu degete subţiri zdrelite, vestind cu modestă satisfacţie:

— Am izbutit să smulg declaraţii destul de interesante...

— Îmi imaginez...

Dar inspectorul n-a adăogit că-şi imagina aceasta, după aspectul pumnilor şi ghionturoaselor inele, care vor fi contribuit cu un decisiv rol în culegerea interesantelor declaraţii.

— Există şi un instigator de altă categorie... Marfă de lux. Un student... Fiul preotului de-aicea... Socialist, poporanist, n-aş putea spune ce anume... Încă de astă-vară asmuţă, face intrigi şi scoate oamenii din minţi. Ne-am bucurat că la intervenţia noastră a fost arestat la Iaşi din primele zile... Pe urmă eliberat... De ce eliberat? Nu mai înţelegem nimica... Este vremea de eliberări?

Inspectorul a întrerupt, uitîndu-se la ceas:

— Să lăsăm acestea. Să nu complicăm lucrurile! Socialiştii, lucrătorii socialişti de la atelierele C.F.R. din Paşcani au eliberat şi rebelii arestaţi în vagoane. Aceştia au putut fi chemaţi la răspundere, fiindcă acolo e alt prefect, şi vor da seamă pentru fapta lor!... Aici, ce putem face?... Să evităm complicaţiile...

Domnule locotenent, daţi ordin să scoată arestaţii afară... Aşa, numai pentru o impresie generală... Pentru altele, n-am timp!...

Arestaţii au păşit prin strunga uşilor unul cîte unul, orbiţi de lumină după ce-au stat două zile în întuneric, cu obrajii umflaţi de vînătăi, flămînzi şi cu buzele uscate de sete. Metodele domnului Marcus pentru a smulge declaraţii interesante, nu se mărginiseră numai la loviturile pumnilor cu butucănoase inele. Au fost ceva mai savante. Foamea, setea, nesomnul. Oamenii păreau îndobitociţi, cu singura dorinţă să se aştearnă jos şi să-şi dea suflarea.

Se afla şi Petrache Dumba, el singur cu posomorîtă îndîrjire, şi cu fălcile încă încleştate, cu pumnii lui tari ferecaţi în curmeie. Se afla şi Sofronie Leahu, cel care astă-toamnă a poftit a se înfrupta din pîne albă. Şi Chirilă Chitic, care trei zile preluase orînda lui David Liftac, împărţind bunătăţile lumii pe veresie după a sa nouă şi naivă dreptate. Şi baba Zamfira Urzicuţă, căreia Revoluţia îi dăruise o vacă şi i-o luase îndărăt. Şi Culiţă se mai afla, argăţelul părintelui, care a rîvnit la căluţul de circ, hărăzit numai pentru copiii domnului Sidor şi Marcus. Mai erau însă mulţi care-au crezut în nălucirea unei lumi ce nu poate fi pentru dînşii şi acum stăteau cu capetele în pămînt, ca vitele jugului.

Că nu mugeau ca ele de sete şi de foame, era încă de mirare.

— Aceştia sînt! a spus ofiţerul şi s-a tras la o parte.

— Aceştia! a întărit Sidor Leibovici, păşind şi ară- tîndu-l cu degetul pe Petrache Dumba: Iară dintre toţi cîţi se văd, în afară de Istrate Creţu lipsă la spital, aista-i căpetenia care pregătea răscoala încă de astă-toamnă! Zi că nu, jupîne Petrache!

— Jupîn, dumneata! mugi într-adevăr ca un taur cetluit Dumba şi îndată se uită pieziş, în altă parte.

— Ca să vedeţi, domnule inspector!... stărui Isidor Leibovici. Ca să vedeţi ce fel de oameni care nici

n-am mai pomenit eu de răi şi de ingraţi pe lume. Cine i-o hrănit? Cine le-o dat de lucru? De unde-au cîştigat?... Toate, pentru o asemenea răsplată din partea unor tîthăroi şi ocnaşi!... Uitaţi-vă la acest calic şi rufos de Chirilă Chitic, care se ascunde... Ce nu i-am dat? L-am ajutat eu bani, cu popuşoi, l-am iertat de datorii!... Pentru ce mare recunoştinţă? Răspunde, Chirilă Chitic! Ca să fii tu în capu răutăţilor, la prădăciune şi la distrugere... Acuma ai să fii în cap, la ocnă!...

Chirilă Chitic, în sumanul petecit şi roşcat, asculta cu obrazul pierit, parcă nu despre el era vorba, îm- pingînd o pietricică cu vîrful opincii, aducînd-o la loc, tipărind-o în pămînt cu talpa.

Dar întru a tuturor uimire, nevasta lui, pe oare o bătea şi o lăsa flămîndă cu puzderia de ploduri cînd se încingea la beţivăniile sale, ea îşi făcu loc cu coatele, căzu în genunchi şi aşa, tîrîndu-se de-a buşilea, se apropie cu mîinile împreunate şi izbucni, în implorări:

— Nu-i vinovat, boierilor!... Iertaţi-l, că nu-i vinovat!... L-o luat vîntu altora... Coane Sidore, fă-ţi milă şi pomană că nu-i vinovat... Nu-l băgaţi la ocnă, că aşa om cu teama de Dumnăzeu ca Chirilă a meu, nici că-i altu pe lume, domnule... Coane Marcus...

Femeia stoarsă la faţă, la trup, la sîni, se tîra şi-şi smulgea părul leşietic, făcînd mătănii cu fruntea în glod şi încercînd să cuprindă genunchii domnului din Bucureşti:.

— Domnule!... Ai milă... Dumneata care eşti mare şi tare...

Inspectorul s-a uitat din nou la ceas:

— Să mergem!...

— Nu ne lăsaţi pe mîna lui domnu Sidor şi domnu Marcus, s-au mai tînguit fără mare nădejde cîteva femei. Nu ne lăsaţi, că ne omoară cu zile!

— Cîţi kilometri sînt pînă la Buieşti? întrebă inspectorul surd întru totul la aceste tînguiri.

— Şapte... s-a grăbit să răspundă Marcus. Precis, şapte kilometri patru sute de metri...

Cînd inspectorul era cu piciorul pe scara trăsurii, a sosit jandarmul şi a raportat gîfîind:

— Domnule inspector... Am onoare a vă raporta, că individa despre care vă interesaţi, Dochiţa, a fost găsită... Înecată în iazul proprietăţii. Chiar acum a fost pescuit cadavrul, aşa, îmbrăcat în rochie de mireasă... Am dresat actele pentru care lucru am întîr- ziat şi pe dată înaintăm raport... Aveţi a ordona ceva special?

Inspectorul a căscat, molipsit cu întîrziere de la căscatul ofiţerului:

— Nimic... Aşadar individa s-a înecat?... Cam astfel sfîrşesc toate eroinele revoluţiilor... *Thèroigne de Méricourt* a sfîrşit încă mai lamentabil...

Zîmbi încă o dată suvenirurilor sale erudite. Au zîmbit încă o dată fără să ştie de ce, şi domnii Isidor şi Marcus Leibovici, şi jandarmul care luă poziţia salutînd.

— Dă bici! Sîntem în întîrziere!... porunci inspectorul, aprinzînd ţigara şi răspunzînd amical cu mîna înmănuşată la ploconelele fraţilor Leibovici. La revedere!...

În ţarcul ogrăzii unde o turmă de oameni răpuşi îşi aşteptau osînda ca vitele la tăietoare, nu se afla nimeni să jelească amintirea înecatei. Prea adînciţi erau toţi în amarul lor şi prea surpaţi erau toţi de groaza zilei lor de mîine.

În cealaltă tainică a ei fiinţă, cine de-aici s-o ştie? s-o plîngă? să şi-o mai

amintească vreodată? aşa cum se depărta înotînd în iazul de la Zapodia, sfăr- mînd oglinda apei în ţăndări luminoase, sub soarele unei dimineţi de-acolo, cînd o însoţeau doi cufundari jucăuşi, ivindu-se la dreapta-i, la stînga-i, în jerba străveziilor mărgele de stropi?

Aici, mînată din urmă, turma omenească, tăcută, întunecată, resemnată, a intrat cu capul plecat în hruba ispăşirilor.

6

Ploaia ţîrîia monoton în coşul trăsurii. De-o parte şi de alta a drumului se întindeau şesuri fără sfîrşit, fertile dar dezolante, cu lanuri de grîu verde, cu negre arături. Roţile se afundau în pămînt gras. Birjarul hăţuia în van gloabele şi în van mînuia biciul cu surugiască gălăgie:

Trăsura abia înainta.

Şi mereu alte santinele oprindu-i şi cercetîndu-i. Mereu ţesîndu-se trupe. Mereu companii de pedeştri şi pîlcuri de călăreţi; baterii de tunuri cu şase cai opintindu-se în noroaie.

Croncăneau stoluri de corbi. Se auzeau departe, spre Dunăre, salve de artilerie.

— La Tîrnauca? întrebă o santinelă cu mantaua prea largă şi leoarcă, înmînînd hîrtiile ude de picuri după ce le-a descifrat anevoie în puţina sa ştiinţă de carte. Ce să mai căutaţi la Tîrnauca?... Doară să vedeţi un sat zob, una cu pămîntul!...

Din fundul trăsurii, în straiele cernite ale atîtor morţi, senatorul Iordache

Cumpătă nu s-a mai minunat ca altădată, după cum îi stătea în fire: Cum, frate?... Cum una cu pământul?

În locu-i a ţinut să afle lămuriri birjarul, foşnin- du-se în pelerina de cauciuc:

— Ce fel de vorbă? Dă unde aia, una cu pământul?

— Bombardat! răspunse soldatul. Ras de pe faţa pământului... N-ai auzit?... Vieru, Stăneştii, Hodi- voaia... Le făcură zob!... Dacă-i puse dracul să tragă şi-n domnii ofiţeri!

Birjarul s-a sucit pe capră:

— Mai mergem ori întoarcem, domnule?

— Mînă-nainte!...

Soldatul a rămas în ploaie, la crucea drumurilor.

Iordache Cumpătă, hurducat de roţi, îşi apăsa ochii cu palma lată ca să astupe îndărătnicile, înfiorătoarele vedenii. Aflase... Le aflase toate cu de-amănuntul dintr-un raport oficial de la Ministerul de Interne, mai apoi din istorisirile unui arendaş fugar, întîlnit la hotel. Şi după toate cîte le-a aflat şi i-au stocit lui inima, ochii, sufletul; arendaşul i-a mai adaos vestea că a doua zi a trecut focul pe-acolo, mistuind conacul, pentru a scrumi oasele. Ca să culeagă aceste oase arse şi să le adune într-o răcliţă, mergea el acum pe drumuri străine, potopite de ploaie.

Salvele tot se mai auzeau arar, departe.

Mergeau, încrucişîndu-se cu negre convoaie de captivi, mînaţi de soldaţi călări.

Într-o vreme, trecu de-a curmezişul drumului, peste cîmp, în goană, o ceată

urmărită de-o patrulă. Sunară somaţii şi focuri şi ţipete... Bătrînul stăpîn al Zapodiei îşi astupa mereu ochii cu palma lată, arătările lumii prin care trecea, erau pe-o măsură cu înfioratele sale vedenii dinlăuntru.

— Ajungem!... vesti birjarul.

Muşteriul de sub coşul de piele n-a dat semn de uşurare.

Ar fi dorit drumul acesta cît era el de urît şi desfundat în ploaia mocnită; l-ar fi dorit să urmeze pînă la capătul lumii, pînă la capătul vieţii.

Numai s-amîne clipa cînd se va afla faţă în faţă cu sărmanele mici oase sfărîmate de securi, scrumite de jar.

Iarăşi vadul unei santinele, chiar la marginea satului pisat de obuze. De astă dată cu propelişte desă- vîrşită de trecere. Iordache Cumpătă s-a dat jos. A scos hîrtiile şi autorizaţiile. Nu erau de nici un folos:

— Ordin, domnule!... făcu santinela cu părere de rău. Acilea sîntem ca în stare de război. Dar este un domn maior. Aşteptaţi!...

Aşteptînd, stăpînul Zapodiei se uita cu strîngere de inimă la sălaşurile năruite şi arse, negre, în curgerea vînătă a ploii.

Nici o suflare omenească.

Se auzea însă cîte un muget de viţel. Cîinii urlînd a pustiu. Şi departe, aceleaşi răbufniri de tunuri.

Maiorul a apărut călcînd rar, cu băgare de seamă, peste băltoacele din mijlocul drumului, urmat de doi soldaţi. A răspuns fără prietenie la ziua bună şi a trecut cu ochii deasupra hîrtiilor, muncindu-şi nervos bărbiţa roşcată şi întrebînd răstit:

— Şi cu aceasta ce-i? Autorizaţie!... N-avem timp de autorizaţii... Dumneata nu vezi ce meserie învîr- tim aici?

Iordache Cumpătă a răspuns cu blîndeţea dîntotdeauna:

— Te înţeleg, domnule maior... Dar e uşor să-ţi închipui şi dumneata, că nu m-au adus pîn-aicea plimbările...

— În rezumat?... bătu maiorul nerăbdător cu palma în tocul revolverului.

— În rezumat, eu sînt părintele celei care a fost doamna Voicu Cojan.

— Ah!...

Maiorul schimbă pe dată de purtare şi glas, desfă- cîndu-şi mănuşa de pe mînă:

— Vă rog să mă iertaţi... Ne-am abrutizat, domnule senator!... Permdteţi-mi să vă strîng mîna, în loc de orice alte condoleanţe. Sînt şi eu tată... Are şi oevastă-mea o moşioară de zestre, în Tutova. Au fost şi pe-acolo oarecare devastări, dar nu ca pe-aici. Chestia-i că sîntem moldoveni amîndoi, cum s-ar zice, domnule senator... Atît ajunge...

Întrebă apoi:

— Cunoaşteţi tot?... Aţi aflat?

Iordache Cumpătă a clătinat din cap fără tăria să glăsuiască.

— Vinovaţii au plătit cu viaţa! ţinu a vesti maiorul. După declaraţiile celor prinşi, vinovaţii se află printre cei căzuţi în ciocnirea cu armata. Căci a fost aci bătălie în toată regula! Nu s-a putut încheia decît cu bombardarea satului... Sînt nişte oameni teribili!

Adică erau... au fost... Am numărat peste şaptezeci de răniţi, peste patruzeci de morţi!

— Dumnezeu să-i ierte... vorbi atît de încet Iordache Cumpătă, încît maiorul crezu că nu auzise bine.

— Aţi spus ceva?

— Dumnezeu să-i ierte.

— Sînteţi generos! se miră maiorul.

— Sînt om... Nu pentru a vedea vinovaţii, vii sau morţii, am venit aici, domnule maior... Dumnezeu să-i judece şi să le plătească. Eu am venit numai ca să adun oasele morţilor mei...

— Înţeleg. Vă stau la dispoziţie din toată inima... Deşi...

— Este un deşi, domnule maior?

— Este... Fiindcă din întreaga clădire a proprietăţii a rămas numai o movilă de ziduri arse... Veţi vedea! Nu cred să se mai deosebească o piatră arsă de...

N-a vrut să-şi termine gîndul: „de un os ars”.

A spus, împingîndu-şi tocul revolverului la spate:

— Să mergem în acest caz... Putem merge pe jos. Cîţiva paşi. În drum să vă pun în curent... Am ridicat şi am transportat corpul lui... în fine... corpul defunctului Voicu Cojan. A anchetat procurorul... Asasinat cu pîndire, în cîmp. În aceeaşi zi, dar înainte de cele ce s-au petrecut în conac. Corpul a stat două zile şi două nopţi acolo, în ploaie, fără să-l ridice nimeni, pînă am sosit noi... Vă închipuiţi în ce condiţii... Corbii, cîinii... Iertaţi-mă, vă rog, că dau aceste detalii penibile. Mai bine să fiţi prevenit... Trăim timpuri de-o cruzime monstruoasă...

Iordache Cumpătă asculta, dar nu auzea cuvintele şi nu le prindea înţelesul. Mergînd privea în neştire la năruirile din dreapta şi din stînga drumului.

Pe alocuri, rămăsese în cîte-o curte un plug prin miracol intact, pregătit de lucru. De aiurea, fugea un cîine zburlit şi ud, scheunînd.

— Aici este... Adică a fost! rectifică maiorul, cînd au intrat. Vedeţi? Nici o piatră rămasă pe piatră...

Scăpaseră numai pomii livezii, tineri, aliniaţi, cu ramurile negre încă şi cu mugurii încă nedesfoiaţi, ca într-un desen de şcolar.

Din casă numai temelia dreptunghiulară, cu sub- împărţirile încăperilor, sub stratul de ruini calcinate.

Maiorul lămuri, împingînd din nou în curele tocul revolverului de campanie, care mereu îl incomoda:

— Hazardul a făcut să cadă aici şi două obuze cînd a fost bombardat satul. Încît tot ce mai scăpase din foc, au spulberat obuzele. Este întîia oară de cînd experimentăm obuzele noi, ultima comandă la Krupp. Regretabil că în asemenea împrejurări pentru ţară!...

Luînd seama că nu e ascultat, se opri ciugulindu-şi bărbiţa ascuţită, cărămizie, tăiată după portul principelui Ferdinand.

Omul înalt şi spătos, dar gîrbov în haine largi, cu obrazul pămîntiu şi cu ochii ficşi la movila de piatră şi cărămizi negre, gîndea că aici n-a mai rămas nici o urmă, nici o amintire a moartelor sale, nici atît cît a cruţat focul la casa din Stănişoara a lui Lupache şi Ilenuţei Udrea.

Nimic. Numai cenuşă chiar şi din oseminte...

Maiorul, cuprins de sinceră emoţie la această încremenită neclintire, socoti că asistă cu vinovăţie de rece spectator la o suferinţă prea grea pentru un bătrîn venit pe asemenea drumuri, singur din

celălalt capăt al ţării. Încercă să arate că e gata să-i fie de-un folos:

— Ce intenţionaţi?... Repet, domnule senator. Vă stau la dispoziţie.

Iordache Cumpătă a răsuflat din adîncul pieptului de uriaş:

— Am să trec printre degetele mele fărîmă cu fă- rîmă... Gîndeşte, dumneata... Era copila mea şi copila copilei mele... Cele mai nevinovate făpturi...

— Vă pot pune la dispoziţie pentru aceasta soldaţi, domnule senator.

— Nu. Singur... Cu mîinile mele...

Maiorul a ridicat ochii de la grunzurii negri. Nu-l mai asculta. Prinsese cu auzul o larmă şi tropot de cizme soldăţeşti.

Şi înainte de a se dumiri ce se întîmplă, s-a năpustit între dînşii o mică făptură omenească, ceva nedefinit, un copil, o fată cu obrajii negri de funingine, cu părul tuns. S-a repezit, strigînd şi tremurînd:

— Scăpaţi-mă, că mă omoară şi pe mine!...

Din instinct, s-a strîns lipit lîngă domnul cel uriaş şi gîrbov, agăţîndu-se cu degetele de pulpana straiului negru.

— Aceasta ce mai este, soldat? întrebă maiorul cu o încruntare.

Soldatul se poticnise printre gîfîituri:

— Să vedeţi, domnule maior... O dibuirăm într-un horn de casă dărîmată. Stătea ascunsă ca pisica şi-am pus mîna pe ea... Ne răspunse întîi la întrebări şi cînd ne-apucă mila să-i dăm un sfert de pîine, de zise că-i nemîncată dă trei zile, tot ca pisica ne lunecă pîntre degete... Vină şi lasă domnul în pace, că nu păţi nimic, plevuşcă!

Fata nu se lăsa descleştată însă din pulpana paltonului negru, pe care-l trăgea asupră-i ca un scut de apărare. Tremura în fustiţa murdară şi creaţă, cu picioarele desculţe şi numai într-o cămaşă vineţie. Clănţănea din dinţi. Scotea un scîncet slab, într-adevăr de pisic fugărit de zăvozî.

Iordache Cumpătă i-a netezit blînd cu palma lată, scăfîrlia aspră, tunsă, îmbîcsită de zgură. Întrebă:

— Cine? ce ţi-a făcut ţie, copilo?

— Încă nu-mi făcu nimeni, nimic.

— Încă?...

— Că-mi vine rîndul şi mie!... Nu scap, cum nu scăpă taica şi maica...

— Cum te chiamă pe tine? mai întrebă bătrînul.

— Oana lui Dobre Ignat. Da tată nu mai am, că-l uciseră alaltăieri cu puşca...

— Să-l ierte Domnul, copilă... vorbi cu milă bunicul jivalaniei de la Zapodia, plecîndu-se deasupra ei să-i ogoiască scîncetul şi tremurul. Fii fără frică... Strînge-te aici şi te linişteşte, copilă! Nu-ţi face nimeni, nimica. Are să te ducă un soldat la maică-ta şi n-ai să mai ai pentru ce te ascunde în hornuri. Îl rog eu pe domnul ofiţer...

— Că n-am nici mumă, domnule bătrîn. O ucise glonţul şi pă muica. D-aia, cînd văzui că nu mai am pe nimeni pe lume, fugii din cîmp unde căzură morţi şi mă ascunsei în hornul d-acasă... Dar n-avui noroc!... D-acu, mă ucid şi pă mine...

— Pe ce lume de sălbateci crezi tu că trăieşti, copilă? stărui Iordache Cumpătă în omeneasca sa luare-aminte pentru sufletul unui copil, uitînd, pentru o clipă deznădăjduitele sale dureri. Nu te ucide nimeni!...

Maiorul însă a repetat, cu adaos:

— Nu te ucide nimeni, deşi s-ar cuveni!... Domnule senator, dacă se numeşte Oana lui Dobre Ignat cum spune, atunci trebuie să fie fiica unuia din făptaşii principali. După cercetările noastre, chiar sumare cum sînt deocamdată, ăst Dobre Ignat e al treilea sau al patrulea din cei care şi-au dezlănţuit instinctele criminale aici... În ruinele care se văd...

Fata a ascultat, a privit la unul şi la altul, a dat să se desprindă de acolo unde-şi căuta-se caldă apărare:

— Eşti şi dumneata d-ai lor?... D-ai ălora care au stat acilea? Atuncii omoară-mă şi pă mine, ca să isprăveşti cu neamul nostru, cum spunea ciocoiul! Ciocoiul

care ne scotea şi sufletul din noi... Voicu ăla! Ciocoiul fără inimă, de mă plezni şi pă mine, cu, biciul...

— Vedeţi? Vedeţi? clătină din, cap uimit maiorul, smulgîndu-şi bărbiţa cărămizie. Aşchia nu sare departe de trunchi...

Iordache Cumpătă se uită îndelung cu ochii albăstrii şi decoloraţi la zbuciumul de sălbătăciune al copilei, ţinînd-o pe loc, cu mîna lui bătrînă, dar tare. Vorbi încet:

— Da, copilă, bine ai gîcit tu. Sînt de-ai lor. Sînt de-al celor îngropate aici, sub molozul negru care se vede... Tată... Bunic... Dar n-ai a te teme de moarte. Spui că n-ai pe nimeni, că nu ţi-a mai rămas nimeni?... N-ai bunic, n-ai bunică, frate mai mare, unchi, soră mai mare?

— Nimeni. Pă toţi i-a ucis glonţul, tunul... Pot să mă arunc în fîntînă şi să mă omor, dacă nu mă ucideţi voi...

— Bine, Oana. Oana ai spus că te chiamă?

— Oana.

— Bine, Oana. Dacă-i vorba să te arunci în fîntînă, ai să mergi cu mine... La mine... Am eu o fîntînă mai bună şi mai adîncă, decît acestea de pe-aici... Dar cînd ai s-ajungi acolo, cred eu că n-ai să te mai arunci în fîntînă...

— Adică ce vruşi să spui?...

— Te iau cu mine...

— Ca să mă schingiuieşti?

— Ca să te cresc. Să-ţi port eu de grijă, în locul lui taică-tu şi maică-tei, fie iertaţi de cel care le iartă toate!...

Oana înălţase ochii, cercînd să pătrundă cu înţelegerea în spusele domnului uriaş şi bătrîn.

Rosti cu îndoială, arătînd cu fruntea mînjită de funingine spre ruinele negre:

— Nu-ţi spuse domnul ofiţer, că taica a fost şi el acolo, d-a dat şi dînsul cu securea?

— Aceasta nu vreau s-o ştiu...

— Fusei şi eu...

— Cum?...

Copila îi repetă mărturisirea, privindu-l ţintă, în ochi, de jos în sus, cu sumeţirea unei pitice care înfruntă un goliat:

— Fusei şi eu printre cei din casă, cînd au spart şi cînd au... Am stat acolo şi văzui...

Iordache Cumpătă îşi strînse pleoapele ca să stingă vedeniile ce-i jucau iarăşi în ochi. Se scutura, biruindu-şi lepădarea de-o clipă a omeniei din el, apoi a spus:

— Nici aceasta nu vreau s-o ştiu...

— Tot mă iai cu dumneata?

— Tot te iau...

— Ca să mă pui la robie, cum zicea tăicuţu că e soarta noastră?

— Ca să te pun la ucenicie de lucru cum muncim toţi. La carte... La lucru, la ţesut, la tors... La ce vei arăta tu tragere de inimă... Mai ales ca să-ţi schimb inima asta împietrită şi neferice...

— Şi unde e aia, la *dumneata?*

— Departe de locurile acestea, copilă... a răspuns Iordache Cumpătă, uitîndu-se cu ochii lui blajini şi decoloraţi, peste zările mucede de-aici. Se chiamă Zapodia...

Fata a repetat cuvîntul:

— Zapodia... Zapodia... Îmi place cum se chiamă Dacă mă iai cu dumneata, uite! merg...

Tot tremurul şi scîncetul se potolise. Se alinase şi clănţănitul care-i străbătea cîteodată răutăcios, a înfruntare, cînd privea sumeţ în ochii surtucarilor. Cu voce îmblînzită, aproape în şoaptă, întrebă cuprinsă de-o teamă nouă:

— Dar nu mă înşeli? Nu mă lapezi pe drum?... Să-mi iau atunci un căuş dă cenuşă şi s-o presar, ca să cunosc calea pentru întors...

— N-are să fie nevoie, copilă... rosti Iordache Cumpătă, dîndu-şi seamă că în sufletul copilei începuseră a lucra poveştile copilăriei, ca în sufletul

jivalaniei sale de la Zapodia: semn îmbucurător.

— Fiindcă nu eşti ca alţii, domnule bătrîn şi bun, o să-ţi dau şi eu dumitale ceva... Ceva d-acolo... Din casa care fuse acolo, dă-i zob!... Uite ce-am cules după jos atunci, şi uite ce-am păstrat eu ascuns!...

Din sîn, pe la gura cămăşii, a scos brăţara cea lată şi grea, de fildeş sculptat, adusă odinioară din Congo de-un tînăr ofiţer colonial, unei eleve de pension cu fustă albastră, centură de lac negru, şemizetă albă cu guler răsfrînt.

A întins-o în sus, domnului bătrîn, uriaş şi bun:

— Ţine-o!... Dă la mine, ţine-o!... Fuse pătată de sînge, dar o ştersei atunci cu poalele şi p-ormă o spă- lai la fîntînă. Ţine-o!... Dă ce-ţi tremură dumitale mîna? Vezi, să n-o scapi jos...

Capitolul VI

ŞI NU S-AU POCĂIT DE UCIDERILE LOR...

1

Spre sfirşitul lunii martie, comunicatul guvernului vestea cu satisfacţie stingerea răzvrătirilor din întreaga ţară. Iar în aceeaşi zi, printr-un scurt ordin de zi către armată, căruntul monarh cu profilul august din medaliile jubiliare, aducea cuvinte de mulţumire comandanţilor şi trupei.

„Fără şovăire — suna ordinul de zi — armata şi-a făcut datoria şi în toate unghiurile ţării ostaşii au răspuns grabnic la apel. În cinci zile oştirea a ajuns la 140.000 oameni. Mobilizarea repede şi dislocarea trupelor cu ordine şi fără întîrziere sînt o puternică chezăşie că armata..."

Trupele au intrat în garnizoane, ostenite şi pline de noroaie.

Cîteva zile au avut de lucru să-şi lustruiască şi să-şi ungă armele. Apoi armele au fost rezemate în rastel, efectele răftuite la magazie. Rezerviştii au plecat la vatră, fără chiuiturile de

totdeauna. Ceilalţi au rămas să numere pîinile pînă la eliberare.

Seara, după stingere, soldatul Mucenicu a deschis iarăşi Apocalipsa lui Ion Teologul, să mai silabisească la o fumegoasă gazorniţă alte încrîncenate tălmăciri ale crîncenelor ispaşe ce vor să vină.

Şi dincolo de zidurile căzărmilor, în tîrguri mărunte şi îndeosebi în capitală, toate au intrat în rînduiala cea veche.

Titlurile negre şi sinistre de pe întîi a foaie a gazetelor cu fioroase amănunte despre omoruri, devastări, ţinuturi trecute prin foc, s-au subţiat, s-au împuţinat, pînă ce-au dispărut cu totul, ca să facă loc la zvonurile de-un senzaţional mai puţin sîngeros şi mai pe datina dragă lectorului. Criza în guvern. Remanierea cabinetului. Concentrarea conservatorilor. Atitudinea junimiştilor. Supărarea domnului P. P. Carp. Declaraţiile domnului Take Ionescu. Apropiata înfiinţare a unui nou partid. Numiri, înaintări, mutări, demisii, revocări, destituiri...

Legămintele solemne, cu strîngeri emoţionante de mînă, cu îmbrăţişări şi lacrimi, din istorica şedinţă a Camerelor la 13 mart, se rostogoliseră vertiginos în hăul încîlcitelor şi tenebroaselor manevre politice... În hăul uitării. Mai inspirau doar caricaturile rubricilor umoristice şi verva zeflemiştilor de la Capşa.

Cu mai vîrtoasă preocupare se discutau complicaţiile alegerilor generale încărcate de ameninţarea surprizelor, dar care nu puteau întîrzia prea mult. Cu mai pasionat interes se discutau

despăgubirile devastaţilor şi memoriile marilor proprietari la spatele cărora se pitula anexa lor de feluriţi arendaşi mai mari şi mai mici, alcătuiţi în trusturi ori nu. Acestea între două dejunuri, între două ceaiuri, două serate, două partide de cărţi, două spectacole. La Naţional reprezentaţiile de gală ale operei italiene cu Emma Ca- relli, Giuseppe de Luca şi Piero Schiavazzi. La Teatrul Lyric opereta vieneză de la Theater an der Wien cu Mitzi Günther. La Berăria Imperială, trupa de negri continua să facă furori.

Numai Eleonora Duse şi-a întrerupt reprezentaţiile, mărturisind că inima n-o lasă să joace într-o ţară bîn- tuită de un atît de negru doliu. Capricii de divă răs- făţată! — au strîns din umeri spectatorii şi au dat

buzna la trupa de negri, poate fiindcă negrul era tocmai culoarea consacrată de doliu.

Capitala nu mai avea timpanul sensibil la asemenea subtile dojane. N-avea nici timp.

Îşi răscumpăra cu frenetic nesaţiu zilele şi nopţile de panică prin care trecuse. Morţii cu morţii! Băncile deschideau credite celor vii şi nerăbdători să trăiască. Zarafii scotoceau în casele de fier. La mesele înghesuite ale restaurantelor nu se mai găseau locuri. Pocneau dopurile sticlelor; nu mai pridideau chelnerii. Tarafurile îi trăgeau de zor, cu naiuri, ţambaluri şi arcuşe. Mai erau şi unii eroi sărbătoriţi, ca acei bravi automobilişti care au străbătut douăzeci şi cinci de kilometri cu automobilul, în toiul nopţii, înarmaţi pînă în dinţi, să salveze de la moarte două copile şi o guvernantă. Memorabilă expediţie şi glorios record îndrituind cele mai optimiste pronosticuri pentru viitorul automobilismului, după cum s-a toastat cu spumoase cupe de şampanie la Capşa[1]. Teatrele de varietăti închideau la ziuă. Impresarii chemau telegrafic din capitalele apusene alte mai îndrăcite dansatoare nomade, alţi cîntăreţi de cuplete deocheate, alte trupe de saltimbaci.

Vitrinele magazinelor de modă s-au primenit cu ultimele superbe creaţii

[1] Autentic!... Ca document pentru starea de spirit a timpului, plin de savoare e articolul entuziast din democratul Adevărul de marţi 13 mart 1907, cu titlul „Automobilul în răscoale”.

pariziene şi vieneze ale sezonului de primăvară.

Şi primăvara izbucnise într-adevăr triumfală, în teii şi castanii de la Şosea. Pulsa un proaspăt elan în mersul elastic şi sprinten al mulţimii de pe bulevarde şi Calea Victoriei, din Piaţa Teatrului, unde vînză- toarele de flori aţineau calea trecătorilor:

— Numai ho floare pentru prinţesă, boherule ! Să-ţi trăiască franţuzoaica, chochonule!

Toto Sarandà a înfipt floarea la butonieră şi s-a depărtat vînturînd bastonul de trestie, fără franţuzoaică pentru moment, surîzînd soarelui, luminii, adierilor molatice, cum toti surîdeau fără pricină. Din cînd în cînd, în parcursul acesta de rigoare dintre Capşa şi palat, saluta cu un gest larg o doamnă în primăvăratecă toaletă, graţios răsturnată într-un echipagiu cu elastice cauciucuri, trecînd visător legănată pe perne moi spre Şosea, în trapul ritmic, sonor, al troteurilor rotaţi.

— Poftiţi, cănaş! Facem plimbare, cănaş! îl invitau muscalii în antereiele albastre de catifea, încinse cu brîie roşii de atlas.

— Nu! Merg pe jos, Vasca!

— Atunci mîne la curse, cănaş?...

— La curse, da!... Fie!... Mă iai de la Capşa!...

În trăsură s-a urcat o cuconiţă cu prima şi nerăbdătoarea pălărie de pai a sezonului, adumbrindu-i ochii albaştri, candizi, transparenţi. Toto Sarandà s-a oprit să-i examineze prin monoclu pulpa fugitiv dezvelită în foşnetul rochiei şi

japonului, cînd a sărit sprintenă pe treaptă şi cînd s-a prăvălit picior peste picior. Nostimă! — a aprobat şi a plecat mai departe fredonînd, printre alţi trecători care tot aşa fredonau ariile operetei vieneze, operei italiene, trupei de negri de la Berăria Imperială. La Ciobanu, în faţa palatului, mare îmbulzeală la aperitive.

Sosise un transport nou de icre negre. Un transport de homari, de languste şi de crevete din Bretania. Vitrina gemea de pirmadia trufandalelor îmbielşugate, diverse, exotice, aduse cu vaporul de la Constantinopol, din Grecia, din Italia, pentru gingaşele gusturi ale unei lumi care nu-şi drămăluieşte napoleonul în pungă pentru o poftă subţire.

Pe undeva — e adevărat! — mai zăceau încă la în- tuneric prinşii răscoalelor zăvorîţi în celule, în aşteptarea neînduratelor judecăţi. Se zvîrcoleau şi gemeau prin somn. Înghiţeau pîinea neagră cu noduri, împinsă pe gîtlej de apa stătută într-o tinichea mîncată de rugină. Păşeau purtaţi de la o temniţă la alta, în cătuşe, cu oţelul baionetelor la spate, în straiele lor hărtănite,

jegoase, calice, cum i-a apucat mîna stăpînirit să le încovoaie grumazul în ceasul lor de turbure nebunie.

Acestea însă se petreceau foarte departe, iarăşi într-o margine parcă de alt continent, mai departe încă, parcă pe tărîmul altei planete din alt sistem solar.

— Tu, nu te-ai putut îndemîna, bre Istrate, de cîteva bumăşti pentru avocat, să te apere?

— Ce avocat?... Cu avocat ori fără avocat, tot ocna m-aşteaptă!... Zăce ani, douăzeci... Acolo au să-mi putrezească ciolanele...

Istrati Creţu nu mai rînjea în colţul dinţilor tari. Căci nu mai avea dinţi. Îi lăsase în glodul curţii de la Prigoreni, la judecata anticipată a domnului Marcus şi a domnului Sidor după ce-a ieşit din spital. Stătea cinchit, cu spinarea la perete, în curtea penitenciarului cu ziduri înalte unde-au fost scoşi la soare.

Alături, Petrache Dumba necăjea o furnică cu un vîrf de pai, din mindirile lor, ale întemniţaţilor.

Pentru asemenea joacă de copil, îi mai foloseau acum mîinile lui cu pumni vîrtoşi, pînă ce le va veni rîndul să taie în lespezi de sare. Lăsa gîngania să se urce pe pai. O scutura. Cînd voia să alerge mărunt spre lăcaşul lor din ţărînă, o aducea înapoi.

A oftat, într-un tîrziu, rumegînd îngîndurat paiul în dinţi:

— Acuma, la noi, or hi scos oamenii plugurile şi boroanele...

— Că-i vremea! întări Istrate Creţu, cu ochii la un fluture galben care şi-a pîlpîit aripile o clipă aproape de dînşii, apoi a

zburat peste ziduri, spre cîmpuri şi pajişti.

— Mă gîndesc c-o rămas muierea şi copchiii de izbelişte. Cum or scoate-o oare la capăt?

— Or scoate-o...

— Dea Domnul! Nu-i văd...

— Vieaţa merge-nainte şi fără noi, Petrache!...

— Asta adivărat este...

Şi au tăcut amîndoi.

Ei singuri, foştii răzvrătiţi de pe tărîmul celeilalte

planete, n-aveau cuvînt la memoriile şi protestele care circulau în capitală după semnături, care se dezbăteau în întruniri şi mergeau cu felurite delegaţii la Vodă. Ei căzuseră din nou în muţenie. Din nou cu fruntea în pulbere.

Încă o dată dreptatea lor le-o întocmeau alţii, după dibăcelile electorale şi strategiile de partid, după ferita grijă să nu vatăme cumva alte mai consfinţite şi huzurelnice drepturi ale stăpînitorilor de pămînturi, cu arendaşii şi vătafii lor. La aceste drepturi întărite de veac, se adăogise acum dreptul cel proaspăt, de răzbunare. Cînd clementa regală a pomenit de formă despre amnistie, s-a înălţat o clamoare de îndîrjiri. Şi amnistia a rămas îngropată. Îngropaţi au rămas şi morţii. Îngropate şi măruntele rivalităţi politice, care se anunţau pe viaţă şi pe moarte în depărtatele tîr- guri şi ţinuturi de la marginea ţării.

Domnul Mitran zis Bucluc, numit prefect al noului guvern în ţinutul Călimanului şi în locul domnului Săndel Negoianu, cuprins de-un energic exces de zel şi luîndu-şi în serios porecla de Bucluc a zvîntat răsculaţii din tot judeţul. Îmbrăcat în tunica de maior rezervist, ca să poarte cu el autoritatea uniformei militare, a cutreierat mai adăogînd un supliment de căpetenii şi de instigatori ai răscoalelor, pe lîngă vechii arestaţi. Şi i-a anchetat atît de energic, provocînd guvernului atîtea complicaţii inutile şi atîtea buclucuri, încît a fost înlocuit

telegrafic cu domnul Emil Sava, o tînără speranţă a partidului.

În primele zile, demoralizat de asemenea neaşteptată dizgraţie, domnul Iliescu Bucluc a pactizat cu inamicul său Săndel Negoianu, prin mijlocirea distinsului publicist Laur Ceauşescu-Cătălin pentru a constitui o trinitate a maziliţilor.

— Am fost un imbecil!... recunoscu domnul Iliescu zis Bucluc, după paharele de vin ale pactizării. Mă dădeam la tine, dragă Săndel, în loc să iau aminte că inamicul cel mare şi adevărat, mă săpa în propriul meu partid. Sîntem o generaţie!... Trebuie să facem front comun. O generaţie sacrificată de martiri.

La auzul cuvintelor odioase pentru el, „martiri” şi „sacrificiu”, domnul Săndel Negoianu s-a oţărît peste seamă:

— Dă-le naibii de cuvinte mari, bre Mitrane, că m-a acrit de ele Cleopatra, acasă. Să schimbăm! Să schimbăm pe coniacuri!

Au schimbat-o pe coniacuri, şi sub influenţa acestor coniacuri, domnul Mitran Iliescu zis Bucluc, a lunecat pe panta primejdioasă a confidenţelor:

— Nu mi-i de prefectură, dragă Săndel! Că nu pentru glorie şi faimă îţi vînam eu prefectura... Îmi pusesem şi eu ochii pe o moşioară pentru bătrîneţe. Oameni sîntem, nu?

— Oameni!... încuviinţă cu cea mai deplină şi imparţială indulgenţă Săndel Negoianu.

— Încît, înţelegi?

— Înţeleg, perfect!...

— Şi acum moşioara mi-o papă arivistul de Emil Sava, care m-a lucrat în foi de viţă. Să-l operăm şi noi! de acord?

— De acord. Dar cum?

— Asta e chestia cea mare...

Chestia cea mare s-a rezolvat însă de la sine după o săptămînă, fără prea multă bătaie de cap.

Acelaşi activ şi distins publicist, Laur Ceauşescu-Cătălin, june plin de lăudabile iniţiative, a lărgit cercul poetizărilor. Prea grele şi mari erau momentele prin care trecea ţara, pentru ca nişte oameni de forţa morală, şi energia domnilor Mitran Iliescu şi Săndel Negoianu, să-şi irosească asemenea valoroase calităţi în uri şi dezbinuri meschine. Momentele grave cereau unire şi armonie.

— Ca să rămînem cu buzele umflate în unire şi armonie? încercă un început de rezistenţă domnul Iliescu zis Bucluc.

— Aici te înşeli, şefule!... îl linişti Laur Ceauşescu-Cătălin, emisarul domnului prefect Emil Sava. N-am
venit eu cu propuneri în vînt. Am mai multe în cutioara mea cu surprize.

— Ei, deschide cutioara ta cu surprize, pletosule!

Pletosul, Laur Ceauşescu-Cătălin, a deschis cutioara sa, cu surprizele domnului prefect Emil Sava, care ţinea să nu aibă inamici în inaugurarea unei cariere ce se anunţa spinoasă, dar se făgăduia mănoasă.

Guvernul mai avea înaintea sa alegerile, la care domnul prefect Emil Sava, cu autorizaţia centrului, era dispus să rezerve un loc pe listă pentru domnul Mitran Iliescu tocmai ca o reabilitare

menită să şteargă din amintiri excesurile sale de zel. Se mai aflau locuri vacante de inspectori administrativi, pentru care domnul prefect Emil Sava, tot cu autorizaţia centrului, se simţea forte să asigure un post superior domnului Săndel Negoianu, dacă-şi dă demisia din fostul partid de la guvern.

— Sub ce motiv, demisia?... întrebă domnul Săndel Negoianu.

— Asta e greu? Motive, cîte pofteşti... îl îmbărbăta noul amic şi compars, Iliescu zis Bucluc. Doar sîntem avocaţi amindoi! Demisie pe chestia ţărănească. Rezistenţa partidului vostru la reforme.

— Ar fi o idee... recunoscu fostul prefect domnul Săndel Negoianu. Nu de alta, dar în calitate de inspector, cutreier ţara cincisprezece zile pe lună... Cincisprezece zile scap de Martira de-acasă, de Virtutea, de spectrul expierilor!..

Apoi au înflorit liliecii şi a fost vorba în capitală numai despre cîteva senzaţionale divorţuri în lumea mare, despre un duel, drama din Gara de Nord, fuga romantică a unei domnişoare din protipendadă cu un ofiţer de cavalerie — epilog al răscoalelor.

Cofetăriile au scos mesele pe trotuar. Berăriile nu s-au lăsat mai prejos.

La o asemenea masă, între camarazi, un locotenent de roşiori izbucni în hohot cascadat de rîs, împingîndu-şi chipiul cu un bobîrnac în cozorocul de lac:

— Formidabil!... Ştii că eşti fenomenal, mă?... Ah!... Aici înţeleg eu viaţă; nu în mizeria noastră de garnizoană!... Ştiţi voi

ce mizerie e în oraşul ăla infect?... Fantastic!...

A suspinat. Şi-a alintat mustecioara. A urmărit cu ochii o trecătoare cu paşi supli şi şolduri legănate. S-a întors, la discuţia lor:

— Zici c-o chiamă Mitzi şi că-i vieneză?... Să punem şeaua pe ea!... După atîtea săptămîni de post negru printre troglodiţi, mă simt într-o formă formidabilă, mă mînjilor!

O clipă i-a lunecat prin cuget amintirea troglodiţilor, cum stăteau ei cu fruntea plecată, stane neclintite şi mute, în bătaia soarelui călduţ, aşteptîndu-şi soarta în bătătura unei scunde şi calice primării rurale. Ion Stoica Răuţoiu... Hîncu... Pintea Forfotă... Nici nu-i ştiuse pe aceştia din urmă, cum vor fi arătat la chip. Fantastic de unde venea el! O lume care nu avea nimic a face cu desfătarea ochilor de aci, cu procesiunea echipagiilor, cu fermecătoarele toalete ale femeilor, cu larma de la celelalte mese. A admirat altă trecătoare în rochie de-un albastru celest, care i-a răspuns privirii cu îmbietoare privire.

— Mă! se minună entuziast. De unde tot apar şi apar şi apar? Bucureşti!... Chelner! Psst! Chelner, alt rînd! Cu guler de general!... Trap!...

2

Paula Gorjan a scuturat jos pisoiul de Angora încolăcit pe genunchi. Avea

nevoie să-şi simtă mişcările mai libere. A gesticulat scandalizată:

— *Ma foi, non!*[1] Nu vă înţeleg! Şi nu vă admit. *Comment donc?*[2]... Ne-au devastat conacurile şi pă-

[1] Pe cuvîntul meu, nu!

[2] Cum adică?

tulele. Ne-au omorît logofeţii... Au trecut ţara prin foc şi pradă... Guvernul ne ţine în manifeste şi comunicate; iar voi staţi cu braţele încrucişate. *C'est renversant!*[1]

— Ce putem face? se disculpă desabuzat Bombo- nel Asan, netezindu-şi alene barba frizată şi blondă, după moda pictorilor parizieni din juneţea sa. Am semnat ca toată lumea memorii, proteste... Şi aşteptăm...

— *Oh, la bonne blague!*[2]... Memorii, proteste... Cu aceasta v-ati achitat?... Aşteptaţi în dulce reverie, să vă cadă despăgubirile din mila unui regim care e preocupat deocamdată cum să-şi justifice represiunea... I se pare c-a fost o represiune prea energică!... *Il est deséspérant de constater que vous*[3], oameni inteligenţi, crema unei generaţii briante de la Paris, vă resemnaţi şi în asemenea momente la acest rol pasiv... *Ah! les hommes! Quels chameaux!*[4]... În locul vostru, nu mi-aş găsi linişte, pînă ce nu obţin satisfacţie... Totală! Absolută! Radicală!... V-aţi mişcat, personal?...

Bombonel Asan, tolănit pe braţul jilţului se afundă mai adînc între teluri, pentru a dovedi că din parte-i nici n-are intenţia să se mişte. Se simţea foarte bine unde era.

A răspuns zîmbind:

— S-a mişcat pentru mine Cocîrţ... Numai că de cealaltă parte a baricadei!...

---

[1] E nemaipomenit!

[2] Ah, ce glumă bună!

[3] E îngrozitor să constaţi că voi...

[4] Ah! bărbaţii! Ce blegi!

— *Alons donc, mauvais plaisant!*[1] îl mustră Paula Gorjan cu o încruntare între sprîncenele îmbinate. Nu încerca să scapi cu glume insipide.

— *Je n'ai pas envie de plaisanter*[2]... Iau lucrurile cum sînt. Ce-s de vină dacă odorul meu s-a simţit cucerit de revendicările proletare şi a găsit de cuviinţă să cutreiere satele, de unde l-au înhăţat jandarmii? Noroc că a scăpat ieftin... Stă acasă. Se consideră martir... Poate regretă că n-a fost ars pe rug...

— Observ că perzişti în a te deroba de la răspunsuri... Lasă-l pe Cocîrţ al tău. La aşa educaţie, aşa rezultat! I-ai aplicat corecţia pe care o merită? Pariez că nu! Cerea prea mare efort... *Nous en reparlerons*[3]... Deocamdată spuneti-mi ce intentionati efectiv?

Întrebarea nu se adresa numai lui Bombonel Asan.

Viza şi pe ceilalţi de fată, vechea şi glorioasa sa gardă de la Paris: Mihai Tăut, Dincă Stoiculescu, doctorul Radu Strigolniţa.

Toti au depus ceştile de ceai pe mescioare, cu un simtămînt dezagreabil de culpă.

Întîia oară după răscoală se adunaseră din nou în salonul Paulei Gorjan. Povestiseră ce li s-a întîmplat la moşii, cît au fost păgubiţi, pentru cîţi ani vor fi siliţi să restrîngă bugetul viligiaturilor în străinătate şi hibernărilor pe Coasta de Azur.

---

[1] Aida-de, glumeţ de prost-gust!

[2] Nu-mi arde de glume...

[3] Mai vorbim noi de asta.

Acum, vechea lor camaradă şi prietenă, îi lua la refec, ca un jude de instrucţie, cu interogatorii precise.

A răspuns în numele tuturor, Dincă Stoiculescu, împingîndu-şi manşetele şi pipăindu-şi nodul cravatei, cu aceleaşi ticuri din juneţe, agravate de vîrstă:

— Dragă Paula, în situaţia actuală e inutil să ne agităm... Primează politicul! Cînd se va consolida partidul, vom putea acţiona cu alt succes, din interiorul unei organizaţii cu prestigiu, cu tradiţie, trecut, cadre...

— *Très bien*[1] fu de acord Paula Gorjan. Şi ca să grăbiţi această consolidare a partidului vostru, al nostru, ce faceţi fiecare?...

— Aşteptăm... reveni la refrenul său, Bombonel Asan. Aşteptăm desfăşurarea evenimentelor...

Doctorul Radu Strigolniţa protestă, sărind de pe
scaun atît de vehement încît era să răstoarne mes- cioara şi serviciul de ceai.

— Aştepţi tu! făcu distincţie, clipind nervos din ochi şi agitîndu-şi cutele adinci şi paralele pe frunte, ca portativele muzicale. Ceilalţi, mai încercăm şi altceva. Ne mişcăm!... Cel puţin eu! Am luat parte la aproape toate tratativele de culise! Am alergat! Am aplanat animozităţile unora şi altora! Păstrez contactul cu junimiştii, şi cu ai noştri... Mi-am detracat sto- mahul la atîtea mese, ceaiuri şi conciliabule...

— *Ah! malheureux, va!...*[2] a surîs sarcastic Paula Gorjan. Nu se poate

[1] Foarte bine!

[2] Vai, ce martir!

spune că nu te-ai sacrificat... Un adevărat martir!... Cocîrţul de ceastălaltă parte a baricadei!... Primul rezultat: un stomah detracat. Dar celelalte rezultate?

— Nu vor întîrzia, dragă Polino. Renunţă la ironia ta... Din nefericire, ne lovim mereu de manoperile takiştilor... Pregătesc ceva canaliile! Stau la pîndă. Probabil pîndesc alegerile generale, după cum captează în special electorii... Dac-ar fi după mine, i-aş exclude pur şi simplu din partid! O operaţie energică, de curaj! Amputăm ce e gangrenat. Ne rămîne organismul partidului sănătos, vechea clasă, a vechiilor proprietari de moşii. Avem cu noi trecutul, tradiţia, istoria... Ai însă cu cine vorbi? Timoraţi!... O somnolenţă întreruptă de scurte convulzii... Spune şi tu, Mihai, care ai luat parte la cîteva discuţii...

Mihai Tăut se trezi şi el dintr-o asemenea somnolenţă, dar fără nici o convulzie, întrebînd cleios:

— Ce să spun, Radule?...

— Spune ce impresie deplorabilă, ţi-au făcut cele patru-cinci dejunuri la care ai asistat, cînd am încercat să-i scutur niţel pe Jean, pe Costel, pe Georges, pe Eduard!... „Da-da! De acord... E nevoie de o epuraţie!” Însă cînd e vorba să pună piciorul în prag, in- voacă cele mai puerile pretexte. Sînt din familia lui Bombonel... Aşteaptă desfăşurarea evenimentelor.

— Toţi sîntem mai mult sau mai puţin din familia lui Bombonel... rosti Mihai Tăut, scuturind scrumul ţigării şi contemplînd elegiac volutele de fum. Să nu ne facem iluzii. Sîntem din familia lui.

— Ce familie? întrebă cu o placidă ironie Bombonel Asan. Specifică! Din familia mea ori din a lui Cocîrţ?

— Din familia ta. A noastră.... O familie care se termină. Răscoalele acestea ţărăneşti au fost deocamdată înăbuşite. Iar fiindcă au fost înăbuşite ne dau amăgirea că ne-au lăsat la locul nostru. Numai amăgirea... Nu observaţi cum am fost eliminaţi? Adică ne-am eliminat singuri. Alţii au făcut răscoalele. Alţii le-au potolit. Noi le-am suportat... Nu ştiu ce vor cîştiga ţăranii. Pentru moment, sigur, nimic! Pentru mai tîrziu, probabil vagi şi mistificate ameliorări de condiţie, pe hîrtie, în legi... Dar pentru noi, asculta- ţi-mă bine, aceste răscoale au înseninat lovitura de graţie... Mortală... Descompunerea era în noi... A mai grăbit-o şi o zguduire exterioară... Nu vi se pare ca a fost o verificare?... O verificare a instinctului de conservare... Instinctul n-a răspuns. Nu răspund nici reflexele de apărare... Ce-am făcut toţi anul trecut? acum doi ani?... Discuţii şi paradiscuţii! Ce facem acum, după ce-am trecut printr-un examen mai sever decît şi-l închipuia cineva? Discuţii şi paradiscuţii... Tratative, conciliabule, vorbe, în loc să ne constituim un partid al nostru, de luptă, de afirmare, care să se declare onest al marii proprietăţi, să-şi întocmească un program ca atare, pe baza principiului de clasă... Dar mai sîntem o clasă?... Sîntem o lume care se declasează...

— *Laisse donc ces grands mots, Michel !*[1] îl îndeamnă Paula Gorjan,

[1] Lasă vorbele mari, Mihai!

răsucindu-şi făptura rotundă şi îndesată, între braţele fotoliului. Rezervă-le pentru romanele tale, pe care n-ai să le scrii niciodată. Se pare că nu-ţi aminteşti nimic din cele ce vorbeam tot aici şi tot aşa adunaţi, anul trecut, cînd se afla printre noi şi Dimitrie Petreanu.

— *Oh! pardon, je me rappele très bien!*[1]... vorbi Mihai Tăut, dar fără a continua, fiindcă şi-a amintit în aceeaşi vreme ştirea prizărită în ziare, destpre moartea fostului camarad din anii Parisului.

Paula Gorjan a ridicat şi ea ochii la cele două tablouri din perete. Cel cu grenadierii lui Napoleon sub falnicele lor cuşme şi cel cu retragerea în Rusia.

Amîndouă îi aminteau cele două chipuri ale lui Dimitrie Petreanu. Mai întîi puiul de ţăran, Dumitru Petrea Robului, cum sosise el într-o toamnă, cu vasta lui căciulă, din satul Romanaţilor, să înveţe carte. Mai apoi, cum îi apăruse în vara trecută, cu obrazul palid şi cu pieliţa tîmplelor străvezie, slab, bolnav, istovit de-o muncă şi de prejudecata îndatorinţelor sterile, de pe atunci zălogit morţii. A oftat acestor amintiri care erau şi ale copilăriei sale, şi ale tinereţii sale de la Paris; a întors ochii la ceilalţi camarazi de atunci care-i păreau încă mai morţi, deşi în viaţă, deşi prezenţi.

A întrebat maşinal, tot cu gîndul la depărtatele suveniruri:

— Ce spuneai, Michel?

— Nu mai are nici o însemnătate ce spuneam, Po- lino... Mă gîndeam la Dimitrie... Cel puţin acela a sperat ceva,

[1] Iertare, îmi reamintesc foarte bine.

a vrut ceva, a făcut ceva... Era şi el, în fond, de cealaltă parte a baricadei, ceva mai conştient şi mai perseverent decît Cocîrţ Asan, deşi în altă manieră. A vrut ceva, a făcut ceva... Puţin, prea puţin faţă de pregătirea şi însuşirile lui... dar ceva... Poate că era prea singur... Poate că ar fi avut nevoie şi de noi, pentru cele ce ar mai fi voit el să facă fiindcă tot ce-ar fi făcut, ne-ar fi folosit şi nouă, chiar dacă n-o voia. Da, da! Sigur este că mai ales noi, noi am fi avut nevoie de dînsul, să ne stimuleze, într-o existenţă consacrată neantului, silindu-ne să ne trăim mai onorabil ultimile zile, să facem şi noi ceva, să facem măcar agricultură mai rezonabilă pe moşiile noastre... *Sait-on jamais!...*[1] Poate avea el dreptate. E adevărat însă că nu prea era un om comod. *Il était de la race des hommes de devoir; c'est une race terrible!*[2]... Stupid că trebuie să aştepţi moartea oamenilor, chiar a prietenilor din tinereţe, pentru a le acorda ceea ce nu le-ai acordat în viată...

— Eşti sinistru! constată Dincă Stoiculescu.

— Toti sîntem siniştri...

Mihai Tăut a privit întocmai ca Paula Gorjan, la fiecare, pe rînd, măsurînd şi el treptata descompunere de pe figurile foştilor camarazi ai glorioasei generaţii de la Paris.

Urmau toti soarta clasei lor. Erau morţi înainte de a muri.

Şi încă o dată se hotărî să aştearnă pe hîrtie romanul acestei lumi care va

[1] Poţi să ştii!...

[2] Era din speţa oamenilor datoriei, o speţă teribilă!

dispare pentru totdeauna, aşa cum se plăsmuieşte extraordinar de limpede sub chelia-i genială, de unde se va volatiliza însă fără urme, peste-un ceas.

Nu mai avea ce spune.

Se pregăteau să plece, cînd a făcut erupţie Jack Medoveanu.

Au ştiut că e el după zbîrnîitul violent al soneriei, după paşii apăsaţi, rapizi, din vestibul. A intrat, urmat de valetul care purta în braţe un enorm mănunchi de liliac alb. Iar îndată toti s-au simţit electrizaţi, treziţi din somnolenţă, ridicîndu-se şi dregîndu-şi glasurile.

Cu acelaşi pas grăbit s-a îndreptat la fotoliul Paulei Gorjan, i-a sărutat mîna grăsulie cu o juvenilă graţie, a împărţit strîngeri energice de palmă şi maliţioase complimente, după năravul său:

— *Ces vieilles badernes!*[1]... Ce v-a adunat pe toţi? Consult medical? *Bonjour, Bombonel! Complètement gâteax hein?*[2] Idealul împlinit!... *Bonjour, toi, Michel!*[3]... Ţi-am văzut romanul în vitrină... Romanul pe care ai să-l scrii tu o dată şi o dată! Era o aglomeraţie, ca la Ciobanu, la ora aperitivelor... Pa, Radule!... Citesc pe portativul de pe frunte, Marşul partidului conservator, unit, unic şi triumfal... *Bigre!*[4] Ce cravată de îngheţată de fistici, dragă Dincă! *C'est nouï*[5], cum numai tu ştii să le denişezi! Unde-ai găsit acest superb costum violet, pe care l-ar invidia Bargy?

---

[1] Hodorogii ăştia bătrîni!

[2] Ramolit complet? da?

[3] Bună ziua şi ţie Mihai!

[4] Drace!

[5] Nemaipomenit

El purta un costum de ţară, cenuşiu, cu mici pătrate albastre, şifonat, prăfuit, dar care îl prindea turnat ca tot ce punea pe dînsul.

Se scuză, întorcîndu-se spre Paula Gorjan:

— Sînt în halul acesta, *ma petite,* fiindcă vin direct de la Medoveni. Liliacul e de-acolo, din parc... Imaginează-ţi că habar n-aveam!... Liliac bătut, de Persia. Splendid, nu?... Ce parfum! *Quelle fraîcheur!*[1]... De ce mă priveşti aşa?

— Nimic. Te privesc în noua fază. *Vous êtes bucolique, mon cher Jack!*[2]... Aud că împărţeşti moşia la ţăranii care te-au devastat...

— Nu moşia... Moşiile... La fiecare, am constituit obşti ţărăneşti; jumătate o dau lor în arendă provizorie, jumătate o lucrez eu... Pînă ce se va găsi o modalitate să poată fi împroprietăriţi definitiv... Văd că taci...

— *Il faut laisser les maniaques à leurs manies !...*

— *Est-ce pour moi, que tu dis cela?*

— *Toujours malin, toi!*[3] Evident că pentru tine o spun. Cu o melancolică indulgenţă. *Toi, tu es trop intelligent. Quand on est si intelligent que ça c'est exactement comme si on était bête*[4]... Nu mă surprinde că ai ajuns la această ultimă bravadă a bunului-simţ.

---

[1] Ce prospeţime!

[2] Eşti bucolic, dragul meu Jack!

[3] — Maniacii trebuie lăsaţi la maniile lor.
— O spui pentru mine?
— Deştept ca întotdeauna!

[4] Prea eşti inteligent. Cînd e cineva atît de inteligent, e aidoma ca şi cum ar fi prost...

Nu ne sunprinde pe nimeni. Constată cum toţi te contemplă în extaz!...

Toţi se retrăseseră însă strategic, în fotoliile lor comode, prevăzînd că discuţia alunecă pe-o pantă primejdioasă.

— De dînşii vorbeşti? întrebă Jack Medoveanu, contemplîndu-i şi el prin geamul monoclului. Extaz numeşti aceasta? *Vraiment ma petite, tu exagères!*[1]... Uită-te la dînşii!... Candoarea în persoană. *C'est beau, l'innocence, hein?*[2]... Inocenţa cu duhul, bineînţeles!

— *Ne sois pas méchant, Jack...*[3] îşi apără demnitatea Dincă Stoiculescu.

— *Je ne cherche pas à l'être...*[4] Mai ales cu tine... Constat! De ce sărişi din baie?

— *Il n'est pas'question de moi...*[5] De noi toţi... Ce ţi-am făcut?

— Tocmai! Nu mi-aţi făcut nimic. Nici mie. Nici nimănui. Nici vouă măcar, nu vă faceţi nimic. Dar aceasta mă exasperează!... Paulino, iartă-mă că trebuie să ţi-i execut aici, în salonul tău...

— *Allez, allez bondissez! J'aime bien te voir bondir... Te voilà encore dans une de tes sautes d'humeur! Allez!*[6]...

— Ce faceţi, vă întreb? La ce-a servit această răscoală?... Proteste, nu e aşa? Memorii, nu e aşa? Aţi văzut numai interesele voastre lezate. Stricăciuni şi

---

[1] Zău micuţa mea, exagerezi!

[2] E frumoasă inocenţa, nu?

[3] Nu fi răutăcios, Jack..

[4] Nu caut să fiu...

[5] Nu-i vorba de mine...

[6] Haide, războieşte-te! Îmi place grozav să te văd războindu-te... eşti iar într-unul din momentele tale proaste. Dă-i drumul!

pagube, care v-au dezorganizat bugetul pe cîtiva ani...
Dar v-aţi gîndit şi la cei care au pus mîna pe secure, pentru ce-au pus-o?... *Il faudrait savoir se mètre à la place des autres...*[1] În locul lor m-am pus, după cum pînă ieri eram în locul vostru. *Les révoltés deviennent fous, et les résignés idiots...*[2] M-am pus în locul lor. Şi nu pentru dînşii, numai. Pentru mine. Pentru pacea mea, am ajuns la soluţia că trebuie să-mi amintesc şi de dînşii, de ţăranii de pe moşiile mele, pe care i-am ignorat... Mi-am făcut un examen de conştiinţă. *J'ai mené une vilaine vie. J'ai eu tort. Les fautes se sont accumullées. Je veux mener une vie plus nette. J'ai décidé de changer d'existence*[3]... Şi ca proprietar de pămînt, am crezut că logic e să încep această schimbare de existenţă, restaurînd raporturi normale cu lucrătorii de pămînt... E straniu că din cele cîteva mii de proprietari mai mari sau mai mici, după toată răscoala care ar fi trebuit să ne dea altfel de gîndit, nu ca vouă, numai eu şi Lily Demetriadis, *une grue*[4], am ajuns la ideea să acordăm şi ţăranilor un drept al lor, la pămînt...

— *Evidemment* — ricană Paula Gorjan — *une grue exceptionelle, n'est ce pas?... Elles le sont toutes!...*[5]

---

[1] Trebuie să ştii să te pui în locul altora...

[2] Revoltaţii devin nebuni şi resemnaţii idioţi...

[3] Am dus o viaţă păcătoasă... Am greşit. Greşelile s-au adunat. Vreau să duc o viaţă mai curată. M-am hotărît să-mi schimb felul de trai.

[4] O tîrfă

[5] Desigur, o tîrfă excepţională, nu? Toate sînt aşa...

— În orice caz, s-a dovedit mai umană decît multe foarte distinse doamne, mari proprietare din casta noastră.

— *Tordant! voilà qui est du dernier galant...*[1]

— Cu aceasta n-ai înlăturat realitatea, dragă Po- lino! Realitatea rămîne aşa cum e bine s-o privim în faţă... *Il faut bien reconnaître que nous ne sommes*

[1] Să mori de ris! Ce hal de galanterie...

tous qu' égoïsme et lâcheté![1]... Ce-am făcut toţi, cînd ne-am aflat la guvern? Ce facem acum, cînd ne-a zguduit de gulerul scrobit la Londra, răzvrătirea ţăranilor de pe moşiile noastre?

— Aceasta îi întrebam şi eu, pe aceşti vechi prieteni...

— Şi?...

— Şi au tăcut, cum tac şi acum.

— Pardon! protestă Radu Strigolniţa.

Paula Gorjan a rectificat, cu perfidă obiectivitate:

— Adică au spus ceva. Anume că asistă ca spectatori — cu excepţia prea activului nostru Radu! — că asistă la reorganizarea partidului. Aşteaptă... Cu ideea reorganizării, sînt de acord. Cu aşteptarea, nu!... Aci, avem speranţa în tine, Jack, să iei ca totdeauna iniţiativa şi să-i dezmorţeşti... Văd că m-am înşelat... În loc de iniţiative, iai exemple de la Cocîrţ, odorul lui Bombonel. *Il n'y a rien à faire*[2]... Degringolezi, *mon cher Jack!...* E o lege a naturii...

— Eşti exasperantă, Polino!

— Tot eu?

— Tot tu!... Partide? Partid?... Tot la aceasta vă întoarceţi? Nu vedeţi mai departe?... Pentru noi, proprietarii de pămînt, dacă mai avem drept la o speranţă, nu de la pămînt şi de la oamenii pămîntului e natural să ne vină o primenire salubră?... Ne cunoaştem moşiile? Spune, Michel, Crivenii tăi, *combien d'hectares?*

---

[1] Trebuie să recunoaştem că nu sîntem toţi decît egoism şi laşitate!

[2] Nu-i nimic de făcut.

— *Combien d'hectares? Je n-ai aucune idée*[1]...

— Vezi? Toţi la fel... Ne cunoaştem moşiile? Nu! Cunoaştem ţăranii care le lucrează? Nu!... Am co- borît noi vreodată printre-dînşii? Nu!... Nici eu n-am făcut-o şi o regret. Nu fiindcă i-aş vedea cumva ca în pastelurile siropoase ale lui Vasile Alecsandri... Nu fiindcă m-a convertit cumva o literatură de doine şi de caval! Nici doctrinele pe care le-a luat Cocîrţ în gît şi în orice caz îi stau mai bine decît osînza lui Bombonel! Dar în locul unei gloate anonime, în locul unei abstracţii statistice, descopăr oameni. Înapoiaţi, simpli, aspri, cu uri, cu păcate, dar tonici... Mai tonici decît manechinele umplute cu tărîţe de lemn, printre care ne-am pierdut noi viaţa. Pe aceşti ţărani, dacă i-am fi ajutat... Dacă i-am fi ajutat, ne-ar fi ajutat şi ei să ne găsim o raţiune a existenţei...

Paula Gorjan l-a întrerupt, după ce aruncase o privire la ceasul de aur pus pe perniţă de pluş, ceasul care a fost al lui Neagu Gorjan, ucis de ţărani pentru ale lor răfuieli cu mult înainte de răzvrătirile acelui an.

— Ţăranii? încetează, te rog!... Să ajutăm aceste termite care treptat vor devora marea proprietate şi să ne grăbim astfel sfîrşitul?... Vorbeşti exact ca acei bătrîn boiernaş de prin Moldova, socrul lui Dimitrie Petreanu, senatorul Cumpătă, care după cum aud a plătit destul de scump slăbiciunea lui pentru ţărani. Ţăranii!... Ţăranii... Încetează! Să

[1] Cîte hectare?
— Cîte hectare? N-am idee.

cedăm la pretenţiile lor? *Cela, jamais!*[1] Să admit nebunia ta nouă, care mîine îţi va trece ca atîtea altele şi pe care poi-mîine o vei regreta-o mai amar decît toate celelalte?... *Ma foi, non, mon cher Jack! Parce que c'est la maladie même dont nous sommes en train de mourir que tu nous proposes comme remède*[2]... Te-ai făcut tolstoian de ultima oră? Şi de ce nu-ţi laşi barbă încaltea ca el? Şi de ce nu te-apuci să-ţi pingeleşti cizmele ca el, ca să fii consecvent? Le aştept şi pe acestea, fiindcă şi acestea te vor ajuta să revii la realitate, deşteptat de simţul ridicolului, scumpul meu tolstoian... Din partea mea, care n-am pierdut niciodată simţul realităţii şi al ridicolului, din partea mea, aci, din
fotoliul în care mă vezi, am instituit pentru amîndouă moşiile, din Vlaşca şi din Romanaţi, un regim de trei ori mai drastic decît cel de pînă anul trecut. Eu sînt consecventă, dragă Jack!... Destul să strîng mîna de-aici, din fotoliul, meu, ca să răspundă strîngerea acolo, la indivizii care au ucis, au devastat, ne pîn- desc să le mai vină o dată rîndul...

Pumnul mic, grăsuliu şi brun, a strîns un cătuş nevăzut, ca să arate cum răspîndea el de la distanţă într-o mai neîndurată cetluire a foştilor răzvrătiţi.

Tot aşa cum în alt capăt de ţară, o mînă slăbă- noagă, osoasă, de pe marginea mormîntului, se încleştase bîţîind cu

---

[1] Asta, niciodată!

[2] Pe cuvîntul meu, nu, dragă Jack! Pentru că tu ne propui drept remediu însăşi boala din pricina căreia sîntem pe ducă.

ultima drojdie de vlagă să amenințe şi îşi ţinuse făgăduiala:

— Mămînt?... Mămînt?... Am să le arăt eu lor mămînt!...

3

Învierea Mîntuitorului în acea primăvară a atîtor morţi fără înviere, cădea în ziua de 22 aprilie. Iar a doua zi de Paşte, se nimerea a fi şi pomenirea sfîn- tului martir Gheorghe, patronul lui Iordache Cumpătă, stăpînul Zapodiei.

Dar la Zapodia au lipsit ospetele de datină. Nu s-a mai înfiinţat jivalania să umple casele, cerdacurile, livada, de larmă.

Sărbătorile au trecut pustii. Feciorii Cumpătă mocnind prin odăi. Elvira închisă în iatacul său.

Argaţii îşi micşorau glasul, voroveau între dînşii oricind aveau a striga la un buhăiaş bolînd. Slujni- cile păşeau în vîrful degetelor. Stăpînii în straiele lor cernite, au rămas singuri, ceasuri întregi, în pridvorul cerdacului cu viţă de la casa cea veche, bătrî- nească. În zilele de lucru, îi prindeau îndatorinţele care n-aşteaptă. Sărbătorile erau însă un nesfîrşit chin.

Stăteau amîndoi în straiele lor negre, de moarte, privind cu ochii uscaţi la depărtările unduioase, sub lumina dureros de dulce a soarelui de april.

Din cînd în cînd, Iordache Cumpătă punea palma lui lată şi puternică, de uriaş, să mîngîie mîna puţintică a

tovarăşei de totdeauna. N-aveau nevoie să-şi spună nimic. Toate în viaţa lor au fost spuse.

Un pisic cenuşiu s-a prelins de-a lungul cerdacului. A înălţat ochiî să-i cerceteze pe amîndoi. A prins a toarce şi a se freca alintat de piciorul scaunului; a dat cu lăbuţa catifelată, a joacă, în canaful negru al şiragului de mătănii.

Amîndoi au gîndit la celălalt pisic, din vara trecută, care nici nu apucase a căpăta un nume şi a fost ucis de năprazna grindinei, tîrît de puhoaie, ca să rămînă un stîrv urît cu dinţişorii rînjiţi la soare, cînd s-a arcuit curcubeul pe cerul din nou limpede. Şi amîndoi s-au gîndit cu năbuşit oftat (ca să nu-l audă celălalt), amîndoi s-au gîndit fără nevoia s-o spună, că toate pe lume au poate şi un tainic semn, nu numai înfăţişarea lor dinafară. De pe atunci, pisicul cel nevinovat şi zdrobit de nedreapta urgie a puterilor de sus, amintea că în asemenea dezlănţuiri de stihii, victimele par dinadins alese printre cele mai fără de prihană făpturi.

Poate ca să le cheme mai devreme la cer şi să le cruţe de celelalte mai viclene ucideri, treptate, din această mîhnită vale a plîngerii, cum li se părea lor acum viaţa şi lumea.

„Buniţo, te hrog... Cînd mă laşi mata să mă duc şi eu cu moş Toader la iaz?...”

Ochii căutau dureroşi spre iazul cu luciul rînd jocuri de oglinzi în soare. Înverzise stuful. Înverzise papura. Zburda oblic un stol de raţe sălbatice.

Toate erau cum au fost.

Adierile legănau în răsfirată plutire miros amărui de mălin înflorit, scuturau scoicile străvezii şi roze ale florilor de măr.

Deasupra livezilor şi caselor, părul cel bătrîn şi
sălbatec, monarhul Zapodiei, se zărea de departe ca un stîlp alb şi fantastic, uriaş, de zăpadă. Fulgii florilor spulberate de zefir ajungeau pînă în drum, în cîmp, în marginea lanurilor, risipindu-se într-o amă- gelnică ninsoare.

Toate erau cum au fost în orice primăvară alta.

„Buniţo... Hrăspunde-mi mata, te hrog, de ce-i spune păhrului din Zapodia, păhrul suspinelor?... L-am văzut pe Adrian pe bancă şi nu suspina de loc...”

Mîinile slabe, tremurătoare, prăfirau boabele mă- tăniilor de chihlimbar, într-un picur arar şi mat, nu- mărînd curgerea clipelor în veşnicie: una... două... trei... patru...

„Buniţo, nu spune mata: scuhrt!... Ascultă-mă mata şi pe mine! Schrie lui tati că nu ne mai dai voie să plecăm de-aici... Eu vhreau să hrămînem la Zapodia... Nu-i asa, maman că hrămînem la Zapodia?”

E o veşnicie îndărăt. O veşnicie înainte. Picurul boabelor de chihlimbar numără clipele dintre cele două veşnicii: şapte... opt... nouă...

4

Pe ţărmul iazului, pe poteca moale de iarbă, Adrian călca încet sub sălcii, cu

ochii în pământ, căutînd urmele paşilor de anul trecut.

Numai dînşii, el şi Smăndiţa, dintre copiii Olgăi Petreanu, au fost aduşi vremelnic aici, pînă ce se isprăvesc anume prozaice orînduieli ale mutatului în casa închiriată la Iaşi: reparaţii, zugrăveli, scuturătură... Olga Petreanu a rămas acolo, cu ceilalţi copii, îngrămădiţi în două camere la Maria şi Iancu Stamate, pentru a supraveghea şi zori treburile în tristele sale robiri de văduvă cu şapte orfani.

Smăndiţa e undeva, în vreun iatac din casa cea mare şi pustie.

A lăsat-o în hăinuţele ei mohorîte, de orfană, cu- treierînd de colo-colo să-şi afle un culcuş pentru păpuşa bolnavă pe care a îmbrăcat-o şi pe dînsa în rochiţă de doliu. Nici o primejdie însă că va mai pleca peste cîmpuri şi ponoare, să ajungă în Ceylan, la arborele sădit de prinţesa Sanghamitta, pentru a aprinde o candelă şi a se ruga în genunchi întru mîn- tuirea celor ameninţaţi de moarte. Nu mai crede nici în îndurarea arborelui sfînt, nici în prinţesa Sanghamitta. Nu mai crede în minuni şi nici în basme. Ceva a murit pretimpuriu în ea.

Adrian la aceasta gîndeşte şi încă la multe, apro- piindu-se de locul unde a stat anul trecut, într-o dimineaţă cînd încă nu răsărise soarele şi l-a aşteptat pe un trunchi de răchită, cu bărbia în palmă, într-o poză lamartiniană. Acolo unde mai tîrziu l-au surprins Irinel Măgură, Smăndiţa, Dodel Stamate şi Toader Gliga într-o ridicolă postură: zvîrlind cu pietre în broaştele iazului cu vechea lui

copilărească îndemînare de neîntrecut ochitor.

Strana de salcie scorburoasă îl aştepta cu credinţă.

S-a aşezat şi a lăsat toate mîhnirile să-l cuprindă, cu toate amintirile de anul trecut.

De pe umărul hainei, suflarea umedă dinspre lac, i-a smuls şi a fluturat o nojiţă de floare albă. De floare din părul Zapodiei. De sub acel arbore centenar al Zapodiei venea. A stat acolo, unde a îngropat el în ţărînă, la rădăcină, o mănuşă săracă de şcolăriţă, cu vîrful degetelor destrămat şi ţesut, încredinţînd-o pămîntului la un sfîrşit de vacanţă, s-o păstreze cu taina-i cu tot pînă la sfîrşitul sfîrşitu- rilor.

De acolo venea, cu hotărîrile mari întărite. Tot ce a fost făgăduit el lîngă un mormînt, acum o lună şi ceva, va îndeplini prisoselnic, pentru cel din mormînt, pentru dînsul, pentru Irinel. Nici o îndoială că aşa va fi! A şi început să se pregătească. Lucrează, citeşte, desenează; va dovedi-o deocamdată la examenul sfîrşitului de an. Măcar că algebra, fire-ar să lie ea de algebră!...

Ca să alunge neplăcuta amintire a algebrei, Adrian a răsucit o ţigară din becternasul vămuit după tradiţie prin cutiile Smarandei Cumpătă, a aprins şi a rămas cu ochii la tremurata undă a iazului.

Se jucau doi cufundari, depărtîndu-se, făcînd tumbe, dispărînd şi apărînd, la dreapta, la stînga, parcă în jurul unei nevăzute înotătoare.

Dacă într-adevăr, Dochiţa, fata cea genată şi cu ochii verzi, de la Prigoreni, s-a înecat în iazul de acolo, cum umblă vorba prin sat, atunci moartea cu o crudă alegere îşi mai urmăreşte prada! Ucide, mai ales, tocmai prin ceea ce într-o fiinţă însemna un mai divin şi gratuit har al vieţii. Parcă dinadins se înverşunează. Parcă dinadins nu iartă tot ce-i în afară de comuna măsurătoare. Fata care înota ca o fantastă ştimă a apelor în elementul ei, apele au înghiţit-o. Ada, cu mîinile ei prelungi, albe, transparente, care concentrau toată lumina dîntr-o încăpere asupra lor şi care numai cînd palpitau pe clapele clavirului o mai înviau din resemnata-i abandonare; Ada prin ele şi-a găsit înfricoşata, odioasa moarte. Asupra lor s-au năpustit duhurile beznei. Iar Mariana, miruită cu acelaşi har precoce şi în afară de rînduiala comună; ea care era poate sortită să aducă neamului Cumpătă o strălucire dincolo de perisabilul destin al unor stăpînitori de pămînturi şi nimic altceva; copila cu neliniştitoare făgăduieli de mare pianistă, de mare compozitoare, viitoare celebritate — asupra ei şi prin aceasta, prin cîntul clavirului, a chemat asupra-i aceleaşi oarbe năprazne ale morţii. S-ar spune că o lege biologică nu tolerează excepţii. Le extermină. Ţine ca viaţa să se păstreze într-un făgaş mijlociu şi cuminte, fiindcă speciile prin numărul cel mare şi anonim durează, nu prin nepermise abateri...

După ce şi-a zbicit ochii umeziţi de lacrimi la amintirea Adei şi Marianei, tîlmăcindu-le cu biologice verdicte teribila lor soartă — Adrian a descoperit şi în aceasta, încă o mai fermă susţinere în hotăririle sale. Nu numai pentru el şi pentru părintele său, nu numai pentru Irinel, dar pentru acest leagăn al Zapodiei, avea el datoria să le prelungească memoria peste timp, cînd se va pomeni în enciclopedii, că în obîrşia lor a răsărit un mare biolog, poate un mare pictor, poate un mare poet. Încă anume ce? biolog? pictor? scriitor? anume ce, tot nu era decis! Timpul va alege.

Timpul e cu el. Se întinde înainte ca toate zările acestea deschise şi luminoase, chiar după atîtea vifore cîte-au trecut.

Adrian a aprins a doua ţigară, şi a privit împrejur cu sufletul clătit de mîhniri, primenit de încrederea într-un străluce viitor.

Cu tresăltare de bucurie a zărit un om vechi al acestor locuri şi al copilăriei sale.

Se apropia Toader Gliga, pe sub răchiţi, urmat de o copilă care se ţinea după el ca un mînz.

— Mă gîndeam eu că am să te găsesc aicea, co- naşu Andrian!... făcu unchiaşul, în loc de bun găsit. Cum vezi mata, tăte te-aşteptau la locu lor...

Se întoarse spre copila care s-a oprit la distanţă şi stătea cu un deget la gură.

Era o copilă străină, smeadă, cu ochii negri şi cu un smoc scurt şi urît de păr, legat în vîrful creştetului cu o cordeluţă roşie.

Purta straiul obştesc din partea locului. Cămă- şuică de inişor cu fluturi, o catrinţă de trei palme, brîuşor învrîstat negru şi roşu. Toate curate, miniaturale şi noi-nouţe.

Dar Adrian, care cunoştea toată suflarea satului de la mic la mare, n-o mai văzuse niciodată.

Toader Gliga grăi către ea cu prietenie, arătînd cu mîna spre moară:

— Acolo-i moara, dac-ai văzut tu moară la viaţa ta! Mergi şi spune lui Neculai moraru să se înfiin- tăze la curte pentru porunci.

Copilita se codea.

— Ce stai? o execută Toader Gliga. Nu pricepi romînească noastră? Ia-o la chicior!...

— Mi-e c-or fi cîini, nene Toadere.

— N-avea grijă, că nu dau cîinii la tine! Ţine-o vargă di-aicea şi apără-te, că de aparat ştiţi a vă apăra!... rosti tot stropşit, rupînd o creangă din salcie şi trecind-o prin pumnul strîns s-o curăţe de frunze. Hai, răpegior! Să n-o încerc pe schinarea ta!

— Păi dă ce s-o-ncerci pă spinarea mea?... se sumeţi fata. Că nu făcui nimic rău, nene Toadere...

— Nu făcuşi? îi imită scîrbit graiul Toader Gliga. Piei din ochii mei!

Copila s-a dus cu crenguţa în mînă, prea subţire şi slabă apărare pentru o potaie de zăvozi.

Adrian privea nedumerit la această nouă faţă a lui Toader Gliga, care în viaţa lui încă nu se răstise la un copil.

Moşneagul a clătinat din cap:

— Ai auzit-o... Nu făcui nimic!... Nene Toadere!... Ce-am mai ajuns să mai văd şi să mai aud la bătrî- neţele mele...

— Dar ce-i cu dînsa? Şi de ce-o prigoneşti aşa de amarnic, Toadere?

I-a venit rîndul unchiaşulur să se minuneze cu grozavă oţărală:

— Se vede că mata nu ştii nica, conaşu An- drian?... Aista-i puiul de *scorchie,* pe care s-o găsît conu Iordache s-o ducă de la Tîrnauca şi s-o pripă- şască aicea, la Zapodia noastră... Ai văzut mata? O înţolit-o... Cică s-o mai deie şi la carte... Te mai pomeneşti c-o şi-nzăstrează!... În loc să-i sucească gîtu, că pe lîngă altele, după cît am înţăles, mai este şi odrasla unuia din cei care-or pus mîna pe topoare şi nu s-or dat înapoi de la varsare de sînge nevinovat!... Aiasta o găsit s-o facă, boieru nostru!...

— Poate că-i ceva foarte creştinesc, moş Toadere... a spus Adrian, deşi cu oarecare îndoiaiă.

— Creştinesc?... Că acu era să zic eu una di cele creştineşti, Doamne iartă-mă!... Dară dînşii de-acolo, tatu-su, mă-sa, tot neamu lor, creştini ai lui Dumne-zeu fost-au dînşii cînd făcut-au ce-or făcut?... Mă mai apucase anu trecut mila de dînşii, ca un moşneag prost ce sînt!... Numa să vezi mata cum să uită la dînsa tăţi di la curte, argaţi, slugi, copchii!... Numa asta s-o vezi şi n-ai mai zice nimica... Oamenii simt!... Ca la altă dihanie se uită, aşa nu poate s-o vadă nimenea în ochi...

Adrian se înduioşă:

— Atunci îi plîng soarta...

— Lasă mata, conaşu Andrian, n-o mai plînge pe dînsa, că ai altele şi pe alţii de plîns.

S-a cinchit pe-un ciot de rădăcină, a privit o vreme în tăcere la ostrovul unde-au naufragiat anul trecut Mariana, cu Pufuleţ Popazu şi cu Ţurlui, plodul potcovarului.

A glăsuit c-un oftat:

— Cine-ar fi crezut, anu trecut, în vară, cînd stăteai mata aicea cu duduiţa Irinel şi c-o codiţă a jivalaniei de la curte, Doamne şi iar Doamne, zic, cine ar fi crezut cîte ne mai aşteptau pe tăţi?... Şi cui să-i treacă prin minte, că asupra celor mai nevinovate făpturi de la Zapodia avea a s-abate cea mai nedreaptă moarte?

Moşneagul jivalaniei de la Zapodia a mai oftat o dată. A împins cu opinca un pui de broască din iarbă, trimiţîndu-l la locul lui, în baltă.

A tras apoi cu urechea spre moară, unde izbucnise o cumplită zăpăială de dulăi şi unde s-a auzit îndată glas subţire de copil.

Din pornirea dintîi a inimii s-a mişcat să se ridice şi să se repeadă într-acolo, dar a tras pasul înapoi: Las’că nu-i strică, dac-o încolţesc zăvozii o leacă!... Să-nveţe că nici Zapodia nu-i sat fără cîini... Sare el

Neculai s-o scoată din gura lor, dacă sengroaşă treaba!

Într-adevăr, pe dată a suduit vocea groasă a lui Neculai moraru şi cîinii s-au potolit.

Toader Gliga s-a întors la cele ce-i stăteau lui pe inimă:

— Îţi mai aduci mata aminte, coriaşu Andrian?... Anu trecut, că te-am întîlnit eu pe mata mai întîi la iarmarocu ceal mare din Bucureşti, de-i zîcea Ispozîţîe, unde-o stropşit coana Smărăndiţa un fel de ghinărar cu musteţile cît caieru... Amarnic l-o mai stropşit!... Îţi aduci mata aminte cîte minunile pămîntu- lui de pe lume?... Ţi-am spus eu matale atuncea că nu era a bună! Pre se gîmfase lumea de bielşug şi pre se trufise de mai făcuse şi turn pîn' la cer, ca turnu lui Vavel... Pe urmă, cînd am mărs noi la cealalalt iarmaroc, de-a nostru, mai pe-aproape, la Căliman de Adormirea Maicii Precista, nu ţi-am spus matale care vorbe le-am auzit de la un creştin din Ţara de sus, ţinutu Botuşăni?... Spunea el acel om că de pe atuncea începuse a umbla ceava pe la dînşii, că să ţăs morţii lor de nu-şi află hodină, şi că pe la a treia strajă a cucoşilor, îi chiamă pe cei vii să purceadă a-şi cere dreptatea lor... Asta o spunea acel om şi adivarate s-or dovedit ele a fi... Mai pui la îndoială, conaşu Andrian?

— Unde vezi asta, moş Toadere? Nu le-am auzit eu nurnai de la dumneata, atunci. Le-am mai auzit mai pe urmă, astă-iarnă... De două ori, în două case, din două sate... O dată de la un ţăran din Stănişoara, cînd ne-am întroienit în drum spre Căliman... Şi în aceeaşi noapte, de

la altul, într-o casă care n-am s-o uit niciodată...

Amintirile, amîndouă, l-au străbătut pe Adrian cu un fior, din noaptea cu vifore a iernii trecute. Căci erau încă vii. Şi nu erau dintr-acele care să se şteargă din cuget. Casa lui Alecu Faraon, cel cu mîinile mîncate de pecingini, cu arătările lui din vis, cînd se zvîrcolea să mîntuie cu catastifele Satanei... Ce se va

fi întîmpiat cu oamenii acelei case? Cu cele şapte fete năltuţe şi ruşinate de aiureala părintelui lor?... Mai apoi sălaşul iobagului de pe una din moşiile lui Jack Medoveanu; noaptea nesfîrşită cu viscolul urlînd în geamuri şi cu straniile făpturi în pielea de oaie întoarsă pe dos... Ce se va fi întîmpiat cu oamenii acelui sălaş?...

Toţi, din cufundarea lor în beznă, nădăjduiau atunci spre minunea vestită de morţii lor vechi, care cutreierau nopţile să-i cheme la ridicarea pentru a lor nouă dreptate. Ce s-a întîmplat cu dînşii, cu toţii, de pretutindeni?

Moşneagul Zapodiei alungă o gîză cu mîna şi vorbi, ca şi cum ar fi răspuns la întrebările sale, deşi nu le rostise:

— Adivărate au fost sămnele... Dară cu strîmbă- tate fosta să fie împlinirea lor! Cum s-or ridicat tăţi, aşa or căzut tăţi la pămînt. Încă mai la fund de cum erau...

„Să-i ierte Dumnezeu pentru cîtă muncă de robi au muncit, pentru ce trai de dobitoace nenorocite au dus, pentru cîtă înşelare au suferit...” — îşi aminti Adrian, prohodul scris în foaia de la începutul primăverii şi citit cu Ştefănucă Pandrea într-o chilioară de gazdă şcolărească. Un sughiţ de plîns i-a înecat suflarea, nu atît pentru acei ţărani, cît pentru tovarăşul şi prietenul hrăpit şi acela de moarte în nă- praznicul iureş din mart. Numai morţii îl împresurau; numai amintirea morţilor.

S-a uitat spre luciul iazului, ţinînd latul palmei straşină la sprîncene din partea soarelui, pentru ca unchiaşul să creadă

că-şi fereşte ochii de lumină, nu că-şi ascunde copilăreştile lacrimi.

Toader Gliga se uită şi dînsul spre iaz, unde cei doi cufundari se întorceau înotînd acuma agale, cu trena a două unghiuri tremurate de vălurele în urma lor.

A urmat a istorisi, tot cele ce-i stăteau pe sufletul tagmei sale:

— Numai cîte-am văzut noi, aicea, conaşu An- drian, de giur-împregiurul Zapodiei! Îl strînge conu Iordache pe Conu Damian, acasă, la adăpost şi la mîngîiere, după ce-o trecut buntu răscoalei la Dăr- măneşti... O strînge pe coana Elencu de la Vlădiţa, că intrase despletită pe poartă, călare, parcă scă- pase din mîna tatarilor... Care le-a fost grija cei dintîi, cînd s-or văzut scăpaţi de primejdie? Duşi au fost, mai-mai fără să zică mulţămesc şi vă las sănătoşi!... Duşi au fost, să s-ascundă de bunătatea de inimă a lui conu Iordache, ca s-ajungă mai răpegior la răzbunările lor, neşovăind a da porunci pentru a se ridica viaţă de om... Iaca la ce-i bună bunătatea unuia ca conu Iordache al nostru!... Se întoarce împotriva celor care o meritau, bunătatea. Mata le-ai ştiut acestea?

— Parte le-am ştiut... murmură Adrian. Parte acum le aflu.

— Ai să mai afli mata multe, conaşu Andrian... Unii au plătit cu viaţa, ca Ion care era fratele lui Simion Vatavu de la curte. Alţii au să intre la ocnă, ca un sarac cu duhul de Dănilă Cuţui din Dărmă- neşti, şi ca un sărman de Alecu Faraon din Stănişoara... Şi cîţi alţii, conaşu Andrian!... Vai de sufletul şi de

mama lor! Iară celor care n-au intrat în ocnă şi n-au plătit cu viaţa, ce le rămîne a face acuma?... S-aştepte iar sămnele pe care le-or apuca copchiii şi nepoţii lor, că aşa scrie se vede la cartea sămnelor. Cînd îi ajunge cuţitul la os pe cei care ţin ţara asta în spinarea lor, stă scris să se ridice şi poporîmea ogoarelor pentru dreptatea ei... Acuma se chiamă că au dat greş. S-o mîntuit! Dară morţii din acest an, peste altă scurgere de vreme, s-or ridica dînşii să cutreiere satele şi să le ridice iară, ca să mai încerce o dată cu mai mult noroc. Apoi, conaşu Andrian, ţi-oi face eu matale o socoteală! S-or tot aduna dînşii, aşa, morţi cu morţi, pînă ce-or mobe- leza dînşii o oaste mai mare ca aceea a viilor ş-atun- cea, fără de cît tot au să biruiască...

Ascultînd, Adrian se uita peste apă şi timp, lăsînd cuvintele unchiaşului să urzească ele acea părelnică imagine a morţilor care o dată şi o dată, vor alcătui o oaste mai tare decît cea a viilor, acum trimeasă la vatră. Toader Gliga i-a căutat în ochi.

L-a găsit prea neguros pentru vîrsta lui şi a zîm- bit cu mîhnire în barba-i colilie:

— Lasă, nu te mai întrista mata, conaşu Andrian! Că asta n-avem s-o mai vedem!... Adică eu n-am s-o mai văd, că atuncea oi fi demult oale şi ulcele. Iară mata, îi fi atuncea la bătrîneţele mele de-acuma şi poate-i mai fi şi ministru dintre cei mari şi tari. Că nu degeaba eşti firioru unui profesăr ca conu Dimitrie, Dumnezeu să-l ierte, că dînsu din tagma noastră era şi cu tagma noastră suferea... Numai c-aşa! Ca să dai atuncea ordine

de-acolo, de sus, pentru dreptatea tagmei noastre, fără să mai fie nevoie de răscoale şi de vărsare de sînge... Ai să-ţi aduci mata aminte de unu Toader Gliga, moşneagul de la Zapodia... Şi parcă te-aud eu de-acolo, din groapa me, zicînd: Ia să fac eu cum spunea acel Toader Gliga! Să faci o dreptate pentru tagma lor după legea inimei pe care o ai şi a avut-o părintele matale, nu după legea legilor de pe hîrtie, că aceea s-o arătat a fi numai o măsluire a dreptăţii celei drepte...

Toader Gliga s-a ridicat în picioare de pe ciotul de rădăcină, uitîndu-se spre moară, pe poteca unde anul trecut se apropia Dochiţa cu floarea de garofiţă roşie în păr:

— Iaca îmi vine şi nepoata de pripas, cu care m-a potcovit conu Iordache!... Te-oi lăsa în pace să mai rămîi mata singur-singurel aicea, conaşu Andrian, ca să-ţi mai aduci aminte cu jăle de lumea care-o fost anu trecut... Că acea lume, n-o văd eu a se mai întoarce!...

A schimbat îndată de grai, schimonosind hîtru vorba străinei de pripas, şi întrebînd-o:

— Ei, fuseşi? Spuseşi? Te-au încolţitără clinii?

Copila din celălalt capăt al ţării a clătinat numai din cap, da! da! fără glas, cu ochii în lacrimi, sim- ţindu-se cît de străină şi de duşmănită era ea în lumea de aici.

Moşneagul Zapodiei i-a pus palma bătătorită pe smocul urît de păr cu cordeluţă roşie, sucind-o cu faţa în sus spre el şi cercetînd-o în ochi, deodată îmblînzit şi deodată intrat în firea sa veche:

— Ian te uită, minunea minunilor!... Ştii să şi plîngi, bre Oano?... Asta-i ceva nou la o iuşcă şi criţă ca tine... Şterge-ţi lacrîmele şi hai! gînganie, cu moşu!... Hai, că om face pace pe drum!...

Epilog

1

În anul 1937, într-o dimineaţă de mai, tînărul deputat şi strălucitul lider al majorităţii, Costel Andrieşescu, s-a abătut pe la prietenul său Nicuşor Vîlcu, ministrul, ca să-i ceară un serviciu delicat şi confidenţial.

Nicuşor Vîlcu a suspendat audienţele.

A examinat dosarul şi a ascultat explicaţiile cu luare-aminte, fiindcă serviciul cu pricina era şi de ordin politic, nu numai personal. Se împlineau patru ani de guvernare. Se apropiau alegerile generale. Complicaţii destule la orizont.

Un timp a meditat mozolind nervos capătul ţigării şi scărpinîndu-se perplex după ureche cu coada stiloului, într-un tic pe care Costel Andrieşescu îl cunoştea prea bine.

În sfîrşit a spus:

— S-a făcut! Am omul tău...

Şi îndată a apăsat pe unul din nenumăratele butoane ale biroului. Cînd şeful de cabinet a intrat cu mutra aferată

şi mieroasă de nou Dinu Păturică al veacului, ministrul nici n-a ridicat ochii din dosar, mormăind cu ţigara în colţul gurii:

— Să se prezinte Petreanu de la Cadastru!

— Petreanu? De la Cadastru?

— Da! Adrian Petreanu de la Cadastru! Constat că-mi cunosc eu mai bine decît voi personalul ministerului. Hai! Hai, repede!...

Rămaşi din nou singuri, Costel Andrieşescu simţi de datoria sa să sublinieze încă o dată caracterul cu totul discret al anchetei de care avea el nevoie:

— Înţelegi, dragă Nicuşor? Date din surse oficiale, deci certe, fără caracter oficial. Şi mai ales fără să prindă nimeni de veste...

— Tocmai! Ţi-am spus că am găsit omul tău. Nu trimit un funcţionar superior, inspector etetera... Îi cunosc prea bine! Sînt acrit de dînşii. Mai ales acum. Trag pehlivanii cu ochiul şi la guvernul care-ar putea să vină... Trimite bădia un funcţionar oarecare, obscur, să zicem într-un concediu, să se plimbe cincisprezece zile...

— Om sigur?...

— Tot ce poate fi mai sigur. Idealul funcţionarului automatizat.

— Atunci un imbecil, care n-are să înţeleagă nimic şi are să piardă timpul.

Nicuşor Vîlcu se prăvălă pe spătarul fotoliului, privindu-şi prietenul ceva mai june, cu un început de scandalizare:

— Ce dumnezeu, Costel? Mă cunoşti de ieri, de- alaltăieri?... N-ai mai învăţat pînă acum că în materie de oameni am un fler care încă n-a dat greş?... Îţi imaginezi că am inventat un individ tras la sorţi din statele de serviciu ale ministerului?...

— Nu, dar...

— Fără nu, şi fără dar... Să-ti rezum, ca să te liniştesc... Am fost coleg de facultate cu acest Petreanu... June cu promisiuni ca atîţia alţii... Adunări studenţeşti, publicaţii studenţeşti... Scria, vorbea, se agita... Băiat cu viitor! Unul din sutele de băieţi cu viitor ai Rornîniei mici de ieri, despre care nu se mai pomeneşte nimic în Romînia mare de azi... Aşa era acest Petreanu pe-atunci. Nepot de mare proprietar şi

de senator de colegiul I, de pe undeva, de prin ţinutul Neamţului. Fiu de intelectual sută-n sută, orfanul unui profesoraş cu înalte studii în străinătate, dar care se înfundase prin nu ştiu ce văgăună de provincie, în loc să-şi facă şi el o carieră mai curăţică şi mai rentabilă: Universitate, Academie, politică eţetera... Romînie mică; orizonturi mici — ce vrei? Nu plăcinta noastră de Romînia mare de acum, din care ne veni rîndul să ne înfruptăm cu toţii: na şi ţie! na şi mie! să ne-ajungă tuturora!...

Nicuşor Vîlcu, ministrul, s-a oprit o clipă să necheze un hohot de rîs, fiindcă această apologie a Romîniei mari nu era lipsită de un anume tîlc şi fiindcă între patru ochi el adoptase metoda aluziilor cinice, cordiale, complice, fără perdea.

Amîndoi se înfruptaseră cu vîrf şi îndesat din plăcinta Romîniei mari, într-o afacere recentă în care-şi împărţiseră profitul pe din două: na şi ţie! na şi mie!... Aşa că vorbea în cea mai deplină cunoştinţă de cauză.

Celălalt, mai june, Costel Andrieşescu, liderul de viitor al majorităţii, privi într-o parte cu oarecare stînjenire. Şi formulă:

— Ei, ei, n-o fi fiind chiar aşa, Romînia noastră, dragă Nicuşor! Plăcintă... Plăcinta Romîniei mari! întrebuinţezi exact termenii vulgari ai opoziţiei, cînd ne ia la rost, de la tribuna Camerei!...

— Exact termenii vulgari pe care-i întrebuinţăm şi noi, şi eu, şi tu, cînd ne aflăm în opoziţie!... necheză un nou hohot de rîs ministrul, amuzat foarte de pudoarea feciorelnică a prietenului mai june. Ce să ne mai ascundem după

deget? Cum e Tanda, aşa şi Manda!... Ne facem trebuşoarele în pace şi onor bătîndu-ne cu pumnii în piept pentru Romînia noastră mare. Cum o făceau tot aşa şi predecesorii noştri, din Romînia lor mică!... Numai că erau mai puţini şi aparţineau unei singure categorii, moşieri, proprietari, instrumentele lor. Şi numai că aveau un orizont şi un cîmp de acţiune mai redus... Acum, noi
operăm pe cont mai mult sau mai puţin propriu, cu votul universal şi cu rezerva unor cazdravane la spate! Ce orizonturi largi! Ce cîmp vast de acţiune!

— Revină la subiect! îl îndemnă din ce în ce mai stingherit, Costel Andrieşescu. Ce boală ai tu să te ponegreşti singur!

— Ca s-o iau înaintea altora! Le iau piuitul!... explică ministrul, nechezînd al treilea hohot de rîs.

Apoi scuturîndu-şi scrumul ţigării, reluă firul:

— Bine, revin la subiect!... Deci, pe urmă, l-am pierdut din ochi pe acest Petreanu. Îl descopăr aici... Dintr-o simplă întîmplare, într-o zi, prezintat cu un dosar... Trebuie să recunosc că nu m-a plictisit niciodată să ceară ceva, n-a făcut uz de amiciţia din trecut, n-a trimis pe nimeni cu bileţele... O notă bună de discreţie, modestie... Într-o zi de toane generoase, m-am şi gîndit să-l împing mai sus. M-apucă şi pe mine sentimentalismul din cînd în cînd!... Am cerut cazierul. Nimic de făcut!... Funcţionar exemplar... Studii neterminate!... Rămas la anul trei, în ajunul licenţei. Deci condamnat la modestie şi la discreţie pentru eternitate... M-am oprit la el în cazul de faţă,

fiindcă nu e un imbecil şi fiindcă după cîte îmi amintesc e tocmai de origină din regiunea care te interesează... Cunoaşte locurile, poate şi oamenii. Va fi fericit să se plimbe două săptămîni pe socoteala ministerului... Cu leafa pe care o are, nu cred că i se întîmplă prea des, să treacă de Chitila.

Ministrul s-a ridicat în capul oaselor pe speteaza fotoliului şi a luat înfăţişarea lui îndeobşte severă şi autoritară cînd au sunat bătăile în uşă.

— Intră!...

Iarăşi n-a ridicat ochii din foile dosarului.

— Să trăiţi, domnule ministru! rosti respectuos Adrian Petreanu de la Cadastru, oprindu-se la un pas de prag.

— Bună ziua, Petreanule. Apropie-te!...

Nicuşor Vîlcu i-a oferit mîna.

Pentru Adrian Petreanu de la Cadastru, o onoare la care nu se aştepta. Înainte de a o întinde deci pe a sa, a tras repede cu palma pe pulpana hainei s-o şteargă de sudoare. Pe urmă a aşteptat, cu călcîile lipite, în faţa biroului.

Din fotoliul lateral unde stătea răsturnat picior peste picior, Costel Andrieşescu l-a examinat rapid din tălpi pînă-n creştet, prin plasa fumului de ţigară. Impresie aşa şi aşa!... Chelie, faţă stocită de expresie, un început de burtă pe care ar numi-o „burtă de om sărac”, fiindcă e mai mult o balonare a abdomenului, pe picioare subţiri, sub piept costeliv. Haine lălîi, fără o culoare definitivă, dar îngrijit periate. Cămaşă cu gulerul curat, dar cu piepţii ţîrîiţi, cravata destrămată. Şi atitudinea aceasta

atonă, amorfă, de inferior în faţa superiorului suprem, cu gîtul lungit şi cu palmele la cusătura pantalonilor! În fine! Vîlcu nu se înşelase niciodată asupra oamenilor; trebuia să i-o recunoască.

— Cum merge serviciul la Cadastrul vostru? interogă ministrul.

— De, domnule ministru!... Relativ bine...

Domnul ministru a zîmbit ironic:

— Relativ?... Aplicaţi cadastrului teoria lui Einstein?

Adrian Petreanu de la Cadastru, a zîmbit şi ei, dar absolut fără nici o convingere şi fără nici o nuanţă, nici ironic, nici neironic, nedumerit unde voia să ajungă ministrul.

— Ce-ai spune să te trimit la o plimbare, Petrea- nule?...

— Dar, domnule ministru, nu înţeleg?... Vă rog să...

Nicuşor Vîlcu a izbucnit de astă dată în rîs franş, scuturînd a doua ţigară pe capacul port-ţigaretului şi aprinzînd-o de la cealaltă:

— Nu mă ruga nimic! Ce făcuşi mutra aceasta tîmpit speriată?... Vreau să te trimit la o plimbare, nu la plimbare...

Lui Adrian Petreanu de la Cadastru i-a venit inima la loc.

A spus cu precipitată recunoştinţă:

— Sînt la ordinele dumneavoastră, domnule ministru.

— Te cred!... Că de asta eşti unde eşti şi eu sînt unde sînt!... Aud?

— N-am spus nimic, domnule ministru.

— Ascultă, Petreanule! făcu brusc familiar ministrul, pe un ton care ştergea distanţele, după tactica sa de a alterna

duşuri calde şi reci, pînă ce făcea din om un mototol. Ascultă!... Te-am chemat ca ministru, din locul de unde sînt, dar te-am chemat şi ca altceva... Ca fost coleg. Mă, eu nu le uit toate!... Şi ca un fost coleg, cu încrederea pe care o acord fostului meu coleg Adrian Petreanu de atunci, subliniez, de atunci, vreau să-ţi dau o misiune cu totul confidenţială. Înţelegi? De încredere absolută! Şi de discreţie absolută! Înţelegi?

— Înţeleg perfect, domnule ministru.

— O misiune, pe care n-o dau nimănui altuia din minister, fiindcă pe nimeni altul nu-l găsesc la înălţime... Numai pe tine te consider capabil să corespunzi la această încredere!... Dacă mai ţiu bine minte, erai de origină din Neamţ, Căliman, Iaşi, aşa ceva...

— Aş putea spune din tustrele ţinuturile, domnule ministru!... vorbi Adrian Petreanu cu o însufleţire şi cu o scurtă luminare de ochi, pe care nu i-a observat-o nici ministrul, nici deputatul tolănit picior peste picior. Copilăria, adolescenţa, întîia tinereţe, acolo le-am trăit domnule ministru. Familia mea era foarte numeroasă, încît eram legat de tustrele judeţele.

— Perfect! Şi de cînd n-ai mai călcat în această regiune?

— De multă vreme, domnule ministru. Opt, nouă ani...

— Mai puţin perfect! Cînd eram student, după cum te-am cunoscut, păreai mai puţin sedentar... Sufereai chiar de o frenezie ambulatorie...

— Viaţa, domnule ministru. Greutăţi. Soţie, copii...

— Să lăsăm acestea! le îndepărtă ministrul, fiindcă nu-l interesau. Uite despre ce e vorba! Te ştiam că erai băiat deştept. Sper că ai rămas şi, ca atare, sper că înţelegi repede. Mai întîi să te prezint prietenului meu, domnul deputat Andrieşescu...

Adrian Petreanu s-a înclinat de mijloc:

— Vă cunosc după nume, domnule deputat. După discursuri... Foarte onorat...

— Toate încep cu onoratul şi sfîrşesc cu onorariile!... filozofă cu o sceptică experienţă ministrul, ridicîndu-se de pe scaunul său şi înconjurînd biroul, ca să-l bată pe umăr cordial. Hai! Hai... Treceţi în celălalt cabinet şi discutaţi în fond chestia. Iată dosarul!... Cînd terminaţi, treci pe la mine, Petrea- nule, să recapitulăm şi să-ţi dau cîteva indicaţii. Pregăteşti o cerere de concediu... Dacă ieşi bine cu toată chestia, te-ai învîrtit şi de un concediu, ca primă... Cheltuielile le primeşti direct de la mine. Te asigur că n-o să ai a te plînge... Hai! Hai!...

— Am onoare să vă salut, domnule ministru.

2

Toată noaptea, în tren, Adrian Petreanu s-a zbuciumat în somn întrerupt, torturat de unul şi acelaşi vis lugubru.

Cît timp îşi făcuse pregătirile de plecare, l-a agitat numai un amestec de nerăbdare cu totul nepotrivită vîrstei, în care surveneau mereu, o sumedenie de meschine socoteli... Îl încînta să revadă locurile pe unde nu s-a mai întors de zece ani — acum calculase exact — nu era de dispreţuit însă nici generozitatea

ministrului, care i-a evaluat la triplu cheltuielile de drum. Misiunea lui confidenţială are să se soldeze cu o sumă bunişoară: o arvună la croitor pentru un costum de vară, o rezervă neprevăzută şi providenţială pentru viligiatura soţiei şi a copiilor, la Pucioasa.

Îşi ticluise de zor bagajele în geamandanul de fibră care imita cu aproximaţie pielea, de altfel pielea unui animal de orice clasificaţie zoologică, constată el cu un vag zîmbet, în amintirea vagă a aspiraţiilor sale de altădată, de a se pregăti pentru o carieră de mare biolog. Iar în răstimpul acestor precipitate pregătiri, răspundea mereu agasat şi monosilabic la întrebările Amaliei, intrigată de asemenea precipitat voiaj, căci pentru întîia oară, după ani şi ani, mai constata şi ce distanţă enormă se află între dînşii, ce prăpastie fără fund. Niciodată nu-i mărturisise ceva din aspiraţiile lui de odinioară, pentru tot-deauna moarte şi îngropate.

Pe urmă, cînd se bărbierea, căci numai atunci îşi mai privea el faţa în oglindă, ca dintr-o ceaţă foarte îndepărtată, sub chipul lui de astăzi, suprapus, i-a tremurat o clipă celălalt chip, pentru totdeauna dispărut, al copilului şi adolescentului de la Zapodia.

A rămas cu maşina de ras suspendată în mînă, ca la apariţia unui spectru. A suflat pe oglinda aburită, a şters-o cu dosul palmei şi a continuat. N-ar putea spune: calm — căci a izbutit să-şi sîngereze de două ori obrazul, ceea ce cu un aparat de ras garantat pe care-l foloseşte de şapte ani, înseamnă oricum

un record. Mai tîrziu, şi-a dat seamă că era mai degrabă un simptom. Fiindcă tot ce l-a asaltat cu nebuloase amintiri, cu vălmăşag de tristeţi, de nostalgii şi de gînduri în faţa oglinzii, s-a prelucrat peste noapte în visurile torturătoare din tren. Poate şi pentru că a mîncat pe fugă, înfulicînd cu ochii la ceas, înainte de plecare, mîncările chiloase pe care le prepară totdeauna Amalia; încă un etern subiect de dispute conjugale.

Pînă ce-a adormit, a simţit sosul rînced pe gît. L-a încercat şi ficatul. L-a muncit şi setea.

Dacă nu se zgîrcea şi dacă reţinea un pat la vagonul de dormit, cel puţin îşi petrecea noaptea orizontal, cel puţin încerca să citească, cel puţin putea comanda o butelie de apă minerală de la gheaţă. Dar şi-a pus în gînd să facă economii meschine, ca toată viaţa lui de-acum; iar aceste economii meschine se răzbunau. Era dreptul lor. De cînd n-a mai voiajat el cu vagonul de dormit?... Opt ani, nouă... De cînd s-au născut Emanoil şi Smărdiţa...

Acum, în memoria Zapodiei, măcar copiii şi-i boteza cu nume de acolo. Dar şi Manole al său şi Smărdiţa lui, ca şi ceilalţi copii mai mari, Ghi şi Mariana, semănau cu Amalia. Anemici, fără culoare, cu gîturî de struţ şi urechi dezbîrnate... Din faşă, clienţi predestinaţi băilor Pucioasa. Ar fi, după cum pretinde medicul, mai potrivit să-i ducă la mare. Ce preţuri de speculă, însă, la mare! O lună la mare pentru o familie ca a lui, echivalează cu o aventură bugetară. Cu o catastrofă bugetară!...

Intorcîndu-se pe celălalt cot, cu ochii acoperiţi de poalele pardesiului atîrnat în cui, Adrian Petreanu de la Cadastru a aţipit iarăşi în icnelile vagonului, evadînd din lumea mizerabilelor sale griji de toată ziua şi îndată intrînd într-o lume încă mai sinistră, a visului care se repetă de cînd a plecat din Gara de Nord.

Acelaşi vis, într-acelaşi chip început şi sfîrşit. Se făcea la toboganul Expoziţiei Jubiliare din anul 1906. În uniformă şi cu şapca de licean pe-o sprînceană, stătea jos, pe-o bancă; alături moş Toader Gliga de la Zapodia. Stăteau şi se veseleau de zvîrcolirile mucaliţilor care lunecau pe săniuşul de lemn, săltau berbeceşte la fiecare nod şi clempăneau comic din cap la hopuri.

Toader Gliga rîdea, împingîndu-şi ceaunaşul pălăriei de pîslă pe ceafă:

— Avan mai vin boierii la vale, conaşu An-
drian!... Unul după altul... La rînd, ca la moară, măi tată, măi!...

Iar cînd el se întorcea să-i spună că nu-s boieri, ci numai nişte mahalagii de soi prost din clientela de vulgare desfătări pentru gloată a Expoziţiei Jubiliare, deodată observa că într-adevăr, veneau la vale clempănind din cap berbeceşte, toate rubedeniile din neamul Cumpătă şi toţi oamenii vremii de-atunci. Toţi! Iordache Cumpătă şi Smaranda Cumpătă, Iancu Stamate, Neculai Popazu, părintele său Dimitrie Petreanu, Elena Casimir, Petruş, Octav Udrea, Tăut, toţi se prăvăleau în amestec de vîrstă şi de rosturile în care-au trăit, săltau, se ciocneau, săreau zvîrliţi la

nodurile săniuşului de lemn — şi toţi aveau cranii de morţi, găvane negre în ţestele albe de os, dinţi clănţănind în rîs, şiraguri de schelete îmbrîncindu-se în iureş la vale.

Adrian Petreanu de la Cadastru, s-a trezit (a cîtea oară?) din chinuitul somn şi vis.

A dat la o parte cortina pardesiului şi a rămas în lumina albăstrie a becului, cu palmele pe genunchi, gîndind în vis, la vremurile acelui vis, la el.

Ceilalţi tovarăşi de compartiment dormeau cu sforăituri patetice, horcăind, în poziţii de asasinaţi. Dormeau zgomotos, dar cel puţin îl lăsau singur cu ale sale gînduri şi amintiri. Visul acela îl mai torturase odată cînd era copilandru. Vis aproape identic. Ce bine, ce clar îşi aminteşte acum! Era în prima săptămînă după ce s-a întors el la Căliman, de la Expoziţia Jubiliară, şcolar provincial uluit de splendoarea capitalei, de-atunci, a tramvaielor cu cai, a echi- pagiilor şi a junilor cuceritori ca Toto Sarandà cu mustaţa în sfîrc, panama cu boruri răsucite pe-o coastă, monoclu în şnur. Extraordinar ce aidoma se poate repeta un vis după treizeci şi unu de ani! Numai că atunci n-avea nici un sens, în afară poate de al presimţirilor.

Pe cînd acum, toţi cei de-acolo, din iureşul sinistru şi grotesc al toboganului, sînt într-adevăr numai

cranii şi schelete, morţi risipiţi pretutindeni de-a lungul şi de-a latul ţării, în cine ştie ce morminte!... Sfîrşită era acea lume. Sfîrşită şi Zapodia. Sfîrşiţi toţi. Şi neamul stăpînitorilor de mari latifundii era sfîrşit şi preschimbat într-o altă plămadă, cu petrolişti, cu industriaşi şi proprietari de mine, de întreprinderi forestiere, de întreprinderi bancare. Din cei de-atunci, au mai rămas doar cîţiva supravieţuitori, ca exemplare ultime din speciile pe cale de stingere, păstrate în rezervele parcurilor naţionale. Numai pe Jack Medoveanu îl mai zăreşte cîteodată cînd se întoarce de la minister, trecînd pe Calea Victoriei spre Şosea, în plimbare igienică de aproape octogenar, păşind ţeapăn, în jacheta demodată, cu vesta de pichet, cu ghetre albe şi cu monoclul atîrnat în panglică lată.

Trecătorii întorc capul zîmbind după dînsul, dactilografele şuie îi pufnesc de rîs în nas. El se depărtează fantomal, străin de lumea din juru-i, mai singur în Bucureştii anului 1937, decît un om descins din altă planetă... E aproape stins neamul marilor stă- pînitori de pămînturi de-atunci, care trăiau numai din veniturile moşiilor şi îşi evaluau drepturile la cîrma ţării după întinderile lor de pămînt. Dar s-au ivit alţii, de-o mai recentă provenienţă, cu toate expro- prierile şi legile. Nu mai stăpînesc întinderi atît de vaste. Dar tot stăpînesc. Nu mai exploatează exclusiv braţele pălmaşilor. Exploatează braţele muncito- rilor din fabrici şi mine, exploatează voturi. Pălmaşii răsculaţi ai anului 1907, au porţiuni din pămînturile cele mai

sterpe şi mai netrebnice, fără nevoia unei alte răzvrătiri, numai din calculul dibăcelilor politice de după războiul din anii 1916—1918, înainte de a se împlini jumătatea de veac a legendei, cînd se scoală morţii lor să cutreiere satele şi să-i ridice pe cei vii pentru a-şi cere dreptatea lor. N-a mai fost nevoie. După războiul cel mare de-atunci, în Romînia cea mare a domnului ministru Nicuşor Vîlcu şi a soţilor săi, a plouat cu legi pentru conversiuni, cîte şi cîte!

Numai că legile şi măsurătorile au fost într-asemenea chip meşteşugite, încît dreptatea şi fericirea lucrătorilor de ogoare fiinţează mai mult pe hîrtie. Aceasta o cunoaşte prea bine un slujbaş de la Cadastru, ca Adrian Petreanu.

A ieşit pe culoar şi a aprins o ţigară.

Se lumina de ziuă. A aşteptat să se deschidă vagonul restaurant, într-o fericire strict, animală, să-şi încălzească stomahul coclit cu un ceai fierbinte, fiindcă din nou îl încerca ficatul.

Dintr-o staţie de cîmp, cu un ceas înainte de Călimanu, s-au urcat doi pasageri sosiţi la gară cu un automobil imens, sclipitor, în soarele dimineţii. Doi moşieri, mai degrabă doi petrolişti, căci acum ţinuturile din preajma Călimanului erau sfredelite de sonde.

Cînd s-au instalat însă la masa de-alături, zvîrlind neglijent în plasă trusele mici de marochin şi scoţîn- du-şi mănuşile, Adrian Petreanu a recunoscut pe unul dintre dînşii.

După fotografiile din ziare, Ion Daniel Cuţundra, faimos debater parlamentar,

publicist strălucit şi activ om de afaceri, director al ziarului oficios pe care-l tipărea partidul cel nou, de-o violentă opoziţie, rupt din grupul partidului aflat la putere. Era duşman de moarte cu ministrul Nicuşor Vîlcu şi cu Costel Andrieşescu liderul majorităţii, cum prea ades se întîmplă între mai toţi foştii prieteni şi foştii tovarăşi de luptă.

Iar în ancheta minuţioasă şi confidenţială cu care se afla încredinţat Adrian Petreanu de la Cadastru, exista şi un capitol rezervat atît întreprinderilor sale din această, regiune, cît şi manoperilor sale politice, fiindcă se bucura de o popularitate crescîndă şi se dovedise pentru guvern un adversar extrem de primejdios.

Aceasta nu l-a împiedicat însă pe Adrian Petreanu să admire dezinvoltura din gesturi şi vorba lui Ion Daniel Cuţundra, figura simpatică şi energică, tînără,
costumul distins de voiaj, autoritatea cu care comanda chelnerilor, trimiţîndu-i cu ceaiul călduţ şi tulbure îndărăt, cerînd să-i prepare altul, special.

— Sînteţi o cîrciumă pe roate! a rostit cu o schimă scîrbită a buzei de jos. Cîrciumă, ceainărie, ospătărie, nu restaurant...

Apoi a revenit la discuţie cu tovarăşul de călătorie:

— Dragul meu, chestia ţărănească pentru moment trebuie s-o evităm, fiindcă e irezolvabilă... Putem s-o speculăm electoraliceşte la alegerile generale care se apropie. Să ne angajăm

în ea? Inutil şi riscant!... Lasă-i pe ţărani, că au să se descurce singuri...

— Nu prea sînt de acord, Jean Daniel! se împotrivi interlocutorul. Ţăranii sînt o forţă electorală pe care o scăpăm din mînă noi, cum au scăpat-o şi idioţii de la guvern... Gravitează spre partidele extremiste.

— Graviteze sănătoşi! înţelege că nu ne putem angaja într-o problemă fără soluţie. Sîntem ţara cu cea mai mare densitate de populaţie agricolă din Europa...

— *Sans blague!...* a zîmbit neîncrezător tovarăşul lui Ion Daniel Cuţundra, picurîndu-şi rom în ceai. Uită-te pe fereastră, la cîmpurile în pîrloagă!... E loc pentru de două ori populaţia de agricultori a ţării.

— Eterna eroare, dragul meu! Folosiţi datele statistice, fără să citiţi în ele. Nu procentul importă, ci repartiţia populaţiei pe categoria urbani şi rurali!... Noi avem peste optzeci de locuitori pe kilometrul pătrat de pămînt cultivabil. Germania n-are nici cincizeci. Danemarca, ţară mereu invocată ca exemplu de agricultură model, nici treizeci şi cinci de lucrători de pămînt pe kilometrul pătrat... Sîntem ţară de rurali cu populaţia înrădăcinată stupid la aşa zisa „glie ţărănească", iar pămîntul nu este de gumă. Cei care se încăpătînează a rămîne la plug, suporte sănătoşi consecinţele unei fatalităţi... Cu asemenea densitate agricolă, nici o minune nu poate rezolva
chestia ţărănească. Noroc că presiunea demografică de la sate, se temperează

automat prin procentul de mortalitate infantilă. Natura e mai deşteaptă ca noi! Poartă ea grijă să menţină un echilibrul...

— Concluzia?

— Concluzia să-i lăsăm pînă ce nevoia îi va sili pe ceilalţi, proaspetele contingente, să migreze la oraşe, ca să devină lucrători de uzină, mici meseriaşi, mai ştiu eu ce...

— Adică o proletarizare?

— Faci literatură, dragul meu! Aceasta s-o rezervăm pentru manifestele electorale. Acolo e altceva!... Îi tragem cu „Noi vrem pămînt!” ca pe vremea lui Coşbuc.

Ion Daniel Cuţundra a zîmbit şi a început a despături vraful ziarelor de dimineaţă, cumpărate de chelner dintr-o gară. Adrian Petreanu de la Cadastru a rămas în ungherul său, privind pe geam cu emoţie la apropierea locurilor din preajma Călimanului, atît de cunoscute şi atît de schimbate.

3

— Adrian!

— Manole!

Unchiul şi nepotul s-au îmbrăţişat în stradă şi s-au depărtat un pas unul de altul să se examineze.

Rezultatul nu era prea reconfortant. Manole Cumpătă căpătase şi el „burtă de om sărac”, avea trăsăturile păstoase, mari, devastate, ca un actor naufragiat în turnee provinciale. Reverurile hainei cafenii decorate cu pete de diferite

dimensiuni şi forme. O pălărie de pai, pretimpurie pentru sezon, dar de anul trecut: de-un galben de stuf şi cu panglica întoarsă pe dos.

— Ce vînt pe-aici? întrebă, după ce-şi cîntărise şi el nepotul dintr-o ochire.

Adrian a răspuns cu prudentă:

— Chestii fără importantă... Aşa, mai mult în trecere...

— Cu ocazia trecerii prin acest oraş, cum s-ar spune! zîmbi dezvelindu-şi dinţii cariaţi şi doi lipsă. Măi Adriene, de cînd nu te-am mai văzut eu pe tine?... Opt ani, nouă?...

Adrian Petreanu nu putea face o socoteală. Era de mult înstrăinat de familia risipită în diferite unghere ale ţării şi în obscure îndeletniciri. Chiar şi cu fraţii şi surorile se vedea arar. În slujbe fără viitor, împotmoliri în cariere didactice, prin Ardeal, Bucovina, oriunde în afară de matca Zapodiei intrată pe mîini străine. Smăndiţa, în loc de-a pribegi spre Ceylan, să caute arborele prinţesei Sanghamitta, dăscălea pe undeva, într-un tîrg glodos din Romînia Mare, care parcă de-aceasta se mărise, ca să-i încapă pe toţi în nimicitoarea lor risipire.

— La otel ai tras?...

— La.

— Te-aş fi invitat la mine... Dar ştii şi tu că nu locuiesc într-un palat prea vast. Tragere de coadă de mîţă, Adriene! Pot să-ţi spun că am două mîţe grozave, cu coada cît măturoiul, aşa că este din ce trage!

Încercările de glumire erau greoaie şi fără succes. Verva lui Manole se sleise.

Chiar cînd a vrut să-i ofere o ţigară, nu şi-a mai amintit vechiul repertoriu.

— Nu fumezi, Adriene? îl întrebase întinzînd tabacherea de metal alb. Plugar!... Singurul blazon al unei dinastii de foşti agricultori... He-hei, unde mai

este bectemisul de pe vremuri, cu foiţă Job: *„Tout cahier de Papier de cigarettes ne portant pas... ne portant pas...”* Cum îi spune mai departe, Adriene-?

— *Le mot Job est une signature ainsi faite...* completă cu melancolic surîs, Adrian Petreanu.

— Da, da! Asta-i... *Afin d’éviter toute méprise,* spune-mi cît stai?

— O zi, două...

Manole Cumpătă n-a mai fost însă atent la răspuns.

Se ferise în lături să facă loc pe trotuar şi să salute cu adînc respect pe Ion Daniel Cuţundra, care cobora dintr-un automobil însoţit de prietenul din tren şi intra grăbit la birourile societăţii cu placa de marmură neagră şi inscripţia aurită: *„Voevoda, Rouma- nian Company for the development of the Mining Industry, Limited”.* Cuţundra a răspuns vag, cu degetul dus la borul pălăriei de fetru cenuşiu.

— Ştii cine e şeful?... întrebă Manole, după ce „şeful” a intrat.

— Ştiu... Adică îl cunosc din vedere. Am venit în tren cu dînsul. Ion Daniel Cuţundra...

— Şi aceasta nu-ţi spune nimic?

— Nimic, în afară de cele ce cunoaşte toată lumea: discursuri, din cînd în cînd muşcătoare articole de ziar, se pare afaceri destul de prospere...

Manole Cumpătă fluieră, plesnindu-şi cu latul palmei fruntea pe care o avea şi el pleaşă, ca şi Adrian:

— Dar eşti de-o ignoranţă care nu se mai află, Adriene, nepoate!... Păcat de Bucureştitil în care trăieşti... Ion Daniel

Cuţundra?... *Afin d'éviter toute méprise,* să-ţi complectez eu informaţiile. Ion Daniel Cuţundra, adică Ioniţă Dănilă feciorul lui Dănilă Cuţui din Dărmăneşti, matahala cea latră în spate, pe care-l tocmea tata de milă la secere... Aşa e că fluieri şi tu?... Asta-i roata lumii, măi nepoate. El călare, eu pe jos!... Călare pe patruzeci de cai putere. Şi eu pe jos cu pingele de 444 lei perechea... Se aude că intră în combinaţie cu Iordan Hagi Iordan şi cu Societatea... Apoi, cum să nu între? ca să întreb şi eu ca tată-su, Dănilă!... Cum să nu intre? *„Noi vrem pămînt!"* a recitat el la serbarea şcolară din Dărmăneşti, înainte de răscoalele ţărăneşti din 1907, de i-a sărit muştarul prea uscatului nostru unchi Dămian Cumpătă şi a băgat tot satul la ananghie şi la post negru. *„Noi vrem pămînt!"* — era strigătul pe-atunci. Acum, crescînd el feciorul lui Dănilă Cuţui, învăţînd carte, transformîndu-se în Ion Daniel Cuţundra, prin- ztnd minte, dîndu-se pe brazda vremilor şi adulme- cînd încotro bate vîntul, a schimbat şi el cîntecul: *„Noi vrem petrol".* Vrea petrol şi ştie să capete ce vrea: acţiuni petrolifere, măi nepoate! Tu ai?...

— Ce să am?

— Acţiuni petrolifere, Adriene!

— Dar tu ai?

— Ce să am?

— Acţiuni petrolifere, Manole!

— Pesemne că eşti nebun, măi nepoate. Nu ţi-am spus că trag mîţa de coadă?

— Eu n-am nici mîţă să trag de coadă. Am copii şi nevastă...

— Trage nevasta de coadă, dacă are coadă!... îl povăţui Manole Cumpătă, cu o drojdie a hîtrelor glumiri de odinioară.

Adrian Petreanu făcu un semn de lehamite cu mîna, amintindu-şi mutra veşnic înăcrită şi bănuiel- nică a Amaliei sale:

— N-are nici coadă măcar! Poartă părul tuns...

— În acest caz să-ţi ofer un pui de mîţă! propuse Manole Cumpătă. Că acţiuni petrolifere n-am. Singura avere mobilă şi imobilă, două perechi de pantaloni. Ipotecate... Ipotecate la croitor, fiindcă se rup, fire-ar ai dracului, înainte de a isprăvi de plătit ratele.

N-au rîs nici unul, nici altul.

Au mai mers un timp. Manole Cumpătă îşi povesti păsurile.

După numeroase avatarii, căpătase un post de agent auxiliar la fisc, atît cît îi îngăduiau studiile neisprăvite. Controla o moară şi o fabrică de ulei a fraţilor Bubi şi Abeles Leibovici, feciorii lui Sidor Leibovici şi nepoţii lui Hună sin Leiba din Prigoreni.

— Am mare noroc. Se poartă drăguţ cu mine. Mai pică de ici, de colo! Sidor a îmbătrînit, s-a scos singur la pensie, nu se mai ocupă de afaceri. Mă uit în jurul meu şi înghit în sec. Toţi învîrt zeci şi zeci
de milioane. Sute!... Nu ştiu cum dracu se face, dar toţi au căzut tot pe picioare!... Cînd s-a isprăvit cu moşiile şi cu *domnul Trust,* s-au apucat de altele încă mai rentabile: *Trust Oil!* Feciorii lui Nolică Gaşpar au fabrică de postav la Bacău şi distilerie la Roman. Pînă şi

băietul vechilului de la Vlădiţa, cherestea şi fabrică de mobile la Piatra. Numai noi exploatăm patenta tragerii de coadă de mîţă, cu firma la *Mîţa lui Decebal!...* Cîteodată mă invită unii şi alţii la masă, ca să vorbească despre tata şi mama... Ce argintărie, ce servici, ce bucătari şi ce pivniţe! Dar îmi stă mîncarea în gît... Aşa am ajuns, măi Adriene! Să mai vorbesc despre mama şi tata, doar cu feciorii şi nepoţii celor care i-au cunoscut! Nolică Gaşpar ş-acuma, cît e de bătrîn, tot parcă-l trece frica cînd îşi aminteşte de toiagul mamei: Scurt!... Mai bine-l punea în funcţie şi pe spinarea noastră, că făceam mai multă brînză!...

Dar îndată, a trecut la alte noutăţi:

— Ai auzit că unul din băieţii lui Nolică Gaşpar a luat pe fata lui Mitran Iliescu zis Bucluc? Bucluc, cel care-a fost prefect aici, în Căliman, în 1907, după Sandu Negoianu şi înainte de Emil Sava... Faimosul Bucluc, care se deochiase atunci cu represiunile... Şi ea, faimoasa Mimişor Bucluc căreia îi făceam eu curte şi tu-mi confecţionai scrisorile de amor... O cred! Automobil, casă, vie, apartament la Bucureşti, voiajuri în străinătate... Se ţine bine şi-acuma, doamna Mimişor Gaşpar, nora Zînicăi Gaşpar, zisă Gaşperiţa! Ţi-aduci aminte de ea?

Adrian Petreanu nu-şi amintea cum arătase vreodată acea Mimişor Iliescu, zisă Bucluc şi devenită doamna Mimişor Gaşpar. Nu mai ţinea de mult asemenea evidenţă a lumii legată în vreun fel ori altul de universul copilăriei, Şi-a amintit însă dintr-o negură, mustrările şi profeţiile părintelui său, cînd voia să-l

apere de-o lume asupra căreia apăsa o osîndă, ca un blestem.

Blestemul şi osînda pieirilor se împlinise întocmai.

Dar de ce, fără a lovi în urmaşii unor oameni ea acel Mitran Iliescu zis Bucluc, care s-a grăbit atunci la crunte măceluri? De ce lovind cu deosebire tocmai pe urmaşii celor care au fost mai îngăduitori şi mai omenoşi? De ce s-au înverşunat osîndele pieirii, tocmai pe urmaşi ca acest Manole de alături? Ca el?... Poate fiindcă în el, la sîngele lui Dimitrie Petreanu, sîngele neamului Cumpătă a precumpănit; de aceea poate a urmat soarta tuturor, şovăelnică, neisprăvită, nevertebrată, blestem şi osîndă de scufundare.

Manole Cumpătă a făcut emfatic spre o altă firmă, de la o altă clădire nouă şi monumentală cum se vedeau atîtea în Căliman:

— *Trust Oil!* Îţi mai aduci aminte de domnul Trust, despre care întreba un moşneag, cînd am plecat noi cu trenul de la Iaşi?... Atuncea era Trustul Fischer, acum *Trust Oil* şi aşa mai departe... Săracul Ştefănucă! Săracul Petruş!... Cum de s-a sinucis Petruş, măi omule?

— Ştiu eu?...

Şi Adrian Petreanu se înfioră de răceala cu care a răspuns întrebării. Prea puţină drojdie de viaţă vie mai exista în el, pentru a se mai preocupa şi de dramele altora!... Petruş isprăvise studiile cu diplome excepţionale, îşi inaugurase o carieră universitară — pe urmă un resort s-a rupt neaşteptat în el. Poate acelaşi, care la dînşii se tocise pe încetul.

— Diseară ce faci?... întrebă Manole, sucind un nasture care spînzura în aţă, rupîndu-l şi băgîndu-l în buzunar.

— Nimic precis... Mă închid la hotel şi citesc...

— Ba asta nu-i mai face-o! Te-i mai închide şi cu mine la Bercuş sau la „Mielul alb”... Am o societate de băieţi veseli, cu care mai uităm de cele necazuri... Tipi de la Administraţia financiară, de la prefectură... Ai să-l cunoşti acolo şi pe Ţîlică Tomaziu... Nu-ţi spune nimic, nici asta?...

— Ce poate să-mi spună?

— Tot sfînta ignoranţă, Adriene, nepoate!... Dar pe ce lume trăieşti?... Tot aşa ai rămas!... În nori... Ţîlică Tomaziu, controlorul, bărbatul lui Irinel Măgură după care ţi-ai ros tu pingelele cînd erai fantă de cupă!... N-o mai ţii minte?

Adrian tăcea cu buzele deodată chinuite de-o durere mai atroce ca toate crizele de ficat şi cu un mare gol deodată căscat în el.

Manole Cumpătă interpretă tăcerea în felul său;

— Aşadar ai uitat-o?... Să punem diseară lăutarii să-ţi cînte „După douăzeci de toamne”... Ce douăzeci? Treizeci... De altfel, te cred!... La Bucureşti, nu de Irinele vei fi ducînd tu lipsă!...

O spunea, dar nu credea, după ce-a tras încă o dată o ochire la aspectul lui Adrian de astăzi. Continuă:

—Biata Irinel a ta! N-a avut noroc cu tine. N-a avut noroc cu viaţa... N-a avut nici cu Tomaziu. Bun băiat la chef, Ţîlică! Acasă, ca soţ, pare-mi-se că se cam

schimbă chestia. Nici nu prea dă el de altfel pe-acasă... Are alta mai pimpantă şi mai puţin posacă, la mahala, cum scrie la cartea soţului exemplar, *afin d'éviter toute méprise!...*

Adrian a descleştat în sfîrşit buzele:

— Şi Irinel?... Ea... Ea tot acolo stă?...

— Tot. Casă de moştenire, seculară, preistorică, acoperită cu şindrilă şi proptită în ipoteci, cum o zugrăveşte cu tot hazul după nu ştiu al cîtesprezecelea pahar de vin, Ţîlică Berbantul! Aşa l-am poreclit noi: Ţîlică Berbantul!

Pe Adrian Petreanu nu-l mai răbda locul. Scuturat din lînceda lor întîlnire şi mînat de-o putere învăluitoare, dureroasă, arzătoare, şi-a luat ziua bună:

— Cu bine, Manole! Ne mai vedem...

— Ce te păli, bre Adriene? Unde pleci?

— .....

— Vii diseară? Te aşteptăm!... La Bercuş! Vină cu noutăţi şi cu trufandale de bancuri de la Bucureşti, că aici pisăm pe loc, tot vechiturile de pe cînd eram noi juni şi ferice! Băieţi de viitor...

4

Adrian a deschis încetişor portiţa casei pe care o ştia, dar unde nu intrase niciodată. Îi bătea inima, cum i-ar fi bătut atunci.

Mica grădină năpădită de buruiene. Cîţiva măcieşi în floare. O pisică tărcată, urîtă, cu coada subţire ca o sfoară, se prelingea pe marginea zăplazului, s-a oprit, l-a privit, şi-a continuat drumul cu indiferentă.

A apăsat butonul soneriei, apăsîndu-şi şi pieptul cu cealaltă mîna, din nou cu emoţia de atunci.

Nici un semn. A bătut cu degetul în uşă. Nici un răspuns.

Ba parcă da, un glas parcă dinlăuntru, de foarte departe.

A intrat în mica săliţă. A bătut în a doua uşă. Da. Glasul ei. Acelaşi, neschimbat, glasul ei,

A deschis şi s-a oprit în prag.

Într-un jîlt stătea cineva, o femeie în strai negru, privind spre uşă, spre el, nu cu ochii, cu o pereche de ochelari negri.

— Cine e? întrebă glasul muzical, dulce, al lui Irinel.

Adrian a răspuns într-o şoaptă:

— Eu, Irinel...

— Cine eu?

— Adrian...

— Adrian? Care Adrian?...

— Adrian Petreanu, Irinel...

— Ah!...

Umbra neagră, cu ochelari negri, a ridicat mîinile, dar nu s-a ridicat din fotoliu.

— Ah!... Dumneata eşti?... Tu, Adriene!... Vino, vino, te rog... Apropie-te.

Adrian s-a apropiat de femeia cu obrazul de humă, în straiul negru, care întindea braţele, dar nu se mişca. S-a apropiat, a cuprins o mînă şi a dus-o la buze. Mîna străinei cu ochelari negri.

— Adrian... Adrian... Tu eşti, Adriene? întreba femeia cu glasul lui Irinel, cu glasul de-atunci, ţinîn- du-i mîna într-o palmă şi netezind-o cu palma cealaltă. La orice m-aş fi gîndit, în afară de aceasta... Cum ţi-ai amintit de mine, Adriene?

— N-am uitat niciodată... minţi el.

— Este un scaun pe-aproape?... Trage te rog un scaun şi aşează-te lîngă mine, Adriene... Adrian... Cred că ştii? Ai aflat... Dacă n-ai aflat şi nu ştii, desigur că acum înţelegi...

Adrian i-a dus palma mică şi albă, la obrazul său veşted şi mort. Nu era nevoie de prea multă pătrundere ca să înţeleagă. Nemişcarea din jîlţ; paralizată ca şi mama ei. Ochelarii negri şi întrebările „este un scaun pe-aproape?” — spuneau şi acestea tot.

— Stai, Adriene, stai aci... Şi povesteşte-mi cum ţi-a dat în gînd să vii?... Ce gînd bun te-a adus?...

El a cugetat că nu s-ar putea numi bun gîndul care l-a adus. Un gînd care i-o omorîse pe cealaltă Irinel. Ultima lui lumină.

— Să scot ochelarii aceştia urîţi! a spus Irinel. Deşi cu dînşii sau fără dînşii, tot nu te pot vedea decît într-o ceaţă... Într-o ceaţă atît de deasă, Adrian! Parcă-i viaţa...

Adrian Petreanu de la Cadastru s-a bucurat măcar că în asemenea ceaţă, femeia din jîlţ, fosta Irinel, nu-l poate vedea aşa cum e el acum.

Irinel şi-a scos ochelarii negri şi ochii i-au apărut cum au fost întotdeauna, castanii cu fire de aur şi luminoşi ca ochii de panteră.

— Sînt aşa de urîtă! a spus ea, cu un sfîşietor rest de cochetărie, încercînd să-şi aşeze şuviţele de păr în jurul frunţii şi tîmplelor. M-ai surprins într-o zi proastă... De unde să-mi imaginez?... Dacă ştiam, mă pregăteam să mai găseşti ceva din Irinel a ta de-atunci... Ce-a mai rămas din Irinel a ta, de-atunci...

Privea spre el cu ochii aurii şi goi, de-o frumuseţe pe care nimic n-o alterase şi acum îi luminau obrazul

de humă — obrazul pe care s-au rostogolit boabe de lacrimi, cu toate că zîmbea de fericire.

— Lasă-mă să te pipăi... a murmurat ea. Aşa am să te simt mai bine... Acum sînt învăţată să văd cu vîrful degetelor...

El şi-a ferit fruntea pleşuvă, în gestul scuturat cu care altădată îşi ferea şuviţa de păr mereu rebelă de pe frunte.

— Da... Eşti tu, Adrian!... Tot aşa, Adrian!... a spus ea, măcar că nimic nu mai exista din acel Adrian. Acum stai cuminte lîngă mine, lasă-mi mîna în mîna mea şi povesteşte-mi... Ce faci? Scrii?... Pictezi?... Ai renunţat la proiectele cu biologia? Te-am urmărit, cînd erai student şi începeai să scrii. Spuneam: Adrian îşi ţine legămîntul nostru... Ştii tu?! ... Pe urmă, cine să-mi mai citească?... Am auzit vorbindu-se mult şi mult bine despre o carte semnată de Lucian Petreanu... De ce nu iscăleşti cu numele tău?... Îmi dai voie să pun ochelarii la loc?... M-ai văzut... Fără ochelari însă mă dor ochii de lumină şi s-ar crede că plîng... S-ar crede că plîng pentru toţi care n-au timp să-şi plîngă de dînşii. Dar spune ceva, Adriane! Altădată atîtea aveai de spus!... Atîtea...

5

După ce Adrian Petreanu de la Cadastru a adunat toate datele anchetei sale confidenţiale, s-a pomenit înainte-i cu mai multe zile libere decît îşi socotise.

Nimic nu-l îndemna să zorească întoarcerea la Bucureşti, unde ziua îl aşteptau orele de birou, aceleaşi de cincisprezece ani, seara, gălăgia copiilor şi strîmtoarea de acasă, cu duruitul tramvaiului pe sub geam pînă la unu din noapte. Era deplin mulţumit de chipul cum îşi îndeplinise misiunea. Încît, înainte de gratificaţia şi de concediul acordat din graţia ministrului, găsi că merită să-şi acorde singur o vacanţă de care n-a mai avut el parte din douăzeci şi şase, după ce a fost operat de hernie.

Lăsase înadins, pentru încheiere, drumul care să-l ducă şi prin Zapodia, către regiunea ultimilor verificări de informaţii, înainte de a pune concluzia raportului său. În piaţă, l-au asaltat diferiţi şoferi de taxiuri mai mult sau mai puţin aerodinamice.

El a tocmit un birjar cu droşcă bătrînească şi înceată, în amintirea călătoriilor de odinioară.

— Vă luaţi o manta de colb, coane! îl povătui birjarul. Că pentru ploaie avem poclitu încă zdravăn, să vă apere...

— Bine te-ai gîndit. Numai că manta de praf nu prea am...

— Nu face *nica.* Vă găsesc eu cu-mprumut. Plătiţi doar garanţîia... C-aşa-s oamenii din ziua de azi, coane! Nu mai crede unu-n altul, fără garantie la mînă.

Adrian Petreanu a plătit garanţia.

A îmbrăcat mantaua prea lungă şi prea largă, croită pentr-un gigant — şi a plecat pe drumul cunoscut, cu straiul de-mprumut.

Cînd s-a apropiat de Zapodia, s-a ridicat şi el ca Iordache Cumpătă în

picioare, cum îşi rezema el palma pe umărul vizitiului să strige:

— Unde-apuci, bre?... Hăisa!...

S-a ridicat să privească.

Părul cel mare, sălbatec, care se zărea primăvara înflorit ca un uriaş şi fantastic stîlp de zăpadă — lipsea. Lipsea monarhul Zapodiei, unde a îngropat el odată la rădăcină o mănuşă săracă şi neagră de şcolărită s-o încredinţeze pămîntului pe veşnicie.

Lipsea şi casa cea veche, scundă, cu cerdac şi pridvor, a bătrînilor. Dar n-a avut cui să pună întrebarea îndeobşte mîhnit mirată a lui Iordache Cumpătă:

— Cum, frate?... Cum se poate una ca asta?...

Mai fiinţa casa cea mare şi pe atunci nouă, care întotdeauna a fost străină jivalaniei. Era acum veche
şi nu mai părea atît de măreaţă. Un căsoi urît şi aproape tîrgovăţ, de mahala pretenţioasă. Poate din pricina acoperişului de tablă proaspătă, vineţie, de zinc, în locul olanelor roşii.

— Tragem înlăuntru? vru să afle birjarul.

— Nu. N-avem ce căuta... a răspuns îndoielnic drumeţul, deşi chemarea l-ar fi mînat să intre în paradisul jivalaniei de-atunci. Nu! Mergem mai departe...

— Atunci hodinim caii. Văd că este şi-o adăpătoare bună...

Adrian Petreanu a coborît să-şi dezmorţească picioarele, împiedicîndu-se în mantaua lungă şi prea largă.

La cişmeaua cu jgheab de piatră, ctitorită însetaţilor de la răscruce de ramuri, din creştineasca osîr- die a lui

Iordache Cumpătă, un băieţandru cu două vaci şi cu un viţel a făcut loc străinilor. S-a dat mai apoi pe lîngă trăsură şi pe lîngă necunoscut, iscodindu-l cu ochii vioi. L-a iscodit şi necunoscutul, el cu vorba — cu vorba acum stingheritǎ, convenţională, a tîrgoveţilor:

— Cum te chiamă, voinicule?

— Nică a Pîzlarului, mă chiamă.

— Nică a Pîzlarului... Băiatul lui Iacob Pîzlaru? îşi aminti dintr-o negură brusc desfăcută Adrian, numele unuia din argaţii Zapodiei, mare meşter în mînuirea volocului pe iaz.

— Iacob îl chema pe bunicu, ’Mnezău să-l ierte. Eu îs băietu lui Gheorghe a lui Iacob Pîzlaru...

— Gheorghiţă... a spus încet Adrian, amintindu-şi din aceeaşi negură desfăcută, numele şi chipul argă- ţelului care într-o dimineaţă îi turnase apă din ciutură în cupa palmelor, cînd pleca el în zori, în neşti- rea celorlalţi, spre iazul acelor pescuiri fabuloase. Gheorghiţă a lui Iacob...

— Da de unde-l ştii mneata pe bunicu şi pe tata?...

— De nicăieri... aşa...

Băieţandrul îl cercetă bănuitor, vînturînd o nuia de alun:

— Da de unde vii dumneata?...

— Dintr-acolo... aşa... arătă Adrian Petreanu spre zările din nicăiriul de unde-l adusese droşca şi misiunea confidenţială a domnului ministru Vîlcu.

— Şi-ncotro mergeţi?...

— Într-acolo... aşa... continuă Adrian gestul spre celelalte zări, care tot nicăiri duceau pentru el.

— Hm...

Băieţandrul nu părea prea mulţumit de asemenea prea vagi şi zgîrcite răspunsuri.

Stărui cu o clipire şireată în colţul ochiului:

— Cu politica, hai?... Că au mai foşt nişte domni de la tîrg, ca s-adulmece cum or merge treburile la alegerile care s-apropchie...

— Nu, Nică... Nu-s dintr-acei cu politica...

— Atuncea cu negustoria de gite?... Iaca, avem şi noi boala asta de giţel, că zice tata să-l deie la tăietoare...

— Nu-s nici cu negustoria de gite... zîmbi melancolic Adrian Petreanu de la Cadastru. Da cine-i acuma stăpîn aicea, la Zapodia?

Nică Pîzlaru trase cu ochii mai întîi la străin, cer- cetîndu-l încă o dată. N-ar fi dat el multe parale pe dînsul. Dar parcă încredere merita. Aşa că îşi des- cărcă o obidă, se vede cu mai adinci rădăcini în ofurile de-acasă:

— Cine să fie stăpîn?... Ia o *scorchie...* O venetică pripăşită prin partea locului... Era înainte, aicea, dac-ai auzit mneata,

cum ştiu eu de la tata, on boier Cumpătă... Iordache Cumpătă... Că neam de neamul lor, tot a Cumpăţilor a fost Zapodia asta... Ai auzit poate cumva?

— Da... Am auzit...

— Apoi pe vremea lui, cică nu era atîta crîşcare... Spune şi tata, o spunea şi bunică-meu, că tot pe la curtea lui Cumpătă au slujit dînşii... Pe urmă, acelui Cumpătă bătrîn şi coanei lui, le-o venit vremea ş-or
închis ochii la două săptămîni unul de altu... Iară feciorii lui Cumpătă s-au împrăştiet în lumea lor, or vîndut una şi alta, or făcut datorii cu poteci, de spunea tata că nici nu erau dînşii cine ştie ce soi... Şi pe urmă a venit împărţeala pămîntului, că nici nu eram eu încă pe lumea asta... Dumneata trebuie să ştii cam pe cînd...

— Ştiu...

— Din cît a mai rămas trup de moşie, după ce-a trecut dintr-o mînă în alta, a pus gabja pe dînsa o scorchie pe care tot cică boierul cel bătrîn ar hi aciuat-o el pe-aicea, din părţile din gios, din Ţara Muntenească... Una care-i zîcea pe-atuncea cînd a adus-o, Oana lui Dobre Ignat. Ai auzit dumneata despre dînsa?...

— Poate...

— Cu poate, n-ai făcut nimica! S-o vezi şi pe urmă să vorbeşti, mamă-mămulică!... O stat ea la început ce-o stat pe lîngă acei boieri Cumpătă, s-o dat şi pe lîngă stăpînii cei noi care s-or tot vînturat pe aicea. Pe urmă se face ea nevăzută ca la vreo zăce ani, de s-o întors pe-acolo de unde era şi s-o măritat cu unu de-a ei... Apăi, numa ce se

pomeneşte într-o bună dimineaţă satu cu dînsa şi cu barbatu-su, stăpîni pe cît o mai rămas din Zapodia acelor Cumpătă. De-atuncea, gata! Pot zîce că ne belesc dînşii şi ne strîng de gît, de-o scos sufletu satului... Se cheamă că tot dînşii au crîşmă şi prăvălie în sat... Tot dînşii au moară cu benzină... Şi tot dînşii dau bani cu-m- prumut pe pămînt şi pe gite... De asta, spunea tata, să vîndă giţălu, ca să scape de-oleacă de datorii... Că altminteri, cine-o încăput pe mîna lor c-o codiţă de datorie, îi strînge, cum nu s-o mai văzut pe faţa pămîntului... Spune el tătuca, nu o dată, că asta trebuie să aibă un sfîrşit. Nu mai merge aşa!... Au să-şi iasă oamenii din fire de-atîtea crîşcare, cum cică şi-au mai ieşit demult, prin anu nouă sute şăpte. Şi cică au să descotorosească satu de dînsa să răsuflăm... Da de

geaba-ţi spun eu dumitale, că dacă n-ai văzut-o tot ninica nu ştii!... Ai văzut dumneata scorchie?...

— Cam nu... Multe lighioane am văzut eu în viaţa mea, dar scorchie n-am apucat să văd!... a răspuns fostul candidat la gloria de mare biolog.

— Cată s-o vezi pe dînsa, ca să ştii cum arată scorchiile!... O ascuţîtă ş-o otrăvită care nu se mai află... Acuma, că-i mare cucoană cu ciubotele cu căl- cîie nalte, nu o desculţă cum o adus-o acel Cumpătă, bătrînul, mai vrea dînsa s-o facă prin sat pe coana cea veche, a Zapodiei... coana Smărăndita, c-o ţin minte toţi moşnegii satului... umbla cică c-on toiegel negru şi era iute, varga lui Dumnezău... Numai cînd zîcea ea: Scurt! nimenea nu mai vîşcîia... Da încolo, inimă bună şi milostivire la dînsa, de-o pomenesc toţi parcă ieri o închis ochii... Acuma, umblă şi scorchia asta c-on băţ şi bagă copchiii în spărieţi cu stropşălile ei... Altă brînză-n alt burduf, într-un burduf de cîine, cum spune tata... Şi cum mai spune un moşneag bătrîn, de pe-aicea, unu Toader Gliga...

— Mai trăieşte Toader Gliga?... se însufleţi Adrian.

— Trăieşte, dac-aceala se cheamă trăit!... Iaca, îl găseşti dumneata acolo unde-o fost moara şi iazul...

— Unde-au fost?...

Adrian Petreanu s-a întors spre locul iazului care lumina cu sclipirile de oglinzi toată valea Zapodiei.

Nu se zărea nimic după perdeaua de plopi a şoselei, sădiţi odinioară de

profesorul de agronomie Dimitrie Petreanu...

— Cum unde-au fost? nu-şi dădu crezare ochilor.

— Apoi uită-te şi dumneata şi vezi dacă mai este ceva! vorbi băietandrul, arătînd cu nuiaua de alun. Cică era acolo un iaz, cît cuprindeai cu ochii, că eu nu l-am apucat. Acuma-i imaş cică... Mai mult o glo- dărie şi nişte nămoluri, decît imaş...

Adrian Petreanu înaintase peste drum, dincolo de pînza plopilor, să privească dureros la peisagiul golit de lumină.

— Iaca şi acel Toader Gliga-i pe-acolo!... Dacă ai ochi buni, se vede... Mogîldeaţa ceia, el îi moş Toader Gliga...

Drumeţul nu-şi mai stăpîni neastîmpărul.

A dezbrăcat mantaua de praf şi a lepădat-o în trăsură. A rugat birjarul să meargă la pas pe şosea şi el a grăbit spre nămolurile negre, unde-a fost iazul Zapodiei, după ce şi-a luat rămas bun de la băieţandru.

Nu mai avea a sări peste gîrliţele unde-a primit-o cîndva în braţe pe Irinel, cu ochii ei aurii căutîndu-i deodată în ochi. Gîrliţele îşi secaseră izvorul. Nu mai erau nici pămătufurile de stuf, pe care se legănau atunci păsăruici fără nume, cu ochi mici şi negri, ca nişte gămălii de bolduri. În locul luciului luminos, spintecat odinioară înot de fata de la Prigoreni, cu cei doi cufundări înaintîndu-i la dreapta şi la stînga, se întindea pămînt negru, năpădit de troscot şi lozii, albie seacă, albie moartă.

Păşind peste acele albii secate, peste acele albii moarte, unde într-o noapte a

furtunilor apăruse odinioară un cal alb în lumină de fulgere, ca un cal fantomă, Adrian Petreanu aproape alerga, gonit de amintiri.

S-a oprit gîfîind în faţa moşneagului celui mai bătrîn dintre supravieţuitorii Zapodiei:

— Moş Toader!... Moş Toader Gliga...

Unchiaşul gîrbov şi rupt în două de şale, sprijinit în toiag, a ridicat ochii morţi la el:

— Ha?...

— Nu mă cunoşti, moş Toader? speră Adrian, absurd.

— Ha?... Că n-aud bine!...

— Eu sînt, Adrian, moş Toader...

Moşneagul l-a măsurat cu indiferenţă şi a întrebat:

— Cine zici că eşti dumneata?...

— Adrian...

— Ha?... Aha, Andrian Cumpătă...

— Nu Cumpătă, moş Toadere... N-a fost nici un Cumpătă, să-l cheme Adrian... Adrian Petreanu...

— Ha?... Că n-aud bine... Andrian a lui Popazu, ştiu eu... Ha?...

Adrian Petreanu de la Cadastru a înţeles că supravieţuitorul Zapodiei nu era numai gîrbov de şale şi surd. Murise în el orice amintire. Mereu întreba:

— Ha?... Ha?

La fiecare vorbă, întreba acum întocmai ca Farcaş, fostul vizitiu al lui Lupache Udrea de la Stănişoara:

— Ha?... Ha?...

Iar ecoul albiei secate îi răsuna tot cu întrebările lui:

— Ha?... Ha?...

N-avea ce căuta aci. Ce mai nădăjduise?...

A grăbit spre droşca din drum.

În urmă, moşneagul tîrîndu-se pe poteca de odinioară ce-a fost pe ţărmul iazului sclipitor, întreba pustiul:

— Ha?... Ha?...

Se tîra, se oprea, ridica toiagul şi vorbea cu pustiul.

SFÎRŞIT

Mănăstirea Agapia 1935
Buşteni 1937

CUPRINS

Pag.

C a r t e a a t r e i a

PAMÎNT... MORMÎNT

Prolog Vino şi vezi 7
Capitolul I Au pornit biruitor, precum ca să biruiască 17
Capitolul II ...Şi să ia pacea de pe pământ! 86
Capitolul III În mînă avea o cumpănă 147
Capitolul IV Cel ce sta, se numea moartea... 226
Capitolul V Am văzut sufletelor celor ce fuseseră junghiaţi 280
Capitolul VI Şi nu s-au pocăit de uciderile lor... 337 EPILOG 372

Responsabil de carte: Viniciu Gafiţa
Tehnoredactor: Ana Sabău
Corector: Mada Sufaru

Dat la cules 26.05.57. Bun de tipar 07.09.57.
Tiraj 25.150 ex.
Hîrtie tipar de 52 gr. m². Ft. 540 x840/16.
Coli ed. 19,66
Coli de tipar 25,25. Ediţia I. Comanda 3530. A. nr. 0116

Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—31.
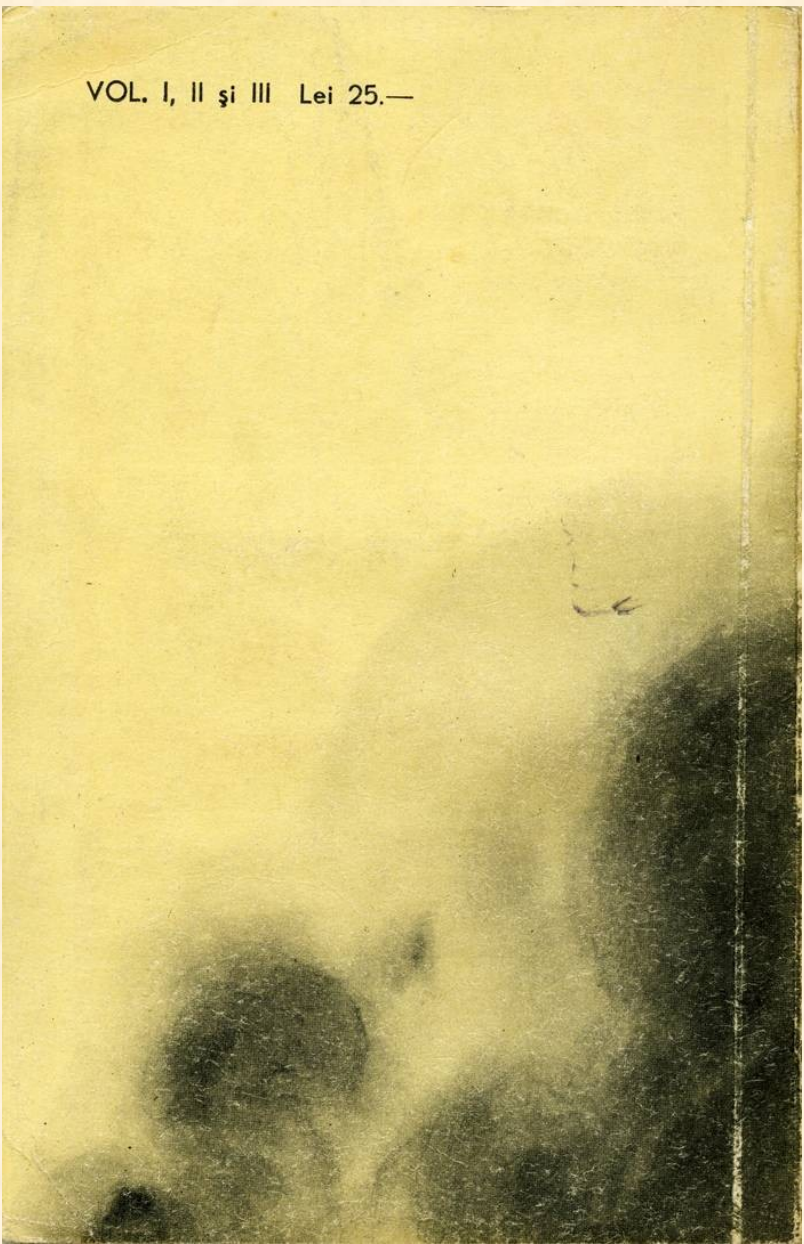
Tiparul executat sub com. nr. 818 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Bucureşti - R.P.R.